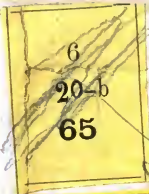
Jonas
Constantius

6
20-b
65

6
10 C
48

B.V.I.

CONSTANTINVS
ROMAE LIBERATOR
POEMA HEROICVM

AD SERENISSIMVM

FERDINANDVM II

MAG · ETRVRIAE DVCEM

AVTHORE ALEXANDRO DONATO

SENENSI SOC · IESV

CONSTANTINVS ROMAE LIBERATOR

POEMA HEROICVM

ALEXANDRI DONATI

SENENSIS

E SOCIETATE IESV.

ROMÆ,

Ex Typographia Manelfi Manelfij. M. DC. XL.

SVPERIORVM LICENTIA.

[illegible]

FERDINANDO SECVNDO MAGNO ETRVRIÆ DVCI

ALEXANDER DONATVS F.

Eroicum poema à primis vſque temporibus florentiſsima ingenia vix in lucem ediderunt, SERENISS FERDINANDE: cum eius nondum adulti robuſtique vim experti mortales communi conſenſione iudicarunt, nihil hoc eximio litterarum præſidio validius eſſe ad nominis immortalitatem conſequendam. Id vero Epici poetæ ingenti non minus gloria, quam vtili compendio præſtiterunt: quod vel Principes viros impune ſibi aſſumpta extollendi facultate humanis auguſtiores effingerent: vel quia in vnoquoque agendi genere optima conſectantes, vitia contegerent, ſublatiſque labeculis, quæ rebus etiam præclarè geſtis aſpergũtur popularem turbam ad inuſitatæ virtutis admirationem traducerent: vel

 2 quia

quia illustrium facinorum narrationi stabile numerosum, splendidum, & tamquam imperatorium carmen adhiberent auribus, animisque permouendis idoneum. Itaque magni duces, atque Heroes non magis debellare hostes, atque immania ferarum monstra deinceps abolere studuerũt, quam nancisci vel mediocrem poetam Historicæ veritati vela obtendentem, atque ea nihilominus carius, quam Sibyllę folia venditantem. Hanc ego Heroicæ Poesis naturam meis versibus nescio quo modo peruertere videbar. Talem enim Heroem sum carmine complexus, qui ex sese magnus sine fabulis, instinctu diuinitatis, vt Ethnicorum publico elogio arcus triumphalis hodièque testatur; vt verò prædicat Christianus Orbis, in signo diuinæ Crucis hostium victor, ac debellator res admiratione maiores confecit: Idemque à priscis vtriusque linguæ scriptoribus, tantis & præconijs, & voluminibus euectus est, vt Constantinus Augustus ad virtutem suam amplificandam nullum videatur locum reliquisse fingendi poeticæ libertati. Quare id potius mihi enixè curandum fuit, ne eius, quem carmine laudare vellem, exaggeratas à cæteris laudes ingenij culpa dctererent: si vero præter Epicum institutum incultis versibus quidpiam de Flauia dignitate detraherem,

per

per nomen ſublime Principis conſulerem nomini, atque operi meo. Itaque ad te item Magnum cõfugiendum erat, cui nota in primis eſſent lineamenta ſpiranſque dignitas heroicæ virtutis ad viuum tui exẽplar inſignium poetarum voluminibus conformata: quique cum antiquis Heroibus de meritorũ immortalitate contẽderes. Neque enim vereri poteram, quin opus magnitudinem præſeferret Heroicæ granditatis capacem, quod tibi non iniucundum poſt editionem humaniter acceperis, & ante vt ederetur liberaliter iuueris. Audiant hoc, qui ſui æui teneriores Muſas perpetuo liuore decolorant, & ſtudioſi laboris recentes partus cum vellicant ingenij ſubtilitate, tum ſtyli acumine vulnerant: æſtimentque parcius cum his agendum, quos ſapientiſsimi, conſtantiſsimique principes ſuſcepto patrocinio non minus tueantur, quam inſtruant, atque etiam obarment aduerſus inuidos, & aliena criminantes. Homini quidem ſeptis Religioſæ humilitatis inobſcurato quid fælicius accidere poterat, quam vt eius deliteſcentem poeſim, vt lucem publicam aſpiceret, Magnorum Ducum clariſsimus illuſtraret. Nobili puero olim Romæ oſtentum imperij fuit, quod eum ex vtero matris prodeuntem ſolis radij contigerunt. Mihi vero ad proſperi editionem operis quid fruſtra

propi-

propitium, præsentemque Apollinem; Solem illum incolam syluestrium quōdam vmbrarum inculcarent veteres, ac recentes poetæ? Sol tu verior, & Medicea claritate, & tuo proprio virtutum splēdore admirabilis, quoniam oblatum hoc, quidquid est, poematis acceperis, beneficio largissimæ lucis antea prosequutus certum exploratumque signum dedisti, fore, vt Constantinus olim Imperator nouum quodammodo Imperij fastigium tenere videatur: qui veterum ordinem, atque Ethnicæ turbæ confictos, atque impios prætergressus, inter Christianos, & solidæ virtutis Heroas inusitata pietate, belloque inuicta, & constanti Religione meo primum carmine sit adscriptus. Vale.

M V-

MVTIVS VITELLESCVS
SOCIETATIS IESV
Præpoſitus Generalis.

CVm Heroicum Poema de Conſtantino Magno, P. Alexandri Donati Societatis noſtræ, Tres eiuſdem Societatis, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint: facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi ita Illuſtriſs. & Reuerendiſs. D. Viceſgerenti, & Reuerendiſs. P. Magiſtro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras, manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus Romæ 1. Iunij. 1640.

Mutius Vitelleſcus.

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſs. P. Mag. Sacri Palatij Apoſtolici.

Io. B. Epiſc. Camer. Viceſg.

IVssu Reuerendissimi Patris Nicolai Riccardij sacri Palatij Apostolici Magistri, accurate perlegi Poema de Constantino Magno, R. P. Alexandri Donati, nihilque in eo inueni, quod pias aures læderet, sed omnia, quæ eruditas oblectarent. Tanta est enim elegantia styli, carminis granditas ac sonus, latinitatisque candor, vt quam paucissimos similes habere existimem. Itaque in lucem hoc opus, magno rei litterariæ bono, edi posse iudico, quod maiestate sua, ac grauitate, augustam suscepti argumenti magnitudinem æquat. Datum Romæ die 3. Iunij 1639.

Iacobus Accarisius sac. Theg. Doct. ac sanctæ Romanæ vniuersalis Inquisitionis Qualificator.

Imprimatur.

Fr. Reginaldus Lucarinus Mag. & Socius Reuerendiss. P. Fr. Vincentij à Florentiola Ord. Prædic. Sac. Pal. Apost. Mag.

CONSTANTINI
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Flauio Aurelio Constantino Veronam obsidente Ruricius Pompeianus Dux copiarum Maxentij sub noctem aduenit cum exercitu sine mora pugnaturus. Sed Constantinus profligatis hostibus, non sine ope cœlestium bellatorum Veronam intrat.

Rima per Ausoniam Labaris victricibus arma, — Vexillis militaribus Constantini cum Cruce.
Augustumque cano, bello diuina moventem
Auxilia, & dominæ subeuntem mœnia Romæ,
Post fracti cladem Tiberis, mersumq. Tyrannum. — Maxentium, quem Pretoriani elegerant.
Dux adeo incertum, facilis prænuncia cursus,
Relligio mihi monstrat iter; quæ fausta per auras
Victori in medium clarauit lumina solem: — Ostensa Cruce in Cœlo.
Direxitque Ducem, clausas vt panderet arces,
Impiaque aduerso prosterneret agmina ferro.
Huic Mundi iam regna dabas, Diuisque piatos
Constantine sinus, Fideique, Deoque vouebas. — Nam Græci, & Latini eius res gestas cõscripserunt.
Nec satis, eloquij argiuis quod laudibus Heros,
Quod magnus latijs iterum celebrabere linguis.

Grandibus ipse addam numeros,& carmina factis:
Claraque Mœonij venient ad nomina cantus.
Sed neque cyrrhæo versus deuoluere cliuo,
Nec sperem gemino deducere culmine Musas.
Si mihi vocales sit cura ascendere montes,
SENA vetus patrios per culta virentia colles
Obtulit, & Blandos fontano e fornice riuos:
Post,myrto & molles hederis vinctura corymbos.
Ast aliò me sacra Fides, pugnataque cœlo
Bella vocant. Foret Armenijs ò peruius oris
Hortus: inauratis genitrix vbi frondea pomis
Prima venenatæ nutribat semina culpæ:
Nec longe illapsu liquido pellucidus amnis
Arua rigans, puris argenteus ibat in vndis,
Arua, pererrato quæ legerat Orbe Voluptas.
Hæc vati potior sedes, hic flumina large
Potaret; motu mens vnde agitata calenti
Dulcè sonaturos in carmina funderet æstus.
Ast ea quòd latuit tellus, viridesque recondit
Diuitias: rotat in foribus quòd flammifer ensem
Aliger. Insuetos, ò Crux, quæ picta per ignes
Traduxti superos in Flauia signa nitores,
Tu mihi sanguineis effunde canalibus vndas
O animæ Crux vita meæ: tu celsa cruores,
Tu morientis aquas hausisti Numinis: & nunc
Spargere labra potes, numeris componere voces,
Flumine & humanos diuino extinguere sensus.
Tunc Heros mihi carmen erit: nec deuia nostris
Fortè comis renuet, frontique irrepere laurus.
Tuque adeo, magnos attolli Hetruria fasces
Cuius ab imperio gaudet, venerataque leges
FERDINANDE tuas lætis agit otia terris,

Fons huius nominis celebris in eadem Vrbe.

Paradisus terrestris.

Crucē visam in Cœlo ad signa trāstulit Constantinus.

Tyr-

Tyrrheni latium vatis ne deſpice carmen,
Flauia dicentem iam nunc & dirige bella.
Te quoque ſigna decet terraque efferre marique
Conſtantina Crucis. niueis nam purpurat armis
Auſpicijs Crux vecta tuis, perque æquora latè
Implet veliferis vexilla volantia malis.
Flauia quin etiam virtus te vindice ferro
Te ſuperæ comitantur opes; cui claſsibus actis
Sæpe triumphato ſternuntur cærula fluctu,
Lunaque demerſas queritur Threiſſa carinas.
Has modò pugnaci deſignat imagine lauros:
Atque optat vexilla gerens cœleſtia victor
Romuleo Cæſar tibi iam præludere bello.
Quod ſi barbaricis idem ſua mœnia frenis
Bizantina dolet, populoſque, vrbeſque teneri,
Europæ, atque Aſiæ quas finibus abſcidit æquor;
MEDICEOS videat contra certare ferentes
Marte Duces ſpolia ampla manu: ſemperque refuſo
Sanguine raptoris rorantem ducere prædam:
Plaudere & Europã, ſenis atque Orbibus Orbem.
Hæc Muſis ſperanda meis. nunc Itala dicam
Prælia: nec notis auſim diſcedere terris.
Ibat ad occiduos morituro lumine fluctus,
Horrebatque procul nigras Sol pallidus vmbras,
Lucis & obſcuro naſcentem funere noctem;
Veronam prope cum denſis exercitus armis
Aſtitit. æra nouos reſonant Romana cruores,
Et criſpata leues volitant vexilla per auras.
Ruricius bellum reuocat, qui Flauia contra
Signa fremens ductor Maxentia temperat arma,
Ducit & auſonias Tiberi mandante ſecures.
Ille quidem ruptis egreſſus mœnia portis

Equitũ Cruce rubra ſignatorum.

Triremium Medicearũ.

Conſtantinus cum Labaris Cruce ſignatis.

Quam ſedem Imperij Oriẽtis Conſtantinus delegit.

Quam obſidebat Conſtantinus.

De eo Incertus, & Nazarius in Panegyr. ad Cõſt.

Aderat quidē Ruricius experiētiſſimus belli, & tyrānicorum ducū columen.

Nazar. in Paneg. Ruricius cum ſe Verona proripuiſſet, nouos eo dē egit exercitus.

Auſus erat conferre manus. dederatque trementi
Terga fugæ, turpem referens ſine laude ſalutem,
Victus & obſtructa miles ſe condidit vrbe.
Nec tamen abſiſtit, maioremque addere molem
Ruricius tentat bello. ciet agmina circum
Impiger, & ſparſas cognata per oppida turmas
Finitimis periturus agris. Venere, feraces
Cenomanûm quicumque armis defendere valles
Aſſueti latios firmant ſtatione colonos.
Iamque equites, pediteſque altis Vicentia tectis,
Brixiaque effundit. propior furit aſpera Manto,
Armatuſque ſonat populatis Mincius vndis. (tes
Huc Mutina, huc paritèr validas Aquileia cohor-
Miſerat. incedunt plenis denſa agmina campis,
Veronæque nouas referunt ad mœnia pugnas.

De hac obſidione Incertus, & Nazar. in Panegyr.

At contra obſidium duplicis munimine valli
Vrget, & obſtantem circumdat Flauius vrbem.
Illum belligeris dudum iuſtiſſima Gallis,
Patriaque arctois ponentem iura Britannis
Roma vocat reducem, fundatoremque ſalutis
Deſtinat imperio. Quantis heu victa periclis
Roma gemit! necdum peſtis ſaturata recumbit.

Iiſdē in Paneg. & Euſeb. in vita Conſtant. lib. 1. cap. 29.

Ipſe palatinæ latebris Maxentius aulæ
Exerit in cædes atrox caput. horrida circum
Tormenta, ſtrictique enſes, virgæque ſonantes
Stipant crudelem, ſtrageſque, cruorq. Tyrannum.
Supplicio canique Patres, caſtæque puellæ

In Panegyr. ad Conſtant.

Demiſere caput. deſunt ergaſtula, deſunt
Vincla, catenatis ferrataque robora membris.
Connubij non vlla fides, non vincla pudoris,
Non crudeſcentem leges tenuere Tyrannum.
Idem italis opibus ſublatus, & vrbe Quirini
Æqua-

Æquales furit in Reges: Tu fascibus æquis
Iungebas fasces, ac fœdera nota petebas
Constantine: virum spreuit, sociasque curules
Reppulit infœlix: dominam simulacra per Vrbem
Tum ferus abrupit, lusitque in imagine Regem.
At dolet ille magis, sanctis quod nulla sepulchris
Relligio: quod sacra silent, quæ sanguine fuso
Signauere patres: iustos neque ponit honores
Roma viris, qui romulei per vulnera ferri
Sanguineo implerunt tiberinam flumine fossam:
Quod Capitolinæ nondum super ardua rupis
Alta triumphali Crux brachia vestiat auro.
Hæ causæ bello suberant, populusque, patresque
Vindicis arma vocant; nec Flauius arma refugit,
Maturatque iugo plorantem educere Romam.

Idem in eod. Panegyr.

Non secus ac patrium si quando incendia limen
Obsedere, globis atque vndat edacibus ignis;
Ocyor accurrens audita pericula ciuis
Ingemit, & facibus, fumoque erumpere nubem
Sensit vbi, & natos æstu superante teneri;
Prosilit, euentusque subit deuotus in ambos:
Vel rapere arsuros, paribusuè occumbere flãmis.
Talem se bello miscet, premiturque periclo
Flauius, & latiam petit imperterritus Vrbem.
Iamque ter obstantes postquam deiecerat hostes,
Victor ad Euganeos, pulsataque fluctibus arua
Flumineis, superique salo cognata profundi
Venerat, Insubrum è campis; vbi fusa minacis
Agmina Maxenti captos gemuere Dracones:
Visque repercussos irrupit Flauia muros.
Expauit Verona Ducem, sensitque minores
Obiecisse manus, ignes subitura supremos.

Populi prope Patauium.

Populi prope Mediolanum

Gurgite non illam præceps, non vortice rauco
Montanique ruens Athesis de culmine saxi
Spumosis defendit aquis. Qua lenior amnis,
Et vacat hoste solum, vada transilit; altaque Cæsar
Agmina partitus geminis quatit oppida castris.
Nobilis, & tuscis quondam fundata colonis
Fertilibus Verona sedet ditissima campis:
Veraque gens tyrrhena suo de nomine fecit
Nomina; cum dominos ducens Hetruria fasces
Eridanum propter duodenas conderet vrbes,
Venturis factura domos, ac mœnia Gallis.
Hi nomen fecere solo: gentisque togatæ
Arua tenent; longe alpino qui Marte ruentes
Tecta capillatis liquerunt condita Celtis.
Tunc & Cenomanos sensit Verona Tyrannos,
Antiquos gauisa nouis iuuenescere muros
Imperijs, structasque vadis fluuialibus arces.
Romuleas eadem longùm venerata secures
Celtica mutauit tiberino consule regna,
Et Pompeianos accepit mixta colonos.
A tergo tumet in colles, conuexaque dorso
Terra iugum viridi demittit in æquora cliuo,
Ad pluuios conuersa notos. Non largiùs vsquam
Gramine vestitur, fruticesque, & florea latè
Seu virgulta rosis campus, seu pingit acanthis.
Pæonijs idem virgulta virentia succis
Educat, & cupidas morbos depellere frondes.
Vrbs monti subiecta iacet, domibusque superbis
Sublimè erigitur, seu deprimit æqua minores:
Flaminiæque manus cauea dimensa patenti
Amphitheatra locat ludis composta cruentis.
Hic quoque marmoreis aperitur scena Theatris;

In Paneg. ad Const. Quam coloniã Cn. Põpeius aliquãdo deduxerat, Pompeianus euerteret.

Sæpe

Sæpe thyesteas mensis imitata Mycenas.
Ipsa triumphales saxis candentibus arcus,
Et spolijs, titulisque ducum suspendit opimis:
Tollit & alta Deûm solidis delubra columnis.
Atq. Athesim grauat impositi quater aggere põtis.
Succedit, tumidaque suam se mole per vrbem
Fert Athesis. fugiens maternas paruulus Alpes
Ille fluit sitiens vndas, tenuique lacessit,
Allisus scopulis ingloria murmura cornu.
Inde Tridentinos præterfluit accola muros,
Et fruitur stagnis per florea prata quietis:
Tum rigidos ausus celsa inter culmina montes
Tentare, incedit strepitu violentus aquarum
Saxa per & valles, resonansque ferocibus vndis
Veronam medius ripis abscindit amœnis.
At iuga non metuit, non curat flumina Cæsar.
Hinc depressa tenet, longeque patentibus aruis
Laurigeris augusta manent tentoria velis:
Dalmatius iuga fraternis hinc obsidet armis,
Et summo de monte ferox super imminet hosti.
Nox aderat, nigro spargebat & horrida vultu
Cum tenebris in corda metus, in lumina somnos.
Armorumque magis fremitus, & dissona belli
Vox longe auditur: propiusque ærata gementem
Vngula pulsat humum, pugnæq. exuberat ardor.
Ruricius properabat iter, pugnamque vocabat.
Parte alia Cæsar venientum hostilia postquam
Agmina densari fert nuncius; agmina castris
Ocyus ire iubet, vulsoque erumpere vallo.
Ite, ait, inuictæque iterum prosternite gentes
Ter victos sub sole viros; nox vltima bello
Fausta superfuerat, iunctis quæ luce tenebris

Nazar. in Paneg. Ruricius præcipitante iam die pugnam nõ detrectauit. O nox illa æternis seculis monimentisque mandanda.

Tot veſtris oculos aperit, quot ſydera, factis.
Scilicet haud vmbris, haud hoſtica nocte latebunt
Funera; ſepteno magis hæc de culmine Roma
Viſet, & attonitus quondam venerabitur orbis.
Sic ait, erexitque duces; tum protinus omnes
Egreſſi caſtris fortes ſtatuere maniplos,
Et iunctas equitum denſis legionibus alas.
At ciues patriæ ſtantes pro mœnibus (æra
Vt noctem mouere alto clangore pauentem)
Arrexere animos, portiſque patentibus optant
Vrbanas ſociæ turmas committere pugnæ.
Ecce autẽ obſcuras ſubeũtia mõſtra per vmbras
Murorum vigiles, mox didita terruit omnes
Fama viros, cœlique iræ patuere minaces.
Nam quà frondifera fluuius conualle volutus
Cogit aquas, minuũtq. cauæ ſua murmura lymphę,
Ecce videt pauidus miles tremefacta ſecundùm
Littora terrificas bellantum incedere turmas,
Ore armiſque decus velut immortale gerentes.
Ignea tela manus, & aëno ſquamea textu
Lamina pectus habet; lateri lux alligat enſem
Fumida: pro galeæ criſtis, pinnaque comanti
Fulgure flagrantes videas albeſcere conos.
Quin etiam viſu horribiles, ac ſæua minantes
Alipedes ſpectare licet, queis fuſa per armos
Maior inardeſcit curſuque, & pondere virtus.
Igneſcunt nares, oculiſque excuſſa vibrantur
Hoſtibus arſuris ſtridenti fulmina telo.
Ipſa pedum pulſu tellus tremit; vngula campum
Crebra terit, monteſque caui, valleſque reſultant.
Egit vt horribiles exercitus agmine formas,
Et laturus opem campo ſtetit, vnde maniplos
Expli-

De his Naz. in Panegyr. In ore eſt omnium Galliarum, exercitus viſos, qui ſe diuinitus miſſos præſeferebant. & deinceps. Sic Cõſtantinus iuuari meruit ſic debuit Roma ſeruari. Hoc innuunt verba arcus Triumphalis Romæ. Quod inſtinctu diuinitatis &c.

Explicat, & lato Cæsar ſtruit ordine Martem;
Extemplo vigiles, ciueſque in mœnibus altis;
Ceu moritura manus, noctem gemuere ſupremam,
Nec dubitant ſuperis hoſtem deſcendere caſtris.
Atque aliquis renouans conceptos voce pauores:
Ecquid, ait, veteres nunc Flauia caſtra gigantes
Conueniunt iterum, noſtroque immania portant
Bella Ioui? Falſum rebar, quod Gallia totis
Viderit æratas acies, & candida campis
Ducere ſigna viros, Italiſque effundere bellum.
Veriùs haud vmquam pronas ad murmura voces
Fama tulit. modò cœleſtes tibi candidus æther
Cōſtantine manus; nutrit modo Tænarus vmbras,
Et coniuratas cœloque ereboque phalanges.
Ergo aderis victor. Quantis tunc Gallia turmis
Vndauit Superùm? Quæ cinxit pectora fulgor?
Et clypeis, medioque Cruces vmbone nitentes?
Illis ſydereæ flagrabant vertice criſtæ,
Fulmen & ardentes armabat miſsile dextras.
Ecce fremunt reduces. Obſtructos ite penates
Liminaque, & portas, & mœnia pandite ciues.
Flauia dum pugnant, obnixi Flauia contra
Venimus arma pares, pārileſque obiecimus enſes.
Quis pugnare Deis? aut, ſi Phlegetonte refuſo
Agglomerata ruunt, monſtris audebit Auernis?
Scilicet his nutant Maxentia viribus arma;
Flauia iam fatis regnat, iam Numine virtus.
Sic fatus, cæcos animi ſiue ille timores
Exerit incaſſum, ſeu Conſtantina repoſcit
Imperia, inque nouas declinat vota ſecures.
Nec ceſſant aliunde metus, veterique ſepulchro
Larua minax rurſum tremefactā perculit vrbem.

De his Naz. loco cit.

Nazarius. Quę nam illa fuiſſe dicitur ſpecies, qui vigor corporū, quę amplitudo membrorum? Flagrabant verendū neſcio quid, vmbone coruſci, & cœleſtium armorum luce terribilis ardebat.

Nam

Nam parte ex alia tyrrhenis clarus in armis
Qui veteri proauos numerabat ſtemmate Reges,
Et tuſcas equitum moderatur Porſenus alas,
Solus nocturno viſebat mœnia paſſu;
Qua defenſa aditus condit, Conſtantia contra
Signa, & hyperboreos ſpectat Verona triones.
Illi autem ſubito trepidos fluit horror in artus,
Arrectæquæ comæ, & tacitis vox condita labris.
Miratur voluens oculos, quid neſcia turbet
Corda; ſed intento luſtrat dum ſingula viſu,
Ecce fremor, vociſque nouus ferit impetus aures.
Quippè iter accelerat, propiuſq. informe cadauer
Viſendum nigras greſſu diuerberat vmbras.
Ceu compoſta patent diſruptis oſſa ſepulchris.
Illi abſumpta cutis, reſolutaque viſcera ſubter:
Spina cauas vacuo ſuſpendit pectore coſtas,
Oſſaque dilapſis ſqualent arentia neruis.
Ora carent oculis, conſumptis lurida malis,
Et putres ſcabra ſeruant rubigine dentes;
Geſtat inauratam calua ſed fronte coronam, (ctu.
Textilis atq. humeros tyrio chlamys vmbrat ami-
Dextra gerit ſceptrum, rutiliſque accincta pyropis
Crux rubet è ſummo, tenebraſq. intermicat, auro.
Aſtantem pauidus iam Porſenus horruit vmbram.
Et fugit. Obſeſſa veluti cum ſuſilis arce
Intento baliſta facem quæ condidit ictu,
Non expectatis vomit æra tonantia flammis;
Heu miſer ad ſonitum, diſperſaque fulgura cœlo
Concidit, ac terram miles premit ore trementem;
Dilacerat fulmen zephyros; ille icta timore
Vix tandem ora mouet, motæ vix credulus auræ.
Talis erat, ductorque metu tremefactus abibat,

Rettu-

Rettuleratque pedes, elingui tristis ab ore
Cum missa increpuit vox improuisa pauentem.
Nam quis te frustra inualidis mea postera proles
Accingi telis, bellumque agitare coegit?
Hæc, summo fulgere vides quam pulchrius auro,
Crux inuicta premet quæcumque aduersa parãtur.
Victrices, i, quære manus; venerare potentis
Flauia signa ducis. me rursum ostendet, aperto
Solque iterum viset tumulo. Iam verba parabat
Securus vitæ, tutusque horroribus atris
Reddere: primæui iam quærere sanguinis ortum,
Cum subito in tenebras euanida Porsenus ora
Agnouit, retroque horrentia cedere membra.
Notus erat iuxta tumulus, quem prisca tegebãt
Marmora consertis pario de vertice crustis:
Et maculosa decem fingebant saxa columnas:
Quas super elato stabant conuexa metallo,
Et circumpictis ales Iunonia pennis.
Hic stetit, huc præceps se lubrica mersit imago,
Spectantemq. fugit, spectrumq. immane vocãtem.
Ille autem, postquam laruas abijsse loquaces
Sensit, ad arma redit, sociosque: vbi nuncia pubes
Horrificas venisse refert per littora gentes, (que,
Mutus adhuc: mox verba mouet trepidusq. tremẽs-
Adiungitque metus, animosque inclinat in hostem.
Interea effusis vndant legionibus arua:
Noxque magis nigras intenderat vda tenebras;
Pallida nodabant tremulos nam sydera crines,
Fuscabantque noua refugos caligine vultus.
Tuq. adeò quamquam æthereis nox inuida flãmis
Aeternos astrorum oculos in nube tegebas,
Testis eris; memores, & tu non muta per vmbras

Ventu-

Venturis resonare potes certamina seclis,
Siue meos dabis ire modos. Maxentia latè
Agmina Ruricius totis extenderat aruis,
Vastaque productis laxarat cornua turmis,
Septenaque immanè ferox legione ruebat.

Vera legionum Nomina.

Hic sua Primanis aderant vexilla: Rapaces,
Italici, mixtoque fremunt ad signa tumultu
Qui Thraces bello & scythicos domuere furores.
Arcadius læuum; dextrum clarissime ducis
Vere latus, qui cæsaream cognomine gentem,
Atque Antoninos deducis origine Veros:
Ruriciusque mouet medium fortissimus agmen.
Ipse armis, auroque idem spectandus & ostro,
Terribilis galea, & cristis micat igne coruscis.
Huic etiam bello gaudet comes ire paterno

Romulus Maxentij filius, inter Diuos ab illo ascriptus, vt habent numismata.

Romulus, augusto Maxentia sanguine proles.
Ille autem studijs florens iuuenilibus æui
Iam Cæsar, dictus patriæ iam solà voluptas,
Cedebat potiora ducis, ceu fortis Achilles,
Munera; quem lecti proceres ter mille sequuti,
Romani proceres primæuo in flore iuuentæ,
Quamquam inuisa dabant perituro nomina Regi;
Vndique densabant aciem, circumque locatis
Sublimes in equis tumido se Marte ferebant.

De his, qui Clibanarij dicebãtur, Naz in Panegyr.

Hic quoque inhorrescens confertis ferreus armis
Incedit catafractus eques, demissaque ferri
Tegmina pectoribus, crurũ tenus, addit equorum:
Tum clypeo, vastæque sonans sub pondere clauæ
Sæuit, & innexis per ferrea vincula turmis,
Obijcibus, murum veluti, constringit aënis.
At parte ex alia duplicatæ robore frontis
Flauia pugnaces cogebant signa maniplos.

Verum

Verum vbi tam vastis procedere cornibus hostem
Audijt, extemplo diduci amplissima Cæsar
Arma iubet, pressamque viros aperire phalangem.
Dextera iam campis vexilla Britannica lucent:
Elatisque fremunt hastis non vlla Draconum
Ora, neque insertas Aquilæ subiere coronas;
Crux Labaris intexta nitet fulgentibus auro,
Ac tremulis nigras radijs intermicat vmbras.
Iura dabat, qui cæsareos haud proximus æuo
Tangit Dalmatius fraterno sanguine fasces.
Huic comitem Thamisis, gelidisq. Britannia terris
Tunc extrema, ducem dabat auxiliaribus armis,
Frenauit niuei qui regna Caractacus Angli.
Nec minus & Gallos dux Ascarice mouebas:
Atque olim captæ memorant incendia Romæ.
Læua tenet miles, clypeo qui fulmina signat,
Cara Deo pubes iaculatis ignea flammis.
Namque Antoninum (rapido dum conderet Istro
Prælia, Sarmaticis quod fracti Pannones armis,
Et Marcomannas misceret Vandalus iras)
Montibus hi clausum, syluisque, & pallida circum
Ora famis, telumque hostis furiale trementem
Barbarico soluere iugo; cum sanctus aperto
Miles vota canens traxisset fulmina cœlo,
Et coniuratas rescindere castra procellas.
Fulminea ex illo fertur; nunc clara per vmbras
Exultat legio, & Celso ductore minatur.
Ibat iuncta manus, quæ pingui conscia Nilo
Martia Thebæis augebat nomina palmis.
Nam postquam insontes, cœloq. inuicta vouentes
Pectora, Thebæas, genus indignate, cateruas
Maximiane feris, teloue infigis acuto;

Christianorũ legio Marcũ Antoninum, & eius exercitum impetrata precibus tẽpestate, seruauit. Car. Baron. Tom. 2. An. Christi 176.

Dicta deinde Fulminatrix.

Thebæorum legio fidei causa à Maximiano necata.

Victricesq. manus scopulosum propter Agaunum,
Aut vicina sacras tenuere per oppida lauros;
Crimen atrox, cædes atque execratus iniquas
Constantinus adhuc tepido rubefacta cruore
Signa frequentari iussit, Romanaque bella
Condere Thebæos fausta legione maniplos.
Artemius ciet imperijs, ac temperat agmen.
Qui sacra testatus cœlestia sanguine, ferro
Victima procubuit; magica desertor in vnda,
Postquam fœdaras Fidei Iuliane nitores.
Hinc & pugnaces Fermandus agebat Iberos,
Agmina missilibus, fulgentibus inclita cetris:
Et lusitanis quos duxerat Amalus oris,
Quà Tagus occiduas auro permutat arenas.
At medius Cæsar, chlamydem cui lucida gemmis
Crux obit, ac fuluo stamen complexa metallo,
Et galea, & clypei septemplicis orbe coruscat.
Tum magno vix patre minor, potiorque iuuenta
Crispus ab ignoto similes parat hoste triumphos.

Alia legio eiusdem nominis.

Nam sub Iuliano Aposta ta martyr factus est.

Vt fortes tacito gentes efferuere motu
Sensit, & hostiles animis agitare ruinas,
Constantinus equo cuneos prouectus ad omnes:
Quid moror? exclamat. *Vestra est victoria. ferrum*
Stringitis, an lauros? Video, quid numine dextro
Nox vehat; hostis adest, prosternite: sola per illos
Est virtus, voluisse mori. Tuque ardua vindex
Crux aderis scelerum, medium mihi visa per axem
Hostis inhumani meritas portendere cædes.
Te sequor ò quocumque vocas: tibi militat omnis,
Qui me cumque tuos sequitur visurus honores.
Nunc age inaccessi lux ò clarissima Solis
Obscuram in noctem dubitantes dirige dextras;

Si

Si tua cæsareos mutarunt signa Dracones,
Iussaque pugnantes tibi vincimus ordine bella,
Deuoti superis, pubes tua. Dixerat alto
Corde sacrans votum, cœlumque in fœdera iungit.
Nec minus ardentes accendit voce cohortes
Ruricius, paribusque vocans in prælia dictis.
Ire iubet, *tutari ignes, veterumque Penates,*
Vrbemque, & prisci Capitolia summa Tonantis.
Hi modò, qui latiæ violant vexilla volucris,
Atque infausta notant lethali hastilia signo,
Perque Cruces peritura manus, iam nocte profūda
Inuenere neces. Quid robore tristius illo,
Defixi quo membra terunt moritura latrones?
At quorum mihi signa ferunt, expendere pœnas
Iam faxo, incipient. Ite: infœlicibus omnes
Omnia corporibus consumite vulnera: nostros
Hi iactant vicisse duces? proh vana probrosis
Verba luenda malis. retro cessere volentes:
Huc coiere manus: totis hic vincimus armis:
Non aliam sibi nostra legit victoria noctem.
Dixit, & insanos pugnæ inspirauit amores.
Clasica iam rauco circum stridentia cornu,
Iussaque Ruricijs crepuere canoribus æra:
Flauiaque irrupit cœlum tuba. nubibus altis
Responsant fremitus, scissæque tonitrua noctis.
Extemplò commissæ acies, sparsumque per auras
Missile, & incerta volitantia cuspide pila;
Illo primo volant latialia funera telo:
Vmbranturque nigræ iaculis pendētibus vmbræ.
Sed neque mentiri vulnus, nec fallere dextram
Crimen erat, solas cornus cum figeret auras;
Crimen inaspecto nox diluit humida velo.

Pars

Pars tamen ignotos membris hausere cruores,
Et nodos rupere animę: Maxentia cunctas
Ludunt pila manus spatijs iaculata remotis.
Necnon quisque suæ spargebat vulnera gentis
Seu ferro, saxoue petens, aut verbere fundæ:
Aèraque innumeris figit sine lege sagittis,
Vt mortem referat calamis, pinnaque cadentem.
Protinus ira minax in funera sufficit enses.
Cuncta adeo armorū sonitus, clangorq. tubarum,
Et disiecta furor confuderat agmina; necdum
Cognita signa sui, tenebris horrentibus, hostis.
Sic regna scythicum frenantē Pontica Regem
Pompeio superare datum, cum regia castris
Magnus ad Eufratem premeret iam castra latinis.
Noctis in obscurum Romæque Asięque potentes
Conflixere manus: totoque argentea cornu
Luna palatinas à tergo elata volucres
Vidit, & obtutus hominum fallentibus vmbris,
Grandia produxit simulatis corpora membris.
Rex ferus ereptusque fuga tum nocte peregit
Bella, quaterdenos dubio quæ Marte per annos
Distulerat. Læuos incurrere senserat hostes
Ruricius, motaque suos legione labantes,
Inuehiturque: vnàque subit densissima pubes.
Excipit Artemius venientem protinus vndam,
Opposuitque pares armis animisque cohortes.
Ille ter impresso transuerberat ense Neronem,
Virginiumque, oculis lapsi qui vulnera fratris
Hauserat, & simili labentem est morte sequutus.
Tum densos inter cuneos mucrone, manuque
Laxat iter, sequiturq. ducem non pigra iuuentus,
Et ferit: & ferro perruptus sternitur hostis.

Mitridates Pōti Rex nocte cū Pompeio conflixit, & victus est.

Inde

Ruricius contra campi per aperta reducens
Confertis vexilla globis, ſtragemque, metumque,
Iam Salium iaculo, Meliumq. haſtaque Sabellum
Strauerat, immanis vibrantem ſpicula quercus.
Obiecit ſe ſe Carius, quem Sequana quondam
Celticus hybernis naſcentem lauerat vndis:
Fraxineaque ducem iacta premit eminus haſta;
At redit à clypeo multo cum fragmine telum.
Illi Ruricius: *veſtris quid Romula diſtent*
Robora, diſce, refert; *quamuis optata trementem,*
O quicunque cades, cæcis nox occulat vmbris:
HAVD mors lucis eget. Sic telo immitis adacto
Sanguineo vndantes immergit flumine vultus.
Inde alios, vnaque cohors ſternitque fugatque;
Ipſa ſimul petitur, ferroque impulſa recedit:
Non oculi, viſuſque iuuant: ignota loquendo
Arma recognoſcunt, confuſaque vocibus ora.
Flauius interea medium turbauerat agmen,
Hoſtilique ferox vndabat ſanguine Cæſar.
Ille Arium rigida veniens transfixerat haſta:
Tranſque humeros longa ſuperabat cuſpide telum.
At dominum fugiens pendentem robore duro
Linquit equus. portabat onus, nec ſegnior hoſtem
Cæſar in aduerſum curſuque haſtaque ruebat;
Atque iterum Tulli ceu corpora cerea fixit,
Et geminos iuxta calidis proiecit arenis.
Horribiles vomit inde iras, hos demetit enſis,
Hos vmbone terit, nunc ſummo à vertice frõtem
Atque humeros vnà, & fulgentia diſcidit æra.
Stabat Arimandus, patrias quem Mæſia propter
Prognatum gelidi ripas eduxerat Iſtri
Vaſta giganteis tollentem corpora membris.

Huic gemini iuxta fratres Selimuſque Maruſque
Aequa ferunt capita, & paribus certamina telis.
Hi ſoliti contis pugnare, veruque trabali,
Quale focis aptant; hybernæ frigore brumæ
Flumina cum ſolidat glacie latiſsimus Iſter.
Quippe ſuper cryſtalla gelu concreta profundo,
Dacus, & auriferis habitantes Pannones aruis
Tonſa ferunt nemora, & congeſtis robora truncis
Inijciuntque faces, cœloque incendia miſcent:
Tum pecudum inſerto figentes corpora ferro
Integros torrere boues, verubuſque volutum
Aut aprum, aut cæſos ſyluis immanibus vros
Aſſueti, & longas epulis traducere noctes.
Hæc tum nubiferi quatientes ſpicula fratres
Ferrato lacerant pugnatum corpora malo.
Ecce ſubit Cæſar, Selimique, elatus in enſem
Tempora ſumma ferit. diffracto caſsida ferro
Diſſilit, inque humeros ceruix geminata recũbit,
Sæuit Arimandus, quamquam nox fœda tegebat
Vulnera, cædentemque petit. cum Cæſare fortes
Stipantur cunei, & ducibus vexilla coactis.
At non auxilio fretus, non ille tuentum
Indigus armorum, rapta velocius haſta
Sternit Arimandum, lapſantem in ſanguine fratris
Membra ſuper, iunctaque ſimul cũ ſtrage ruentem.
Fraxinus ora viri ſubiens agitabile vocis
Interclusit iter, largoque adoperta cruore
Irrumpens animæ caua ſpiramenta recluſit.
Iamque Marus gemino turbatus pectora luctu
Frena retorquebat, iaculo cũm miſſa volanti
Mors hæſit lateri, cordique illapſa reſedit;
Subiecit torquenda patri quæ ſpicula Criſpus.
Nec

Nec minor ille fremit, ſequiturq. prȩitq. fremētē.
Nunc ferit aurato librans haſtilia ferro:
Fulgentem modo terrificis rotat ictibus enſem:
Et multo obſcuram confundit funere noctem.
Ecce propinquabat conuerſa Romulus haſta,
Et criſta, & tunicis, paribuſque exultat in armis.
Criſpȩ neque aduersũ refugis, ſed miſſa per vmbras
Haſta Tigillini tranſit femur. impiger ardet
Criſpus in auctorem, diſtrictaque tela coruſcat.
Ille furens iuuenem iuuenis mucrone petebat.
Obiecit ſe mixtus eques, Martemque diremit,
Pugnanteſque manus alia ad certamina mouit.
Vltor at obſtantes ira truculentior, alas
Irrumpit, ferrumque rotat, clypeoque coruſcans
Romulus incumbit pauidis. Sed nocte profunda
Sæua magis dubiæ crudeſcunt funera pugnæ,
Immotos quà flectit equos, circumque coronat
Ferrata cuneos miles compage ſonantes.
Nec denſos penetrare globos, aut ſternere Cæſar
Eſt potis. armorum deuincto pondere pubes
Hærebat, nexuque aciem religabat aeno.
Sed iam tempus erat, quo ſe cœleſte cruentas
Adderet in pugnas, hoſtemque eluderet agmen.
Ergo vbi ſigna dedit, campo qui Ductor aperto
Quaſſabat trifida flagrantem cuſpide pinum,
Arduus ipſe prior magnis excuſſa lacertis
Tela rotat, clauſamq. ardentia torquet ad vrbem,
Et procul aduerſæ defigit robora portæ.
Fulmineas rapuere faces, trabibuſque volutas
Accenſi flammas ſparſere in nubila poſtes.
Ille iterum magnis ardentem viribus haſtam
Impulit. Haſta ſubit valido quà ſaxa fragore,

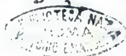
Balistę ingẽtis tormenti vſum fuiſſe in prælijs Romanorum, narrat Tacitus l. 3. Hiſt.

Hoſtilis baliſta vomit: rurſumque reducto
Fune rotat telum, ac læuo petit agmina cornu.
Nec tormenta valet violare trabalia ferro
Dalmatius. quoties iaculatur pondera ſaxi,
Fit ſtrages, laceroſque lapis præteruolat artus.
Ergo vbi cœleſti contortum miſſile dextra
Hic ſtetit, inſeruitque faces; tenuere volantem
Iliceæque trabes, & ſtupea vincula flammam:
Et male conceptos pereunt tormenta per ignes.

Turbo igneus Romæ ex Ælia mole emiſſus die feſto S. Petri, & anniuerſario inaugurationis Pontificis.

Non aliter magnæ nocturna in gaudia Romæ
Cum noua ſolſtitia, & claræ per ſydera noctis
Vaticana ſuo redeunt ſolemnia templo:
Aut vbi Romuleo tiberina per otia Patri
Inchoat alma dies emenſos faſcibus annos:
Sulphurei calamis volitant crepitantibus angues,
Aelia ſeu miſſos effudit in aera moles;
Seu ciues rutilas fecere volantibus alas.
Summa petit, tremulumq. acceſo crine draconem
Fert cœlo radius; tum laſſo in nubila collo
Cum ſonitu expirat; laceri ſe protinus ignes
Demittunt, tectoque ſuper, campoque recumbũt;
Et quondam frondes alimentaque pinguia lapſis
Inuenere focis, rapiuntque è caudice flammas.
Talis in aduerſam compacto robore molem
Haſta ſubit, trabibuſque faces iniecit euntes:
Atque alimenta rapit iaculatum ſtupea fulmen,
Iam tabulata globos flammarum ad ſydera voluũt;
Et fumo, & mixtis crepitant conſumpta fauillis.
Flauius vt miles ſubitos tormenta per ignes
Expirare videt, Martem clamore ſecundo
Incendit, ſibi quiſque animos iramque miniſtrat,
Vimque nouat, ſtimulatq. viros, pugnamq. laceſſit
Dalma-

Dalmatius. manus at Superum circumuenit hostẽ
A tergo, faculisque iacit crepitantia pila.
Hæret & ardenti lentescit arundine telum
Arma super, tædas irritatura flagrantes:
Aura sonat circum spirantibus incita pennis.
Non pice, sulphureo non tantum incendia nitro
Pascuntur: velut ære faces. nec sola superbis
Iam casis crinita iubis, chlamydesque coruscant;
Squamea sed liquido defluxit lamina ferro.
Primus vt ardentes galeæ diffulgere conos,
Loricæque attolli humeris fumantibus ignes
Horruit Arcadius: *Quis adest? exclamat, & ardens*
Improuisa gerit succenso turbine bella?
Ite, hostem patriis luctantem incendite flammis.
Audiuere ducem frustra noua bella minantem;
Sparsa adeo bibulis errant incendia membris.
Acrius hoc Martem vexillaque Flauius infert
Miles, & ancipites prosternit cæde Latinos.
Lubrica quippe viris illabitur ignea pestis,
Et tutos arsura magis descendit in artus.
Spicula, vix ferri memores, flammantia dorso
Excutere, & diros extinguere vestibus ignes
Conantur. Perit ante alios iam torridus omnes
Arcadius, torti rapido cui fulminis ictu
Lorica aurato liquefacta effluxerat ære.
Cætera turba fugam tædis agitata mouebat.
Spectato interea properans mouet arma periclo
Ruricius. subit ille ferox, & voce, manuque
Pallentes sistit cuneos: nec probra, pudorque
Sufficiunt, laudesuè ducis. *Quas pergitis*, inquit.
Nocte vias? Non ista parit mihi semita lauros;
Nec turpi vestram tutabitur aggere vitam.

Huc reuocate gradus. Dixit, paulumque moratur
Agmina; quãquã amens terror tremefacta fugabat.
Ecce autem campo Superi pugnaque recedunt.
Ponunt tela manu, manibus laxantur habenæ,
Et cursu breuiora fugæ compendia lustrant.
Attollitque animos hostis: Proculusque, minaci
Vt forte actus equo contorserat arduus hastam,
Huc, ait, *ò verè ausoniæ, Maxentia, gentis*
Clara manus: subito vestris quo lapsus ab armis
Hostis abit? celerate, suis se se occulat vmbris?
Eripiatque fuga meritos iam nostis honores?
Sic ait, & primus campi per aperta volantem
Calce premebat equum: crebro quatit ilia pulsu
Ponè cohors equitum, præcedentemque fatigat
Cœlesti ductore manum, sequiturque trahentem.
Quippe recedentes Superi decurrere campis:
Alipedum curuos tum circumflectere cursus,
Aruaque conuersos lustrare emensa per orbes.
Post celerant hostes. gemino sonat vngula gyro;
Sidereæ nec dum retegunt molimina turmæ.
Iamque iterum apparent, medij quà robora belli
Miscebant acies, Italùmque lacessere terga
Incipiunt, pressuque nouos augere tumultus.
Flauius obstupuit, nescitque potentibus armis
Auxiliare Crucis venisse in prælia signum.
At Superi subito nigras abiere per auras,
Et densa vacuum rarescit imagine cælum.
Nec subitum sensere abitum Maxentia pubes.
Quin & adesse rati cedentem comminus hostem,
Terga premunt, sociæ renouantes vulnera gentis;
Decipit, horrentes tenebras qui peruolat error.
Hic vero immanis cæco discrimine pugnæ
Cre-

Simulata fuga vt sequentes hostes terga suorum inuadant.

Flectitur cursus, vt appareãt post terga hostium.

Maxentiani terga suorum cæduunt, & se mutuo conficiunt.

Crebreſcit ſine more furor, clypeique micantes
Horrendiſque gemunt percuſſa ſonoribus æra,
Et ſua Ruriciæ pereunt per vulnera turmæ.
Pars fugere à tergo ferientem comminus hoſtem:
Pars clauſo dubitans veſtigia figere campo:
Cæſaris aduerſa pars ſiſtere fronte furores.
Clangor vbique, virumq. cruor, ſtridorq. cadẽtum;
Cuncta ſed obſcuris nox horrida condidit alis.
Nec maior gemini circumſonat ira profundi
Imbellem, & rapto laceram ſine remige puppim,
Quà ſe ſe Libyæ aduerſos cuneata per auſtros
Frons aperit, longoque interſecat aſpera dorſo Caput Bonæ ſpei.
Monomotapa tuos fluctus, eoaque Regna:
Oceani occiduis hinc finibus Atlantæa.
Stat medio, & duplices horret quaſſata tumultus
Luſitana ratis, zephyroque, euroque recuſſum
Verberat vnda latus: lambit rorantia pontus
Sydera: prærupti manes aut vallibus imis
Apparent; donec dextrà læuàque retorſit
Aduerſiſque vadis raptam Thetis obruit alnum.
Sic mediæ periere acies penituſque reuulſa
Iam catafractus eques chalybum cõpage fatiſcit.
Qualiter Herculeæ nodoſo pondere clauæ
Diuerſos pugnata olim portenta per axes
Demiſere caput. Non robore ſegnior illo
Conſtantine ſubis: vnà omnis Gallica pubes:
Ærataque ſudes, & adactum in tempora ferrum
Innumeris reſonant (crepitãs ceu grãdine nimbus)
Ictibus. infracti paſsim, mixtique cruentis
Deuoluuntur equis: humeros premit altera belli
Tempeſtas, manibuſque viri ſternuntur amicis.
Forte equites inter ductor Cerialis agebat;

Qui trans Eridanum, camposque, vrbesq. iacentes
Ditia montanis habitabat mœnia tectis
Iam senior; sed enim iuuenili robore natum
Centurio in exercitu Maxentij. Duxerat; ausoniam claro qui nomine vitem
Gestabat Metius, Maxentiaque arma tenebat.
Hunc autem læui tutantem cornua campi
In medias acies equitum vagus abstulit error,
Hic vbi prævalidam vibrans immane securim
Strauerat Ordenum fulua Cerialis arena.
At Metius comitem rabidis vlturus in armis
Ore fremens, furijsque patrem sub nocte maligna
Patris, & filij pugna, cum se se nō agnoscerent. Ignotum stricto horribilis mucrone petebat:
Et ferit. Heu nunquam nostris bene cognita votis
Semita. percussam frontem defixit, & aruis
Patrem lethifero languentem perculit ictu.
Iamque aperit currus Phœbe maculosa bicornes,
Cæsaris extremas cœlo visura coronas,
Et bellatrices patefecit lumine turmas:
Cum Cerialis humum resupino corpore pressit.
Atque excussa viri monstrauit cassida vultum.
Agnouere acies cladem, manibusque latinis
Constratas Aquilas, totoque cadauera campo
Gentili deiecta manu. non vlla salutis
Spes alit, accelerantque fugam. sed lumina voluit
Vt Metius, patris defixus in ora cadentis,
Indignaque ratus pallentem occumbere terra:
Hoc etiam Italiæ, exclamat, *nox impia crimen*
Per ciuile nefas crudelibus attulit oris,
In nostrum molita caput? Proh digna tenebris
Vulnera. & immensos æui reticenda per orbes.
At ferro meliore aderis mihi dextera vindex,
Ipsa dabis, natum genitori expendere pœnas.

Tuque

Tuque pater nostro placari sanguine manes
Et vita patiare tuos; tibi victima natus
Sola cadet, quæ sola rogis est digna paternis.
Vix ea, cum rapto scrutari viscera ferro
Cœperat: ecce hostis subito vox increpat hostem:
Quem ferro laceras? Ego te. Mihi vulnere pœnas
Non isto scelerate dabis. Iam lumina, & iras
Sustulit. oblitusque necis consurgit in ensem:
Et, mirum, Metio quod non sperare licebat,
Venit ab hoste salus. Hic Flauia signa secutus
Insignis iaculo, Cerialis & altera proles,
Venerat extremos Mausonius vsque Britannos,
Atque diu gelida Tamisim potauerat vnda.
Sed falsa immiscens hic nuncius impulit aures,
Occubuisse neci caro cum fratre parentem:
Carcere quos tetri Maxentius abdidit antri
Supplicium intentans, iuguloque minantia tela.
Quos tamen, Italiæ cum Flauia bella subirent,
Rex ferus exsoluit, lætosque in castra remisit.
Credulus at cædem, luctuque animosior exul
Vouerat vlturum Mausonius: & mala Regis,
Si bello incolumis latiam venisset ad Vrbem,
Funera. nunc Metium dictis irritat amaris,
Quod comitem Rufum misso per vulnera ferro
Præcipitans, galeam, raptæque insignia parmæ,
Tum luna radijs interlucente, ferebat.
Ergo armis, animisque pares; hic grandior æuo:
Hic vitæ fidens odijs, furijsque paternis,
Martem ineunt. Riguere comæ, subitoq. repressit
Quisque recedentes fraterno in vulnere dextras:
Subsiduntque animis iræ, purosque nocendi
Ictibus obliquis descendere molliùs enses

Duo fratres militant in aduersis castris.

Duorum fratrum certamen.

Miran-

Mirantur, culpamque dolent. At nocte maligna
Ictus transuerso Metius caua tempora ferro
Ad terram incertos demisit languidus artus.
Emicat, & ducto iugulum mucrone petebat
Pater rogat pro filio. Alter. at exanimo similis, fusus que cruenta
Qui stabat Cerialis humo, tum forte reuersis
Viribus attollens oculos labentia vidit,
Agnouitque gemens perituri corpora nati.
Nec potis auxilijs, casuque impulsus acerbo,
Sic ait: *Heu nato, nostroque ignosce dolori,*
Qui me cumque simul iugulas. Cerialis (& hoc est
Nomine fama vetus) miserum per si quid in hoste
Aspicies, oro: geminos ne vulnere cadas:
Me potius, si vulnus agis transfige volentem.
Obstupuit cari ad vocem genitoris, & ora
Nondum nota ferox, fraternaque nomina miles.
Tum stetit assurgens, propiorq vt sanguine vultus
Fœdantem agnouit, nec saucia membra leuātem:
Hunc ego te, affatur, *video pater? & tibi quisquam*
Tam ferus hæc diro defixit vulnera ferro?
Sic mihi qui extinctum memorabat cæde parētem,
Heu vera inuoluens, venientia fata canebat,
Vt tandem extremo pereuntem in margine vitæ
Aspicerem? Infandum, pater ô, dum luce renidēt,
In tenebris ostende caput. Quò vulneris author
In noctem periture fugis? Te te aduocat ensis
Vndique perfossum, te cuspis, & impetus hastæ,
Crudelis; totosque vomes scelerate per artus
Infœlicem animam, multaque in cæde natantem.
At Metius contra, quem mors, quem cura parētis
Mordet adhuc: lacrymæ tum fratris, & ira minātis,
Aduertens tristes oculos, sic ore sequutus.

Vulne-

Vulneris author adest, ferrũ germane, quod optas,
Accipe: vulnus ego, quamquam sine crimine fixi.
Me pete. SOLA *pium poscunt hæc vulnera fratrem,*
Cognatasque manus. debes patrique, tibique;
Me quæ digna manent: genitori ego sanguine soluã
Funera, siue meo referam de funere vitam.
Audierat, geminoque accensus pectora luctu,
Heu quid depositis ageret Mausonius armis?
Ocyor ad fratrem, namque hic releuatus arena
Surgebat, cupidè accurrens dat brachia collo,
Solaturque virum, secumque in castra parentem
Flauia ferre iubet. subeunt, humerosque ferendo
Accingunt oneri; sed spiritus ægra regebat
Membra senis, gelidos & pulsat anhelitus artus.
Ecce cohors Superũ, tenues quæ fugerat auras,
Visa iterum sublimis equis volitare per agros.
Tum stetit. inde manu Dux cũ demitteret hastam,
Attactu medicans, cœlesti & cuspide vulnus,
Natorum pietas, tuque ò dignissime natis
Viue pijs, dixit, *Cerialis, & vltima vitæ*
Tempora deuotus Superis decurre secundis.
Sic ait, ablatusque fuga, socijsque sequutis
Deserit. infusæ rediere in pectora vires,
Insolitusque vigor viridi ceu permeat æuo
Membra attollentem, & natorũ in colla ruentem;
Gaudia dant lacrymas, longisq. amplexibus hęrẽt.
Interea totis pereunt Maxentia campis
Agmina, nec fortem cohibes iam Romule Verum,
Præcipitem quin vertat equũ; dein cursibus æquas
Currentem, serues perituro vt regna parenti,
Maiorempue feras renouata in prælia molem.
Fulminat à tergo miles: tum Crispus, & vna
Incu-

Incubat Artemius trepidis: Ablauius vnà:
Vnà ingens premit Ascaricus, & vndique ferro
Innumera oppletis sternuntur corpora terris.
Nec læuum iuuere latus, quæ duxerat arma
Ruricius. Tuque ausoniæ fortissime gentis
Occidis. Ingentem contorserat Amalus hastam,
Percussitque latus, sed comminus ense furentem
Transadigit, stygiasq. fugat Fermandus ad vmbras.
Tecum extincta salus. Italùmque obsistere gentes
Te moriente nefas: spes omnis, & vltima Tibris
Dextra cadit. Sed fida refers solatia mortis,
Ignea quòd Cæsar crispantem fulgura pubem
Duxit, & armatos tua cœlo in funera Diuos.

Dux adeo Superum, nitidis præuectus in armis
Cœlicolumq. manus, quà Constantinus in hostem
Inuehitur profugum, mixtim se se agmine denso
Circumfusa locat. Spirantes lumina vultus,
Crinitumque alto miratur vertice sydus
Flauius. at vinctus crines Dux igne micantes,
Quæ mora, Cæsar, ait? *Pauidũ sine, miles in hostem*
Irruat; intutam propera tu victor ad vrbem.
Nos tibi ferratos deiecto cardine postes
Fregimus, & patulos pascunt incendia muros.
Huc celera: subito medias penetrabis in arces,
Dum nos sydereis te circumfundimur armis,
Et viles pallent animæ, neque cernitur hostis.
Dixerat. ast humili Cæsar pius annuit ore.
Illi iter accelerant, subeuntque ad mœnia portis,
Quà tulit hasta faces: nec missa extinguere ciues,
Postibus haud vlli potuere incendia fontes.
In Panegyr. ad Const. Ingreditur Cæsar, Superisque volentibus, omnes
Deficiunt iræ, & dominum Verona salutat.

CON-

CONSTANTINI
LIBER II.

ARGVMENTVM.

Constantinus Veronam ingressus cum futurum Romæ triumphum, Christiano ritu Baptismum, aliaque per somnium vidisset, præmisso Legato, iter ad Vrbem imperat. Interim Maxentius Circenses inter ludos, fœdis primùm prodigijs, deinde certatorum palmis, postremo populari fama Veronensis victoriæ nullo certo auctore vulgata, vexatur, consternaturque.

Ama tulit voces vt cæca in bella secundas,
Veronam patuisse Duci: se protinus omnes
Extimulant acies, vrbemque intrare patentem,
Augustumque sequi properant. Venere frequentes
Ductores: tum nota ferunt vexilla cohortes;
Et iam cæsareos densi cinxere penates.
At parci miseris Cæsar, ciuesque leuari
Vulnifico terrore iubet: magnumque reposcit
Intra tecta Ducem, iaculatus fulmine muros
Qui modò casuram flammis patefecerat Vrbem.

Sed nullus ſpectaſſe virum : neque nuncius vllas
Aduenisse refert alta ad prætoria turmas.
Agnouit cœleſte agmen, pronuſque cadenſque
Ad terram, & pauido depromens pectore votum :
O quiſquis Diuùm, memorat, *mihi fida coruſcas*
Fulmina, deponenſque humeris fulgentibus alas,
Arma geris, nullos violabilis arma per enſes,
Atque inclinato Superos deducis olympo:
Quid famulum victor venerantē, & dona ferētem
Deſeris? ignota tu ludis imagine noctem,
Mutuaque aduerſas perimis per vulnera gentes.
Per te parta ſalus, fragili cui dextera bello
Armipotens, toto pugnant cui ſydera cœlo.
An non ſic ſuperis exercitus aſtitit armis?
Gallica Duxque duces in prælia victor agebas?
Auſpicijs fœcunda tuis certamina palmas,
Hoſtis & irriguo fortunant ſanguine lauros.
Salue ingens Fidei cuſtos, clariſsime Diuùm,
Diue auctor vitæ, & vindex pietatis, & auſpex.
Tu victæ quodcumque offers, decus accipe pugnæ,
Nam refero, mentemque ſacro. Sic fatus adorat,
Spemque capit, rebuſque parat ventura peractis.
Interea, quoniam liquido cunctatus in ortu
Lucifer auroram nondum iubet ire ſequentem,
Aſtraque adhuc verſant faciles vigilantia ſomnos:
Cæſar in extremam declinat lumina noctem,
Tarda ſoporatis referens ſolatia membris.
Ecce autem viſus Romanæ ad mœnia gentis
Ipſe triumphalem portis inferre coronam.
Ibant laurigeri proceres, trabeataque longè
Agmina, captiuæque manus, mileſque decoris
Frondibus; impleturque nouo iuga cōcita plauſu.

Somnium Conſtantini, Ante Baptiſmum verè in quiete SS. Apoſtoli Petrus & Paulus apparuere.

Perque

Perque vias expirat odor, floreſque per auras runt, vt Breuiarij preces.
Sparguntur, calathis ac depluit imber odoris.
Inuehitur crines tum daphnide cinctus ouanti Triumphus Conſtantini,
Quadriiugis ipſe altus equis: nec laurea frontis Vide lib. 12. in fine.
Miſſa Ioui, ſtygijque ſinu compoſta metalli;
Sed Vaticani ad cinerem ſacrata ſepulchri.
Inde videbatur populos pallentibus alis
Plangere morbus atrox, peſtemq. afflare nocētem.
Defectis atque æger aquis langueſcere Tibris.
Ipſe autem ſcabie, & cruſtis fœdata niuoſis Cōſtantinus laborat lepra
Ora, coloratos maculoſus & aſperat artus.
At parte ex alia puerorum examina cernit
Lethiferam lugere diem, paſſimque gementes
Heu moritura ſuper natorum corpora matres.
Fons iuxta vacuis ſitiebat flumina labris,
Flumina ſed calidos deſpumatura cruores:
Et rubicunda vocant medicatos balnea fluctus. Balneum è ſanguine puerorum.
Miratur viſu attonitus, quòd mortis imago
Arenti ſtat nuda lacu: quod lurida puro
Oſſa lauaturos expectat ſanguine riuos,
Immanemque rotat violenta in vulnera falcem:
Atque horret gladios agmen puerile minantes.
Hæc inter paſsis matres in terga capillis
Oraque inundantes lacrymis, genibuſque volutas
Cernebat duplices ad ſe ſe extendere palmas
Cæſar, & elatis gemitus adiungere votis.
Aſpectu indoluit miſero, ſomniſque laborans
In medijs, ruptas fundebat pectore voces. Quod reſpuit Conſtant.
Talis ego? tam cædis egens? exempla Neronum
Flauius iſta furor mundo execrata reuoluat?
Meque infanda manet ſcelerati inſania facti?
Lethifer ah potius mihi pectora torreat ardor:
Virus

Virus inexpleti potius furiale chelidri,
Et rabidos morsus, flammataque viscera pascam:
Ante repercussum iaculantis fulmine dextræ
Me me vorticibus Phlegeton demergat auernis.
Ite procul, durasque necis deponite curas,
Cæsareis ornate sinu pendentia matres
Pignora muneribus. viuant, nec sanguine primo
Ostia surgentis rubeant lactentia vitæ.
Hæc somno eloquitur tacitus: nec parcius ira
Æstuat, & calido manabat corpore sudor,
Strataque currenti compleuerat aurea riuo.
Interea magis augeri sub pectore languor,
Nec medicas fugitiua salus remeare per artes.
Donaque cernebat pauidos effundere ciues
Delubris Diuûm, & pronos altaribus altis
Ire patres, fascesque ducum: gentemque togatam
Instaurare preces, ludosque indicere sacris;
Turpat membra magis rigidæ inclementia pestis.
Sollicito hæc inter magni Soractis imago
Visa Duci summas in cœlum tollere cautes,
Syderibusque pari conferre cacumina dorso.
Hic vbi desertis Præsul romanus in antris
Inuisos profugus soles Syluester agebat:
Fœtibus & nemorum Pater, & syluestribus herbis
Ignotus vitam in lacrymis, luctuque trahebat:
Et miseranda suæ plorabat crimina Romæ.
Visus & ille potens geminas, quibus ima coërcet
Regna, quibus terras, cœlique attemperat orbes,
Tollere ad astra manus. vultus aduertit olympo
Omnipotens; capiuntque preces, Superiq. vaporis
Instar odorati referunt, & dona reportant,
Larga Deus pleno quæ fundit ab æthere dona.
Vox

Vox quoque personuit liquidas emissa per auras:
Hinc Cæsar tibi parta salus. maculosa resoluet
Corpora romuleus Præsul, quem clausa recondunt
Antra iugi. Reuoca in solium, collesque latinos,
Et sequere orantem pius, & diuina monentem.
Has audit Cæsar per læta insomnia voces.
Nec mora. delectos, rigido qui monte reducant
Pontificem, mens in placidos operata sopores
Imperat ire viros, rerumque in imagine ludit;
Somnus & ire suã Syluestrum monstrat ad Vrbem.
Marginat extremam Romæ decliuibus oram
Mœnibus, auroram contra, clarusque salutat
Nascentis Lateranus apex cunabula solis:
Et latus humenti nebulosum verberat austro.
Stant vbi sublimes tectis regalibus ædes,
Et stabili assurgunt augusta palatia saxo.
Vasta patent, sectisq. Phrygum de rupe coronant
Atria millenis se circumducta columnis:
Immanesque aulæ solido laqueata metallo
Culmina suspendunt: trabibusq. insertus eburnis
Fulgor, & è cameris ardet radiantibus aurum.
Ipsa volubilibus stellis cœnacula cœlo
Æmula versantur roseis vberrima nimbis;
Parietibusque suos miscent peregrina colores
Marmora, compositis interlucentia gemmis.
Nec modo terga niger, maculasq. niuosus achates
Aut nebulosus onyx, spirisque illusus ophites
Scinditur in crustas, tabulisque tenacibus ambit:
Saxea sed totis calcantur fragmina glebis,
Liminaque & postes gaudent animare superbos.
At tepefacta bibunt clausos quà balnea fontes,
Argento labuntur aquæ, positoue quiescunt

Palatium Constantini in Laterano

Cænationes versatiles.

Murmure cognatis argentea flumina labris:
Septaq. alũt iuxta, atque opibus florẽtibus hortos.
Iamque suos Cæsar veneratum intrare penates
Pontificem, populisque videt dare iura Latinis,
Et sedem Patribus, se concedente futuris.
Hic quoque cõpositis cernit sacra tecta columnis
Extrema iam parte domus: vbi sydere vesper
Afflat inauratum tereti curuamine templum.
Vnda tenet medium, salientis in æthera fontis
Primæuæ concepta lauans contagia culpæ.
At parte ex alia egressus penetralibus altis
Structa videbatur delubra intrare Sacerdos
Tergeminam Syluester agens in fronte coronam;
Cui niueo crispata super velamina lino,
Carbaseosque adducta sinus grauis emicat auro
Vestis, & eoãs intexit stamine gemmas:
Albentique Patres circum velantur amictu.
Ille vbi successit templo, stratoque rubentem
Murice pressit humum, votumq. exsoluit ad aras;
Miratur sese liquidas descendere in vndas,
Lustralique comas perfundi flumine Cæsar,
Et sacra romani data verba Antistitis ore.
Tum vero informes, maculis cedentibus, artus
Excussere niues: cœlo tum lapsa sereno
Agmina, & insuetas volitare per aëra formas
Lætitiæ, Fideique videt: quam sedula gressu
Relligio, & blando comitatur Gratia vultu.
Ipsa catenato lacrymans incedere tergo
Visa Superstitio, sæuisque innexa colubris
Ingemere extinctos tædis fumantibus ignes.

Hæc adeò in somnis Cæsar dum singula voluit,
Obtulit ignotis iterum visenda figuris

Quod postea Pontificum fuit.

Templum in quo baptizatus est Constantinus.

Baptismus Constantini.

Fit sanus ex morbo Constantin.

Solli-

Sollicitus simulacra sopor, monuitque videntem.
Spectabat (mirum) geminis vt molibus ingens
Hinc Vaticanus tegeret fastigia collis,
Hinc zephyros cœlo quateret Lateranus aperto. Basilicę structę à Const.
Stabant innumeris immania templa columnis,
Et summo trepidas pulsabant culmine nubes;
Miraturque fores populis vndare coactis,
Et resonare modis Cæsar delubra canoris.
Ecce iterum niueas incedere Præsul ad aras
Cernitur, & liquido perfundere marmor oliuo, Consecratio Basilicarum.
Et Labari signare Cruces, & spargere lymphas.
Nec mora. flammiferis Dux formidatus in armis
Qui modò nocturnū tremefecit fulmine Martem,
Visus adesse thoro. galea non ille comanti,
Non hasta, clypeoque minax: sed qualis in vrbes
Vota instaurantes placidis illabitur alis.
Quippe comam pendere dabat per colla fluentem,
Atque auris vndare leuem: sed mobilis auras
Luce superfusi, noctemque illuminat auri.
Vestis membra decet supero iuuenilia cultu:
Quæ lucem saturata bibit, radiataque solem
Spirat, & intextis discreta incenditur astris:
Zonaque stelliferis astringit lucida nodis.
At manibus calamum præfert: vbi linea signo Decempeda muralis.
Multiplici modulos discriminat æqua minores,
Partitæque notans velut internodia lucis,
Monstrat dimensos aurata decempeda fines.
Ille vbi se lecto propior, læto ore videndum
Obtulit: *Extructas*, inquit, *procul aspicis ædes?*
Templaque, sydereo statues quæ maxima Regi?
Ipse ego te, memorans per facta latentia ducam,
Et retegens ventura, sopor quæ tecta figurat.

Quid te romani pensantem insana Tyranni
Prælia sollicitant? vicisti; incumbere fasces
In te Romulei properant: tibi regna parantes
Flauia cœlicolæ veniunt ad classica turmæ.
Ergo animi faciles huc præscius adijce curas.
Romanam curru domitor cum presseris Vrbem,
Solue memor magnis referens sua munera Diuis.
Munera, cerno equidē, seros referenda per annos,
Et neglecta tuæ differs monimenta salutis.
At venient. frustra renuentem, & longà morātem
Albidus infesto prosternet corpore languor,
Et macie infames, morbisque tenacibus artus.
Tunc tibi sacrorum Princeps accitus ab antris
Abluet immitem vitali flumine pestem,
Ante immersa lauans temeratæ crimina vitæ.
Hinc iam perpetuis decurrere tempora sacris
Augustamque Crucem, Diuosq. ad templa vocari
Annuit Omnipotens. At quæ tu marmore templa,
Argentoque, auroque aras, gemmisque locabis;
Hæc contra non ferri acies, non impetus æui,
Meta recurrentes non audeat vlla per annos.
Cerne, loci se quanta aperit, diuulsaque vasto
Circuitu immensis infunditur area muris.

Quorum celebritatem, perénis, memoria, & laudata religio Cōstantini perpetuò testabitur.

Quam modo cœlestis metitur arundinis aurum.
Cœlius en collis templo subit. vsta columnas
Cui durat stabiles Libye, lapidemque colorat:
Aut lacedæmonium venis viridantibus antrum.

Basilica Lateranēsis in Cœlio mōte.

Par ea materies operi; quæ tollit in auras
Se quinque immanem scindētem partibus ædem.
At medijs spatijs, & quà testudo recuruum
Obliquat mediana caput, laquearibus altis
Aurea pendentis fulgent confinia tecti.

Diuisam in quinque Naues. vt aiunt.

Huc

Huc quoque conuectis aduoluitur hospita saxis
Seu niuibus, seu sparsa croco seu murice cautes,
Gemmanteſque rigent cruſtis bicoloribus aræ.
Tuque pares operum sedes, & regia templa
Vaticane feres: iuſsis vnde ardua ſacris
Petrus iura ferat, romanaque ſoſpitet arua.
Hic autem egeſtis & tu ſpectandus arenis
Conſtantine manu, pauidas qua percutis vrbes,
Fundamenta loco ſtatues, molemque locabis,
Aeternantem aras, doniſque auroque micantem.
Quin etiam latios Tiberis quà flumine campos
Stringit, & audaci decurrit ad æquora fluctu,
Compones, Paulo ſedes adeunte, perennes.
Quaque ſepulchrales vltra, Veranus in ortum,
Eſquilias ſe pandit ager, vitalibus antris
Impoſitam propior viſet Laurentius ædem:
Et qua Vimineæ collis trans mœnia portæ
Haud procul aſpectat ripas Aniene tumentes,
Candida gaudebit niueis altaribus Agnes.
Grandiaque innumeris conſumes ſaxa columnis,
Diſce poteſtates iam nunc, & nomina Diuûm,
Templa quibus condes, quos tu conabere ſanctis
Conciliare ſacris. Paulus terraque, marique
Inſonuit Fidei tubicen, vectoque per orbem
Ipſe pererratas luſtrauit Numine gentes,
Cæſaque Romanæ ſubiecit colla ſecuri.
At Petrus æterni dum ſceptra vicaria regis
Geſtat, & aſtra manu, terraſq. & auerna coërcet,
Fixa Crucis verſo ſacrauit corpora ligno.
Torridus illuſit crates, patrioſque beata
Fronde triumphalis Laurentius ornat Iberos.
Virgineis Agnes niuibus quæ miſcuit ignes,

Baſilica S. Petri in Vaticano.

Baſilica S. Pauli.

Templum S. Laurentij.

Templum S. Agnetis.

Ad extruenda varia templa.

Lactea Romuleas intermicat vna puellas.
Templa, per artificẽ spectas quibus ardua somnum
Alia Templa à Constant. condita. *Surgere, mox condes auctor: numerosaq. passim*
Seu Diuis, sua vel pones delubra Tonanti.
Surge age, tempus adest venturis cedere sacris:
Relligio iam bella iubet. mirabere victor
Quam fera mutantem studijs pacalibus arma.
Sic ait. & multa in noctem se luce recondit.
At somno excutitur Cæsar, stimulisque coactus,
Afflatusque Deo, fugientem voce reposcit
Cœlicolam, cœptumque ardens euertere bellum,
Structaque adoratos ad limina ducere Diuos.
Inde ait: *O nostris superos qui cordibus ignes*
Conijcis. adde faces, mentemq. effinge calentem,
Flagrantemque tuos iterum depasce per æstus,
Vt vetitis flammas aris extinguat auernas.
Thura quis incendet monstris? quis vana Deorum
Nomina? Quis surdis venerabitur ora metallis?
Victor ego peritura teram, templisque vetabo
Stare suis. opus interea dum distinet armis
Sæua dies, stantem voueo iam pectoris aram,
Et placitura Deo casta penetralia mentis.
Dixerat. accingitque operi, sanctæque capessat
Vt fidei leges, extrema pericula belli,
Romanique parat fasces abolere Tyranni.
Iamque resurgebat, noctemq. aurora cadentem
Præcipitarat aquis, tutumque recluserat auris
Solis iter, lucisque horas vrgebat euntes.
Continuo ad Regem, discretis ordine turmis
Conuenere Duces: illi magis æstuat imo
Pectore, corque ferit cura implacata sacrorum.
Ergo viros inter Legatum protinus omnes
Desti-

Deſtinat in Latium: trepidos, fractoſque ruina
Stat tentare animos hoſtis, vireſque labantes,
Nutantemque fidem, pronoſque impellere ſenſus.
Extemplo Artemius tiberinam mittitur Vrbem,
Vltima caſurum qui iuſſa audire Tyrannum,
Et male nitentem ſceptris, ignoſcere vitæ,
Ac letho miſeros moneat ſubducere ciues.
Quin etiam motis velociter agmina caſtris
Ire iubet: *Pugnas,* inquit, *procul Vrbe morantes*
Nequicquam ſerimus, vincendo & inutile bellum
Spargimus. obſtructas ſatis eſt & rupimus Alpes:
Cuncta quod inſubribus patuerũt oppida campis:
Et noua cænomanis ornatur laurea ſertis:
Fracta dolet tumido quod pridem cornua vultu
Eridanus, domitaſque inclinat ab aggere valles.
Alea nos ſuprema vocat. nunc Marte latino
Victores Vrbem dominam, bellique potentem
Quærite: clauſa trucis ſedes latebroſa Tyranni
Accipiet noſtras fato meliore ſecures.
Dixit, & ardentes flagrantibus ingerit æſtus,
Irarumque graues furibunda in pectora moles
Aggerat. Haud aliter maſſam fornace rubentem
Rurſus anhelantes opifex immergit in ignes
Candentemque coquit; ſiue vt percuſſa figuret
Pondera, & indomitum doceat lenteſcere ferrum:
Siue liquefactis vt mollia ſigna metallis
Ducat, & antiquos ſpirent ſimulacra parentes.
Ecce autem ſubito regalia tecta tumultu
Vrbani denſa iuuenes ſubiere corona,
Affatuſque petunt, auguſtaque Cæſaris ora.
Porſenus ante alios, qui prodigiale loquutam
Nocturnis tenebris, fugiens expauerat vmbram,

Sed mox roriferæ ſub aperta roſaria lucis
Duxerat armatos ad Mauſolea maniplos,
Condita quo præceps deiecerat oſſa cadauer.
Tum collecta cohors aditus patefecerat imos
Regalis noctem tumuli ſcrutata profundam.
Aſt ibi compoſiti exuuias, cineſactaque Regis
Corpora marmoreis celauerat arca latebris,
Nuda coronali qui tempora cinxerat auro:
Quodque iacet iuxta, ſceptro Crux alta coruſcat.
Extemplò horrificam viſa ſub imagine formam
Porſenus agnouit: memorique in marmore nomen
Spectat ab hetruſca venientis origine Regis.
Nec mora. Conſumptæ rapiunt diademata frontis
Sceptraq. conſertamq. Crucem: tum ſaxa reuellunt
Læuia, vbi quondam mandata oracula priſcis
Viuebant adoperta notis, ac regna canebant
Flauia. Quippe olim ſolymi cum clara Sionis
Regna procul gererent Ieſſæo è ſanguine Reges,
Et noua tyrrhenæ firmaſſent fœdera genti;
Præſcius hetruſcam vates Hebræus ad vrbem
Vſque paleſtinis oracula miſit ab oris,
Venturoſque Crucis quõdam per ſigna triumphos,
Cæſaris & ſculptas ſignauit marmore palmas.
Ergò cauis ciues egreſsi, & miles opacis
Maturabat iter, ſpolijſque potitus apertas
Intrabatque fores, auguſtaque tecta tenebat.
Vt coram ingreſsi, & ſolio ſe Cæſar ab alto
Sublimem, medioque Ducum ſtipante Senatu
Obtulit, effarique iubet; tum pondera monſtrat
Porſenus antiquis tumuli deſoſſa cauernis,
Errantemque animam cæcis narrabat in vmbris.
Hoc, inquit, *ſceptro pauidos Crux ardua manes*
Terruit,

Nonnullis etiam Gentilibus olim notum fuit, Crucem ſignũ eſſe ſalutis, vt probãt qui ſcribunt de Cruce.

Terruit, ac Regem, caligantesque sepulchri
Clarauit tenebras, medio nitidissima cœlo
Quæ tibi venturas signauit lumine lauros.
Hoc & iura dabat, nostras cum conderet arces
Tyrrhenus Princeps: capitisque insigne gerebat,
Quod damus, ac tumuli pallentibus intulit antris.
Ille tuos Cæsar iam tum spectabat honores,
Tuscus honor, quondã nostri quoque sanguinis au-
Faustaque mansuro relegebat prælia saxo. (ctor,
Cernis, vt effossus præsago funera versu
Designat Tiberina lapis? victricia longe
Vt nostro vexilla Crucis prænunciat æuo?
Nominaque ingentes voluentem Flauia Tibrim?
I, designato quo te certissima cursu
Arma vocant. dominos venerabitur obuia fasces
Roma: tuas veluti celebrat Verona curules,
Maxenti imperia, & fraudes exuta nocentes.
Interea Latios ne dedignare colonos,
Flauiaque æternis ponentes tempora fastis.
Mœnibus ante ruet ferroque, ignique sepultis,
Quam Verona tuos cœlo non æquet honores.
Ipse equidem bello iam fortunatior arma
Imperijs tractabo tuis: nec frigida ferro
Dextera victrices educet sanguine palmas.
Sic effatus, humo Regem prolapsus adorat
Tum sequitur comitata cohors: nec Cæsar amoris
Abnuit obsequia, & ciues sibi dona ferentes:
Munera tum relegens oculis, super omnia lustrat
Inscriptos lapides, atque aurea serta coronæ:
Attollensq. Crucem Regis per sceptra micantem,
Accipio, dixit, *Iuuenes, arentibus antris*
Quæ mihi legistis venturæ pignora laurus.

Victori

Victori cœlum signa extulit: æmula tellus
Signa recondebat magna Crucis. Vndique nostris
Auxilio aspirant Superique, hominesq. triumphis.
Vos adeo conferte manus: tu clarus in omnes
Edite regali qui voluis origine nomen,
Iam meus es, Latium tyrrhenis confere palmis.
Sic ait. impellitque animos in bella ruentes.
Agmina tum cogi, & motis iter imperat armis,
Belligeramquè rapit Romana ad mœnia gentem.
Rector at ausoniæ Martem non segnior aulæ
Instruit, & dubiam Maxentius obstruit Vrbem,
Vndantique mouens armatum gurgite Tibrim.
At Veronesis dubia formidine pugnæ
Saucius arcanas alit in sua vulnera curas,
Et lacer assiduo depascit pectora morsu.
Nec dum fama recens nocturnæ nuncia cladis
Impulerat pennas Latio trepidante minaces:
Flauia signa timent, nec dum vicisse loquuntur.
Venerat orta dies plaudentibus obuia ludis:
Et campi aligeros reuocans in aperta iugales
Puluere conuersis currus agitabat habenis.
Protinus ancipites curarum vt frangeret æstus,
Ipse Palatina descenderat arce Tyrannus
Spectaturus equos auido procul axe volantes.
Illi autem diræ scelerum, sæuusque pererrat
Ora furor, cæcumque nefas: vallata minarum
Turbine collectas frons nubila depluit iras,
Insidiasque dolosque, atque implacata recondit
Vulnera: liuescunt oculis crudelibus ignes,
Tristiaque expirant populorum in funera flãmas.
At rigidus pallore genas, pulsuque flagellat
Corda pauor: rabies vna, violensque libido,
Cædis

Cædis & atra fames, sitis & furibunda cruoris.
Ergo ferox caueam innehitur, ludisque futuris:
Sublimi & clausum podio statione coronat,
Ac densis legio Prætoria fulgurat hastis.
Iamque expectatæ populus Circensia pompæ
Signa vocat, tardosque inhiat clamore iugales. Ludi Circenses.
Ecce autem subito stridens aquilone serenum
Rupit turbo diem, gelidique à vertice mundi Fœda prodihia terrent populum, & Maxentium.
Planxit auentinam reuoluto murmure vallem.
Candida marmoreo stabat Victoria vultu,
Atque alas medio pandens altissima Circo
Signabat parium calamis fœlicibus orbem.
Hanc vbi percussit, fremituque adiuta procella
Impulit; ereptam veteri de sede reuellit,
Afflixitque solo, mediaque immersit arena.
At primo tremefacta metu tenuere Quirites
Ora: sed ingenti mox infremuere tumultu,
Testatique subs, agitant sermone pauores
Principis. Ille ratus vinci borealibus armis,
Constantine tuos tacitus voluebat honores;
Spem tamen assimulat, vultumq. metumq. colorat.
Ecce iterum puro per candida nubila cœlo
Intonuit, gelidoque elisum flamine fulmen
Perculit igne forum; veteris qua fortè colossi
Abstulerat cinctum radijs caput: & sua trunco
Marmore sublimis Maxentius extulit ora.
Tacta bibit flammas, magnaque euulsa ruina
Tarpeiam moles constrauit pondere vallem,
Nutantesque iugo Romæ fragor impulit arces.
Tum vero vt patuit strages, populique per aures
Rursus fulmen ijt, iaculis sensere trisulcis
Expirare trucem per saxa cadentia Regem,
Atque

Atque ardere grauis sceptrum exitiale Tyranni.

Ex Dionys. Halicarnass. lib. 8.

Sed Circo iam pompa subit: iamq. agmine læto
Apparent, campumq. ineunt Romana iuuentus.
Quotquot alit magnam in gentē spes ardua Romę,
Imperioque, togæque pares, belloque futuros,

Iuuenes ducunt pōpam in ludis.

Incedunt, patriumq. audent præuertere Martem;
Arrident soboli, plausumque dedere parentes.
Hi solidos auro frenos moderantur equorum,

Primùm, Equites.

Et teneros ornant armis fulgentibus artus.
Omnibus auriferas attollit cassida cristas:
Plumaque mordenti colludens molliter euro
Nutat, & ancipites confundit mixta colores.
Insidet ira latus, cui baltheus alligat ensem,
Gemmiferum capulis ensem: præfixa relucent
Spicula inaurato manibus cortynia ferro:
Ostrinæque simul chlamydes, auroque rigentes
Irradiant gemmis tunicæ: per colla renident,
Pectoraque, eois contexta monilia baccis.
Bis denas adeò tendunt in cornua turmas,
Aere cauo, & cursu alipedum fremituq. sonantes.

Deinde pedites.

At Iuuenes aciem totidem formare pedestrem.
Assueti, & stabili legione obducere campum.
Pila quibus, clypeiq. manu: quibus ardua frontem
Obnubit galea, & rutilas vomit aurea cristas:
Arma tegunt habiles sagulis breuioribus artus:
Comminus hi conferre pedem, dispergere cladem
Eminus; implicitos aut centuriare maniplos,
Aut laxas densare, arctas laxare cohortes,
Et sinuare fugam, tergoque instare trementi
Discunt, & profugum reuocare in prælia Martem.
Pone sequebatur variosque auriga colores
Iactat, & opposito primum depugnat amictu.

Cæru-

Cærulus autumnũ: prasinus ver: candidus albam
Cingit veste hyemem: rufusque æstate rubescit: Bigarij, & Quadrigarij, quorũ quatuor, veste cerulea, viridi, candida, rubra, factiones.
Quadrijugos, bijugosuè regens in puluere currus,
Vnius aut frenos moderatus ab axe iugalis.
Tum nudi incedunt pugiles, cæstuque minantur
Ferrato, & duræ componunt membra palestræ.
Hinc tenet arua chorus saltator, & agmine terno
Pulsat humũ. dextrã breuis omnibus hasta fatigat,
Stringit sidonio medicatam sanguine pallam
Baltheus. ostentat galeam pars fronte comantem:
Iunior ærato pars pondere liberat ora.
Ante leuis graditur, saltusque chorique magister
Exilit ad numerum, se seque per äëra versat,
Lubricus & summas vix dum pede lambit arenas:
Argutas iactatquè manus, voluensque loquaces
Hinc atque hinc oculos, & mollia corpora flexu
Saltantum celeri vertigine temperat orbem.
Nec minus agrestes Fauni, Satyrique bicornes
Pone mouent thyasos, solitique inuertere ludo
Seria, venantur faciles per ludicra risus: Chorus Satyrorum.
Pellibus hirsutis hi scortea cingere terga,
Et picturato redimicula texere flore,
Ac sertis vmbrare comas. Pars nebrida collo Damæ, seu Cerui pellis.
Et descendentes humeris componere villos,
Caprigenasque aptare genas, rictusque ferinos:
Interque horrificas erumpere cornua setas.
Iam citharæ neruos, plectroque canentia fila Fidicines, & Tibicines.
Vocalesque agitare modos choralistria certat
Turba virum: voces numeris, buxoque canora
Tibia, & ære tubæ resonant: inflataque cantum
Curua metallifero modulantur cornua flexu.
Inde vaporatus odor expiratur acerris,

Thuris

Suffitus in sacris faciendis.

Thuris & accenso nubes glomerantur in auro.
Tum quoque supremæ procedere fercula pompæ,
Ac thensis sacrata vehi simulacra coruscis.

Currus cum Deorum, Diuorum que simulacris.

Iam primos sublime regens Victoria currus
Intulerat: sed mota diu trepidantibus alis
Ipsa quoque effractos iacuit resupina per axes.
Inde alia inducunt loris carpenta Deorum,

Et clarorum virorum.

Sublimesque virùm referentia marmora vultus:
Patricioque regit delectus in ordine Princeps.
At qui cursus agit minitantem prælia Martem
Cæsareos stetit ante pedes: defixaque terræ,
Magnarumque immota manet flexura rotarum.
Tum rimis dat sponte locum, cuneisque reductis
Soluitur, & fracto procumbit machina saxo.
Quid mihi Martis, ait Maxentius, *aspera lapsu*
Ora canunt? curruque meos num victus adorat
Ille pedes, hostis validis an frangitur armis?
Quidquid erit, nunc ludus eat. Sic ille timorem
Spemque fouet, præssoq. silet secum ore loquutus.

Sacrificium ante ludos.

Et iam tempus erat cæsis de more iuuencis
Stridere accensos extis fumantibus ignes.
Stabat purpureus trabea, Consique per aras

Cõsiliorum Deus, qui & Neptunus.

Solemnes Consul flammis adolebat honores:
Lecta ministerio properabat sacra Iuuentus.
Sparguntur puro manibus de flumine fontes:

Dionysius ibidem.

Et liquidis lustratur aquis, taurusque superbit
Quòd caput auratæ religant, & cornua vittæ:
Et salsæ circum decurrunt tempora fruges:
Sanguineo damnata luit mox gaudia letho.
Nam graue personuit gemina inter cornua ferrum
Vectibus impactis, & adactæ in colla secures;
Incidit icta solo, mugitque, gemitque recumbens

Victi-

Victima:conueniuntque popæ: tum vulnere largo: Occisores victimæ.
Insigunt alij cultros, artusque trementes,
Visceraque enudant, scinduntque calẽtia mẽbra:
Lancibus excipiunt alij, leuibusque canistris,
Luctantes & adhuc venas, animamque latentem
Scrutantur, velluntque manu; tyrrhenus Aruspex Aruspicina in sacrificijs.
Aspicit interea calido spumosa cruore
Simpula nequicquã, & moriẽtibus incubat extis, Vas excipiẽdo sanguini.
Si modo viua cauis subeant oracula fibris.
Illi frusta ferunt calathis, & adorea miscent
Semina: sacrificos Consul deponit in ignes, Impubes ministri in sacris.
Vina super fundens: teneris repetita Camillis
Lustrica nec desunt bifori modulamina buxo.
Iamque adeo sacris populorũ ante hora litatis,
Æra vocant: stimulisque cient ventura iugales
Præmia. discedunt, cameris deuexus opacis
Quà patet immanis duodena per ostia carcer. Carceres duodecim in circo. vnde mittebantur equi.
Atque fores aditusque tenent; sed vincta coërcent
Robora, & infestis obiecta repagula portis.
Illi autem non stare gradu, non parcere frenis,
Et miscere auidas spumis feruentibus iras:
Transtraue, seu calidis incendere flatibus auras:
Siue flagellatos pedibus diuellere postes,
Et frustra in palmam cursus agitare morantes.
Ast vbi mappa dedit reuolutum candida signum,
Personuitque simul tubicen; simul ardua totos
Reclusere aditus deiectis ostia claustris, Cursus equorum.
Prosiliunt rapto foribus simul axe iugales:
Viderunt, faustoque notant clamore Quirites,
Et vidisse negant; oculos fugit impetus ardens,
Seque rotasque fuga velox auriga recondit.
Ille tamen stimulat, geminataque sibilat amens
Verbe-

Verbera. vota præit sonipes, cursuque prementis
Se magis vrget equi, & currũ volat ante volãtem:
Stridet, & intacto cita præterit orbita campo.

Maxentius aurigis cæruleis fauet, Constãtinus prasinis.

Cæruleum studijs Maxenti amplexus apertis
Aurigam tum fortè dabas. tu magne virenti
Constantine faues. sed non immittere habenas
Cærulus, obstantes non flectere comminus axes,
Haud potis extremis se circumducere metis.
Ille notos superat vinci post terga dolentes:
Assensuque fauent populi, plausuque sequuntur.

Septies cursu lustrabatur Circus.

Septima restabant fessis sudata quadrigis
Certatim spatia, & reflui labor vltimus orbis:
Albatusque simul rector, tyrioque refulgens
Murice cornipedes vrgent, prasinoque minantur.
Ille autem dubias iam circumflectere metas
Ceperat. Ecce subit rapidis auriga quadrigis
Rufus, & angustæ compendia quærit arenæ:
Incassum, teretique teres rota concita metæ
Hæsit, & allisu cursum labefacta remisit.
Albus adest: non ille potis cohibere iugales,
Tramitis aut lati spatium frenisque retortis
Dexteriora sequi. leuis axe prehenditur axis,
Impliciti & radijs radij crepuere rotarum.
Mordet equus fuluas, rectorque excussus arenas:
It prasinus, celerique irrumpit in ostia curru:
Murmura auentinas pulsant popularia cautes.
Sic etiam missus depugnauere secundos,
Sic & ad extremas prasini venere coronas;
Ipse amens rabie, & studijs se torquet amaris
Ingentique iras acuit stridore Tyrannus.
Vix ea. cùm vectas vtriusque ab littore mundi
Imperat ire feras Libyæque, Asiæque cateruas,

Sangui-

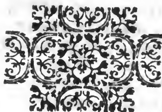
Sanguine & irriguo bibulas turpauit arenas.
Pars adeo infesti per mutua vulnera dentis,
Pars cecidit iaculis, & adactæ in viscera cornus
Luctantes animas, aut extraxere gementes.
Fortè auidos caperent mira vt Circensia ciues,
Nutritos aquilone greges, inuictaque Cæsar
Flauius è patrijs taurorum armenta Britannis
Miserat, indomitis renouans ludicra iuuencis.
Ille caledonios latebris frondentibus vrsos
Abstulit: & rapidos antris glaciantibus vros,
Vnà & crinitos sola per Germana bisontes;
Vt dominæ plausura daret spectacula Romæ.
Ergo vbi puluereo steterunt capita ardua Circo,
Nec rabidas astare tigres: non bella cientes
Massylos tauri metuunt rugire leones;
Protinus intento veniunt in prælia cornu.
At leo marmaricis Rex immansuetus ab aruis
Infrendens, aliquem vacuo non cedere campo,
Ardet in audentem, seseque exsuscitat hostem,
Saltuque explorat, cauda seu verberat iras:
Ille inclinata properat certamina fronte.
Nec mora. fulmineo iaculantem fulgura vultu,
Terrentemque auras tonitru, longeque ferentem
Funera, cornigera figendum cuspide taurus
Occupat: vngue leo, morsuque,& dentibus hostis
Vulnerat, insanoque fremit sua damna tumultu.
Sed tamen incassum. validis nam cornibus hærens
Iactatur, vastumque trahens in viscera vulnus
Abrupti traiecta dolet confinia cordis:
Spumantemque suo labi cum sanguine vitam.
Victorem vnanimes conclamauere Quirites.
Nec minus immanes vrique, vrsique rapaces

Ramosique ruunt conferta in bella bisontes,
Non vllo præfixa valent venabula ferro,
Spicula non contrà mauris contorta lacertis,
Horribili non dente tigres: non si qua ferarum
Turba recollectis irarum fulminat armis.
Agmina romano regnant Aurelia campo,
Mirantur desueta geri populusque patresquè
Prælia: cur palmas agitet, cur vnica pennas
Flauia circensi moueat Victoria ludo.

Ecce occulta sonat, tum vox se latior omnes
Explicat in cuneos, caueamque impleuit ouātem;
Agmina nocturnum vicisse Aurelia Martem,
Veronamque nouas domini iam condere leges.
Seu mens illa fuit, conceptaque pectore vota
Quisque loquebatur: seu vox incerta secundis
Omina forte tulit rumoribus, actaque belli
Vulgabat populus dictis, auctorque latebat:
Seu linquens acies, obitæque nouissima pugnæ
Cœlicolum de gente aliquis, longinqua ferebat,
Et vocem latijs intendit nuncius auris.
Ergò omnes studijs referunt concordibus arma,
Flauius obscuris quæ Rex clarauerat vmbris.
Hic iactat memorans, *periturum Cæsar in hostem*
Contulit vt fortes acies, strauitque pauentem,
Cæsaque in extremam Maxentia nomina cladem.
Hi, *domitas Alpes, submissaque vertice saxa,*
Conuallesque Pado tumidas, bellique feraces:
Victorem, memorant alij, *Mauortis ad Vrbem*
Præcipitare viam. quin & Romana tenentem
Mœnia se vidisse ferunt, Labarique micantis
Fulgura, & algentem pauido sub gurgite Tibrim.
His auidas iunxere preces. *Ades inclite Cæsar,*

Tu

Tu ſcelerum vindex, tu ſpes fidiſsima Romæ,
Soſpita lux miſeris, cæciſque infeſta Tyrannis,
Imperijque decus, medijs Pax orta triumphis.
Sēſerat immanis crebreſcere murmura Princeps,
Ignaruſque ſilet; ſed enim cognoſcere cauſas
Sollicitus, voces vbi ſenſit, & vna loquentum
Vota, refert: *Plebs infames meditata fauores*
Quid ſtruit? innumeraq. fremens ceruice tumultus
Hydra coquit? meus ò ceſſas? capita alta tumentis
I miles, reſcinde manu, iunge ignibus ignes,
Monſtra venenato pluſquam lernæa profundo
Merge, vel vre focis, ſpretumque vlciſcere Regem.
Quid mando, iubeouè? quibus? Deuota ſuperſit
Bellua funeribus: ſtat in hoſtem figere primæ
Vulnera certa necis, populi tum buſta ſequentur.
Dixit, & extremis præcidit tempora ludis.

CONSTANTINI

LIBER III.

ARGVMENTVM.

Romulus Maxentij filius fugiens ex Veronensi prælio, suorum proditione, deinde amici errore frustrà quæritur ad necem. Postremo Romæ cum eius mortem fama vulgasset, hospes, & ignotus à Maxentio patre, qui eum occisorem filij rebatur esse, in rogum eidem filio excitatum inijcitur. Sed periculum euadit.

Militum fugitiuum ex prælio nocturno.

Omulus interea, postquam dilapsa ruebant
Agmina, dispuleratque trucem victoria Martem;
Præcipiti fugit actus equo, tergoque minantem
Non interruptis auertit cursibus hostem.
Ibat Cæsareus iuuenis, partemque ruinæ,
Auxiliumque fugæ fida legione trahebat.
Iamque pari perculsa metu, fugitiuaque cœlo
Quærebat latebras nox, & lacrymantibus astris
Abstulerat flammas, ne circumfusa iuuarent
Lumina crescentem per adulta crepuscula solem.
Tum quoque festinat miles decedere notis

Calli-

Callibus, & densis tacitè se condere syluis.
Lucus erat iuxtà, piceis quem frondibus ilex,
Altaque cingebant annosæ brachia quercus,
Non æuo, duræue manus violata securi:
Vndique & innexis virgulta per auia ramis
Saltus inaccessas defendit solibus vmbras.
Ergo viæ fessus iuuenis, profugæque cohortes
Abdita quærebant languentibus otia membris,
Stratus & ad liquidas requieuit Romulus vndas.
Ceu calido sub sole iugis agitatus, & aruis,
Sistit anhelantes fontana ad murmura cursus,
Siue canes, seu missa timens venabula ceruus,
Ramosæque lauans in gurgite vulnera frontis.
At nemora ingressus properata indagine miles
Explorat; conualle domos si fortè palustres
Pastor, & ignotis celaret rusticus oris.
Nec mora: ad extremi densissima robora saltus
Deprendère lares: humilique latentia tecto
Limina venator patriæ tenet incola syluæ.
Huc accitus adest Cæsar. mox fallere solem
Hic placet, hostilemque manum; nox altera furuo
Donec aberrantem vestigia condat amictu.
Iamque humiles intrat postes, dominumq. salutat,
Officia, & pauidos non dedignatus honores.
Ille etiam structæ syluestria munera mensæ,
Imposuit, baccas oleæ, lapidosaque corna,
Mellaque, diuitiasque horti, calathisque salignis
Aurea, purpureos indutaque mala rubores.
Tum prædas nemorũ, & verubus versata colurnis
Terga gerit leporum, domitique vaporibus armos
Portat apri. gaudet Princeps: vultuque sereno
Hospitis indulget dapibus, tum singula libans

Romulus se in tutum receslum recipit.

Facilitas Principis, & comitas.

Solatur tenui belli mala vulnera cœna,
Et lucis medias frangit sermonibus horas.
Nec minus, & miles syluestribus arbuta ramis,
Raptaque ab hirsutis nigrantia mora rubetis
Vescitur, excubijsq. domum circumdat,& armis.
Nox aderat,tenebrasque dolis fabricata tegēdis
Sparserat in terras; sed enim dum scandere tardos
Accelerat currus, taciturna silentia tectis
Liquerat, &(mirum)faciles dabat improba voces.
Ergo inter latiam, qui fortis in arma, cohortem,
Syllanus Romulo simillimus ætate, ac cultu. Carus & ante alios domino Syllanus agebat,
Festinat tacitas cordis depromere curas.
Ille adeo primis simul innutritus ab annis,
Romulus alter erat: sic nota simillimus ora,
Sic humeros, bello dextramq. ensemq. gerebat.
At ferus immanes furiarum traxerat ignes,
Insidiasque diu compresserat ore silentes:
Tandem odia, & sæuas exsoluit vocibus iras.
Proditoris oratio. *Quem sequimur socij? Quæ nos ad funera ducet*
Vana fides? pugnare Deis audemus, & astris?
Et lapsum nostra iuuenem fulcire ruina?
QVEM vis dira ferit, fugias. Tibi destinat ictum,
Si prope casuro tentas comes ire Tyranno.
EST miserum miseris incumbere: frangitur vnà
Qui nitens fragili credit sua corpora culmo.
Iuppiter in Dominum stridet: non fulmina vitem?
Non caput arsuro properem subducere telo?
Experti luimus pœnas, totiesque cadendo
Stamus adhuc; certo sed tangimus vltima lapsu.
Heu quantas miseri clades, quot pauimus enses?
Horrida sanguineo quot fecimus æquora fluctu?
Vidimus arctoi primo in certamine Martis,

Cum

Cum furor intonuit rigidas Aurelius Alpes, Hæc vere dicuntur à milite.
Aequare alpinos cumulata cadauera montes,
Osseaque in celsas creuisse cacumina nubes.
Ausonias iterum strages insubribus aruis
Fleuimus. Ecce Athesis feruentia sanguine mutat,
Et latiæ spolijs opulentat flumina pugnæ.
Cur omnes sine lege mori? sine vindice mortis
Audemus? MEDIAM furor est abrüpere vitam.
Deuouet vnum hostis ferro. si Cæsaris vnum
Funus eat; cunctos idem sibi deuouet ensis?
AT NON occasu labentis in æquora solis
Sydera dispereunt: cœlo rediuiua coruscant,
Nocturnamque trahunt Phœbi de funere vitam.
Nos quoque, si frangit iuueniles Romulus annos,
Viuere quis probibet, Martemq. agitare sub armis?
Immo ego (si nostri non vilis gratia facti est)
Hac iuuenem dextra, morituraq. corpora figam, Crudele scelus proditoris.
Et Constantino venient ea munera Regi.
NON SCELVS est victos victricibus addere signis
Quàque vocant meliora, sequi. Componite mentes,
Spernite prostratas acies, accedite fatis.
Hæc ait. infuditque nefas, turmamq. labantem
Impulit, infamesque adigit desertor ad iras.
Cæsareo violare iubent in sanguine ferrum,
Victoresque nouis placare cruoribus enses,
Tum Constantinis meritum succedere castris.
Ille amens furijs, clauaque immanè trabali
Irruit, atque aditus, obstructaque limina frangit.
Romulus ingentes componens pectore curas Somnium Romuli.
Stramineo tum membra thoro, placidoque sopori
Lumina fessa dabat: primam cùm dira quietem
Ancipitemque malo turbarunt somnia mentem.

Ipse intrare procul Romana ignobilis hospes
Tecta videbatur, carique ante ora parentis
Ambiguos ignotus, egens inducere vultus.
Tum populi flentes, & circumfusa Quiritum
Agmina funereis dare serta cupressina ramis,
Et gelidus Tiberis lacrymas haurire calentes.
Hæc inter pater ardenti Maxentius hasta
Fulminat, & rabidus nati percussa recludens
Pectora: *Non ego te*, dixit, *te vulnerat hostis,*
Qui modo tecta ferox irrumpit, & impius armis
Prodigiale furit. Iuuenem sic anxia versant
Somnia. tum mēbris trepidantibus incidit horror,
Sanguineam visus tum vani vulneris vndam
Fundere; sed largo sudor lauit amne natantem,

Syllanus Romulū occisurus petit.

Ecce fores resonant, lapsumq. impulsa minantur
Ostia, discusso patefecit lumina somno
Ille simul, portisque dolos, lectoque minantem
Sensit adesse necem. surgit, galeamque coruscis
Gemmiferam cristis, chlamydisq. micantia texta
Exuit: &, muris quæ fortè affixa tenebat
Villicus, intextis setosum gausape villis,
Vestimenta rapit: pectusque, & squamea circum
Arma tegit. Stabat geminis subiecta fenestris
Semita, vallatusque rubis, calamoque palustri

Romulus fugit abiecto habitu ignotus.

Callis, & in campos clausus mittebat apertos.
Huc se præcipitem saltu dedit: inde citatis
Passibus exsuperat fraudes, saltusque malignos.
Fida ministrat iter, nec denegat inuida lunam
Nox, aurasque rotis perlabitur vda silentes.
Interea fractis exciso robore portis
In mediam ferro Syllanus fulgurat ædem,
Vestigatque ducem. Libycus velut æquore prædo

Tyr-

Tyrrheno volitans italam ſpe deuorat alnum,
Quam fidos ſeruare ſinus, rupemque latentem
Audijt. illa dolos, pelagoque tumentia longè
Bella timens, ſcopulos, ſuſpectaque littora fugit,
Et fauces, Maurique iras fruſtratur inanes.
Non ſecus auectam ſcrutatur limine prædam
Proditor, incumbitque thoro, repetitaque ferro
Vulnera nequicquam geminat; vetat impia facta
Spectari, & cæcis ſe nox interplicat alis.
Inde vbi ſiue fuga vitaſſe pericula Martis,
Seu iuuenem cecidiſſe ratus: ſe ſe induit auro
Auguſtãq. humeris chlamydẽ, galeamq. comantem
Fronte gerens: *Socij*, exclamat, *nunc hoſtica victor*
Caſtra peto; Cæſar, non cernitis? arma coruſcat,
Et Conſtantinis ſe deuouet additus armis,
Vt vobis ſtet tuta ſalus. Sic ibat apertis
E' foribus, ſequiturque phalanx mirata gerentem
Cæſareos habitus, & membra ſimillima regis.

Syllanus veſtibus, & armis Romuli ſe induit, & eius ſimilem ſe iactat.

Iamque iterum calles nemorũ, dubiaſq. remenſi
Ambages, aruis celerant: acieſque propinquas,
Caſtraque laurigero ſpectant Aurelia vallo.
Ecce impacato delapſus ab aggere miles
Obuia bella fremit, ſocios ceſſare maniplos
Imperat, ipſe volat dubios Syllanus ad hoſtes.
Aligero præuectus equo, turmæque, ducique
Supplicat, oblatis pacemque paciſcitur armis.
Proh ſcelus execrata dies: Regique, Deoque
Devia non impunè fides. furor inſilit ardens,
Vt videre virum, profugi cui Cæſaris ora
Falſa vident, ſed vera putant: *Maxentia proles*,
Inclamant, *ſceptrique rapax, prognataque Tibri*
Tiſiphone, nunc regna vomes, cum pectore vitam
Pro-

Syllanus ſolus hoſtes adit.

A quibus pro Romulo habitus occiditur.

Proÿcis. Incurrère omnes. Velut agmine facto
Infestis vrgere nigras vlulatibus vmbras,
Inque lupum, fama est, rabiem sæuire luporum,

Narratur, lapsos in insidias lupos ducente lupum discerpsisse.

Si quando in pastus, raptis & ouilia caulis
Ille vocat: sed enim subitas improuida casses
Agmina, custodesque adeunt laceranda molossos.
Haud aliter legio immanes agitare furores
Atque vnum caput innumeris obnubere telis.
Pars laceros densis mucronibus occupat artus,
Pars iaculis, hastaque petunt. *Quid dedita vobis*
Corpora, dicebat, *foditis? Non Cæsar: & illum*
Ipse ego. Sed cornus transuerberat ora loquentis,
Defixitque sonos linguæ, traiectaque rupit
Guttura, sanguineis quà vitam euolueret vndis
Proditor, allapsusque italam violaret arenam.
I ferus, æternisque nefas expendere pœnis
Incipe. funestis nimium trepidantia monstris
Sydera turbasti: scelerumque infame tuorum
Argumentum ausis memores furialibus annos
Turbat adhuc, metuitque cani. Tu fœdera primæ
Ausonio iurata duci iuuenilia vitæ,
Tu Capitolinas data sacramenta per aras
Obruis, vt strati veniant tibi nomina Regis,
Augustoque magis de sanguine purpuret ostrum.
Infœlix sine Marte iaces: viduusque sepulchro
Te, perque alta tuum sepelis obliuia nomen,
Hactenus & tacitis agitata silentia Musis.
Hæc adeo desertor habet feralia miles

Cohortes Romuli trãseunt ad Cõstantinum.

Præmia. Romanæ tum Flauia signa cohortes
Accepere: nouis exercitus adfuit armis,
Et Constantinos veneratur in ordine fasces.
Solus at obscuris syluarum Romulus vmbris

Exer-

Exercebat iter, collesque egressus apricos
Descendit riguas, Phœbo ascendente, nouales.
Sollicitæ circum, simulacra volantia, curæ,
Spesq. metusq. angorq. gemens, & tristis, aguntur
Ira, fugæ comitatus atrox: super omnia pectus
Pulsabat regale dolor, gemitusque sequaces,
Vadentemque labor, gressuque vrgebat egestas.
Iamque diem medijs Titan librauerat horis,
Cum procul incertos per vasta noualia cursus
Flectere visus eques. fuerat pars inclita Martis
Hic quoque nocturni, læuamque celerrimus alam
Ductor in aduersos Marius conuerterat hostes,
Serus & extremis auertit terga periclis.
Hic vero errantem, & thoracis tegmen aëni
Spectauit iuuenem villosa in veste tegentem, Romulus in fuga ab amico nō agnoscitur.
Nec procul agnouit; tamen interstincta relucent
Aera sinu, & vario ludentis verbere lucis
Non occultatis tremulum iubar effluit armis.
Ergo ignes hausit tacitus, creditque profectum
Rupibus abruptis pastorem, antrisque paternis,
Telaque, & exuuias belli rapuisse iacentes.
Et secum, *Ecce iugis, scopuloque auulsus ab alto*
Durior hic spolijs truncus se se ornat opimis,
Et nostro demens potitur? tamen improbe reddes;
Hæc mihi vt ausa luas, multo cum sanguine posco.
At contra ardentem, & stricto mucrone minātem
Romulus auxilium ferro petit: ERROR, & iræ
Humanis adeo versant discrimina rebus.
Iamque pares armis, animisq. lacessere Martem
Incipiunt. medijs cum præceps labitur aruis,
Lubrica & offenso fallit vestigia saxo
Romulus: impatiensque altis procumbit arenis A quo ad terram tantum non occisus deijcitur.

At

At Marius : *Nempe ante tuo iustissima pugnant*
Numina, ait, *sceleri : nunc intonet altera vindex*
Dextera. Sic fatus surgentem, ac tela minantem
Perculit, impressoque super mucrone sequutus
Thoracem abrupit, fractisque in pectore costis
Mergere visus erat, perfossaque viscera ferrum,
Atque humeros, cunctasq. animæ rupisse latebras.
Ilicet exultas ad læta exordia pugnæ
Heu demens, opifexque tui sæuissime luctus;
Inque nouum cumulas crudelia gaudia vulnus.
Ille quidem explorat vultumq. habitumq. iacentis:
Atque expiranti similem, vixque ægra leuantem
Lumina. Vt aspexit, stetit anceps; fronte decoras
Quod spectat pendere comas, quod pallida malis
Afflant regales languentibus ora nitores :
Agnouitque ducem. Miseri tristissima visus
Heu mora, defixusque dolor. Non amplius arma
Principis, hirsutæ non curat tegmina vestis,
Ingemit, immotusque silet; tum frigidus atros
Perfundit lacrymis, mortis sub imagine vultus:
Nec benè dignoscas, vter occidat. Excitus imo
Spiritus vt tandem fugientes pectore sensus
Reddidit: oblitusque iræ, tamen altus habebat
Miles adhuc capulum dextra; lacrimansq. dolensq.
O manus, inquit, *atrox, ò non tractabile telum*
Crimine quam tanto sitiebas sanguinis vndam,
Me crudele nefas vt mergeret? Inclite Cæsar
Tuq. ò terrarum imperijs sol nate mouendis
Hoc Martem incolumem fugisti, horrendaq. noctis
Excidia, vt furijs, teloque cadentis amici
Occideres? Quid enim mortem morer? occidat vna
Qui ferit. Hæc dicens à Cæsare traxerat ensem.

[illegible]us videtur traijcere pectus, nec traijcit.

Romulus ab amico pœnè moriens agnoscitur.

Ecce

Ecce autem: virgam veluti flexura salignam
Ductilis obliquat, ramique domabilis orbem:
Sic quoque lunatum reuocatur pectore telum.
Flexilis obliquo torquetur lamina ferro,
Mollitoque adducta sinu formatur in arcum
Quæ modo cingebat teretes curuamine costas.
Obstupuit miles, tacitasque agnoscere causas
Tempora dira negant. animæ cùm certa latentis
Signa dedit Princeps, defectaque tollere cepit
Lumina. proiecit sinuosum protinus ensem
Spemq. necis Marius: iamque insperata leuantem
Corpora & ipse leuat manibus: tum sustinet ægros,
Siue ministerijs fouet auxiliaribus artus.
Ille quoque aurato diffibulat æra metallo,
Sedulus & squamis, & aeno pondere membra
Liberat: Ille tulit libandam fluminis vndam,
Purpureos idem materno è cespite flores,
Et circum liquidas afflauit odoribus auras.

Flexus gladius vulnerato non nocet.

Romulus vitæ officijs redditur.

Nō secus ac tenerā patria super arbore prolem,
Discere quæ primos gaudens per inane volatus
Ludit inassuetis necdum sibi credula pennis,
Si quando læsit iaculo celerique sagitta,
Libauitque leui venator vulnere pectus;
Accurrit gemebunda parens, reuehitque relictos
Ad nidos, viridesque domos: huc illa tenaces
Glutinis ambrosij succos, roseumque liquorem,
Et matutino rorantia balsama cœlo
Ore gerit, vulnusque fouet, queriturq. dolentem
Solaturque dolens; medicatos hausit odores,
Et latices natus, guttataque pabula matris.
Sic Marius curat iuuenem, sit admouet artes
Pœonias, dubiæquè iterat fomenta salutis.

Inte-

Integer vt tandem redijt vigor; ante, volutis
Procubuit supplex genibus, dominumq. precando
Conciliat. Circum ille dedit sua brachia collo,
Incolumitas & lætitia amicorum. Et gaudet lacrymans lacrymantē affatus amicum.
O comes, exhausti, satis est, quodcumque pericli
Fors tulit: hinc meliora feret. Sic aspera ponto
Ira per incertas oritur, moriturque procellas.
Pone tuos animi fluctus: iam stabit vtrisque
Mors eadem, vitæque modus. Nunc mitibus astris
Ibimus ausoniam, fœlix comitatus, ad Vrbem.
Sic fatur, comitisque metum, curasque resoluit.
Ille autem, quoniam flexi curuamina teli
Sollicitant cupidam mentem, *Dic Cæsar, in orbem*
Cereus vnde, inquit, *gladius, ferrique coactus*
It rigor, aduersum quod cassa in vulnera pectus
Impulit. Intexta exiguo miracula velo,
Cæsar ait, *spectas: nulli penetrabile ferro*
Vis duorum linteorum, *Quod magnus parat arte Dymas: & murmure iussit*
Thessalico incassum tentari hæc stamina telo.
Quid magico non ille iubet, subigitque susurro?
Aut virga, aut numeris, Colchiq. potentibus herbis?
Illius & iustos Maxentius auxit honores.
Quin etiam inuerso siquis velamina limbo
Cinxerit; in formas iuuenilia membra seniles
Induet: aut contra senior iuuenilibus ora
Picta notis finget, visusque illudet amicos,
Idem, aliusq. senex, ponensq. adimensq. iuuentam,
Annorumque opifex, demolitorque suorum.
Tu quoque si experto placeat confidere lino,
Accipe; sunt gemino mihi tradita lintea textu.
Obstupuit Marius, celebratque ingentia dona.
Inde viam repetunt, gressusque per Itala tendunt,

Nota,

Nota, sed occultis ignoti erroribus, arua.
Tunc & funereis se Fama loquacior alis
Vexerat, & luctu Romanam impleuerat Vrbem.
Nuncia nam stratas acies, infractaque narrat
Agmina, & infestas pereuntia castra per vmbras.
Diceris ante omnes, & lamentabile carmen
Cæsar alis, tua suspirant in funera ciues
Romule · viuentemque colunt solemnia mortis. Narratur in Vrbe mors Romuli.
Te medij raptum, memorant, *è turbine belli*
Syluestrem tenuisse domum, tepidamque cruoris
Fudisse hospitijs cæsum nemoralibus vndam.
Purpurea at texto chlamydis, galeaque superbum
Raptorem augustos vultu simulare colores.
Ipse gemens, solioque pater delapsus ab alto
Soluit laurigeras squalenti fronte coronas: Crediturque præsertim à Maxentio.
Et natum, heu natum crudelibus aduocat armis,
Aut desertorem Maxentius increpat hostem,
Admiscens lacrymis frustra indignantibus iras.
Protinus ille tamen tiberino funera campo,
Componique sacris iubet exequialibus aras, Cremati corporibus Diui dicebantur.
Cæsareosque rogos; vnde altum Roma per ignem
Mentitur vanos cœlo dare nomina Diuos.
Inde minax, totamque furens immanè per aulam
Ite, inquit, *mihi lecta manus, fortissima, ciues,*
Pectora: fulmineas hastis prætexite flammas,
Syllanumque trucem, nato qui nostra perempto
Attollit spolia, & vultus mentitus heriles
Improbus exanimum raptis imitatur in armis,
Figite, flagrantemque suis consumite pœnis. Romulus pro Syllano habetur qui iam perierat.
Viuit adhuc, nostram nati qui funere vitam
Immersit, rapuitque duos? nam flebilis annos
Quid moror heu genitor, sceleris nisi perfidus auctor,

Occi-

Occidat? Ite meæ peditumque equitumque cateruæ,
Vipereumque caput contundite. Dixit, & iras
Terrificasque minas, cædisque iniecit amores.
Hi cunctos rimari aditus, diuersaque longe

Et missi ad eum occidẽdum à patre satellites.

Mœnia, & occultos latebris irrumpere postes.
Ast alij syluas, omnemque patentibus aruis
Scrutantur caueam, & studio meditata silenti
Certatim relegunt rapido vestigia cursu.
Iamque reposcentes peruenit rumor ad aures,

Qui putant se quærere Syllanum.

Vallibus Eridani proceres errare fugaces,
Et celare fugam, & raris se credere tectis.
Vnum & purpureos similem tibi Romule vultus
Cæsareas præbere notas: comitemque sequentem
In senium pronos tardare viriliter annos.
Ipse audit violenta sui mandata parentis
Romulus, immitemque sibi crudescere mortem
Atque impendentem sensit ceruicibus ensem.
Ille quidem egressus notis regionibus, ibat
Quà longobardis depressa Bononia campis
Spectat uicinos impellere sydera montes:
Frondosisque iugis, medioque altissime dorso
Frangis tyrrhenas pater Apennine nouales.
Hic dum nocturnis referens se Romulus horis
Hospitio indulget; subit ecce ad limina serus
Nuncius. Ille sui præsentia Cæsaris ora
Ignorans, latij crudelia iussa Tyranni?

Romulus audit quæri se ad necem.

Narrabat: *cædem Maxentius*, inquit, *acerbam*,
Et mersum vlturus violento funere natum,
Syllanum auctorem sceleris, campisque vagantem
Eridani, grauibus religatum colla catenis
Raptari sine more iubet. crudelis ademptas
Cingere nam vestes, augustaque Cæsaris arma
Atque

Atque habitus, nomenq. gerens, ac Principis ora,
Errare occultis fertur Syllanus in aruis. Idest Romulus, quē occisum rebatur Maxentius.
Hunc pater Augustus caput, arbitrumq. malorum
Destinat exitio, structosque reposcit ad ignes.
Nec bene cæsarea quisquam defenditur iræ.
Sic ille effatur. Nec, falsa inuoluere dictis
Conscius, impulerat præsentem, & cuncta silenti
Expendētem animo iuuenem. Tum parte reducta
Romulus: *Heu petimur*, dixit: *Genitoris adactus*
Viribus & nati sub viscera conditur ensis.
Iam Syllanus habet scelerati præmia facti:
Empta cruore dedit mors præmia. sanguine rursus,
Nostraque vibrato quæruntur pectora ferro?
Heu clades, similisque decus miserabile formæ.
O genitor quæ bella moues? natoque, tibique
Vulnus alis? Dixit: mensque indignata querelas
Abscidit. At Marius; *Mitte hos de pectore fluctus.*
Nullus vulneribus locus est. Adamantina vitæ
Sepimenta geris, Verso cape lintea limbo,
Atque alios rugis tibi finge senilibus annos.
Et mihi cantato visus stat ludere velo.
Quondam etiam texit cyprio se nubis amictu
Troius Aeneas: nebulisque argiua fefellit
Tela Paris: FORTIS vitam quocumque tueri est.
Sic fatur, mouitque Ducem. Prior induit artus Romulus eiusq. comes mutato habitu vultuq. tendunt ad Vrbem,
Romulus, excussam prior exuit ore iuuentam.
Squalet fronte color, demittunt candida circum
Tempora promissos, incanaque menta capillos.
Purpura nec pingit chlamydem, laxataque cinctu
Indica virgatæ fluxere volumina telæ:
Incessuque senex fertur. miratur euntem
Ipse neque agnoscit Marius noua mēbra mouētē.

Occidat? Ite meæ peditumque equitumque cateruæ,
Vipereumque caput contundite. Dixit, & iras
Terrificasque minas, cædisque iniecit amores.
Hi cunctos rimari aditus, diuersaque longe
Et missi ad eum occidēdum à patre satellites. Mœnia, & occultos latebris irrumpere postes.
Ast alij syluas, omnemque patentibus aruis
Scrutantur caueam, & studio meditata silenti
Certatim relegunt rapido vestigia cursu.
Iamque reposcentes peruenit rumor ad aures,
Qui putant se quærere Syllanum. Vallibus Eridani proceres errare fugaces,
Et celare fugam, & raris se credere tectis.
Vnum & purpureos similem tibi Romule vultus
Cæsareas præbere notas: comitemque sequentem
In senium pronos tardare viriliter annos.
Ipse audit violenta sui mandata parentis
Romulus, immitemque sibi crudescere mortem
Atque impendentem sensit ceruicibus ensem.
Ille quidem egressus notis regionibus, ibat
Quà longobardis depressa Bononia campis
Spectat uicinos impellere sydera montes:
Frondosisque iugis, medioque altissime dorso
Frangis tyrrhenas pater Apennine nouales.
Hic dum nocturnis referens se Romulus horis
Hospitio indulget; subit ecce ad limina serus
Nuncius. Ille sui præsentia Cæsaris ora
Ignorans, latij crudelia iussa Tyranni
Romulus audit quæri se ad necem. Narrabat: *cædem Maxentius*, inquit, *acerbam*,
Et mersum vlturus violento funere natum,
Syllanum auctorem sceleris, campisque vagantem
Eridani, grauibus religatum colla catenis
Raptari sine more iubet. crudelis ademptas
Cingere nam vestes, augustaque Cæsaris arma
Atque

Atque habitus, nomenq. gerens, ac Principis ora, Idest Romalus, quē occisum rebatur Maxentius.
Errare occultis fertur Syllanus in aruis.
Hunc pater Augustus caput, arbitrumq. malorum
Destinat exitio, structosque reposcit ad ignes.
Nec bene cæsareæ quisquam defenditur iræ.
Sic ille effatur. Nec, falsa inuoluere dictis
Conscius, impulerat præsentem, & cuncta silenti
Expendētem animo iuuenem. Tum parte reducta
Romulus: *Heu petimur*, dixit: *Genitoris adactus*
Viribus & nati sub viscera conditur ensis.
Iam Syllanus habet scelerati præmia facti:
Empta cruore dedit mors præmia. sanguine rursus,
Nostraque vibrato quæruntur pectora ferro?
Heu clades, similisque decus miserabile formæ.
O genitor quæ bella moues? natoque, tibique
Vulnus alis? Dixit: mensque indignata querelas
Abscidit. At Marius; *Mitte hos de pectore fluctus.*
Nullus vulneribus locus est. Adamantina vitæ
Sepimenta geris, Verso cape lintea limbo,
Atque alios rugis tibi finge senilibus annos.
Et mihi cantato visus stat ludere velo.
Quondam etiam texit cyprio se nubis amictu
Troius Aeneas: nebulisque argiua fefellit
Tela Paris: FORTIS vitam quocumque tueri est.
Sic fatur, mouitque Ducem. Prior induit artus Romulus eiusq. comes mutato habitu vultuq. tendunt ad Vrbem,
Romulus, excussam prior exuit ore iuuentam.
Squalet fronte color, demittunt candida circum
Tempora promissos, incanaque menta capillos.
Purpura nec pingit chlamydem, laxataque cinctu
Indica virgatæ fluxere volumina telæ:
Incessuque senex fertur. miratur euntem
Ipse neque agnoscit Marius noua mēbra mouētē.

Mox ille induitur, voluitque expingere vultus,
Per Nomadum quales, Arabumque calentia regna
Fuscantur, nigrosque bibunt è sole colores:
Ferre & ad extremos pendentia carbasa talos.
Sic ambo ignotas in corpora versa figuras
Mutatis traxere notis, atque hospita fallunt
Limina, tyrrhenisque latent fusa agmina campis.
Sæpè necaturis sese vexilla maniplis,
Sæpè equitum densa circumfudere corona,
Vitantq. insidias & pericul?. Quos iræ stimulant Regis: suspecta duorum
Quos fuga sollicitat, tunicæque notabile textum;
Forma sed auertit peregrino barbara cultu.
Intrant Vrbem. Iam Tiberim repetunt, subeũt iã mœnibus altis
Et spectant noua præbentem spectacula Romam.
Nãque vbi Flaminias, aquilo quà percutit Vrbem,
Intrauere fores, ciuilibus excita tectis
Fundebat propter fluuium se turba dolentem,
Martius Cãpus tunc intra Vrbem. Martiaque vndabant Romanis prata cateruis.
Forte dies aderat, cœli quà iussit honores
Funere ab augusto genitor, magnisque beatum
Ordinibus Diuûm nasci tibi Romule nomen:
Apotheosis Romuli, vt veteres nummi. Interque Indigetes ascribit Roma vetustos.
Ibant innumeri, diuersi è finibus orbis
Quotquot Roma potens gremio complexa patẽti
Mos consecrationis Imperatorum. Ex Herod. lib.4. Seruat, & ausonios fecit victoria ciues.
Munera quisque gerit: floresq. virentibus herbis,
Et nemorum fœtus, Arabumque adiungit odores:
Manibus inferias, sacrandaque fercula busto.
Munera gentium. & ciuitatum. Nec minus & latij proceres, equitumq. patrumq.
Incedunt acies; & tota rosaria Pæsti,
Et thuris lacrymas, & eoo à vertice myrrhas,
Cinnamaque, & nardos, sudataq. balsama portant,

Tum

Tum vario mœſtum plaudit modulamine carmen.
Diſcretumque choris. niueas hic veſte puellas,
Hic prætextatam tenero notat agmine pubem:
Concentuq. pari tua Romule facta reuoluunt.
Ordine at ex gemino iuuenes, mœſtique feruntur
Millibus in medijs, lectoque grauantur eburno.
Hic vbi futilibus gemmis, auroque nitentes
Clara inter veſtes, & puluinaribus altis
Effigies viſenda iacet, cui clauſa recondit
Lumina, pallenteſque premit mors cerea vultus,

Chori puerorum, & fœminarum.

Cerea effigies mortui, quæ fertur ad pyram.

Iam propius ſteterat, contemplatuſq. iacentem
Seque ſuoſque videt cerata in imagine vultus,
Romulus, & comitem lacrymis affatur obortis.
Heu quæ nos vltra magico data murmura lino
Armabunt, viuoſque tegent? Ecce obuia mortis
Argumenta mouet genitor, pompaque rogali
Neſcius irritat morituri funera nati.
Heu viuis infeſtus honor, votuſque profundis
Manibus: hæc etiam noſtros coniurat in artus
Relligio, vitamque ſacer mihi deuorat ignis?
Viuentemque pater colet inter ſydera Diuum?
Nunc perij: ſi forte tenet, me me ille trucidat,
Corpora falſa ratus, mentitaque verba ferentem;
Nec donat cœlo, terras negat, infera pandit.
Hæc adeò lacrymans queritur. Mariuſq. dolentem
Solatur, tacituſque animo diuerſa volutans
Romano comitem prohibet diſcedere campo.
Ocyor inuerſo tum ſe confeſſus amictu
Aduolat Auguſtæ ad ſedes, vbi regia luctu
Atria fœmineo, vicinaque vocibus altis
Culmina, percuſſoque ſonant Capitolia templo.
Ipſa palatinæ reſidens penetralibus aulæ

Romulus videt ſuã imaginẽ in pyra collocatam.

Marius Auguſtam adit.

 Que-

Queſtibus implebat collem, gemituque ciebat
Ancillatrices dominæ ad lamenta querelas:
Maternis querulæ ſuſpirant fletibus auræ.
Tunc petit alloquia,& mœſtis ſe ſe ingerit actis,
Fauſtaque clamabat Marius. Iubet illa vocari,
Auditura virum ſibi proſpera bella canentem.
Hic hilaris vultu, genibuſque ante ora volutus:
Nunciatq filij incolumitem. *Quid natum Regina oneras plangoribus*, inquit,
Quem tibi Dij ſeruant. Oculos (defixa tenebat
Quippe ſolo) attollit ſubito, lacrymaſq. coërcet
Solantique parens bibulas accommodat aures.
Natus, ait, *medio ſpectans ſua funera campo*
Intempeſtiuos ridet genitoris honores;
Et modo ſi iubeas, aderit. Mora nulla: repertus
Adſit, ait genitrix: *ſpectem, quem viuere vitam*
Credo equidem, noſtræ quia nondum tēpora rupit:
Mortuus ille meos ſecum quoque conderet annos.
Tum properans Marius tiberini gramine campi
Abducit iuuenem,placuitque trementia primùm
Romulus ignotus ducitur ad matrem auguſtam. Corpora,ſidentemque humeris præferre ſenectam:
Et gauiſuros habitu confundere viſus.
Iamq.ante aſtabat matrem, cum territa mōſtro
Auertenſque oculos. *Tali mihi redditus ore*
Natus adeſt? dixit. *Tuq. ò nequiſsime fraudes*
Proijcis in Reges, morſuque tricerbere luctus
Paſceris immoriture meos? Hinc tollite peſtes,
Mergite aquis,celeres portenta extinguite flammis.
Sic ea. Iamque ſubit confertus in atria lictor
Rapturus geminos: cum triſtibus obſitus annis
Romulus accinxit mutato carbaſa limbo.

Læta per hiberni vt quondam ſolemnia Bacchi
In laruas induta truces rictuſque ferarum

Ora

Ora solent blandi pueris ostendere patres;
Illi horrent, seseque cauis clausere sub antris,
Aut manibus pressere oculos, gremioq. gementes
Materno tenuere fugam: fugientia donec
Monstra silent, reuocantq. suas in corpora formas,
Et personatas risu posuere figuras.
Non secus arridens maternæ Romulus iræ
Atque alio florens æuo stetit. Aurea numquam
Vertice defluxit coma pulchrior: aut sua circum
Gratior intonsam suspendit tempora nubem.
Fulget lux oculis gemino formosior astro.
Accessit fronti que decus, totoque rubentes
Lætitias aperit spectabilis ore iuuentus.
Ipsa nouus squamis interlucentibus ambit
Arma nitor: maiorque humeris, habituq. decoro
Et visu ante omnes augustior emicat Heros.
Nam iuuenis laudes cumulans, inopinaq. matris
Gaudia, quamquã absens, indulserat omnia formæ
Argumenta Dymas, magicoquè ingesta susurro
Lumina, florentesquè, decus iuuenile, rubores.

Romuli dignitas, & pulchritudo.

Ergo vbi sublimi rutilantem vertice crinem
Suspexit genitrix, humerisq. & pectore natum
Cæsareos vincentem habitus, atque oribus ora;
Obstupuit, mistoque metu sua gaudia versat,
Obtutuque incerta silet. Mox: *Nempe Deorum,*
Concilia, & magnum genitor tibi pandit Olympum
Nate, refert, *Diuos superas qui pulchrior omnes.*
Quem te Italæ clades fecere, infaustaque bella?
Quem reddis caræ te formosissime matri?
Qualis ab hoste redis? At non fœlicibus armis
Vlla triumphales sic euexere coronæ
Tempora, nec tali fulsit Romanus in auro.

Romulus à matre agnoscitur.

Ecce pater flammis extinctum & sydere donat;
At dignus quem vita sacris, interque vocantes
Euehat Indigetes, templisque arisque reponat.

Romulus timet iram patris, à quo pro Syllano habetur.

Hæc dicens dabat amplexus. Sed Romulus ora
Tristior, *O mater veni*, inquit, *vt impius hostis*
Cui vitam ignouit, pater auferat? auguror ignes
Inscius, & latios iussis crudelibus enses.
Non ita, mater ait, *per me ferus exiget ensem,*
Qui te cumque ferit. Mortem tibi Roma rependet,
Cui defensa viget? Stabis dum regna manebunt
Romula, sic oro: certum est tibi nominis omen.
Nec dum nostra parens partitus gaudia natum
Aspicit, amissumque tenet? non tela cruentus
Quisquã adiget, contra intorquet si fulmina Cæsar.

Mater Romulum ducit ad patrem, qui filio rogum extruebat.

Dixit, & ipsa manum tectis complexa superbis
Educit, Martisque parat succedere campo.
Nec minus & fausto plaudens tum fama tumultu
Personat innumeris septem per culmina linguis
Et ripas Tiberine tuas: è puluere belli
Cæsareum iuuenem patrios venisse penates.
Accurrunt, glomerantq. gradus, studioq. videndi
Reginam vndantes vrgent, stipantq. frequentes,
Et parilem Diuis dominum mirantur euntem.
At pater ausonij nondum pia gaudia vulgi
Senserat, & sacris luctum exequialibus auget,
Mœstaq: verba rogis, atque vltima dona ferebat.

Pyra quadrata, & decrescens: ex nũmis antiquis & Herodiano, lib. 4.

Tollit in excelsum se turribus æmula moles
Quadratum dimensa latus, sectaque cupresso
Interiora trabes, damnataque robora texunt.
Tum stipulas, calamosq. leues, atque arida condit
Venturis alimenta focis: extraque superbis
Vestibus, aut auro, aut signis collucet eburnis.
Pro-

Proximus huic ſpatijs it decreſcentibus agger,
Et ſimilis ſtructura operis. laterumque minorum
Parietibus facies breuior ligat angulus æquis.
Tertia contractos tollit magis area fines:
Inde minor, ſe ſeque alio ſublata coarctat
Quinta ſupercilio: donec iam vertice ſummo
Extenuatur apex, ſuper & celſiſsima fulget
Purpura, candet ebur, gemmæq. aurumq. coruſcãt.
Ceu facibus nigra excubias vt nocte micantes
Imperet, alta ſedet portu Pharos. æquora longè
Nauta ſecat, tamen elatas in nubila flammas
Certanteſque videt ſtellis fugientibus ignes:
Tollit inæquales at turris ſaxea muros,
Syderaq. impellit, terras grauat, æquora terret,
Et quà luce necat, dorſo quà parturit vmbras.
Ergo vbi funereæ ſteterunt miracula pompæ,
Quæque ferebatur, gradibus compoſta ſuperbis
Conſtitit effigies; populi mox agmine denſo
Vndique odoratis cumulantur pondera glebis
Thurea, panchæuſque liquor, myrrhæq. gementes:
Cumq. ſuis indos onyches, alabaſtraq. fundunt
Vnguentis, caſiſque ferunt opobalſama ramis,
Raptoque eois ſuccos, & aromata ſyluis.
Nec minus & celebres ineunt certamine ludos,
Sublimeſq. in equis volitant. quà flectere currum
Purpureos, formaque patres ſimulante vetuſtos
Aſpicias: actæ in numerum quà ludicra pugnæ,
Atque recurrentes gladijs reſonantibus orbes,
Et campo indomitum pacato efferuere Martem.
Ipſe toga inſignis Maxentius: ipſe virenti
Lauro incana tegens iam tempora, ſuſtulit atram
Auerſus de more facem, iam iamque rogales

Ordo ſecundus minor, & alij deinceps.

Turris in portu. Herodian. lib. cit.

Romuli mortui enim effigies in ſumma pyra ponebatur.

Ludi equeſtret, & curules. & gladiatorij in funere.

Succeſſor Imperij accēdebat pyram.

Admouet illacrymans arsura in robora flammas,
Incipit & caris lamenta nouissimus vmbris.
Ecce Augusta procul: *Siste, ò qua funera Cæsar*
Exclamat, *nato renouas? en Romulus, ignes*
Mitte tuos: Viuens non miscet nomina Diuis;
Par illis tamen ingreditur, maiorque refulget.
Dixerat. aduertitq. animos, oculosq. Tyrannus,
Abstinuitque manum: tenuitque silentia vulgus.
Vt iuuenem aspexit venientẽ, & multà pauentem,
Syllanique patrem subiens percussit imago:
Nempe, inquit, *desertor iners, natique satelles*
Dirus adest. Non tu flammis damnate profundis
Impie romuleos hausisti in nocte cruores?
Meque meumque genus ferro petis? inde iacentis
Mentitos fugitiue habitus imitaris, & artus?
Nec dum digne peris? rapite ò, natique patrisque
Vltores, agite in pœnas, date corpora flammis.
Ardeat: vnde suos ardens rogus inchoet ignes.
Vix ea, cum densa circumuenere corona
Miles atrox, lictorque simul, Patresq. Ducesque,
Intentantque necem, cunctiq. in vulnera poscunt.
At mater, quis enim vexat furor? eijce pestem
Pectore, clamabat, *Cæsar: desistite ciues.*
Sed monet incassum. nectunt stridentia collo
Vincula, & irati rapiunt ante ora parentis.
Tum vero percussa animis, natique dolores
Vlterius non passa parens, quà densa coactis
Turba premit cuneis, augusti oblita decoris,
Plusque ignara sui fertur: non tela, nec enses,
Non rabidus Regis tardat furor. euolat ante,
Vinculaque abrupit manibus, nexusque resoluit;
Inde ait. *Hoc etiam Sol aspicis? impia nato*

Tu

Tacit, in fine xv. Annal.

Romulus à patre pro Syllano habitus non agnoscitur.

Frustra prohibente matre ligatur Romulus.

Matris querelæ in filij periculo.

Tu Pater? ac Regi moliris funera ciuis?
Hic meus est: tuus & Cæsar. matrique, tibique
Eripis? O geminæ dira inclementia culpæ.
Ast aberit scelus. hic viuet. me me ense volentem
Transadiges. ferro vna cadam, si victima ferro
Quæritur, Augustæ veniant incendia matri.
Est tua nate salus. Dixit, complexa feroci
Indignantem animo, lacrymisq. impleuit obortis.
At pater, ingentes quia sæuior asperat iras, — Error, & ira Maxentij.
Et iuxta tædis stimulat furialibus ardens
Alecto, colubrisque humeros inuisa flagellat;
O, ait, *infausto perituram sydere Romam;*
Coniurant nostris superique hominesque ruinis.
Nec tu prædonem coniux ante ora cruentum
Cæca vides? laceri fœdatur sanguine nati
Barbarus heu vitæ raptor, spolioque potitus
Nominis: Augustæq. opibus Syllanus, & ausis
Viuit adhuc? pereat: Quid pestifer inficit auras?
Sic fatur, stridensque fremit. Sed Romulus vltra
Impatiens, paulùmq. metum compostus, & iras:
O genitor, dixit, *neque enim mihi nominis huius*
Est letho sublatus honor, quid credula tantum
Corda furunt? Ego sum, nec falsus imagine ludo,
Romulus. Infandos in nocte iuuantibus vmbris
Perfidus admouit, nudos neque proditor enses
Infixit lateri; fraudum fuga nobilis artes — Frustra patri se prodit Romulus.
Dispulit, infregitque dolos. pro sanguine prædo
At dominam chlamydem galeæq. insigne reportat,
Vt gereret vultu, similemque in veste figuram.
Ex illo geminos facit error; at error abactis
Syllanum furijs per Flauia sustulit arma.
Actus ego insidijs patrias ex ordine pœnas
Sæpe

Sæpe tuli; vixique tamen, vicique dolosas,
Consilijs, manibusq. manus, animamq. decoris
Romuli cõstãtia, & fortitudo.
Defendi latebris, vel apertis conditus aruis.
NEC tamen in pretio vita est: si morte piandum
Est aliquid sceleris, morior: si sanguine nostro
Roma viges, ego sanguineos è corpore riuos
Roma tibi voueo; vitalem sanguinis vndam
Accipies, stabilemque patris per regna salutem.
Dixerat. Exertumq. manu iam Romulus ensem
Populi sensus in calamitate matris, & filij.
Extulerat, versoque latus mucrone petebat.
Cũ subiens: *Me me ista manent, da vulnera,* mater
Inclamat, tenuitq. manum, ferrumq. retorsit.
At fletu insanos commutauere tumultus,
Et lacrymis populi. Casus miseratus acerbos
Insontis iuuenis, miseros & matris amores
Quisque gemit: tolluntque altas ad sydera voces,
Et veniam, vitamq. rogant. Incredulus ardens
Sed magis infremuit, spumansq. dolensq. Tyrãnus.
Non gemitus, matrisq. preces, populosq. precantes,
Tantum audit rabido latrantes corde furores,
Inde ait: *O regnis miles fidissime custos*
Maxentij inclementia.
Explorate meis, quid Regem in certa ruentem
Vulnera, proiectumque dolis, mersumque periclis
Deseris? in nostrum ferus hic post funera nati
Mentitur sine fine caput; tu tela coerces?
Stringe manus, da membra rogis: natoq. paratis
Supplicia expendat flammis, matremq. vetantem
Vlterius prohibere veta. Quis monstra moratur
Tollere? Fatus erat. Sed victa doloribus atris
Languebat genitrix. lapsantem in tecta reducunt
Concussæ gemitu, & querulis plangoribus Vrbis.
Hinc furijs accensa cohors resonantia vincla

Inten-

Intendunt,iuuenemq. trahunt. Ignara quid audet
Turba,nec agnoscens dominum? Post fortia Cæsar
Prælia fert patrios, famulis cumulantibus, ignes:
Ipse iubet genitor, natumq. vlturus acerbat
Cæde nefas,natumq. necat. Iam summa tenebant
Impositumq.pyræ statuunt,iam dextra propinquat
Subiectura facem, & pheretro malè tẽperat ignis.

Romulus in pyra cremãdus collocatur.

Ecce autẽ subitis concrescere nubibus imbres,
Clarus & obscuro lucem sol condere nimbo.
Nec mora. Discusso repetita in fulgura cœlo
Intremuit vallis, fractumque agitante tumultu
Æthera, fulmineas iterumque iterumque ruinas
Horruit, & mixto labentem flumine caurum.
Iam primas fax versa faces accenderat atri
Pegmatis: ac frondes lugentibus arida flammis
Nutrimenta dabant, & eois pinguia succis
Inter odoratos expirant robora fumos:
At gelidis illapsus aquis densissimus imber
Extinxitque faces, & nata incendia pressit.
Turbatique rogos circum populusque Patresque
Vltores tonitrus, tempestatumque cadentum
Prodigiale timent agmen, bustoque recedunt,
Haustaque inundanti merguntur funera campo.

Subitus turbo,& pluuia,

Sic quoque Collinæ quateret cum proxima portę
Annibal, & positis Aniena sub ostia castris,
Ponè suburbanos educeret agmina colles,
Et libycis vexilla tubis Romana cieret;
Inuectus contra nimbis globus, ausaque furtim
Astitit vnda super, validisque armata procellis,
Arma repercusit, Pœnosque, Italosque fugauit,
Et dubiæ rapuit ventura pericula pugnæ.
Sic aquilone rigens, glomerataque fluctibus atris

Annibal ad portas pugnaturus cũ Romanis imbribus prohibetur.

Obruit

Obruit & valles, & verberat horrida colles
Propter tempestatē cuncti è campo recedunt. Tempestas: cœlique fragor, lamentaque vulgi
Congeminant: mixtoque cadens de nubibus altis
Depluit imbre pauor, tremefactaq. corda flagellat.
Diffugere omnes, fugit ocyor agmine primus
Seque abdit metuens augusta in tecta Tyrannus.
Tum bellator eques, Consulq. Patresq. recedunt.
Et tumet, & Tiberis clausis timet abditus antris.
Præter Marium. Iamque adeo Martis pratensia naufragus arua
Solus habet Marius; cauros non ille frementes
Fulmineas non ille faces, non grandinis horret
Insanos crepitus, vndantum & flumen aquarum.
Fluctibus accelerat medijs, cursuque rogalem
Astitit ante pyram, tabulataque summa relictæ
Exuperat molis: carisque obstricta resoluit
Vincula pectoribus: complexus & ille iacentem
Surge, ait, *ò Cæsar, non hic tibi turbinis horror*
Nascitur: Exitium pereuntem euoluit in Vrbem.
Emeritisque pares sceleri dat pendere pœnas.
Arrisit dictis iuuenis: dein voce sequutus
Impauidusq. ciens: *Miles fidissime custos*
Nam quis crudeli in populo, quis in Vrbe moratur
Sanguinea? fugiamus, ait, *quà mitibus astris*
Romulus liberatus abit de Vrbe. *Lenè soporata requiescunt cordibus iræ,*
Et tranquilla salus pacalibus accubat oris.
Quid mihi dulce tuū est, dominis malefida repertis
Roma? vale: insani furias lenire parentis
Si valeas, rectiue sacras expendere leges.
Sic ait: atque alto descendit culmine molis;
Et Tiberis curuæ consistit in aggere ripæ.
Stabat fortè leuis fluuio, queriturque teneri
Cymba, oditque manus ad littora nota morantes.

Hanc

Hanc petit, & tuta raptum ſtatione rudentem
Abſcidit. inde ratem prono decurrere fluctu,
Rectoremque iubet pulſis caua flumina remis
Vincere. Tyrrhenas ponti volat alnus ad vndas,
Hærebat lateri Marius, dominique leuabat
Sollicitas, agitans ſed eaſdem pectore curas.

CON-

CONSTANTINI
LIBER IV.

ARGVMENTVM.

Artemius Legatus mandata Constantini Maxentio exponit. Quibus ab illo reiectis, Legatus Marcellum Pontificem à Tyranno damnatum, & clausum in Viuario ad feras alendas adit, veneraturque. Tum loca Vrbis cruore Martyrum consecrata perlustrat: & à Syluestro viæ comite Neroniani incendij seriem expositam recognoscit.

T curru celeri Oenotrias sulcabat arenas
Artemius mandata ferens, silicemque terebat
Flaminiæ, & centum famam præit ora mouentem.
Iamque aderat, flauū & Tiberim, propiorq. videbat — *Suburbia ante Vrbem in longum porrecta.*
Numquam discretis producta suburbia tectis.
Cernere erat populos, & procurrētibus Vrbem
Vrbibus extensam, & Romam sine fine patentem;
Impositis nec dum superat pomœria saxis. — *Locus prope mœnia.*
Vt subijt portas Legatus, & ardua vidit
Romano delubra foro, stetit aurea propter
Limina:

Limina: cogebat latios vbi Curia Patres. Curia in foro.
Quippe propinquantis peculsus imagine belli
Et signa imperij voluens extrema Tyrannus
Concilium vocat, & magni consulta Senatus.
Attonita cui mente sedet: quo dira tumultu
Tempestas violata sacri solemnia busti
Obruit: & cæsus nè, an ferro ignique superstes
Romulus. At iussi tenuere sedilia Patres,
Cogentemque odere omnes. animisq. recursant
Quæ ferus in miseros molitus funera ciues, Romani Maxentiũ propter cædes, & alia improbe facta oderãt.
Atria compleuit misero tristissima luctu:
Atque ausus violare thoros insanus adulter
Ausoniam fœdo temerauit crimine gentem.
Odit & ante alios Consul: sed pectore condit
Nondum erumpentes magis implacabilis iras. Fabius Maximus Consul è Fabia gente clam fauet Cõstantino.
Fascibus ille potens, Fabia de stirpe vetustos
Haud minor enarrabat auos, opibusque superbis
Maximus augebat laudum decora alta suarum.
Sed iam ingressus erat Legatus, & ante curulem
Venerat: obseptum quà miles, & horrida circum
Spicula cingebant, iræque, metusque Tyrannum.
Tum veneratus ait: grauibus stat gratia dictis.
Si tua cedentem reuocarent vota salutem,
Cæsar, & imperij stimularet cura cadentis, Artemij oratio ad Maxentium.
Fœdera iampridem stabilis componere Pacis
Tentasses; Athesis quam Constantinus ab vndis
Mittit, & aduerso monet hostem cedere bello.
Quid prodest fragilem miscere ferocibus armis,
Nec nisi passuram lethalia vulnera dextram?
Spes vbi nulla mouet, belli quoque sũmouet arma.
Pugnasti toties, triplicique obstantia vallo
Castra subalpinos celarunt Romula campos:
San-

Constantino venienti ad Vrbem subigenda fuit Italia, quæ tenebatur exercitib. Maxentij.

Sanguinea toties latuerunt fluminis vnda:
Strataq. fœcundas funestant corpora valles.
Quidquid ab arctoo glaciantis cardine Mundi
Ad cautes longe se prouehit Apenninas,
Nostrum est. non clausere vias contermina cœlo
Culmina, non tumidis extantes fluctibus amnes,
Credita non vndis, non edita montibus altis
Oppida tardarunt, non abdita vallibus imis;
Omnia cesserunt, audentibus omnia dextris.
Hinc & finitimas subiecit Hetruria gentes,
Victoremque vocat, poscitque nouissima leges.
Vna tibi superest, at partibus æqua duabus

Roma in bellis duorum ciuilibus Victorē sequitur.

Roma: suis toties vitrix quæ vincitur armis
Dotalis bello, venalis Roma cruore
Principis, ac gemini spectans certamina Regis,
Nescia, cui potior virtus, quem regna sequantur.
Sed neque Roma sedet spectatrix. arma iuberi
Non sentis, incensa odijs? inimica recudit
Illa in te ferrum, & vibranti comminus hasta
Emicat, heu gemitus, stragemq. vltura suorum:
Nec coniurati desunt ad vulnera ciues.

Prætoriani Maxentium tuentur.

At fido si tela mouet Prætoria vallo
Miles, & vrbanas accendit in arma cohortes;
Non sua inexpertis geret idem bella maniplis,

Prætoriani vrbanis delicijs assueti bello inualidi.

Delicias inhians, & debellare loquaces
Arma super mensas melior: nec pace solutus
Otia dediscet medijs inducere castris.
Hic tibi sanguineo referet quas puluere lauros,
Cum fortes contra steterint, palmamque legentes

Fortitudo exercitus Cōstantini.

Duratæ rigido certent aquilone phalanges?
Vrere membra gelu, solidisque cubare pruinis
Et gelidum solitæ vincendo excurrere mundum.

Tunc

Tunc licuit dubiæ tentare pericula pugnæ,
Atq. Aquilis Aquilas cõmittere, & Anguibus Angues,
Cum pariles conferre manus æquata sinebant
Imperia, & stabat nondum inclinata potestas.
Vincendi iam nulla via est: atque vltima vitæ
Frangitur ora tuæ: prohibet spem tempus inanem
Pascere, vel solio labentem hærere fugaci.
Ipse quidem summo generosum Cæsare pectus
Induis, augustamque cupis profundere vitam
Regna super, missoque cies pro sanguine famam.
At morti heu series quantorum obstricta malorum
Funeribus præit orta tuis? fulgentia tecta,
Auratasque domos: ipsa hæc miracula rerum
Pabula nonne vides populantibus obuia flammis?
Ibit in extremas tecum collapsa fauillas
Vrbs æterna Orbis? cineri cinis additus atro,
Facta sibi, dominoq. rogus, geminumq. sepulcrum. Roma æterna ab antiquis dicta.
Euenient, neu finge moras. Haud solus in arces
Miles inardescet gelida flammatus ab Arcto,
Certaque Romanæ cumulans fomenta ruinæ.
Ipse gerens hastam contra Deus igne tonantem,
Sydereæque manus, cœlique exercitus omnis
In cædes aderit: quem Constantina sequentem Diuina auxilia Constantino submissa, de quibus lib. 1.
Classica, & adscriptis agitantem prælia turmis
Heu miser aspicies, Tybrimque tuamque tremēdis
Ocyus infessam cernes legionibus Vrbem.
Hi, quoties reuocant Aurelia cornua Martem,
Et Labari apparent fulgentia vela per auras
Victrices intexta Cruces: cœlestibus albas
Ordinibus densant acies. non cassida cristis
Terrificat, non ense latus, non ferrea cuspis;
Pro telo, cristaque micat, pro cuspide fulmen.

Hi Veronensem per cæca pericula noctem
Incendère: manu dum quisque ardentia torquet
Spicula: roboreæque trabes, vastique molares
Armaque consumptos fluxere ambusta per artus:
Missilibusque procul patuerunt mœnia flammis.
Quos Cæsar superis oppones gentibus enses?
Missuris in tecta faces, atque igne voraci
Hausturis Tiberim fumantem, vndasq. petentem?
Cede Deo; propiora tonant si prælia cœlo,
Romano generi, & Patribus iam parce latinis.
Clarius augusto faciet Clementia nomen.
Nec penitus tua regna cadent. dat Flauius Vrbem
Tyrrhenam Cæsar; seros victurus in annos
Longa vbi tranquillæ componas tempora vitæ.
Accipe; & officijs da munera victus amicis.

Dixit. at impatiens irarum, extrema Tyrannus
Ira Maxentij ob. verba Legati. Verba interrupit fremitu: spumansque, furensque
Confundens atque ore sonos vlulante minaces:
Hoc, ait, agnosces, mecum Clementia quanto
Imperet arbitrio; quod te non protinus atro
Scindendum ferro, flammæque, vndæq. vorãdum
Obieci: iaculis quod non figendus acutis
Sisteris in media, tigribusue epulandus, arena.
Principe me, Romana vocas in tecta latrones?
Oprobrum, ò nostri pudor indelebilis æui.
Victus ego? aut quisquam coget deponere ferrum,
Aut Capitolinas indigno vertice lauros?
IMPERIVM tàm triste nefas? Stat, ferre potenti
Sceptrũ, ensemq. manu: vel si spectẽ æthera contra
Quem contra Iouem pugnasse fabulantur. *Bella per extructos pugnare Typhoea montes.*
Extruet, vnde ruat. Tu monstri exemplar auerni.
Ore venenato Latias haud infice terras.

Crasti-

Craſtinus haud noſtra videat ſol Vrbe morantem.
Sic ait. Eiectumque ducem, tectiſque ſuperbis
Vadentem dubio Patres ſermone ſequuntur.
Sæuus at incerta turbatus voce Tyrannus
Inclinare ratus iam pectora, votaque Patrum
In Conſtantinos occulta recumbere faſces,
Iracunda magis ſub corde incendia verſat,
Exclamatq. *Feros ipſa hæc quoque templa recondũt* **Maxentius Senatum increpat fauentem Constantino.**
Carnifices? veſterque meis ceruicibus enſis
Imminet? HEV gentẽ famulis ſeruire paratam:
In dominos ſæuire tuos. Nos fœda gerentes
Scilicet imperia, & miſeros tractamus honores,
Auguſtum, & caſtris carum genus. acer in armis
At non hæc ferro miles patietur inulto.
Vulnera ſed curare libet: nam barbarus hoſtis
Huc iam tela rotat. petimur: nec ſola cruentus
Viſcera noſtra petit. VANA eſt fiducia vitæ, **Et ſuam cauſam communem facit.**
Siqua tenet ciues occaſu Principis: omnes
Vnius in partem ſtatuant veniſſe ruinæ:
Quo cum ſtante manent, hoc & labente recumbũt.
Sic quoque commotis trepidi compagibus orbis,
Mons ſubiecta quatit, lapſuque intercipit agros.
Aut quondam turris, quæ culmina contulit aſtris,
Vulſa ruit, magnis & ſtragibus obruit vrbem.
Noſtra quoque in populos diſperſa leuatq. premitq.
Statq, ſimul, moriturque ſalus. Sed viuet acerbo
Hoſtis ab interitu: nec me mea dextra relinquet,
Quam voueo tibi Roma: tuis & Martis alumnæ
Imperijs mecum ſe deuouere cohortes. **Prætoriani milites fidi Maxentio.**
His ego non dubitem damnatam frigoris arcton
Vellere, non auſtro terras viduare calentes:
Non, ſi fulmineas tonitru mihi ſuſcitet iras

Iuppiter, his contra metuam contendere signis.
Quippe acies agmen canit auxiliare Deorum
Flauia: mentiturque duces, & inania belli (tus
Numina. NVMen erit qui vicerit. OMNIA Vir-
Datq. adimitq. potens. Diui at vexilla sequuntur
Hostica. Non potero Diuis committere Diuos?
Nonne Deùm superas fugiens exercitus arces
Romula cantatis veniet Capitolia turmis?
Immani cum falce Senex? face Iuppiter? hasta
Threïcia Mauors? arcu metuendus Apollo?
Quæritur Alcides stellantis robore clauæ?
Quis nostris armata feret non sydera castris?
Maxentium incantationibus studuisse testatur Eusebius.
Vidi ego migrantes luctanti lumine, cantu
Cum traheret, virgaq. Dymas: cæliq. Senatum
Aurea tarpeio complere sedilia templo.
Quos non ille Deos, quæ caligantibus antris
Non iussit magicis erumpere monstra venenis?
Telo ardere duces mirabere Roma tonantes,
Et struere Alecto stantes pro mœnibus hydros.
His defensi opibus victura reposcimus arma.
Vos tamen in medium tacitos deponite sensus,
Fida nec augustis noceat sententia votis.
Dixit. at obstructis haud mota silentia linguis:
Silentium auersi Senatus.
Vocesque implorata fides, & Flauia virtus,
Aut metus astringit, præsentis & ora Tyranni.
Non secus aligeri secura per otia fœtus,
Quos & inexpertæ fiducia prima iuuentæ
Frondibus emisit natalibus: æthera circum
Obsessum si forte vident stridente volatu
Accipitris, suprema timent: sed gutture pressos
Continuere sonos; propius nam mater amicis
Excubijs vigiles metuens intendit amores:

At

At ſuper insidiæ, venantis & impetus hoſtis,
Ardenteſque oculi, & rorantia ſanguine roſtra, Quia implet fauces præda.
Atque auidis prædam meditātes faucibus vngues.
Non aliter ſiluere Patres. Sed callida tandem
Ora mouet Conſul, dictiſque ita Maximus infit.
Quòd facunda virùm, cunctis ceſſantibus, ora Maximi Cōſulis oratio.
Me dicente ſilent, crede auguſtiſſime Cæſar
Mecum effari omnes, voto qui ſtantur eodem.
Conſcia te virtus adigit, ſtimulatq. mouentem
Inuictas in bella manus. tu morte decora
Pacte quirinales hoſtis vel clade triumphos,
Irruis indomitus vinci: nec cuſpide quondam
Terrigena Mauors potior terrere gigantes.
Sed conferre pares animos, ac fuſa per artus
Robora Cæſareos, atque ora ſimillima Diuis,
Haud generis noſtri eſt. Aquilis ceu iuſta colūbos
Lex certare vetat, ſimileſque audere volatus. Vires & copiæ Maxentij debiles.
Vicerunt exempla tamen: nec ſegniùs hoſtem
Sternere cura fuit, ſeu corpora tradere ferro.
Obnixi contra ſtetimus, ſemperque ruendo
Obruimur: clades & verberat obuia ciues
Funeribus crebris Italùm diſperſa per oras.
IAM victos iterum vinci pudet. VLTIMA belli
Deſperanda manēt: primis nam frangimur armis.
Haud nutat, ſed quaſſa tremit per tela, per ictus
Explorata fides. Sequimur, quocumque vocaris.
Sed trahere in mortem cupies, oblite ſalutis,
Quam populis Auguſte voues? ſi corda Quiritum
Conſternata vides, oculiſq. Britannicus enſis,
(Tæda velut pauidos turbat furialis Oreſtas)
Errat, & attonitas defixit vulnere mentes;
Quid fruſtra tentare iuuat? rurſumque calenti

Forſan ſopitas educere ſanguine flammas?
NIL temere audendũ forti eſt; CVM fulminat ar-
Iuppiter, impauidi ſola eſt dementia cordis; (dens
Mens ſincera timet. Quis formidata duello
Agmina ſanguineo, quis Flauia diſſipet arma?
Romanus magico non fidit murmure miles:
Virtus Flauia & Victoriç. *Theſſalicæ nocitura putat neque carmina linguæ,*
Qui patuiſſe videt ruptas venientibus Alpes,
Vallatoque viris deiecta ex aggere caſtra.
Carmina linque Magis. SIBI quiſq. fit alter Achil
Virtutis laudiſq. faber: nec deuia noſtris (les,
Eſt animis vertens aliena in pectora virtus.
Sed vis dira ferit, melioraque ſigna ſequentes
Vincimur: id Superis viſum: neq. Numina ceſſant
Aetheris in noſtram populos armare ruinam.
Romanus tantos innoxius ibit in hoſtes?
Auxilio Diuũ ſtabas, magnumque per Orbem
Haud minor, imperio gentes iam Roma regebas,
Nunc Diuis pugnata cades: qui triſtia portant
Funera. lethales ah non detorqueat enſes
Siquis amans patriæ, nõ ſanguinis auferat imbres?
Pax optanda infirmiori. *Non properet placare Deos? Pax arma recondat,*
Pax Auguſte tuos, oramus, ſoſpitet annos,
Bella premas. Sed promo equidem, rupitq. loquẽtis,
Verba loquens, dictis remouẽs ac dicta Tyrãnnus,
Improuidæ irati furiæ. *Solus bella geram. quid enim, ſi turba Deorum*
Aſtra rotet contra, gremioque tumentia tellus
Arma vomat? ſolus terraſque & ſydera vellam.
Non deſertores adſint, non Curia fraudum
Molitrix, ſcelerumque, & nexi crimine faſces.
Ite animæ viles, gens Flauia: digna repertis,
Deuota Crucibus capita, & ſine Cæſare Ciues.

Sic

Sic ait, & portis se se prorupit apertis,
Inflammatque minas, fremituque exasperat iras.
Vt secreta domus, clausique Palatia collis
Intrauit, iubet acciri ad Romana Dymantem Magus Maxētij fautor.
Mœnia: qui, vernum zephyris reuocātibus annum,
Circæi spelæa iugi, viridesque recessus
Venerat: herbarum succos vbi nocte potentes,
Deposito cum luna tumet plenissima cornu,
Auulsoque solo frutices, aut cespite flores,
Aut placitura legens iratæ aconita nouercæ
Incomitatus agit, fruiturque silentibus horis.
Hunc vocat, ipse atri se torquet imagine belli.
Interea egressus tectis Legatus ab altis
Ibat, & hospitijs se se referebat amicis.
Ecce autem cultu tenuis, vultuque decorus
Quærentem se se contra Syluester agebat;
Ille occulta Deo sacrabat dona sacerdos Qui postea Pont. Max. fuit.
Inuigilans curis cœlestibus, & sua Patri
Sponte ministeria, æternis qui præsidet aris,
Vouerat; ausonios illi sed in ordine fasces,
Tergeminique Deus texit diademata regni.
At nunc iussa ferens Legatum accibat in ædem,
Clausus vbi mundi rector, rigidoque ferarum
Heu male nutritor stabulo Marcellus agebat.
Ergo pedem referens, mediæ per compita Romæ
Artemius celerabat iter, magnumque parentem
Carcere sollicitus, ferrataque claustra petebat.
Condita vicinis fuerant Viuaria castris,
Parietibus crebris, densaque indagine tecti. Viuarium prope castra Prætoria. Quod Catabulum sacri Scriptores nominant.
Hic vbi secretis adytis immane frementes
Occlusere feras, patrijs quas Afer in antris
Venatur: Numidæque suis educta cauernis

Feræ in amphiteatro præfertim oc cidebantur.

Mõſtra ferũt,quæq. Arctos alit,quæ parturit Indus,
Vt noua romanos ineant ſpectacula Circos.
Stat compago ingens laterum,camerataq. crebris
Tecta patent caueis, vel apertos libera ſoles
Accipiunt; reſonant vectes, & poſtibus altis
Dura catenatæ clauduntur robora portæ.
Intus captiuam rabiem indignata ferarum
Turba fremit. Celeres quod deſerit impetus armos
Strident armeniæ tigres, curſumque repoſcunt;
Cognatæque ſimul, duplices at tergora lynces,
Aut illa croceos, tyrioſque imitata colores.
Hinc aulas ſparſere minis, ſæuique leones
Clauſtra reuellentes ſtimulant rugitibus iras:
Dente ferox luctatur aper, muroſque laceſſit
Incaſſum, ſilicemque terit; mugire minantes
Hinc tauri, aut portis fracto dare vulnera cornu:
Informeſque vrſi, & circum redeuntia ſemper
Agmina ſæuorum in noctem vlulare luporum;
Quod dulces ſyluæ latebras, pecudumque cruenta
Pabula, & amiſſæ meditantur ouilia prædæ.
Quin etiam eois elephas aduectus ab Indis,
Et maculoſa truces lunati corpora pardi:
Tardaque rhinoceros intentans cornua, ſi quem
Exercet pauidus ventura in bella magiſter.

S. Marcellus Pontifex in catabulum à Maxẽtio cõiectus eſt, vt beſtias aleret

Hic aderat cuſtos (heu tetro horrenda paratu
Limina) tergeminus Præſul, cui ſydera curæ,
Terræque, infernique lacus: & carcere nigro
Marcellus pedicas, & ferrea vincla trahebat.
Ille auidis ſtructaſque dapes, & longa miniſtrat
Nutrimenta feris: illum venerata laceſſunt
Grataque blanditias teſtantur monſtra ſequaces.
At tibi ſacrorum cuſtos, magnoque Tonanti
Impe-

Imperio, dextraque minor, non digna ferebat
Seruitia, tristemque furens heu Roma laborem
Criminibus miseranda suis. Quem vasta ferarum
Regia terrificis specubus, tenebrisque recondit?
Nec metuit cœleste iubar? non sensit honores?
Scilicet inuictos sua per discrimina Patres
Ardua componet virtus; cùm Roma videbis
Elata imperia, & triplices attollere fasces
Non Capitolini nudato è culmine saxi,
Sed Vaticano supremi è vertice collis
Sacrorum dominos cœlestia iura ferentes.
Cum procul extremas hominum mirabere terras
Atque acclinatis venerantes gentibus Indos.

Pontificum Romanorum dignitas & maiestas.

Sed iam Legatus stridentum in tecta ferarum
Venerat. Occurrit venienti, & iusta ferenti
Oscula Marcellus, cui ferro euincta seniles
Crura retardabant gressus. ipse arida turpi
Obsitus ora situ, & macie squalentia Præsul
Setosa miserandus obit vix gausape membra;
At deformato viuentia sydera vultu,
Et superos media signabat fronte nitores.
Pronus adoratis libauit vt oscula plantis
Artemius, quãquam ille manu complexus inhæret,
Tunè Pater, lacrymis, inquit, perfusus obortis,
Mutasti, miserum, curas? pro cardine cœli,
Quem nutu versare soles, facilique rotatu
Astra, super, barathrumq. imis agitare cauernis,
Terrasq. & totum submittere legibus orbem;
Indomitis dare iura feris, & carcere cæco
Te manet hircanas frenis compescere tigres?
Cogere marmaricos ad pabula iussa leones?
Exuperat ferus ille feras, & saxeus ille

S. Marcelli calamitas, & gloria.

Artemii ad S. Marcellum oratio.

Vincit

Vincit saxa, tuos qui tantum illudit honores,
Atque parem superis deformat munere dextram.
At veniet, nec longa mora est, cœlestibus ingens
Spondet & vltorem te Constantinus in armis.
Sanguine crudelis pensabis tu quoque pœnas,
Hisque Tyranne ferox assuesces membra catenis.
At Crucis interea bello cum signa coruscant;
Mecum (credo equidem) supplex, genibusq. volutus
Iracunda rogat placari numina Cæsar.
Ipse autem Romæ has sedes, hæc horrida tecta
Inuideo, quæ cœlo æquas Pater. alta dolores
Durabunt testata tuos, atque æmula templis
Gemmiferis totas implebunt nomine terras.

Vltore Constantino occisus est Tyrannus.

Sic ait. Atque iterum rigido dabat oscula ferro.
Tum vero vultu irradians, maiorque videri:
Ex quo diuini gestare vicaria Regis
Sceptra datum, Marcellus ait, *fœlicior vllos*
Non equidem vidi soles, quàm tristibus vmbris
Ferre catenato merui cùm vincula ferro,
Nudus, inops, super officijs oneratus amaris.
HOC terris regnare nouum est; superare ferendo
Obluctantem hostē, & fragilis breuia aspera vitæ.
Atque vtinam duros cœlum mihi proroget annos,
Flauia vt aspiciam mediam vexilla per Vrbem,
Cæsaris & raptos alta ad Capitolia currus.
Vincet, ne dubita, superas quem visa per arces
Crux præit, ac iusto deducit sydera bello.
Sed nos ante malis victos mors inseret astris,
Vnde nouos liceat melius spectare triumphos.
Tu vero hæc frustra memoras exercita nostris
Tecta ministerijs, famuloque miserrima cultu:
Debeat exiguo nec tantum Roma labori.

S. Marcelli ad Artemiũ oratio.

At

At sibi purpureas iam multo sanguine sedes
Sacrauit septem illa iugis, laurosque reponit
Pugnantum cœlo iuuenum, mortemq. ferentum.
Immo, vlulata feris quoniam ciet hora, iubemur
Cùm celeres onerare epulis stabula alta paratis;
Palmiferos, i, vise locos, vbi corpora ferro
Occubuere, sacros signant vbi tecta cruores.
Ipse regat Syluester iter; tum limine gressus
Hoc iterum statues, ac Flauia bella reuolues,
Sic factus maturat opus; magnoque parenti
Submittunt capita, aut placido vestigia gressu
Ponè legunt, lambuntq. manus, dapibusq. receptis
Attonitæ gaudent rabiem dediscere tigres.

S. Marcellus cibo reficit belluas.

Legatus vertebat iter; iussusque per Vrbem
Visendi studio Patrum monumenta petebat.
Et quo quisque iugo steterit, qua valle voraces
Seu tulerit flammas, dederit seu colla securi.
Iamq, fori spatia ampla tenent vbi celsa vetustis
Porticibus niueas fingebant saxa columnas:
Et circum positis surgebant culmina templis.
Hæc fora, Syluester dixit, *quæ motà ferebant*
Sæpè tribunitios populari turbine fluctus:
Christiadum videre manus, moritura tribunal
Cùm pia pro latijs stiparent agmina rostris,
Et sacra romanus premeret cœlestia Consul.
Stabant innumeri, lictorque, & ferrea circum
Horribilis tormenta necis: mox Iudicis ore
Supplicijs deuota cohors seu Tybridis vnda
Mergitur, aut flammis, piceique in vertice fumi,
Aut rigido sub fasce cadit, medijsue theatris
Impleuit misera ludentes cæde leones.

Artemius visit Vrbem & loca Martyrum.

In foro sæpe habebantur iudicia.

Vix ea. cùm veteri subeunt Capitolia cliuo,

Et

Cliuus Capitolinus, ad quem Carcer Mamertinus seu Tullianus.

Et Mamertinas monstrabat carceris vmbras.
Hoc, inquit, *tenebris inculto Petrus in antro*
Clauiger astrorum, terris cum regna teneret
Heu grauibus iacuit deuinctus membra catenis.
Hic quoque se liquidis pellucidus extulit vndis
Fons duros inter silices: aliena sacerdos
Crimina vt antiquæ laueret fugientia vitæ.

In Arce Capitolina Tẽplum Iouis.

At Capitolinam nostri monumenta per arcem
Quot generis mansura manent, templisq; perẽnant?
Hinc iter ad superos magicis promiserat alis,

Simon Magus sursum volat è Capitolio.

Et terra euectas Simon samaritide fraudes:
Membraque cantatis triueneficus extulit auris.
Illum plaudentes non vno è colle Quirites
Ore salutabant abeuntem, & dona ferebant:
Spectabant summa venerãtem ex arce Neronem:
Astabat contra, & Petrus noua bella ciebat.
Ille vbi vota ferens erexit ad astra potentes
Inuicta cum voce manus; mala munera linguæ
Cessarunt magicæ, & stygio medicamina succo.
Quæque Acherontæis aderant prognata chimeris
Et manibus scyllæa virum portenta ferebant,
Deseruere diem. subitò, ceu missile neruo
Euolat, & versa descendit arundine telum:

Decidit orãte S. Petro.

Præcipitem videre senem de nubibus altis
Horrida subiectis lacerantem corpora saxis,
Et multo rigidas fœdantem sanguine cautes.
Huc adeò conuerte oculos: Iouis aspice, nostris

Templum Iouis Capitolini.

Detestata viris, Capitoli & maxima templa.
Anne erit illa dies, cum Flauius impia Cæsar
Expiet, aut sancto ponat delubra Tonanti?
Restitit, obstupuitque videns Legatus in altas
Surgere cum templis simulacra volantia nubes,

Lucen-

Lucentique iubar tectum vestire metallo.
Iamque adeo tenuere fores, adytisque reclusis
Maiestas operum, cœloque haud inuida sedes,
Et falsi augustum patuit penetrale Tonantis.
Ista Iouis, Syluester ait, *quæ fusilis auro* Statua Iouis Capitolini ex auro.
Effigies Orci furias gratissima condit,
Nec magis vlla fremẽs mõstris habitatur auernis,
Amplexus genibus vetitos, ac vota precantum
Christiadum, & flores, atque impia thura petebat:
Sæpius illuso gemuit despecta metallo.
Ante Iouem duris vinctus cum fratre catenis
Valleriane subis: patrioque in limine coniux
Cæcilia auxilijs Superos cogebat amicis. S. Valerianus martyr.
Illi virgineis nectebant serta coronis,
Et tibi victrices intexto sydere lauros.
Tu solidas auro effigies, tu sacra nefandi
Execrate Iouis, reuocas in colla secures,
Palmaque fraternas sequitur Tiburtia lauros. S. Tiburtius frater S. Valeriani.
Sic ait. egressusque alti de culmine saxi,
Vestit vbi abruptas rupes altissima cautes,
Aspice Ianiculum, dixit, *quà martia cingunt*
Mœnia, & accliuis Tiberinum collis in amnem Ianiculum contra latus Capitolij, vbi S. Petrus est Cruci suffixus.
Despectat virides fluuio mordente nouales.
Hinc Petrus æternas, terris auersus in arces,
Quadrifido suffixa leuat dum corpora ligno,
Maturauit iter. Tu vero indigna ferebas
Funera, custodemque Orbis, Patremque necabas
Roma, tuos nec dum sentis crudelis honores?
Ille, impacatis si barbarus irruat armis,
Proruet aduersas acies. nec Tigris ad vndas:
Imperium trans astra feret; procumbere Patri
Cum Reges, populosque omnes, sæuumque videbis
Illi

Templum S. Petri in parte Circi Neronis. *Illi vt templa loces, Circo fugisse Neronem.*

Tum Pompeianis non longe auulsa theatris
Ludicra Agonali monstrat Circensia campo,
Theatrum Pompeij. Narrabatq. tuas plusquam muliebribus Agnes
Hic ausis pugnas; tenero virguncula vultu
S. Agnes in fornices Circi Agonalis deducta, nũc Nauonij. Obscænas inter cum raptabare puellas:
Aliger at iuxta squamis flammata coruscis
Pectora, & ardentem tollebat fulmine dextram,
Fulmineos hostis vitam expirabat in ignes.

Hinc vbi descendère iugo, pulcherrima propter
S. Xystus ad statuam Martis raptatus, cuius Templum in foro Augusti. Augusti fora spectabant: armisque sonantem
Vltoremque notant delubra Octauia Martem.
Martis, ait, *templo longæuis obsitus annis*
Astiterat Xystus, contortaque robora ferri
Heu per colla gerens Mundi Pater. igne calentes
Ille trahebatur vt delibaret ad aras
Pocula, mactatisque dapes, & liba iuuencis,
Victima at ipse cadit, patrio data victima cœlo.
In Viminali mactatus est S. Laurẽtius. *Vnà aderat, sociumque vocat Laurentius ignem;*
Cui mox Vimineo celebratus nomine collis
Nascentes inter fecunda incendia lauros
Extulit. haud longè tantos mons seruat honores.

Nec procul hinc templa aspicies disiecta ruinis.
(Et manibus prisci progressus Apollinis ædem
Signabat) *pestes Erebi, molemque superbam*
Roma vbi discussit, montis tremefacta tumultu,
Phœbus & effractis sua fleuit vulnera saxis.
Impia turba fremit, tantique haud inscia facti
Fœmina supplicio rapitur. Stetit obuia ferro,
S. Martina Alexandro Imperatore. *Pectore & irriguos fudit Martina cruores,*
Virginea vt biberent rubicundos lilia fontes,
Mox & purpureis componeret alba rosetis.

Altera cùm starent sed iniquo altaria Phœbo,
Diua nouum sydus tiberinis Prisca puellis
Huc subit; horrifico iam tum stridentia ferro
Vincula, lictoresque & circum immane sonabant
Verbera, ni vetitis libaret pocula sacris.
Sed ridet, quæ fortis amat tormenta virago,
Incenditque feros. armare in bella leonem
Accelerant: posuit rabiem, blandusque salutat
Amphitheatrali dominam veneratus arena:
Quam Præsul mauris deuotus corpora monstris
Sacrarat superos Ignatius ante per ignes.
Quid moror? è nostris latius monimenta triũphis
Vndique collis habet, & habent sua nomina valles.
Visit Auentinæ Fœlix peritura Dianæ,
Fœdaque Niliaco delubra Serapide lusit:
Persa quirinalis per templa nitentia Solis
Cum socio iacuit, vinclis onerantibus, Abdon.
Regiaque augustos vbi dedignata maritos,
Nunc letoi domitrix tumulo Susanna recumbit.
Quin extra effossas cœtu subeunte cauernas,
Et subter cæcis habitata noualia tectis,
Ossibus aut passim latos celantibus agros,
Aut nostro videas tumefactum sanguine Tybrim.
Ipsa olim pœnis totos laxauit acerbis
Roma sinus; quodcũque vides, quod vasta coronant
Mœnia, palmiferos traduxit in æthera ciues.
Nec memorare vacat. me instavocantibus ægris
Arcet cura procul. datus aræ at cuncta minister
Expediat. Sic fatus abit. Iuuenisque: *Vetustum*
Carmen, ait, *relegam, capiet iucundius aures.*

Vectus ad Italiam Romanam venerat Vrbem
Petrus sacrorum Princeps. tulit ætheris ignes

Ipse

S. Prisca Claudio Imperatore.

S. Ignatius Traiano Imperatore.

S. Fœlix Diocl. & Maxim. Impp.

SS Abdon & Sennen Decio Imper.

S. Susanna Diocl. & Maxim. Impp. respuit nuptias Maximiani successoris.

Cœmeteria extra Vrbem

S. Petrus venit ad Vrbẽ.

Ipse quoque in Latium, diuinoque intonat ore
Paulus Idumeis obstrictus membra catenis.
Expiant Romanos. Infestam hi lustrare Vrbem, sanctoque fluentes
Eloquio stygias animis extinguere diras,
Et iussu auratis furias auellere templis.
Haud procul Esquiliæ subsidunt iugera vallis,
Vicus Patricius prope Suburram, in quo fuit domus S. Pudentis. Altaque arenosæ tenduntur tecta Suburræ:
Et Patribus sua Patricio stant culmina vico.
Hic domus, & clari penetralia casta Puduntis,
Petrus vbi sacris positas operatus ad aras
Deuocat axe Deum cœlestia verba sequentem.
Longæuumq. senem, totamque ex ordine gentem
Ipse Pater dextra lustralibus abluit vndis.
Inde alios, aliosque frequens in fonte sacerdos
Noui & primi Christiani in Vrbe. Admotis immergit aquis. It Romula pubes
Iam melior: veterumq. focos, & signa Deorum
Diruit, & cultos ferit indignata Penates.
Nondum luce pares spatijs æqualibus vmbras
Fecerat aurato veniens in vellere Phœbus:
Nec dum Aries iuxtà torquato ardentia collo
Veris odoratis ornabat floribus astra;
Christiadumq. manus Capitolia summa petebat.
Vnus erat, puris nuper qui lauerat vndis
Crimina: & ingressus, magni vt miracula templi
Aspexit, summoque simul de colle videbat
Hæ causę incendij poetice inductæ. Tecta superfuso circumlucere metallo,
Restitit, & subito iustas commotus ad iras,
Exardensq. refert; *Solidum quid structa per aurum*
Obsedere (nefas) furiales templa colubræ?
Ac semper, quod fœta armis, quod clara triumphis
Roma viget, Ditis fauces implebit auaras?
Proh scelus! At ritus quamuis abolere profanos
Non

Non liceat penitus, sublataque frangere signa;
Eiecisse tamen Furias, raptoque potitum
Deturbasse loco Ditem iuuat. Ite nefandi
Monstra erebi: celerate fugam: non debita vobis
Tanta metalliferos cingunt delubra nitores.
Vos repetunt flammis exesa nigrantibus antra,
Par sceleri meritisque domus. Quid tristia sacra
Et miseram infesto confunditis agmine Romam?
Ite, metuque Vrbem dissoluite; deuia muris
Larua omnis, tremefacta lues procul ardeat omnis.

In qua præsertim vigebat Dæmonum cultus.

Dixerat. imperioque viri compulsa potenti
Nigra cohors trepidas extis solemnibus aras,
Atque vllo deserta fugit sine Præside templa.
Sensit Roma procul trepidas volitare Megœras.
Non secus in campum celeres clamore secundo
Si quando glomerantur aues, vbi semina fossor
Sedulus impresso nondum celauit aratro:
Mox vnà elatæ fugiunt, cum sibila longè
Iracunda sonant, coniectaque saxa minantur,
Dilectamq. procul speculantur ab arbore prædam.
Sic & auernales rabido stridore volucres
Romanis abiere iugis: colloque trementes
Serpentum spiras fremitu mouere minaci;
Errantesque gemunt, bustique è culmine longè
Spectant desertam securis mœnibus Vrbem.
Immanem interea stimulauerat ira Neronem
Romuleas delere domos, atque ignibus actis
Septenis dominas incendere collibus arces.
Non placet, augusto quod bellica nomine regnat
Roma super domitas cœlo iam proxima terras,
Obruat antiquam nisi clara Neropolis Vrbem,
Vitales, veluti Phœnix, rediuiua per ignes.

Vrbis incendium. Quasi offensus deformitate ędificiorũ Nero incendit Vrbẽ, & Neropolim appellare voluit. Sue. Ner. c. 38. 55

G Scili-

Instar orestis agitatus est tædis Furiarū Nero matre Agrippina occisa,

Scilicet ille atrox cum sæuam in limine matrem
Nigro intentantem spectaret lumine tædas,
Incensa furias quærebat ab Vrbe minantes.
Tu quoque debueras manibus mactata cruentis
Agrippina ferox sceleratas soluere pœnas,
Fœmineumq. nefas nocturno expendere letho.
Quod scelus est, dominū terris optasse Neronem,

Claudius Cæsar, quē veneno sustulerat. Britannicus Claudij fil.

Vt fureret scenis iterum Romanus Orestes?
Boletos medicasse viro, totamque venenis
Impleuisse domum? regnis deiecta paternis
Cingeret augustam soboles ne Claudia laurum.

Nero Cæs.

At natus patriæ exitijs conuertit acerbis,
Nondum materno saturatam sanguine dextram,
Innumeroque tulit furiales verbere visus.
Ipsa ferum (cæsa turbans cum matre sopores)
Fulmineis crinita iubis, flammaque trabali
Roma reuersura torquebat imagine Regem;
Vlta faces, quas ille manu contorsit in Vrbem.
Et iam compositas arsuro sulfure tædas,
Linaque, & antiqui nemoralia robora saltus

Suet. in vita Ner. c.38.

Congessit fugitiua manus: seruique silentes
Certæ distulerant occlusa incendia nocti;
Cæsaris imperio Roma interitura gemebat.

Tac. lib. 15. Ann. Nero Antij agens non ante in Vrbē reuersus est.

Ille sed egressus, tepidi per littora ponti
Ibat ouans populi excidijs, & clade futura;
Antium ad æquoreos recubat quà nobile fluctus,
Otiaque hibernis nutrit placitura diebus:

Antium nūc Neptunum vocant in ora maritima Latij.

Littoreisque iugis placidaque tepentia bruma
Mœnia tyrrhenæ Thetidos stringuntur arenis.
Hic Nero dum studijs rigidum crudelibus annum
Asperat, & tragico proscenia ad alta cothurno
Personat infami cithara, palmamque reposcit;

Ecce

Ecce per obſcuras trepidum vox impulit vmbras
Et geminæ dederunt oracula dira Sorores.
Templũ erat horrendis adytis,opibuſq.vetuſtis,
Et populi donis,centumque inſigne columnis,
Araque Fortunam titulo ſacrabat equeſtrem.
Hinc Roma, hinc Cæſar, Latiumq. referre ſolebat
Certatim incertis reſponſa ſororia linguis.
Ipſi inter ſe ſe partiti munera ciues,
Inque vicem ſtygio ſatiati corda furore
Aurea portabant ſolemnis fercula pompæ:
Et ſimulacra ſuper gemino muliebria vultu:
Ancipites tacita ambages tum ſorte trahebant,
Et miſſas ſine voce notas. Sed nocte ſilenti
Ipſa flagellatum crinali verbere ſignum
Tum fortè ingentes Alecto effundere voces
Iuſſerat: *I, CAESAR, dignas te concipe pœnas:*
Immiſere faces alij, neve igne deuſtam
Tu Romam fauſto renoues, incendia miſcent.
Chriſtiadum ſcrutare genus, dede ignibus atris
Auctores ſcelerum, & flammis vlciſcere flammas.
Nec plura his. pauidam ſed didita fama per Vrbem
Principis obſtructas penetrat velocior ædes.
Ille furit, flammaſque ſimul, Diuoſque monentes
Execratur atrox; nec denſo ex agmine quiſquam
Scitanti cauſas aperit, vel carmina ſoluit.
Aſt eiecta cohors inferni lurida monſtri
Poſtquam Romanæ delubra reliquerat Vrbis,
Ardet inops,iraq. fremens. iamq. agmen Auernis
Auxiliare mouet. ſtat cunctas ſumere pœnas,
Innocuumque genus crudeli immergere morti.
Non illi fraudes deerant, arteſque nocendi,
Mille nocẽdi artes, fraudum quoque nomina mille.

Fortuna ibi duarum ſororũ effigie colebatur.

Simulacrum portabãt effigie duarũ ſororũ, tum iactis ſortibus ferebant reſponſa.

Monuerunt ſortes Antiatinæ, vt caueret Suet. in Calig. c. 57

Ergo vnum è numero Princeps sibi ferreus omni
Mõstrũ immane legit, rapidũ quod mœnibus ignẽ
Exitiumq. ferat, mediamq. infundat in Vrbem;
Hinc fore principium, fœcundaque semina pœnis.

Dæmonis te tra effigies.

Euolat infrendens oculatis protinus alis
Bellua, terribili præfixaque cornua fronti
Subrigit: ore nigros fumosque eructat, & ignes;
Pectora flammiferis horrent squamosa cerastis:
Angue sonant, vncæque manus incendia portant.
Iamque propinquabat muris, cum fortia sensit
Obstare imperia, & dextræ data iussa potentis,
Tutaque inaspecto defendi mœnia vallo.
Sæuit, & horrendis colubri dant sibila linguis.
Inde nouis se consilijs, flammataque versat
Corda: furit penetrare vias, aditusque negatos
Et totis erebi rescindere mœnia monstris.

Obscuris tum forte diem nox clauserat vmbris,
Educensque nigros aruis stellantibus axes,
Vrgebat saturos caligine vecta iugales.
Huic mõstrum comes ire parat; tumidumq. furore:

Dęmonis indignãtis oratio.

Tu quicunque fugas nostris dignissime pœnis
Haud prohibes, dixit, *quod lex æterna Tonantis*
Ire iubet. Noctem, noctisque volantia signa
Tu ne vales raptis cœlo subducere frenis?
Ibo comes, moderatus equos, perque alta volantes
Roma superductos mirabitur ire iugales.

Currũ, quo nox vehebatur.

Sic fatus, maturat iter, celerique satelles
Summa petit, saltuque graues leuis insidet axes.
Expauit subitò venientem, altisque fauillam
Fumiferam, & stygios ructantem faucibus ignes
Nox tremefacta rotis, vultusque & lora retorsit.
At monstrum ardentis celatos pectoris angues

Pau-

Paulisper cohibet, flammasque & sibila condit:
Tum frenos immisit equis, & summa citatos
Compulit impresso transmittere nubila sulco.
Nox simul inuehitur, gelidi cui sæua pauores
Frigora congeminant:& quamquã offusa tenebris,
Ora tamen trepido liuescunt pallida vultu.
Quin etiam ex imis tellus excussa cauernis
Horruit auctorem; nigrescere densiùs vmbras
Mirata, & tristes misceri horroribus auras.

Quo & ipsa vehitur non sine timore noctis.

Sydera iam celat currus, quà culmine cœli
Thebanæ irradiant immania pondera clauæ:
Pressus & Herculeo longum pede sibilat anguis:
Mœnalias flexu mox interlabitur Arctos.
Hinc Tybrim, & pauidã spectat cũ flumine Romã
Bellua; & ardentem patrij Phlegetontis ad vndam
Succensas vt dextra faces exerta ferebat,
Demisit pluuias excusso torre fauillas,
Ac veluti piceos, tædis rorantibus, ignes.

Hercules in sphæra obliqua ascendit supra verticem romanũ.

Non aliter iaculi in morem demissa coruscant
Sydera, cum flagrat volucris, lapsuque silenti
Lucida in obscuram iaculatur Acontia noctem.
Roma hausit bibulis delapsa incendia muris.

Circus erat, refluo ludos vbi vertere cursu,
Et pubes Romana rotas agitare solebat:
Leniter accliui quà syluescentia dorso
Regis Auentini demittit culmina collis:
Quàque Palatinum tectis radiantibus ædes
In zephyros augusta leuat: spatioque patenti
Suppositam magna caueam complectitur vmbra.
Nunc quoque stat moles, veterique exercita ludo:
Structa suis sed enim melior stetit illa ruinis,
Ignibus è medijs surgens, cinerique superstes.

Tac. loc. cit. initium in ea parte circi ortum, quæ Palatino Cœlioq. montibus contigua est.

Domus Cæsarum imminebat Circo occidentem versus.

Hic primùm concepta lues: hic lapsa resedit
Tœnarei fax nigra rogi, quà longa recuruo
Se capite obliquat moles: subitoque sonantes

Id. Impetu peruagatum incendium plana primũ, deinde in edita assurgẽs

Immisit per aperta Notis spirantibus ignes:
Auxerunt primas dein turba Neronia flammas.
Iamque vndabat edax facibus, summisque ruebat
Tempestas immissa iugis, atque alta voraces
Euoluit subli me globos, aut vortice rauco
Vallibus ima furit. tectis aurata vetustis
Robora inardescunt, præbentq. superba cadentes
Nutrimenta domus: casu glomerantur acerbo

Sue t. loc. cit. Domus priscorum Ducum arserũt: Deorumque ædes.

Antiquos testata Ducum monimenta triumphos.
Quin etiam Diuùm titulis inscripta nefandis
Et nuper delubra suis dilecta colubris
Monstrũ immane videt facibus depasta supremis.
Vidit, & ingemuit: pariterque inuoluere flammis
Cuncta iuuat. Iam Cæsarei flagrantia montis

Palatiũ Cæsarum.

Tecta cadunt, latisque iacent collapsa ruinis.
Iam Vestam, & priscos incendia fusa Penates,

Templum Vestæ.

Euandri Herculeas pascuntur & Arcadis aras,
Atque Ioui stantem votis regalibus ædem.

Ara & Templum Herculis.

Roma nec ardentes seruare miserrima ciues,

Iouis Statoris.

Nec plorare suos potis est in fũnere casus.
Spectabant miseri cladem, sed mœsta Quirites

Tacit. lo. cit.

Ora premunt. Primum gemitus, lamentaq. condit
Clausa dolor; mox impulso velut aggere torrens
Cum sonitu erumpit, strepitumq. irritat aquarum:
Heu quantis nocturnæ vlulant clamoribus auræ;

Crebris multorum minis restinguere prohibentibus.

Et quia fas liquidos nulli deducere fontes,
Succedunt lacrymæ, & rorantia nubila vultus
Aspersere rogos: questus plangorque cadentum

Idem lo. cit.

Ærumnæque graues, vnà & miscetur egestas

Con-

Consumptis gauisa opibus: quæque horrida late
Funera mors stridens fumantibus aggerat alis.
Vix Senonum furiæ tantum, vix Gallica quondam
Sic haustam flammis rabies bacchata per Vrbem.
Ipse autem hiberni residens ad littora solis
Otia Cæsar atrox lucis agitabat amœnis:
Quãquã animos turbat strages properata furẽtes.
Ecce quirinali veniens à Consule miles
Nuncius obstructas Regis tandem impulit aures.
Namq refert, *inter piceos stridentia fumos*
Alta palatinos incendia pascere montes,
Cæsareosque lares, quæque ipse immiserat astris
Culmina. Romano si tanta in Principe virtus,
Visat, & auxilio subeat. Sic fatus amaris
Exacuit segnem stimulis; Tiberimque calentem
Aduolat extemplo Cæsar. Iamque ipse videbat
Surgere per medias fumosa volumina nubes,
Inuoluique globis flammarum vndantibus Vrbem.
Accelerat, collemque subit. Penetralibus altis
Pestis edax, ardorque inerat, populataque pascit
Limina: terribili iaculatus in æthera fumo
Æstuat igne vapor, collisaque verberat astra.
Nec minus & rapido ventorum turbine gliscit
Exitiale malum, murisque ambusta ruinam
Saxa dabant; totis spirant liquefacta metallis
Signa Ducum, & mixto labuntur flumina riuo,
Pictaque erythræis pereunt laquearia gemmis,
Inque suos cineres moles augusta recumbit.
Ille autem (heu viuax Romanæ dedecus aulæ)
Verior haud vnquam visus Nero. Tecta vorantes
Aduertit non ille faces, non ille querelas
Aut circumfusi sensit miserabile vulgi

Qui totam Vrbem præter Capitolium incenderunt.

Neque tamẽ ignes sisti potuit, quin & palatium & domus, & cuncta circũ haurirentur. Tac. loc. cit.

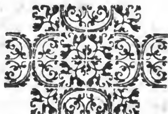
Palatinum in quo erat palatiũ Cæsarum cui cõtigua domus aurea Neronis.

Exitium, ſpreuitq. preces, turbamq. precantem
Tendentemq. manus, lacrymaſq. eluſit inanes
Durus, & eſquilijs fugiens ſe condidit hortis.
Stabat in excelſum turris, quam vertice ſummo
Pulſantem zephyros hortenſi eduxerat aruo
Mæcenas: vulgi amotis Auguſte ſepulchris
Dum iuga ad Eſquilias aperis Romana ſalubres.
Huc alta veniens ſpectabat mole Tyrannus
Ardentem patriam; & miſeræ mala funera Troiæ
Imbelli cithara fidicen, cantuque ſonabat,
Regia inauratis mentitus crura cothurnis,
Et phrygia Priamum ſimulans in veſte cadentem.

Horti Męcenatis cum turri.

Amotis ſepulchris purgauit Eſquiliās Auguſtus. Suet. loc. cit.

Incendium è turri Mæcenatiana proſpectans Iliū decātauit ſcenico habitu.

CON-

CONSTANTINI
LIBER V.

ARGVMENTVM.

Narratur prætextu feralis incendij Vrbem à Nerone supplicijs, laureisque Martyrum fuisse nobilitatam. Tum Artemius ad Pontificem reuersus peracta à Constantino bella in Germania, Galliaque, tum quæ post Crucem in cœlo visam, expressamque in Labaris perpetuo victoriarum tenore gesta fuerant, exponit.

Ostquam Roma suos consumpta extinxerat ignes,
Æternasque sibi metuit fecisse ruinas,
Ardentem furijs plebs iracũda Neronem. — Tac. loc. cit. Non decedebat infamia, quin iussura incendium crederetur.
Romanique Patres, Italæque per oppida gentes
Incessunt, hostemque vocant. *Hunc ignibus actis*
Inflammasse rogos patriæ, tædasque furenti
Coniecisse manu: Cineris miseranda latini
Busta super tu fœminas agitare choreas,
Ludere tu scenis latios lacrymantibus ignes,
Et Romam tragico voluisti excindere cantu.
O' furia, ò iustis furiarum exercite flammis.

Non

Non tulit impatiens, iterum parat ignibus ignem,
Et ferus infandum ſubducere crimine crimen.
Haud latuere trucẽ, populo clamãte, Tyrannum
Qui prima eluerant decerptam ex arbore peſtem
Fontibus auſonij ciues: atque agmina paſſim
Proiecere Deos, ſanctum venerata Tonantem.
Illorum ſimulat iactis incendia flammis
Exitiumque parat generi. Volat Vrbe ſatelles
Ocyor, auellitque fores, & opaca domorum
Scrutatus, tota raptabat in Vrbe cateruas.
Iam pia turba foro vinclis, ferroque ſonanti
Nexa trahebatur, grauibus cui membra catenis
Stridebant, manicisq. manus. Non, marte ſecundo
Victor in aduerſas ſi quando irruperit arces,
Dura catenatis tot conijcit æra maniplis,
Plenaque captiuos claudunt tentoria ciues:
Quot tẽplis, quot vincta foris, domibuſq. Quiritum
Agmina ducuntur, chalybumq. coërcita nodis.
Et circum populi illudunt, & acerba repoſcunt
Supplicia: Extimulat Princeps clamoribus iras.
Nox aderat terris, comitataque triſtibus auris
Præcipites toto decuſſerat æthere flammas;
Prælia ſed praſinus Cæſar nocturna mouebat,
Accenſis viſenda focis: nec dignior vllas
Emeruit curſu palmas Nero. Cæſaris hortos
Germina ſeruabant viridantibus herbida ſeptis,
Quà Vaticano camporum ex æquore collis
Naſcitur, & longo ſuper arua tumeſcere dorſo
Incipit. hic ſtructo certamina ponere Circo
Cæſar, & in noctem ſtellis cælantibus ignem
Eſſeda per ſeros agitare Neronia ludos.
Stabant ære graues circũ, nemorũmq. tenebant

Innexi

Tacit. Ibid. Auctores Chriſtiani, & Martyrolog. die 24. Iunij.

Nero enim fauebat factioni praſinæ.

Tac. loc. cit. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circẽſe ludicrum.

Innexi truncos & grandia pondera ferri:
Quadrifidaſque Cruces lictor, clauoſque trabales
Atque omnẽ intẽtat peritura per agmina mortem.
Iamque quater ſecto tendentes brachia ligno
Erexere trabes, ſuffixaque membra dedere.
Aſt alij diſtenti artus, aut arboris altæ
Stipite pendebant, ſubiectiſque ignibus omnes
Accepere ignem, fumoſque faceſque tulere.
Nec modo circenſes vincebat lumine noctes,
Sanguineaſque cohors moriens illuſtrat arenas;
Sed fora defixis trabibus, ſed cuncta tenebat
Compita, & immenſam flãmis fumãtibus Vrbem.
Sic adeò ſeptem lucere per ardua montes
Et cliuos, valleſque cauas videre Quirites,
Et pauidum late ripis ardentibus amnem.
Quis fuit heù furor? heu diræ ſpectacula noctis?
Corpora tot paſsim truncis affixa cruentis
Viua ſuos fecere rogos: cinereſque cadentes
Terra legit, tumuli iuſtos neque ſoluit honores.
At vobis, Animæ illuſtres, cognata beatis
Syderibus tum flamma dabat fugere ima fugacis
Regna ſoli, miſeraſq. domos, mundumq. iacentem,
Atque immortalem cœlo prætexere lucem.
Clariùs hic fulgere datum eſt, propiùſque Tonãtis
Vitales haurire faces, æſtuque perenni
Ducere perpetuos per amata incendia ſoles.
Vos tellus ardere dedit lucentibus vmbris,
Cum ſociæ tormenta manus, parilemque ferentes
Supplicio laurum, cœlo ſubiere patenti:
Et legère nouas veſtra inter lumina palmas.
Namq. per illuſtrẽ flagrant dum corpora noctem
Ludicra Romanus renouat ſpectacula prædo.

Martyres Cruci affixi ſunt. & vſi in vſum nocturni luminis.

Tac. Crucibus affixi, aut flammandi, atque vbi defeciſſet dies in vſum nocturni luminis vrerentur.

Vndi-

Non tulit impatiens, iterum parat ignibus ignem,
Et ferus infandum subducere crimine crimen.
Haud latuere trucẽ, populo clamãte, Tyrannum
Qui prima eluerant decerptam ex arbore pestem
Tacit. Ibid. Fontibus ausonij ciues: atque agmina passim
Auctores Christiani, & Martyrolog. die 24. Iunij. Proiecere Deos, sanctum venerata Tonantem.
Illorum simulat iactis incendia flammis
Exitiumque parat generi. Volat Vrbe satelles
Ocyor, auellitque fores, & opaca domorum
Scrutatus, tota raptabat in Vrbe cateruas.
Iam pia turba foro vinclis, ferroque sonanti
Nexa trahebatur, grauibus cui membra catenis
Stridebant, manicisq. manus. Non, marte secundo
Victor in aduersas si quando irruperit arces,
Dura catenatis tot conijcit æra maniplis,
Plenaque captiuos claudunt tentoria ciues:
Quot tẽplis, quot vincta foris, domibusq. Quiritum
Agmina ducuntur, chalybumq. coërcita nodis.
Et circum populi illudunt, & acerba reposcunt
Supplicia: Extimulat Princeps clamoribus iras.
Nox aderat terris, comitataque tristibus auris
Præcipites toto decusserat æthere flammas:
Nero enim fauebat factioni prasinæ. Prælia sed prasinus Cæsar nocturna mouebat,
Accensis visenda focis: nec dignior vllas
Emeruit cursu palmas Nero. Cæsaris hortos
Germina seruabant viridantibus herbida septis,
Quà Vaticano camporum ex æquore collis
Tac. loc. cit. Nascitur, & longo super arua tumescere dorso
Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circẽse ludicrum. Incipit. hic structo certamina ponere Circo
Cæsar, & in noctem stellis cælantibus ignem
Esseda per seros agitare Neronia ludos.
Stabant ære graues circũ, nemorũmq. tenebant
Innexi

Innexi truncos & grandia pondera ferri:
Quadrifidaſque Cruces lictor, clauoſque trabales
Atque omnẽ intẽtat peritura per agmina mortem.
Iamque quater ſecto tendentes brachia ligno
Erexere trabes, ſuffixaque membra dedere.
Aſt alij diſtenti artus, aut arboris altæ
Stipite pendebant, ſubiectiſque ignibus omnes
Accepere ignem, fumoſque faceſque tulere.
Nec modo circenſes vincebat lumine noctes,
Sanguineaſque cohors moriens illuſtrat arenas;
Sed fora defixis trabibus, ſed cuncta tenebat
Compita, & immenſam flãmis fumãtibus Vrbem.
Sic adeò ſeptem lucere per ardua montes
Et cliuos, valleſque cauas videre Quirites,
Et pauidum late ripis ardentibus amnem.
Quis fuit heù furor? heu diræ ſpectacula noctis?
Corpora tot paſsim truncis affixa cruentis
Viua ſuos fecere rogos: cinereſque cadentes
Terra legit, tumuli iuſtos neque ſoluit honores.
At vobis, Animæ illuſtres, cognata beatis
Syderibus tum flamma dabat fugere ima fugacis
Regna ſoli, miſeraſq. domos, mundumq. iacentem,
Atque immortalem cœlo prætexere lucem.
Clariùs hic fulgere datum eſt, propiùſque Tonãtis
Vitales haurire faces, æſtuque perenni
Ducere perpetuos per amata incendia ſoles.
Vos tellus ardere dedit lucentibus vmbris,
Cum ſociæ tormenta manus, parilemque ferentes
Supplicio laurum, cœlo ſubiere patenti:
Et legère nouas veſtra inter lumina palmas.
Namq. per illuſtrẽ flagrant dum corpora noctem
Ludicra Romanus renouat ſpectacula prædo.

Martyres Cruci affixi ſunt. & viti in vſum nocturni luminis.

Tac. Crucibus affixi, aut flammandi, atque vbi defeciſſet dies in vſum nocturni luminis vrerentur.

Vndi-

Vbi Horti & Circus Neronis, nunc Tēplum S.Petri

Vndique conueniunt: domibusq. egressa paternis
Trās Cāpum, læuum & Tiberim se turba Quiritum
Ad Vaticanos denso rapit agmine lucos,
Cæsareoque implet conferta sedilia Circo.
Ipse inter primos media certator arena
Emicat elatis Princeps auriga quadrigis:

Tacit. Nero Circense ludicrum edebat habitu aurigæ.

Septenoque volans metam fugit orbita cursu:
Cæsar & infames suspendit ab axe coronas.
Inde feras in bella vocat, resolutaque vinclis
Corpora ab occultis iubet emigrare cauernis.
Iam leo, & impastæ meditantes vulnera tigres,
Pardique assultant, missusque cubilibus atris
Ibat aper, rictuque famem, rabiemque fremebat.
Parte alia sacrata cohors, deuotaque cœlo,
Occultis caueæ moritura reconditur antris.
Non ea tercentum validis astricta catenis
Membra trahit nexo chalybum stridentia ferro;

Tac. Vt ferarū tergis contecti laniatu canum interirent.

Ast habitu induitur, formas imitata ferarum,
Monstraq. mutato simulat nemoralia cultu.
Horrificis pars cincta iubis, pars horrida setis,
Pars seu dente minax, seu cornu armata recuruo,
At sæuire suis, & figere nescia telis:
Sola noui portans irritamenta furoris,
Vt pascat ludos morsu lacerata cruentos.
Iamque gradus circum populus qui celat apertos,
Funera sanguineæ crudelia poscit arenæ,
Deplorantq. famem cauea trepidante leones.

Post ludos curules in Circo, interdum syluę cū feris inductæ

Ecce autem specubus descēdens terra profundis
Subter, & emoto fugitiua recedere campo.
Nec metuunt populi, sed humum risere cadentem.
Assensuque fremunt vario, cùm fœta vorago
Ora truces mentita feras, armentaque passim

Extulit

Extulit arboreas inter naſcentia frondes.
Et qua pulvereos auriga immiſerat axes,
Emergit ſylueſtre pecus, coryloſque comantes
Præcipiti attollunt creſcentia pegmata fundo.
Sic adeò ſtabiles iterum commiſit arenas
Iam ſolida compage ſolum: cinctuſque ferarum
Circenſi ſtetit exuuijs exercitus aruo,
Et ſimili informes imitatur imagine vultus.
Luſtra caledoniæ non ſic gelidiſsima ſyluæ
Monſtriferos pauere greges: ardentibus oris
Non armentales ſic germinat Africa partus;
Denſa virum veluti dubios fallentia viſus
Agmina perſtabant, villoſaque vellera tergo,
Hircinaſque iubas, aut cornua fronte ferebant.
Hi leporum ſimiles puerilia membra figurant:
Nec celeres abeunt, tardat ſed cura morantes
Cara necis. Prompti veniunt ad vulnera damæ.
His fruticat ceruix, ramoſaque cornua torquet,
Solaque mentitur veniſſe in prælia ceruos.
Eductos alij teneris ab ouilibus agnos,
Caprigenoſque mares, & amantes prata capellas,
Aut tecti vitulos, ſobolemq. imitantur equinam;
Sed curſus odere leues, campoque recumbunt:
Nec vitulis cura eſt viridantes carpere frondes,
Prima ſupercilio teneræ queis cornua frontis
Erumpunt. quin & camuras pellita laceſſunt
Membra boues, varioque notant pecuaria tergo.
Aſt alij patrijs aſſueta trionibus ora
Aſſimilant: leuibus certantes corpore capris,
Cornibus exutas, proceras auribus Alces:
Iactatiſque iubis tauros ceruice comantes,
Aut menta hirſutis agitantes hiſpida barbis.

Caledonia ſylua in Britannia.

Martyres variarum habitu ferarũ expoſiti in Circo Neronis.

Nec tamen illarum mores exprimit.

Illa quoque immanes vrsos, agmenque luporum,
Setigérosque sues, catulosque, trucesque molossos
Nox imitata tulit. deserta Libystidis oræ
Siquæ terrificant formæ: quæcumque per Indum
Flagrantem eoæ variant fera corpora syluæ.

Ergo vbi grex media iacuit simulatus arena,
Aut stetit impauidus: prædatoresque magister
Cum tigribus mouit, pardisq. lupisq. leones,
Incurrère; fremor simul ingruit, ingruit horror;
Prædantum sic ora tonant: sic lumina flammas
Intersusa vomunt: oderunt funera ciues,
Et voluere prius, nunc expauere furorem.
Heu noctem infandam, & duræ ludibria mortis.
Cæduntur passim insontes, & inermia campo
Corpora: crudelesque natant in sanguine ludi:
Crebrescitque virum strages, ac densa iacentum
Funera. Sed crescit moriendo, & cruda ferendo
Mortis amor, cupiuntque nouos sæuire leones.
Dentibus hi, morsuque cadunt: hi flumen apertis
Euoluunt iugulis, & inundant sanguine fauces
Vulneribus patulis inhiantum, & colla tenentum.
Hi præbent auidis discerptos vnguibus artus:
Expirant alij, clausæ quibus ima premuntur
Spiramenta animæ, fractique per ostia cordis
Spiritus ætherias fugit eluctatus in auras.
Cuncti adeò immanes stimulant, epulisque cruẽtis
Irritant sine more feras: agit ira, famesque
Multa cæde graues: rapiunt, lacerantq. vorantq.
Ossaq. fracta terunt, auulsaq. viscera pascunt,
Proijciuntq. artus: altæ nunc stragis aceruos
Ingentes cumulant, & viuis mortua iungunt.
Corpora nunc toto sparsere trementia campo,
Impul-

Ferę inuadũt Sãctos viros.

Tanta crudelitas etiã ethnicis inuisa.

Martyres trucidati vorantur à feris.

Quorum insigne mortis desiderium.

Horrendum spectaculum in ludis.

Impulsuè elata rotant, deiecta supinant,
Trunca secant, putri versantque fluentia tabo,
Et dapibus, falsæque explentur imagine formæ.
Nec tamen ò fortes animæ, crudelia passis
Tūc nocuere Tigres. TANTVM est sibi quisq. nocēdi
Auctor. AB externis haud horret vulnera telis,
Prælia qui tentat superis defensus ab armis,
Se melior, tutusque Deo. Vos bella triumphis
Ornauere nouis, festoque per aurea curru
Sydera cœlestes dederunt frenare leones.
Non ibi lapsuræ prætervolat orbita vitæ,
Nec breuibus spatijs cita luditur. OMNIS in æuum
Parta quies, stabilisque manens sine fine voluptas.
Non vllas ibi ferre vices, habituque decoram
Syluestri, senioque licet mutare iuuentam:
Clara immortales vbi vestimenta per artus
Lux obit, & toto cum sole infusa coronat. (bāt

Sanctorum mortes, & gloria.

Hactenus hęc. neque plura viro relegēda mane-
Iamque reuertentes iterum secreta subibant
Inclusis damnata feris: atque hospite lætus
Marcellus curis animum releuabat acerbis.
Carcer erat, camerisq. humilis squalentibus ædes,
Scabraque pumicibus, densisq. inculta tenebris:
Hoc habitat limen mundi Pater. Oscula figens
Huc pedibus sacris, sese Legatus agebat:
Non lacrymis libata carent, non oscula dictis.

Redit Legatus ad S. Marcellum.

Vidi Romuleis sublatas molibus arces
O Pater, immensique simul miracula mundi.
In Tiberis congesta sinum. Domus æmula solis
Nulla sed inducto mihi visa nitentior auro,
Altior aut summo fastigia condere cœlo;
Quam depressa solo, cæcoque hæc carcere sedes

Maiestas locorū qui SS. virorum martyrio consecrati sunt.

Tecum

Legati religio, & veneratio erga Pontificem.

Tecum augusta micat, sublimis & astra lacessit;
Tot stabulo irradiant, vinclisq. ligantur honores.
Nostra sed accurrens feret hanc Victoria laudem,
Quod procul excussis latia ceruice Tyrannis,
Romanos solio Patres gemmante locabit,
Frenantes magnum è tectis regalibus Orbem.
Plura loquuturo Pater obstitit: oraque soluens,
Euenient, inquit: *tantique altissima facti*
Gloria tarpeiæ superabit nomina palmæ.
Sed nos ista feris dilecta tenebimus antra,
Vnde triumphatis se spiritus inuehat astris.
HIC serui regnamus: habent hæc regna perennes
Imperij fasces, totoque palatia cælo.
Hinc fragilis momenta volant fugientia vitæ
In caput æternum, primæque immobile lucis.
Dixit, & oblatis angustæ ad munera cœnæ
Inuitat vesci dapibus, nec spernere mensas.

Quadragesimale ieiuniũ

Tempus erat, quo iusta fames, epulisq. remotis
Verna quaterdenos implent ieiunia soles.
Ipse Deus quondam, puros vbi flumine viuo

Quo primum Christus Dominus se afflixit.

Persusus lympha Iordanide lauerat artus,
Aruaque desertis aduenerat auia lustris,
Rupe vel aeria, nemorisue horrentis ad vmbram
Heu solus nostræ illacrymans miserabile morti,
Haud voluit libare dapes, misitque piandos
Sacrata in populos breuibus ieiunia mensis.

Ieiunantium cœna.

Hoc adeo tenuis producta est cœna paratu,
Hortorumque ostendit opes, amnisque, marisque
Squamigeram prolem: quæq. anni admorsa rigẽtis
Frigore sanguineos educunt mala rubores.
Legatus gaudet sacro inter pocula cultu.
Solis vt occidui parcæ data tempora cœnæ

Crastina te, Marcellus ait, *fortissime ductor*
Lux procul arcebit romanæ à mœnibus Vrbis.
At Constantinæ nondum clarissima famæ
Carceris obstructas intrauit gloria sedes:
Quæque canit, memorique æuo mirabitur orbis,
Arma silet Tiberis dominis oppressus iniquis.
Ergo age facta refer, nam tu pars maxima belli
Victor in Ausonios Aurelia signa coruscas,
Cæsareamque rigas hostili sanguine laurum.
Legatus contra: *Pater ò quodcumque iubebis*
Accipio. quamquam Magni quis facta reuoluat
Cæsaris, aut paruis ingentia laudibus æquet?
Te vero expectata salus, & Flauia virtus
Sollicitant: Fidei te iam crescentis amores,
Relligio, Pietasque mouet: studioque iuuandi
Ad se se acta trahunt, animo ventura videntem.
Dicam equidem, regnique attexam exordia bellis.

Postulat Pōtifex Marcellus, vt sibi facta Constantini enarrentur.

Vix dum maturo fortunatissimus æuo
Mortales vitæ Constantius exuit annos;
Filius arctoas cum Constantinus in arces
Extulit augustos mundi de culmine fasces.
Ille quidem (imperij sedes vbi fixerat æquas,
Et pius è domitis mittebat iura Britannis
In populos Romana pater) se se induit ostro
Regales inter fratres clarissimus hæres.
Optarat genitor, cum spiritus ægra recedens
Iam prolapsuræ diuelleret ostia vitæ,
Dextram in regna parem, nihil & virtutis egētem
Quærere. Magnanimi superasti ardentia cordis
Vota pater. Iustas mundi recturus habenas
Constantinus adest, cui se præstantior alter
Non ausis paribus, paribus non conferat armis.

Artemius narrat res gestas Constantini.

Constantius in Britannia mortuus est; ibique factus est Imperator Constantinus.

Euseb. in vita Const. lib. 1. cap. 15.

Patre iā moriturο superuenit Cōstantinus.

Tu quoque sublimis liquidas quocũque per auras
Inueheris curru genitor, procul aspicis æquis
Certantem studÿs natum, & maiora gerentem
Nomina, virtutesque habitu cultuque sacrantem.
Virtus Constantini. *Ille ingens, lingua ille potens, atque ora decorus*
Euseb. lib. 1. *Emicat. augustis non qualis nata coronis*
vit. Constant. *Vestit forma duces: formidatamque sub armis*
cap. 13. *Purpureo Heroes pingebant flore iuuentam.*
Nazar. in Paneg. ad Constant. *Quale ferunt quondam simulati in corporis artus*
Cœlicolæ iuuenile decus; cum iussa frequentant
Orbe ministeria, & stellantem sydere crinem,
Atque habiles cingunt humeris fulgentibus alas.
At non belligeras artes, Martemque tremendum
Cõstantinus egregius bellator. *Frangit maiestas; illi se plurima miscet,*
Fortis & insueto conspirat robore virtus.
Ergo non illum pelago pulsata sonanti
Littora: non Borea fluctus equitante minaces:
Regna Ducum latè non coniurata coë cent.
Protinus inuexit trepido victricia ponto
Agmina, & innumeris intendit classica velis.
Euseb. in vit. Const. lib. 1. *Primus ad occursum fluitantis in æquore belli*
cap. 19. *Expauit, tenuitque tremens duo cornua frontis*
Rhenus, & infesto de gurgite rapta retorsit
Naz. in Pan. *Flumina. Germanæ per castra, per oppida gentes*
ad Constant. *Arcebant terris, portusque aditusque tenebant.*
At velut obseptus nebulis humentibus æther
Mane sub obscurum rorantibus accubat aruis:
Et struit insidias pomis lactentibus humor,
Donec ab occultis sol fluctibus extulit ora,
Humentesque dolos nebulosaque terga remouit.
Flauius haud aliter Cæsar vix lumina longe
Obuia detexit; propiorque illustribus alnis

Effudit

Effudit cum Marte iubar; cecidere feroces,
Aut cessere locis acies: Exultat ab vndis
Miles, & infracto potitur Germanica Rheno
Littora. proiecto pereunt ardentia vallo
Castra: patefactas ferro penetratur in arces,
Et priscæ populantur opes; non flumina fossis,
Ardua suspensis non obstant oppida saxis;
Iuraque certatim populi, septemque trionum
Implorant pauidi ponentes fœdera Reges.

Constantini de Germanis victoria.

Gallus at indomita cuneos ceruice rebelles
Obiectat, docilesque iugum fregisse Britanni,
Præueniuntq. Duces subeuntem in prælia gentem.
Arduus horrificat campum Comes: arduus vna
Ascaricus equo, squamisque, & casside fulget.
Nec Cæsar cunctatus adest; bella, aspera bella
Conserit, immittitque acies, & prouocat iras.

Naz. in Pan. Tu ferocissimis Regibus Ascarico, & Comite captis.

Vt tigris eoi populatrix effera saltus
Errat, & immites nemorum dominatur in vmbras,
Donec ab ignotis Rex protulit ora cauernis
Iura leo positurus agris: tum pulsa ferarum
Inclinat rabies, tigrisque, elephasque recedunt.
Flauius haud aliter meditans certamina Cæsar
Iam decessuros cladem portabat in hostes.
Et domitis leges, ac iura nouissima Celtis.
Prælia iamque tubæ, iamque accendère cadentum
Funera: funeribusque irarum extinguitur ignis.
Nec longum datur arma pati. fortissima bello
Pubes, quam liquido Ligeris, quã Sequana fluctu,
Sparsit Aquitano rapidus quam fonte Garumna,
Sanguineis lauitur riuis, aut versa patentes,
(Spes adeo iam sola fugæ est) dat terga per agros.
At miles profugis, & Flauius imminet ensis;

Gallos vincit subigitq. Constantin.

Fluuij Galliæ.

H 2 *Tela,*

Tela, ducemque timent, sternuntq. tumētia corda,
Dantque manus victas, & iussa capessere gaudent.
Ipsi inter primos iam non regalibus armis
Captiui incedunt Reges: queis bella sequutis
Flauia crescit honor: factisque adiuncta superbis
Gloria. Pacales Franci perlabitur oras
Mox secura quies, ferrumque oblita iuuentus
Accipit augustas meliori munere leges.
Sic adeo imperijs se Constantina quietis
Instruit, IPSA sibi componens præmia virtus.

Panegyr. ad Constantin. Euseb. lib. 1. in vit. Const.

Massenti interea furijs agitata cruentis
Roma gemit, queriturque suas casura ruinas,
Vltoremque vocat. Nusquam constantior arma
Constantine moues, quam cum te publica Mundi
Iura docent frenare malos, abolere tyrannos.

Constātinus mouet aduersus Maxentium.

Continuo Italiæ palmas, Vrbemque volutans
Signa vocat. Sparsæ Rheno indignante cohortes,
Extremosque sinus, & Gallica rura tenentes,
Conuenere: frequens quin & Germanica miles
Claustra remoliri iussus, vel cingere bello
Oppida, vel positis a tergo insistere castris.
Flauius hinc emensus iter, iam venerat oras,
Præcipites Rhodanus quà pellit ad æquora fluctus,
Ingentique, vorans Ararim, tumet altior vrbi.
Ecce autem trepidis legionibus incidit horror,
Famaque commotas prænuncia verberat aures.
Quippe canit, manibus Furiarum elata per auras
Tollere auernales Maxentia signa colubras:

De incantatio. Maxētij. Euseb. lib. 1. cap. 30. in vita Const.

Fulmine & armatas Aquilas, rictuque voraci
Commistam tonitru flammā eructare Dracones.
Nec satis, Italiæ montano quòd iuga dorso
Inuia, quòd valles iussis compleuerit armis;
Hor-

Horrificat Rex bella magis; vallata per artes
Quod stygias magico metatur castra susurro,
Induiturque fremens cantata veneficus arma.
Extremo Romana ferus quod margine Mundi
Ire in tecta magos iussit, qui sydera cœlo,
Atque infecta nouis ducant elementa venenis,
Fortia nutantes agitent ad murmura terras.
Arcanis idem producta cadauera bustis
Ore infanda loqui, venturaque voluere bella
Cogit. Inundanti turgentem sanguine Tybrim,
Et raptum dixere diem: pontoque refusam
Squamosi pecoris sobolem, prædamque natantem
Oblatam canibus, fluuio reuomente, marinis.

Quæ fieri curaret Maxentius per magorum incātationes.

Et passim referuntur.

Hæc ciues passim, milesque, ducesque canebant:
Rumoresque magis, magis increbrescere questus.
Ipse autem Cæsar, quamuis ignara timendi.
Obluctans animis, casus formabat in omnes
Pectora, sollicito curarum fluctuat æstu.
Inde vbi præsidijs aderat spes nulla repertis,
Expedit ore preces. Sed enim non frigida saxa
Non surdos vocat ille Deos. in vota Tonantem
Sollicitat, cui vota pater, cum regna teneret,
Obtulit: ignotumque, & adhuc quæsita negantem
Auxilia, extendens palmas cum voce mouebat.

Euseb. lib. 1. de vita Constant. cap. 21. Deum, quem pater sanctè adorauisset, solum obseruandum, colendumque statuit.

Terrarum cœlique sator, quem luce serena
Celat adoratum superis penetrale cateruis,
Aspice me, pauidumque foue, perque aspera belli
Dirige. non dubitem forti cum milite clausas
Italiæ reserare vias: & ab vsque niuosis
Alpibus Ionias pelagi percurrere cautes.
Ast inimicus atrox stygias ad bella chimeras,
Nutrit, & inferno stridens mihi sibilat angue.

Orat Constantinus, ne noceant sibi Maxentij veneficia.

Nam quis tænareos auſit tentare dracones
Mortalis? pugnare datum eſt, ſi milite miles,
Cuſpide ſi cuſpis, ſi frangitur enſibus enſis.
Quid faciam, ſi me Phlegeton rapturus in vndas,
Eructat ripis fluuialem ardentibus ignem?
Da Pater auxilium, diuinaque ſuggere tela.
Et bellatores tibi iam tutare clientes.
Sic ait, inſomnes orando ac decipit vmbras.
Poſtera iamque dies aderat; ſperata ſalutis
Signa colorato quæ deuoluebat olympo.
Iamque poli medium ſol venerat arduus orbem,
Impatienſque moræ Cæſar tendebat amicas
Orat iterum. *Ad cœlum palmas, repetitaque vota ferebat:*
Da tandem cœleſtis opem, da fortia cœlo
Arma Pater, tantas fraudum tu dirue moles.
Audijt omnipotens, liquidique per ardua Mundi
Videt Crucē in cœlo, quæ deſcribitur. *Lucis inaurato contexuit aëra velo.*
Compactis adeo facibus ſe bina per axem
Tænia laxauit: bifidoque micantia ductu
Brachia ſignauere Crucem, conſertaque flammis
Quatuor illudunt cedentem lumina ſolem.
Vertice adorantem boream, tum penſilis auſtros
Calce premit: ſubeunt vtriuſque ad limina ſolis
Cornua: collucet naſcentem dextra per eurum:
Læua per occiduos zephyri fax tenditur ortus.
Sic cœlum complexa potens ardeſcit imago.
Obſtupuit Crucis aſpectu, radijſque ſecundis,
Continuitque oculos, tenditque ad lumina palmas
Flauius. At circum fatales marginat oras
Littera: & ille notas inſcriptaq. verba legebat: (di
VINCE per hoc ſignū. VINCES, vox intima cor-
Addidit: arma cadunt pauidis quo fluxa Tyrannis,
Cedunt

Cedunt monstra cauis quo debellata profundis,
Et trepidis venerans Styx inclinatur Auernis.
Tum vero ad terram flexo se poplite Cæsar
Deijcit: ingeminansque preces: Tua Maxime, fatur,
Dux ô signa sequor, Regum Deus. ibo per omnes,
Quò me cumq. vocas, gentes iam victor, & omnes
Bellator subigam te debellante Tyrannos.
Tu quoque nõ partem referes; tibi cuncta triũphos
Agmina deducent, positisque vocabere templis,
Ac tecum vexilla Crucis sublata per aras,
Et Capitolino vexilla micantia cœlo.
Sic ait. instauratque preces, Diuosque potentes
Vna inclinatis exercitus aduocat armis.
At Cæsar iubet acciri, quicumque furentem
In Martem rapiunt fulgentibus agmina signis.
Accelerant cultu insignes, pexisque ferarum
Exuuijs: cristata vmbrat neque cassida crines;
Sed rictus vinxere comas, & pectora cingunt
Vnguibus horribiles, setisque, iubisque leones.
Ardua suspensis componitur hasta figuris.
Hic bellatrices Aquilas accendit in auro,
Hostibus aut trepidis tonitrus aut dira gerentes
Fulmina: purpureum leuat hic sublimè Draconem.
Stat ferus, & patulos ad sibila pandit hiatus,
Deuorat & zephyros anguis, sonituque remittit:
Datque oculis flammas, sinuansq. volumina caudæ
Ipse flagellatis in ventos dissipat auris.
Ast alij formas sæuorum efferre luporum,
Altricemque lupam teneri memorare parentis.
Nec minus & roseo simulacra micantia velo
Portantur, viuitque sua sub imagine Cæsar.
Ergo vbi conuenere: idem sic ore loquutus.

Promittitur victoria per Crucem Constantino.

Et gratias Deo agit.

Signiferi pellibus ferinis tecti vt marmora, & nũmi demonstrant.

Insignia vexillorum.

Representantes Lupã Romuli.

Effigies Imperatorum.

Nam quis tænareos ausit tentare dracones
Mortalis? pugnare datum est, si milite miles,
Cuspide si cuspis, si frangitur ensibus ensis.
Quid faciam, si me Phlegeton rapturus in vndas,
Eructat ripis fluuialem ardentibus ignem?
Da Pater auxilium, diuinaque suggere tela.
Et bellatores tibi iam tutare clientes.
Sic ait, insomnes orando ac decipit vmbras.
Postera iamque dies aderat; sperata salutis
Signa colorato quæ deuoluebat olympo.
Iamque poli medium sol venerat arduus orbem,
Impatiensque moræ Cæsar tendebat amicas
Orat iterum. *Ad cœlum palmas, repetitaque vota ferebat:*
Da tandem cœlestis opem, da fortia cœlo
Arma Pater, tantas fraudum tu dirue moles.
Audijt omnipotens, liquidique per ardua Mundi
Lucis inaurato contexuit aëra velo.
Videt Crucē in cœlo, quæ describitur. *Compactis adeo facibus se bina per axem*
Tænia laxauit: bifidoque micantia ductu
Brachia signauere Crucem; consertaque flammis
Quatuor illudunt cedentem lumina solem.
Vertice adorantem boream, tum pensilis austros
Calce premit: subeunt vtriusque ad limina solis
Cornua: collucet nascentem dextra per eurum:
Læua per occiduos zephyri fax tenditur ortus.
Sic cœlum complexa potens ardescit imago.
Obstupuit Crucis aspectu, radijsque secundis,
Continuitque oculos, tenditque ad lumina palmas
Flauius. At circum fatales marginat oras
Littera: & ille notas inscriptaq. verba legebat: (di
VINCE per hoc signũ. VINCES, vox intima cor-
Addidit: arma cadunt pauidis quo fluxa Tyrannis,
Cedunt

Cedunt monstra cauis quo debellata profundis,
Et trepidis venerans Styx inclinatur Auernis.
Tum vero ad terram flexo se poplite Cæsar
Deijcit: ingeminansque preces: Tua Maxime, fatur,
Dux ò signa sequor, Regum Deus. ibo per omnes,
Quò me cumq. vocas, gentes iam victor, & omnes
Bellator subigam te debellante Tyrannos.
Tu quoque nō partem referes; tibi cuncta triūphos
Agmina deducent, positisque vocabere templis,
Ac tecum vexilla Crucis sublata per aras,
Et Capitolino vexilla micantia cœlo.
Sic ait. instauratque preces, Diuosque potentes
Vna inclinatis exercitus aduocat armis.
At Cæsar iubet acciri, quicumque furentem
In Martem rapiunt fulgentibus agmina signis.
Accelerant cultu insignes, pexisque ferarum
Exuuijs: cristata vmbrat neque cassida crines;
Sed rictus vinxere comas, & pectora cingunt
Vnguibus horribiles, setisque, iubisque leones.
Ardua suspensis componitur hasta figuris.
Hic bellatrices Aquilas accendit in auro,
Hostibus aut trepidis tonitrus aut dira gerentes
Fulmina: purpureum leuat hic sublimè Draconem.
Stat ferus, & patulos ad sibila pandit hiatus,
Deuorat & zephyros anguis, sonituque remittit:
Datque oculis flammas, sinuansq. volumina caudæ
Ipse flagellatis in ventos dissipat auris.
Ast alij formas sæuorum efferre luporum,
Altricemque lupam teneri memorare parentis.
Nec minus & roseo simulacra micantia velo
Portantur, viuitque sua sub imagine Cæsar.
Ergo vbi conuenere: idem sic ore loquutus.

Promittitur victoria per Crucem Constantino.

Et gratias Deo agit.

Signiferi pellibus ferinis tecti vt marmora, & nūmi demonstrant.

Insignia vexillorum.

Representantes Lupā Romuli.

Effigies Imperatorum.

Tollite signiferi (quid enim mihi fertis inermes,
Non superaturos hostilia signa Dracones?
Quis modo seu Daci, domitæ seu Persidis angues,
Aquilam Marius dicitur habuisse in exercitu.
Romuleasue lupas, Marianæ aut rostra volucris
Atra in bella mouet, signo periturus eodem?
Nunc meliora meis statuam vexilla cateruis.
Ecce superfulgens patefacti nubila cœli
Crux mihi fœlices venerabilis extulit ignes,
Venturamque notat crudo in discrimine laurum:
Prodigium Superi dederunt. quid clamat Aruspex
Tristia mentitus ferali lumina signo?
Hoc vnum fractæ reserabit mœnia Romæ.
Forma Labari, eiusq. descriptio.
Ergo nouæ context Cruces vexilla coronent.
Emicet inducto rutilans hastile metallo:
Et breuiora super transuerso brachia ligno,
Sutaque erythræis suspendat vela lapillis.
At telam irradient nitido circumflua limbo
Exprimit enim Christum X. & P.
Lumina gemmarum: solidumq. insculpta per aurũ
Sacra decussatum designet littera nomen.
Fulgeat in medias Labarum, neque terreat auras.
Crux inducta galeis, & clypeis.
Quin etiam clypeos, niueas Crux viuida cristas,
Ensesque, & galeas intermicet alta comantes.
Me sibi quisque ducem facti legat: haud mihi telum
Dextra rotet, cassisue alium circumplicet ignem.
Hoc terrore cadent acies, hoc fulmine totos
Prosterni cuneos, peditumque, equitumque videbit
Compleri vndantes Tiberinus sanguine campos.
Vexillis Crux imponitur.
Hæc fatur, Crucis arcanos confessus amores.
Illi operi accingunt se se, formasque volucrum
Proijciunt truncasque feras: tum læuibus hastis
Ducentes Crucis in speciem diuina colorant
Nomina. Crispantur liquido vela aurea cœlo,
Per-

Perque ſalutantes zephyros agitata coruſcant,
At cuneis arrecti animi, feſtique vagantes
Lætitiæ clamore ſonant: it cordibus altis
Spes oblita metus, & non ſuperabilis ardor:
Et meritam ſperata ferens Victoria palmam.
Cæſar vt audentes incurrere bella maniplos
Senſit, & illapſam fauſti vim gliſcere Martis,
Caſtra mouet, propiorq. altas premit impiger Alpes.
Non rigidis abrupta iugis non inuia ſaxa
Aeterno damnata gelu: non clauſa profundis
Syluarum tenebris: non impellentia cœlum
Culmina, & immiſſæ conſerta in ſydera cautes
Tardauere gradus. Stupefactæ ad ſigna niuoſum
Demiſere caput rupes, Labarumque Crucemque
Vndique adorantes mouere cacumina montes.
Stat vetus, ac duris prætexit mœnia Rhetis
Seguſium, terraſque grauat, quà mollè tumentes
Acclinant, ſcopulis, ſe, decreſcentibus Alpes,
Et montanus apex ſubſidit in æquora vallis.
Clauſerat vrbs portas, Italũ quòd clauſtra ſuperbit
Obiectare Duci; ſed operto turgida bello
Exitium, ſtragemque ſibi peritura tegebat.
Namque vbi producto nequidquam fidere vallo
Flauius aſpexit, clauſoſque obſiſtere ciues:
Quippe moras, inquit, demens ſtruit: vnaq. contra
Vrbs fremit. Accepit docilis Germania frenos,
Rhenuſque, Oceanuſque meos: ignauus, inermis
Audet, inops animi populus; munitque rebelles
Mœnibus. Ite metum, trepidiſque inducite pœnas,
Tecta domoſque igni, ciues conſumite ferro.
Sic fatur. denſaque furens iam miles ad Vrbem
Mole ruit. ſummos alij teſtudine muros,

Alpium rigor, & iuga vix peruia.

Naz. in Pan. Primam Seguſienſiũ ciuitatem victoria facilis amplexa eſt.

Quæ fruſtra obſiſtit Conſtantino.

Sca-

Scalisuè aërias conantur vincere turres,
Arietibusque arcem, & cuneo quassare trabali.
Ast alij rapuere faces, quercusque flagrantes
Aut semiusta rotant arsuris robora portis.
Quondam audax & in hoste pauor: iaculataq. tela,
Nam obsidetur oppugnaturque. *Saxaque, & ardentes deuoluunt mœnibus ignes.*
At subeunt acies violentius: vndique muros
Muralis balista quatit, monumentaque nutant.
Acrius ante fores Mars intonat: intonat ære
Obluctans aries, portæque incendia portat.
Nondũ claustra tamen, non ferrea vincla fatiscunt.
Ecce ruunt propius, perque agmina mille vidēdum
Signiferi Labarum, Labarique insigne coruscant:
Auraque purpureas occursu euentilat oras.
Tum vero ad vexilla Crucis, tabulata vorantes
Corripiunt iligna faces, compactaque vortex
Robora pascit edax, vomit ac fumantia cœlo
Nubila. vicinæ turresque, domusque proteruis
Tum expugnatur, & incēsa capitur, ingenti ciuiũ tectorumque strage. *Intereunt flammis: necnon conuulsa ruinam*
Saxa ferunt, laxantque aditus, iterumq. recussa
Præcipitant, stantesque trahunt è culmine ciues.
Ast alij mortem fugiunt iam terga prementem;
Nam miles saltu exuperat; nec prælia victis
Conserit: in latebras abeunt, & funera clausi
Expectant: miseroque vlulant tremefacta tumultu
Limina. tela viris, delubris conijcit ignes,
Atque animas victor facibusq. & sangui e mergit.
Constantini clementia. *Non tulit extremos luctus populumque cadentem*
Flauius; ardentes cursu volat incitus heros
Ante globos: PIETAS cita parcere, contulit alas.
Et, satis irarum est, clamat: cur flumine miles
Nutris sanguineo flammas? compone feroces

Aut

Aut depone minas. tutos mihi bella relinquant
Quos in pace regam. Tu fortis in arma rebelles
Vincere: nostra potest Clementia parcere victis.
Dixit, & accensas bellantum protinus iras
Obruit, imperioque vetat flagrantia latè
Funera. dat seruatus opes, aurumque rependit
Certatim populus. pensantque oblata salutem
Munera. Crux primæ conspirat prospera pugnæ.
Nec longe grauior Mars incubat; agmina vastos
Implerant ferro, castris vndantia campos,
Armaque Taurinas, tauro cessante, nouales.
Tot nunquam bello Romana potentia gentes
Duxerat. innumeræ sua per tentoria turmæ
Aere renidebant: castrensem flumine fossam
Hinc struit Eridanus: hinc acto in nubila vallo,
Alpinis se celsa iugis monimenta coronant.
At nescit generosa modum, fortisque periclo
Incrementa sibi struit auxiliaria virtus.
Et Crucis auspicijs prono descendere cœlo
Pugnaces expertus opes, magis ardet in hostem
Flauius, è que suis accendens pectora flammis,
Eloquitur: Manibus tandem sperata tenetis
Præmia, bellatrix acies. huc excita Mundi
Contulit arma ferox, vt cederet orbe Tyrannus.
Par nihil orbis habet vincendum. ecce astitit omnis
Bellica progenies, Italumque intercipit oras.
Falsa nimis, latio si me discludere Tybri
Incassum, si nostra suis committere telis
Tela putat. CRVCIS est non euitabile fulmen,
Condita quo fractis irrupimus oppida portis,
Quo iustam in stragem campis tendemus apertis.
Nondum experti audent? ite, stolidumq. furorem

Naz. in Pan. Ecce iā apud Taurinos venientem pugna grauior expectat. Campum late iacentem tantus miles oppleuerat, &c.

E rebus gestis res bene gerēdas Dux auguratur.

Frangite, cunctarum simul, & spem vincite rerum.
Fatus erat. miles non segnius arma fremebat.
Haud mora. præcipitāt cunctantē classica Martem.
Pugna Constantini cum Maxentianis apud Taurinum. *Aeris & illisus fragor, insanusque virorum*
Immugit fremitus, fremitu montana resultant.
Fortior hinc virtus, vis & cælestibus armis
Dimicat: hinc numero, & fidens audacia ferro.
Ast vbi iam discretæ acies matura vocabant
Prælia, præfulgens Labarum Maxentia turbat
Agmina, torpentesq; comes subit horror in hostes.
Non ausi seu stare loco, seu spicula neruo,
Pilaue contorquere manu, seu stringere ferrum,
Horrebant pauidi, membrisq. animisq. tremebāt.
Nec latuere metus: agnouit, & agmina Cæsar
Ipse vocans, missa pauidos petit eminus hasta:
Insequiturque globus bellantum ac certa ferentum
Vulnera: conferto non milite signa frequentat,
Nec hostes ausi obsistere quāuis Duce increpante. *Dux sibi quisque ruit, pugnamq. hostemq. capessit.*
Maxenti ast italæ Ductor manifesta ruinæ
Signa videns, reuocansque acies, clamabat: Inertes
Quid frustra Romane fugis? nec turpia famæ
Nomina, nec patriæ metuis mala funera gentis?
Siste, occurre: ferus ferro discerpitur horror.
At tenet incassum profugos; non corpore terror
Excidit, aut animis, mortemq. fugamq reposcunt.
Pauci adeo laudis memores contendere telis
Atque ausi conferre manus; pars cætera viles
Proiecere animas: sequiturque probrosa volentes
Dedecorum labes, raptæque infamia vitæ.
Insignis Cōstantini victoria. *Nos circum densi obruimus: ferro vndique & ira*
Fit strages: arua exanimis cumulantur aceruis.
Ipse super notas Padus vndat sanguine ripas.

Atque

Atque alni tepidos exudauere cruores:
Flauia taurinos impleuit gloria campos.
At Cæsar cœli auxilijs, fretusque secundo
Numine, placato grates referebat olympo.
Tum celerans moto ceu turbine compulit arma
Vicini apparent quà rarescentia belli
Nubila. Stat monti accliuis, vallemque fatigat
Brixia: Cœnomani fundarunt mœnia Patres:
Tectorumque virumq. ferax, opulentaq. frugum,
Fæta super regnat turgentibus arua metallis.
Hic equitum delecta manus tendebat, & acres
Nequicquam intentans animos, firmissima gentis
Cinxerat armiferæ prætentis mœnia castris.

Naz. in Pan. Quod apud Brixiam magnus quidā, & acer equitatus esset.

Pabula collectæ ceu quondam ad læta volucres,
Stridorem si forte procul plaudentibus alis
Accipiter, vocemque dedit, male tuta relinquunt
Pascua, & altricis reuolant in brachia syluæ.
Non aliter discussa fugit vis omnis, & omnes
Cæsaris aduentu cedunt statione cohortes.
Compressit Verona fugam; pauidisque reclusit
Bellipotens portas, auido quas clauserat hosti.

Idem. Impetu suo pulsus Veronam vsque contendit.

Obstructis non acta equidem certamina muris,
Non referam clausos patuisse in funera Ciues.
Aut caligantis cum cæca in prælia noctis
(Nuncia Romanas cecinit quod fama per arces)
Concurrere acies: victoris & arma trementem
Flauius intrauit, Superis referantibus, vrbem.
Tuque Antenorei rectrix Aquileia Timaui,
Obuia quam scythico ponentem frena duello
Adria pacatis veneratur proximus vndis;
Obsidium pensare bonis, cladem que beato
Optasti imperio mutare, ac Rege Tyrannum.

Idem. Præterea te Aquileia, te Mutina regiones cæterasque.

Sic

Sic adeo Eridani valles, regnisque superbis
Immensas Europa tumet quacumque per Arctos,
Cæsar habet, cunctosque premit sine limite fines;
Cui mox victa dabit, seros at Roma triumphos:
Flauia Legatus referens sic bella reuoluit,
Pontificemque dabat rebus gaudere secundis.

CON-

CONSTANTINI
LIBER ·VI·

ARGVMENTVM.

Constantinus, misso Crispo filio ad classem deducendam, iter habet ad Vrbem. Cui cum propè adesset, Maxentius propinquis hostibus, & nocturnis terroribus concitatus Magum Dymantem de nocte consulit; promissa ab eodem per imagines falsò victoria Posteà verò rumore aduentantium hostium consternata Ciuitate, idem Tyrannus timentem populum, quasi iam debellatum esset, confirmat: & ad gratias supplicatione habendas, in templa dimittit.

Tque ea dum memorat Ductor, statione relicta
Constantinus iter Latias maturat ad oras.
Nondum adeo egressus dederat Verona secundos,
Consilijs cum bella nouis agitanda volutans
Sollicitat Crispum Augustus: quem littora longe
Quærere fida pater, portumque Ligustidis oræ
Imperat, & validam pelago deducere classem: Crispus mittitur à Constantino ad classem dedu cendam contra Maxētiū.
Ostia-

Ostiaque oppositis Tiberina includere proris.
Paret, & obsequio iuuenis mandata facessit.
Instructis at castra mouens legionibus ibat
Fortitudo Constantini, & laboris tolerantia. Cæsar, & in medios audet pedes ire maniplos.
Primus inire viam: postremus ab agmine, valli
Vrgere spectator opus, fessusque subire
Vix seram in noctem modicis tentoria velis.
Ardenti tum sole faces, nimbosque cadenti
Æthere, & impulsos rigidis aquilonibus euros
Spernere. visa probat, sequiturq. per aspera miles:
NON eget imperio Princeps; exempla loquuntur.
Nã Mincius oritur ex lacu. Et iam Cenomanûm campos emensus apertos
Castra locat, nullis oriens quà fontibus exit
Mincius: at placide stagnis emissa paternis
Liquida Benaci soboles, per aprica quietis
Innutritur aquis, teneraue in arundine crescit,
Murmura flexilibus cogens fluuialia ripis.
Inde vbi iam miles dapipusque, opibusq. refectus
Plurima Benacus quas diues ad oppida fundit,
Et super ipse suas offert de gurgite prædas;
Efficit enim lacum, è quo iterum fluit. Stagna minora petit, latis quà Mincius vndis
Immoritur, fluuioque iterum victurus eodem,
Innixasque fretis attollit Mantua moles.
Ipsa quidem medio non ausa turrescere fluctu
Tranquillos sternitque lacus, & culmina Manto
Turrigera acclinat: Labarique micantia vela
Nam Mãtua expugnata est ab exercitu Ferdinandi II. Cæs. Aspectans, incassum Aquilas per signa reposcit;
Fœlix ni quondam timeas in bella minantes.
Hinc autem raptis subit insuperabile castris
Agmen ad Eridanum. Ripis non ille superbis
Alpino deiecta iugo violentus agebat
Flumina: clementi sed mitior amne fluebat.
Tu

Tu quoque Rex Italûm fluuiorũ,& vastus in ęquor
Tot liquefacta mouens taurinæ cornua frontis,
Si Constantinas pacato flumine turmas
Accipis, & pauidus victoris in arma recumbis;
At serua indomitos subitura in tempora fluctus,
Vltima cum Geticos despumans terra furores
Romanas Italis miscebit Marte ruinas:
Tunc omnes effunde iras, molire tumentes
Maior aquas, bellumque nouis fluuiale procellis:
Tentatosque aditus vndantibus obstrue ripis.
Te canet vltorem Tiberis; perque ardua passim
Defensorem Italæ resonabunt mœnia gentes.

Padus frustra barbaris obiectus.

Hinc Cæsar repetebat iter. namq. accola nondũ
Fluminis, aduerso stabat Ferraria ferro,
Necdum regnatrix dominos fecunda potentes
Viderat. Accelerant acies, & in agmine Cæsar
Impulit extemplò Gallos dare terga togatos.
Hi Mutinam, priscis infessaque tecta colonis
Tutari, latiumque ausi præferre Tyrannum,
Impauidum cælant celso super aggere Martem.
Flauius iliceas contra deducere turres,
Mobilibusque altas transcendere molibus arces,
Et vallo, & pinnis, & fossa, & cingere castris.
At custoditis pluteos iam vinea muris
Admouet, obnubitque viros. iamque ære trabalis
Fulmineo trepidãtem Aries circũ intonat Vrbem,
Sæpius & fractis deiecit mœnia saxis.
Ipse autem muro non segnior arma coruscat
Eminus hostis atrox. vastos siue ille molares
Seu flammas, seu tela rotat, seu robora versat,
Scandentesque arcet, terretque, feritq. maniplos;
Signa pius Cæsar fesso iam solo vocabat;

Vrbs Ferraria recentior ætate Cõstantini. Leand. in Ital.

Mutina resistit Constantino.

Aquo obsessa oppugnatur.

Defenditurque à ciuibus.

Atraque nox belli, cœlique extinxerat ignes.
Suscitat orta dies cum luce in pectore flammas,
Ardentes & in arma ruunt. Stat, sanguine multo
Mergere siue faces irarum, aut funere mergi.
Victori ne moras tendit, cursumque retorquet
Et Mutina Romana potest Vrbs vertere bella?
Ite, igni, ferroque altas properate ruinas.
Tu quoque victa paras latios duplicare triumphos?
Sic adeo Ducis ad voces quisque arma fremebat.
Ipse inter primos Cæsar cingique corona,
Aut scalis, densaue iubet testudine vinci
Mœnia, deiectasque solo procumbere turres.
Nec mora. præcipites subeunt; non ferreus imber,
Missilis aut nubes iaculis: non turbine torto
Ignea tempestas, crepitantibus horrida saxis
Non arcet, clausæ quæ vertice labitur vrbis.
Irrupère. AVDET maiora coercitus ardor.
Pars superant fossas, pars mœnia lapsa reuellunt:
Pars turrita petunt fastigia: torrida flammis
Culmina deijciunt alij: stragesque sequuntur
Tectorumq. hominumque; ruit ferus omnia victor.
Et iam finis erat, collapsaque collibus altis
Tecta iacent. Sed enim mansura resurgere Cæsar
Tecta iubet. Mutina accliues descendit in agros,
Inferiora tenens cultisque noualia terris,
Et quondam Estenses Aquilis factura coronas;
Haud procul antiquæ superant monimenta ruinę.
Inde per Æmiliam Cæsar, tractusque feraces
Ausonium tendebat iter. iamque arua tenebat,
Vnde suos ditat fœcunda Bononia ciues:
Quaque Apennini patrio de culmine lapsus
Fluminis euoluit Scultenna binominis vndas.

Nazar. Prætereo te Aquileia, te Mutina, quibus propter insequutas bonorum commoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria.

An tūc Mutina diruta fuerit, & in inferiorem locū translata non constat.

Fluuius Scultenna nunc Panarius.

Nec procul apparent audacibus oppida muris
Gallorumque Forum: gemini quod Consulis arma,
Et duo ciuilis victricia funera pugnæ,
Antonique iras memorat fugientis inanes.
Hic autem laurus veteris densissima syluæ,
Quà pingues media campos super accubat vmbra,
Amplexæ teneros numeroso examine ramos
Certatim glomerantur Apes: populique vagantis
Melliferas medij Reges tenuere cateruas.
Restitit, hyblæos Cæsar pendere Quirites
Lætus vt aspexit, verbisque ostenta sequutus:
Cæsareas inter frondes, laurique coronas,
Nimirum mihi mella paras Oenotria, dixit,
Terra: fauis præstant dulcis liquidissima famæ
Pabula. dicar ego fortem cœlestibus armis
Maxentiq. manum, & magicos strauisse gigantes,
Et memor æternos Crucis instaurasse triumphos.
Effanti plausere Duces: & murmura lauri,
Ac nemore insonuit ludentis sibilus auræ:
Voxque refert: *Cæsar nè audis? iuuat omine tanto*
Ire vias? Geniumque loci celebrare loquentem?
Prospera nonne vides? Fabricatrix dædala mellis
Aduolat auspicio veniens: dulcissima Famæ
Quo tibi mella fluent: frondescet laurea bello.
At fœlix Apibus plus regnatricibus olim
Roma sibi, atque meis ego præscius auguror aruis.
Ergo vbi Regales septeni vertice collis
Roma videbit Apes: hìc & fœlicibus ausis
Defensuram Italas vrbes mirabitur Arcem.
Saxea tum moles, & propugnacula quantis
Aggeribus stabunt? quanto sua fulmina motu
Aerea flammifero mittet balista metallo?

Nunc Castelfrancum. Ibi victus est Antonius à duobus Consulibus Hircio, & Pansa. qui tamen interierunt.

Arcem Vrbanã ab Vrbano VIII. extructam.

Ite metus vacuæ ſecura per otia gentes,
Ridentemque Italis pacem componite Regnis.
Vos VRBANAE Arces, fortes vigilantibus armis
Vos tutantur APES, placidique æquiſsiſſima iuris
Tempora. Venturi longæuos Principis annos
Primus ego, laudeſque canam. Sic reddita luco
Verba monent. Stupuere duces, laudeſq. frequentãt
Principis: admirans & Flauius extulit arcem.

Inde viã celerat; quadrata & in ordine circum
Agmina celabant campos: ceu ſigna propinquẽt,
Et propior caſtris, lituoque laceſſeret hoſtis.
Vrbs Bononia. It nubes cœlo, denſoque è puluere nimbus.
Iamque procul ſummas opulenta Bononia turres
Monſtrat, & elatos à tergo in nubila montes.
Paciferi occurrunt ciues, & fuſa iuuentus
Fronte gerit, ramoſque manu prætendit oliuæ.
Ingreditur portas Ceſar; cui Regia quondam
Limina panduntur, poſuit quæ Felſinus auctor,
Succeſſorque Bonus. ſed enim vertentibus annis
Et Boij tenuere duces; & Conſulis æquis
Bononia Colonia Romanorum, eiuſdemq. amplitudo. Faſcibus auſonios qui poſt rexere colonos.
At delubra Deũm, pulſataque culmina cœlo,
Marmoreaſque domos miratur Flauia pubes,
Et fora porticibus vacuis, & ſtrata viarum,
Et totam aërijs ornatam molibus Vrbem:
Tum fera impoſitis ineunt conuiuia menſis.

At Regem non vlla quies, non vlla morantur
Delicijs fomenta nouis. efferuere longum
Rurſus iter, celereſque iubet præcurrere turmas;
Ipſe dehinc grauibus ſuperat legionibus agros.
Deſiderium Conſtantini adeundæ Vrbis. Mens illi haud alios curarum concipit æſtus:
Solam agitat votis, animoque, & pectore Romam.

Vt mouet abscissam montis de vertice cautem
Impetus; haud illam rupes, nemorumq. morantur
Robora, & innexis querceta comantia ramis,
Non scopulosa iugi tumido super aggere saxa:
Cuncta rapit, voluitque ruens; conualle profunda
Donec ad optatas requieuit pondera sedes.
Flauius haud aliter fertur. Iamque ima iacentum
Æquora camporum, & decliuia rura fatigant.
Hinc Apennini moles & vasta subibant
Culmina: vicino iam terga minantia cœlo
Insedere: cauas mox & descendere valles,
Abruptisque vident saxa impendentia saxis,
Casurique suas formidauere ruinas.
Horrida nox vndas Borea spirante niuosas,
Atque impacato glaciantes frigore nimbos
Asperat, obduratque dolos: vt lubricus alto
Non hæsura gelu vestigia falleret humor,
Indeprensarum manifesta ambage viarum.
Flauius at miles cliuos, callesque sepultis
Explorare iugis, syluæque obstricta, sonanti
Brachia, siqua vias claudunt, abscindere ferro;
Et rupes manibus, lapidosaque vellere claustra;
Feruet opus, nec feruet iter: tamen auia lustra,
Ac gelidas superant limosis vallibus vndas,
Et tandem arua tenent clementibus obuia terris.
Hic viridi sua culta solo: castella frequentes
Tuta bibunt riuos, & amœnis accola ripis:
Vitiferaque fluens Arnus conualle, canoris
Moxque illapsus aquis florentem persecat Vrbem.
Nobilis arua tenet Syllanis culta colonis,
Claraque sublimes tollit Florentia moles,
Cogitur ac duri leges audire Tyranni;

Trãsit Apenninum, non sine labore exercitus.

Ex quo descẽdit in planitiem.

Arnus Florentiam interfluit.

Florentia Romanorum Colonia.

À Syllanis militibus Fesulas deductis condita, etsi alij aliter.

Par quoniam Syllæ Maxentius: asper vterque,
Mergit vterque ferus fluitãtem sanguine Romam.
Ast vbi prima iugis effulgere signa propinquis
Et Labari cœleste iubar: tum feruere circum
Ardentes cuneis cepere minacibus iræ;

Florentini sermone elegãtes, & eloquentes.

Audendi oblitus, fandoque insignis, & ore
Ciuis ad Augustum properat, nec iussa recusat,
Obiuratque fidem; pacemque paciscitur auro:
Flauius inuehitur pacatam Cæsar in Vrbem.

Florẽtiæ Vrbis pulchritudo, & dignitas.

Ille autem, proceresque vnà spectantq. probantq.
Admiranda operum, clarasque educta per artes
Æmula Romanis veterum monimẽta parentum:
Culmina porticibus, delubraque nixa columnis;
Et circumstructi proscenia prisca theatri;
Ciuilesque domos, luxuque exculta decoro
Limina. Dumque oculis relegit, dum singula Cæsar

Columna cũ insignibus Mediceis.

Lustrat; inauratæ super ardua saxa columnæ
Miratur senos rubicundi marmoris orbes;
Medica ceu tumidos accendunt mala rubores.
Scitantem, quæ causa operis: quis pluribus auctor
Non vnos cœli componeret orbibus orbes,
Affatur; qui forte aderat, vicenaque lustra
Impleat senior: *Spectas Auguste futuros,*
Quos olim magnæ Florentia gentis honores
Viset, & immenso dominam venerabitur æuo:
Et nos certa docent antiquæ oracula linguæ.
Quippe tuas Cæsar, Manto penetrauit in aures,

Manto Tiresiæ Thebani filia vates dicitur venisse in Italiam, & Tusco Regi nupsisse, quẽ Tiberinum nominant.

Thebanis Manto quæ missa penatibus; hospes
Nexuit hetruscum thalami per vincula Regem:
Præscia fatidicos spirans quod pectore motus,
Afflatu ventura animos agitante canebat.
Mirantes Reginæ aderant, vatemque sequuti

Certa-

Certatim populi populis arcana loquentem.
Forte ea dilectas Arni cùm vecta per vndas
Prima reuertentis seruaret lumina solis,
Ecce oriens subitæ fluuialis spiritus auræ
Impulit attonitam longæua in sæcula mentem.
Proh qualem, dixit, video florentibus Vrbem
Surgentem ripis, ac mœnibus arua prementem.
Post fera bellator Tiberinam deserat Vrbem Romani milites post bella ciuilia deducti, Florētiam condiderunt.
Prælia, tyrrhenum cui patria viuet ad amnem:
Claraque sublimes cum ciuibus æquet honores.
Tempora prætereant; senos nam missa per orbes
Hetrusca venient sera argumenta salutis.
Ante quidem raptos studia in contraria ciues,
Sæuaque dissidia, atque odijs certata malignis Dum ciues Rempub. gererent.
Exilia, & cædes, & tristia funera cerno.
Ast vbi iam faustos Florentia viderit Orbes
Attolli imperio, & Tuscis effulgere terris; Mediceis Magnis Ducibus.
Alma quies, pacatus honor, securaque vulgi
Otia, fœlices aderunt sine turbine soles:
Solus erit, pauidos qui fulminet ensis in hostes:
Addita Iustitiæ dum Pax, dum copia rerum
Tranquillæque fides, opulentaque gaudia vitæ
Ampla pererrabunt numeroso mœnia cœtu:
Et fortunatis florebit Hetruria seclis.
Ite opus, heroi generis monimenta per Vrbem
Figite: saxa pilas positis imitata columnis
Signabunt dominam (Ciuesque agnoscite) gentem: Cosmus I. Magn. Hetr. Dux I.
Floriferos Arni Cosmum quis tollere fasces
Nesciet? ingenti qui par vel nomine Mundo est. Frācifcus I. Magn. Hetr. Dux II.
Sospita Francisci auspicijs si regna secundis
Ferdinande probas; tu mox germana sequutus Ferdinand. I. Magn. Hetr. Dux III.
Tertia sceptra geres factis celebrandus & ausis:

Cosmus II. Magn. Hetr. Dux IV. *Nec longùm patrias cinges heu Cosme coronas.*
Hinc at in Hetruscam Sol se clarissimus oram
Euehat. vnde suos, ceu sydera, luce minores
Ferdinandus II. Mag. Het. Dux V. *Ferdinandus auos superet: nixumque decoris*
Laudibus effundat mundi trans vltima nomen.
Hunc ego, si vestræ violentior incubet Vrbi
Ferdinãdi II. elogium. *Fœda lues; pietate animos, auroque leuantem*
Corpora respicio. Eridani circumsona pingues
Si tuba per valles diuturnis intonet armis;
Tempora pacatis signantem prospera Tuscis,
Et tutas video per fœta noualia messes.
Sydere Threÿcius si concitet æquora prædo;
Lunaque terrificos rubicunda cruoribus euros
Mediceę triremes sæpe victrices. *In mare præcipitet; Crucis ardua signa per alnos*
Cerno attollentem pelago, belloque potentem
Sternere pacatos hostili sanguine fluctus.
At qualem video regali æquissima vultu
Iura ministrantem populis? cui mitibus astris
Iustitia, & placidam versat Prudentia mentem.
Quin etiam specto excubÿs ad Principis ædem
Virtutum vigilare choros: aut agmine denso
Obseruare latus, & eodem insidere curru.
Magne Heros, sobolem, parilesq. dature nepotes,
Accipe venturæ iam nunc præconia famæ,
Quæ tibi per memores prænuncia molior annos;
Gloria post, seclis venientibus, addet honores.
Sic ait. ac festis, fluuio gaudente, choreis
Naiades accepere sonos, plausumque tulere.
Omnis at hinc laudes, Mantoque recensuit ætas.
Et ciues statuere solo, quæ marmora vates
Insigne Mediceum. *Iusserat.* Intentas dictis aduerterat aures:
Venturosque Duces, Italisque insigne verendum

Et

Et placitam celebrat Cæſar, tum deſerit Vrbem.
Turritaſque videt collis de vertice Senas.
Tu quoque Romanæ tyrrhena Colonia gentis, Colonia Romanorum.
(Seu pater Auguſtus, ſeu te diſcordibus annis
Libera Roma tulit; geminus nam marmore viuit Senis viſuntur paſſim Romuli, & Remi ſimulacra. ambo autem dicti Romuli, ſicut Caſtores,& Polluces, Caſtor, & Pollux.
Teſtis adhuc, hauritque fera de matre papillas
Romulus) imploras victorem, & mœnia pandis.
Cernere erat ternis ſurgentem collibus Vrbem,
Mœniaque extremos cuneare triangula fines.
In medio fora curua iacent, numeroſus in aſtra
Se turris commiſcet apex: ſtant alta domorum
Limina: tum plenis humor ſe lucidus antris
Egerit, inque lacus, camera impendente, recũbit.
Templorumq. decus, Diuûmq. operoſa perennant
Tecta, neque accenſi ceſſant altaribus ignes.
At faciles generoſa viros in bella ſuperbus
Siue rapit Mauors: poſita ſiue ægide Pallas
Paciferas agitare docet ſapientior artes. Et ibi publica Academia
Ergo dies plauſu feſtam reſonare per Vrbem
Regis in aduentu, pugileſque occurrere ludo: Solitum ibi pugnis decertare.
Et nox auritas plaudentibus inuehit vmbras;
Tyrrhenos Cæſar non dedignatur honores.
Præcipitat tamen ille moras, Romamq. repoſcit.
Iam ſteriles colles, iam præterit arua, retorto Arbia,& Vmbro fluuij Senenſis territorij.
Quæ vagus abſcindens immurmurat Arbia curſu:
Quæ tumidis populatur aquis, atq. agmine magno
Veſtigat fluctus, quos augeat Vmbro marinos:
Quà tibi natiuæ lapideſcunt Pallia ripæ. Ad fines ditionis Pontificiæ.
Hinc iuga ſumma tenet, caſus vbi queſta perẽnes
Præcipitat madidi pendens Aqua vertice ſaxi. Nunc Aquapendens oppidum.
Vulſinias metuente lacu iam radit arenas:
Pomiferoſque in colle grauant iam caſtra Faliſcos.

Nunc Viterbienses.

Tum Cimini montes: quaque inclinantibus aruis
Stagna hærent, viuique lacus: aut mobilis humor
Rura fugit, nemorumque cauas interluit vmbras.

Panegyr. ad Constantin. Tanto tempore quo semet Maxentius incluserat, turpissimâ eius formidine protegebat.

Nusquã aderat, frustraq. metũ rabieq. coquebat
Et se Romulea claudebat in arce Tyrannus:
Tybris & obstructas circundabat aggere ripas:
Ille autem quamquam fidas ad signa cohortes,
Tutosque obiectus ciet auxiliaribus armis,
Stratus, iners, cladisq. nouæ sibi prodigus auctor,
Oblitusque minas, terroribus opprimit iras.

Scorpius arcentibus prunis conclusus in mediũ se abijcit.

Sic quondã prunæ ardentes sinuantur in orbem
Sollicitusque puer latebris tum forte fruentem
Scorpion educit, curuoque in margine condit.
Ille ferox portans elata vulnera cauda
Circumagit se se, atque aditus rimatur ademptos,
Vlturo, si quã erumpant, tumefacta veneno
Corpora, & ignotos violenti carceris æstus.
Inde vbi nulla patet clauso via; fractus, inermis
Abiectisque iacens luget sua funera chelis.
Non aliter prostratus, egens, acuensque timores
Prædo iacet: trepidusque animo pendere videbat
Fulmineos ceruice super Maxentius enses,
Horrescens, miseransque sui, fugiensque pericli.

Palatium Cæsarum.

Tectum opibus mirandũ, altis & molibus ingẽs
Augustis fuerat patribus, quo clara per orbem
Fama Palatini tollebat nomina collis.

Laurus triũphalis, & quercus in foribus palatij.

Regia par dominis, gaudensque in limine primo
Conseruatrices lauro committere quercus.
Quanta peregrinis lapidum conclauia glebis
Cingeret, aut sectis tegeret fulgentia saxis:
Quanta caput celsis ageret sublime columnis,
Gangis & inuecto splenderet gemmea luxu,

Mille

Mille ſonans linguis cecinit mirata vetuſtas,
Par nec opus latiæ iactant miracula gentis.
Hic ſolido figi de robore clauſtra Tyrannus
Imperat, & denſa fabricatos ilice muros:
Et circum obijcibus trabibuſq. atque aggere ſyluę
Obſtruit, & valido diſcluſa palatia vallo.
Inde ſuo fidens infœlix carcere: tecti.
Solus inacceſsi tenebris, cæciſque latebris
Vincere captiuus bello putat: abditus atris
Se fugiens, ſolemque cauis. Stat miles, & omnes
Obſeruans aditus, vigiles incumbit in haſtas,
Et clauſa inſomni circumſonat oſtia ferro,
Ne qua forte feris ciues patefacta reductis,
Aut indignatum ſubeant penetrale ſilentis
Principis: Ipſum optant referentē lumina Phœbū
Exturbare diem; dominoque inuoluere noctem.

Panegyr. ad Conſtantin. Nuſquā extra parietes egredi audebat. Idem Vt ex fœdiſsimis latebris ſubito prorum peret.

Nox aderat, nigris non vnquā triſtior vmbris:
Lucenteſque in nube caua morientibus aſtris
Clauſerat ipſa oculos; ne quid mortale viderent
Stellarum excubiæ: ne quod cœleſtibus aruis
Terrarum vigiles iubar immortale viderent.
Tunc adeo merſus trepida caligine Princeps
Sæpe reuertenti curarum agitabilis æſtu
Vndabat, fluctuque imas quatiente medullas
Voluebat ter fracta Italum mœſtiſſimus arma,
Venturumq. hoſtem clamans ante ora tremebat.
Et tum forte Horror gelidis, vbi regnat, ab antris
Nocturnis concreta gelu ſuſpenderat alis
Corpora: tum lapſus pallentibus atria pennis
Regia, & auguſtas gradiens irruperat aulas,
Terrorū argumenta gerēs, quibus intima torquet
Tartara, percuſſoſque fugat Stygis incola manes.

Maxentius Horrore vexatur, qui deſcribitur.

Nul-

Nullus in ore color: rigidi ſtant vertice crines
Attonitus voluens oculos ſuſpenſa lacunat
Fronte ſupercilia, & vaſto quatit impete malas.
Dentibus infrendens ſtridet, queriturque ſiletque,
Faucibus it gemitus, ſuſpiria corde recondit.
Corpora tota labant, dubioque trementia motu
Vix bene cingebant ſciſſæ velamina pallæ.
At virgatæ humero maculis nigrantibus alæ
Mēbra ſubinde leuant, motantq. incerta per auras.
Stabat, & inſtabili vultu flammata mouebat
Limina. contremuere attactu, & quaſſa frementi
Tecta ſolo; ſubterque ſalit veſtigia tellus.
Ergo vbi pulſauit trepidi ſecreta Tyranni.
Ille amens iterum, quatienſque tremoribus artus,
Ignarus tamen, vnde nouos ſub pectore motus
Hauriat, incertuſque ſui, certantia monſtro
Membra rotat: rurſumq. hæret: rurſumq. morātem
Terror agit, rapiturq. magis. Mouet arida circum
Ora tremens horror, leuibuſque aſſibilat alis:
Tendentemq. manus contra, gemituſq. cientem
Verberat, interiorq. animos, aut oſſa flagellat.

Panegyr. ad Conſtantin. Degeneres animos timor arguebat, ita prodigijs, aut metus ſui præſagijs arguebatur.

Nec minus, & varia torquebat imagine viſus.
Namque impendentes oculis horrentibus enſes,
Ingerit, & Chalybum nexu reſonante catenas,
Compedis & morſus, clauoſque, & carceris vncos,
Erectaſq. trabes, traiectaq. cuſpide membra;
Flauius ipſe ferit: celebri Romana triumpho,
Auratoque ſuper vectum Capitolia curru
Quem videt impatiens, obnitentemque tenaci
Se quoque raptari miſeranda in funera ferro.
Tum vero exululās, totiſque immane per vmbras
Dentibus infrendens: *Ibis*, clamabat, *in Arcem*

Peiora ſemper auguratur metus.

Ibis

Ibis atrox? sacras temerabis vertice lauros?
Nos vinclis, lethoq. damur? Proh maxime sanguis
Maximiane tuus, Diuûm genus, vnde cruentos
Explet carnifices? iugulor? me me obruit vndis
Quis latro? non. ego te. Dixit: dolor, iraq. voces
Abscidit, affixitq. animam sub corde latentem.
Ille expiranti similis iacet. illa linguæ
Vox aberat, visus oculis, suspiria cordi:
Mors tamen abstinuit, moriturum auersa refugit.
At fremitum sensit Ducis, intermissaque verba,
Extimuitq. vigil custos, Dominumq. rudentem
Horruit. oderunt omnes, creduntq. minantem
Supplicia, & seras in noctem condere cædes:
Immanemque pares cupiunt expendere pœnas.
Ceu ruris quondam terror, syluæque molossus
Quem timuere diu terræ vetus incola, & hospes
Aduena luctantem, ac prædas pleno ore ferentem.
At lustris violentus aper si forte repostis;
Seu generosa canis, campoq. britannica proles
Venit hians, rabiemq. expumat, & arma cruentis
Dentibus: arrepto tum figens vulnera collo
Ceruicem populatur atrox, & sanguinis vndas;
Ille artus queritur laceros, & fida coloni
Auxilia implorat; sed longè audita pauescunt
Prælia pastores, populusq. ducesq. ferarum,
Et taciti aspectant catuli: zephyroque silenti
Murmura populeæ pariter tenuere maritæ.
Sic quoque Rex fixus terrorribus effera furtim
Verba dabat, solusque sibi clamabat, & vmbris.
Vt rediere animi, sensusque, & libera cordi
Cessit iura dolor; languentes corporis artus
Tollit humo: subijtque, remota ad tecta Dymatis
Con-

Panegyr. ad Constantin. Erat ille Maximiani suppositus.

Naz. ad Cōst. Quid ego referam infœlicium indignissimas cædes?

Canes Britanniæ generosi, & laudati.

Consulere ambiguæ responsa venefica linguæ.
Ergo purpureas vestes, trabeamque micantem
Exuit, & nigra velatus membra lacerna
Pandit inacessis postica penatibus antra.
Tum vagus in noctem mediæ per strata Suburræ
Pergit iter. iuxta graditur, lucemque malignam
Prætendit puer, ac tenebras vix pellit opacas.
Impius ardebat magis ira, ignique viator.
Panditur Esquilius spatia in latissima collis,
Ciuilesque domos, ductusque attollit aquarum
Ingentes: tum vestit humum florentibus hortis,
Delubrisque grauat, lucis & inumbrat amœnis,
Sed qua nascentis rubicunda cubilia solis
Aspicit, ac primo se luminis imbuit auro,
Campum infœlicem passu Libitina superbo
Lustrat, & in tumulos vlulans incumbit opertos,
Hic vbi funeribus crebris, inopique cupresso
Plebs Romana iacet, miseris composta sepulcris,
Communique solo facibus non illa supremis
Ossa legit, patria cineres con contegit vrna,
Artubus exanimos cumulans popularibus artus.
Hunc prope tecta Dymas magica nutãtia virga
Incolit, esquilias & murmure percutit vmbras.
Huc & nocturnas euro meditante procellas
Rex properabat atrox; & iam vicina tenebat,
Atque humili clausos pulsabat limine postes.
Ante sed inuisus tenebris, nimboque penates
Maximus intrarat Consul: non vltima bello
Quem super extremo variantem cura coquebat.
Ille quod aspectant orientem lumina solem,
Occiduas & rara faces obeuntis adorant;
Flauia iam venerans Capitoli è culmine regna,

Suburra in Vrbe celebris, plana, & cliuosa, quę ad Esquilias pertinebat.

Esquilinus collis.

Campũ pro sepulchro plebis in fine Esquiliarum.

Dictũ Pompeij ad Syllam.

Venerat in partes; sed clam cælata premebat
Consilia, & studijs dilata fidelibus arma,
Opportuna forent tutis dum tempora dictis.
Ergo idem senis æmonio sibi carmine bella
Euoluenda ratus, finesque, metusque malorum,
Sollicitus stygiæ sortis responsa petebat.
Ostia cum trepido sonuere impulsa Tyranno;
Quique timebatur, portis vbi Consul apertis
Visus adesse, timet: gressumq. repente repressit;
Pergeret, incertus: primos an frangeret orsus;
Hospitis & cælo violaret Consule tecta.
Maximus at contra tumefacti vt pectoris iras
Gliscere, iamq. suo maculandam sanguine noctem
Senserat, allapsus genibus, Regisque volutus
Ante pedes, fatur: *Lux ô clarissima rerum,*
Qua te in nocte aperis quos placas prospera nim- (*bos*
Pendentes cælo, atque vndantis turbine Martis?
Me tua sollicitum, & dubiæ sors vltima Romæ.
Huc rapit ausonij scitantem oracula vatis,
Et nostri mandata Iouis. Si fata propinquant
Aspera, teque petunt intentis fulmina flammis,
Ipse ego me auersis rapturum fulmina telis
Deuoueo: caput hoc pœnis infame luendis
Obrue, transfixumque tuos extingue per ignes
Iuppiter; extremos liceat mihi vertere casus,
Et miseras Mundi, Augusto labente, ruinas.
Quin potius tu cor hominum, tu cura Deorum,
Si quis adhuc, Cæsar, mentem quatit, abijce, terror:
Cuncta tibi permitte. Dymas venientia bello
Euoluat. me nosse iubes? adsum integer æqui.
Si renuis? rescindo moras, mea tecta reuiso,
Mortis amans, & vbique tuæ certa hostia vitæ.

Thessalico, nam in Thessalia præsertim venefici.

Maximi Cōsulis ad Maxētium oratio,

Apta pro Tyranno, sed ficta commemorat:

Maxẽtij verba ad eũdẽ, & Dymantem.

His tacuit dictis, implacatique resedit
Ira ducis: Tum pauca refert: *Tu tristibus audi*
Fata canenda sacris, memoremq. augusta tuere
Noster in arma fidem. Tu formidatus auernis
Magne Dymas adytis umbras emitte silentes,
Da certos agitare sonos: tu prodigus enses
Et crudos teneris perfunde cruoribus ignes;
Grata oculis ea sacra meis: tu consule plenis
Exta focis, fibrasque manu scrutare loquaces:
Abdita cuncta refer: FAS est scire omnia Regem.

Euseb. lib. 1. de vit. Cõst. Mulieres gra uidas disse ruit tenerorum infantiũ viscera perscrutatus est.

Hæc fatur: dominæq. Dymas dabat oscula dextræ
Procumbens; tum lætus ait: *Fortissime Cæsar*
Vinces, ne dubita, vinces. non arma profundis
Induitur solus Phlegeton fabricata cauernis;
Dique, Deæque mouent cœlestibus agmina castris:
Terra nouos iterum belli fœcunda Gigantes
Parturit: vnda parat, quibus obruat, aspera fluctus:
Crux hosti sola est: qua pendeat arbore, præfert;
Nunc iussis properanda tuis mea signa resoluam,
Vix ea, cum clausis ambos præcedere tectis
Cœpit, & ignotum tacitis penetrale reclusit.

Mẽdacis, & fraudulenti promissa.

Ædibus in summis vacuo breuis area cœlo,
Marginat, extremis summos dimensa penates
Finibus: illa mandens Austris, aquilonibus alget;
Non hyemes; æstu non syrion arcet hiantem.
Stant solida in medio, teretique coërcita cyclo
Immanis chrystalla globi: fornacibus altis
Quæ liquefacta olim formauerat arte magistra
Ipse Dymas opifex, & discedentia gyros
Laxarat spatia in magnos, tum duxerat orbes
Orbibus obliquos: manesque vocantia puro
Vndique cælarat simulacra informia vitro.

Area in summa domo apta veneficijs.

Non

Non aliter conuexa tholi super ardua cernes
Extantem sublime globum, mundumq. micantem :
Aeraque fulgenti percussa refulgere Soli.
Sic pila ventoso chrystallina corpore turget :
Tornatique pedis trunco se tollit acerno.
Porticus at circum modicis stat fulta columnis,
Quò subiere duces iussi considere ; sudo
Æthere sacra Dymas ferro scelerata peregit.

In summis hemisphęrijs pila inaurata collocari solet.

Principio lymphis famulus feruentibus implet
Defuso chrystalla cado : tripodemque salignum
Ponè locat : tenuem veluti componeret aram,
Verbena & sterilis male fultam gramine terræ.
Inde : *Ades*, exclamat, *sacrum ad laruale sacerdos.*
Ecce Dymas aderat, versoque Acherontia vultu
Monstra refert. Flammas oculis, vittasque capillis
Iunxerat, humentes roranti sanguine vittas.
Non habet ora color, liuent tamen ora venenis.
Angue coronabat frontem : sed sibilus anguis
Faucibus eructat, linguisque micantibus ignem.
It nigra ex humero, neque velat pectora vestis,
Poplite lapsa tenus : laterique astricta duobus
(Nam spiris, morsuque ligant) incingitur hydris :
Nudus & ille pedem, nudataque brachia iactat.
Dextra facem præfert, fractoque erepta sepulchro
Fumiferis stridet flammis semiusta cupressus.
Raptum læua gerit modò matris ab vbere natum.
Heu puer : heu primas vix luminis hauserat auras,
Et ferro abruptas plorauit luminis auras.
Non tegitur viola, teneris non ille rosetis ;
At reuoluta premunt redimitam licia frontem
Et collo ingeminos turgentia licia rhombos.
Expauere duces, visuque auersa retorquent

Tetra Magi species ad veneficiū peragendum.

Euseb. in vit. Const. lib. 1. cap. 38.

Nonnumquā tenerorum infantium viscera scrutatus est.

Lumina;quamquã atrox ſceleris fert gnara Tyran-
Illius & crudos ſæpè imbuit hoſtia cultros. (nus:
Ergo vbi compoſitæ propior Magus aſtitit aræ,
Membraque roratis lactentia credidit herbis;
Stantem oculis mandat prætendere vela miniſtrũ;
Et viſu prohibere viros. hi iuſſa faceſſunt.
Inde miniſter abit. rapido tum concita flexu
Corpora ter conuerſa rotat: ter lubricus orbem
Circuit, & nudo aſſultans pede, parcius vrna
Sulphureas inuertit aquas: ter ſtridulus hydri
Sibila mentitur; dant ſibila miſta dracones:
Terga ter excuſſis irrorat ſanguine guttis:
Sanguine ter miſſo pectus, traiectaque fœdat
Brachia: currentem ter in orbe cupreſſinus ignis
Auerſus ſequitur, qui ter præceſſit euntem:
Extinctamque facem iactat, recipitque cadentem;
Accenſamque atris, quas euomit ore, fauillis
Attollens ſtetit; & ſpumas cum voce volutans;
Nõ precor, exclamat; *nã quid non nõ imprecer? aut*
Numinis exorem? Seu vos antra ima tenetis: (quid
Seu vos aſtra tenent, noſtros vigilatis ad vſus.
Sydera nonnè meum, non permeat infera nomen?
Vt dolet, vt miſeros hæc victima deſerit artus
Fruſtra imprecatur Cõſtantino quẽ Crux tuebatur. *Ante diem miſeranda gemens: ſic funera prædo*
Conſtantine ſubis. tu victe potentibus herbis
Collectam ex vano ſpem noſtræ proijce Romæ.
Hanc melior, potiorque reget: meus. ô tua nondum
Enſis corda ferit? feriet. te frangere vitam
Sic iubeo, puer ecce ſuam ceu funere mergit.
Maxenti iam cerne tuos Auguſte triumphos.
Dixit, & intorto perſtrinxit guttura filo;
Incluſitque animã, rapuitque. Tenerrimus infans
Hor-

Horruit heu mortem venientis ad ostia vitæ.
Extemplò retegens impresso viscera ferro
Excantata Dymas, calido de sanguine guttas
Chrystalli commiscet aquis. dein Consulis ora
Crudelemque vocat dira ad spectacula Regem.
Nec mora. fronte puer iam linea vela remouit;
Rexque inhians, scrutari auidus, spirantibus extis
Iracunda videt rebus portenta futuris:
Nec fibras sibi fausta loqui; lætissima quamuis
Admoneat, Dominiq Dymas immurmuret aure.
Interea, veluti subiectis feruida flammis
Lympha tumet spumis, calidoque exundat aheno;
Non aliter fontis latices, inclusaque curuo
Æstuat vnda vitro, feruensque, & spumea nullis
Ignibus exultat: subitoque inuersa recentes
Visa colorata sub imagine fingere bullas.
Cerne, Dymas inquit, *præsentia disce tuorum*
Signa operum Cæsar. Martem Chrystallus aquosis
Pandit imaginibus, venturaque prælia monstrat.
Obstupuere duces; positis nam vitrea castris
Cernere erat pictos concrescere in arma liquores,
Et varios simulare virûm certamina campo.
Ceu quondam celsi è podio, seu culmine tecti,
Spectamus triquetri per translucentia vitri
Ire figuratis variata coloribus ora,
Illudunt oculis, minioque, ostroque rubescunt,
Et croceis, prasinisque eadem, virgataque velis
Corpora cæruleis: crescuntq. in margine summo,
Ornanturque suo simulacra natantia cœlo.
Stabat, & ignauos bellantum arcere pauores
Voce videbatur Cæsar, sed principe dextra
Vix poterat perculsa metu compescere corda:

Maxentius, & Cõsul prohibiti sunt videre Magi veneficium.

Hanc hyalomantiam appellant.

Admirabilis aspectus per vitrum trigonum.

Tutaque victrices trepidant per castra phalanges.
Agnouit rutilo fulgentem sydere crinem
Et lauros, atque ora notis augusta decoris
Miratusque infit Maxentius: *Vnde coactis*
Torpentes acies horroribus increpat ardens
Flauius, & frustra sopitum suscitat hostem?
Hæc, ait, *arte Dimas nostra, iussisque canoris*
Prouenient. pauidis tu contra immitte cohortes
Martigenas, stragemq. moue. Placitura monebat;
Perusiam. Lumina cum vertère duces. Subit ecce per altam
Obsidiumque famesq. Vrbem: circumq. fremebant
Romulus reuersus ad bellum cum magnis copijs. Innumeri. Dux ante omnes aut luce iuuentæ,
Armorũ aut squamis, rubicundo aut fulgurat ore.
Fixerat immotus Rex lumina: lumina rursus
Conijcit, & spectans spectandi augebat amores;
Lustratumq. oculis iterumq. iterumq. petebat,
Inque vnum effusas consumit pectore curas.
Nonne vides? In bella, Dymas ait, *itala Cæsar*
Romulus ecce redit. quanto se Gratia vestit
Robore? quos aperit iuuenili fronte nitores?
Tu pater extinctum ploras. trahit ille feracem
Astrorum, Martisque Helicen, belloque calentem,
Durantemque suo rigidas Aquilone cateruas.
Tu quoq. mox reducẽ amplexus, longinqua viarũ
Erroresque viri, sortemque ac prælia disces.
Audijt, aduertitque oculos, atque acriùs vnum
Contemplatur amans genitor: crystallinus vdo
Dux quoque constiterat campo: Regiq. patriq.
Acclinare caput, mixtimque per omnia fusos
Membra videbatur Domino sacrare colores.
Facta Apotheosi. Tum vero attoniti profudit gaudia cordis,
Rexque ait: *Inferias nato, molemque rogalem*

Com-

Composui: Diuûmque choros, & nomina feci:
Et statui sacras populis venerantibus aras.
Sed tu das plura incolumi. Debemus vterque
Tempora iam vitæ, quòd post defixa dolore **Maxentius iã credit filium viuere.**
Corda, Pater: mecum exanimis post funera natus,
Viuimus. At quis sepositi videt angulus orbis
Illum obluctantem, & forti legione prementem
Mœnia? Romanis regio non dissita longe
Finibus amouit reducem: ni lumina fallunt,
*(*Excepit Consul) *Perusinam cernimus Vrbem.*
Aemula syderibus, cœloque immixta ferentem
Culmina respicio: montes, vallesque feraces,
Quà Tybris tener epotis adolescit ab vndis.
Vera, Dymas inquit, *narras: latet abditus hostis*
Impatiensque suos muris, atque arce teneri
Flauius, incassum feras procul euomit iras. (quãt,
Ast huc verte oculos Cæsar. vidẽ? arma propin-
Atque indignatum spectant Aurelia Tybrim:
Montibus & Romam, clypeoque, hastaq. tonantem. **Castra Constantini opposita Maxentianis.**
Arma quidem, secreta iugo quæ longius amnis
Prospicit, & fossa circumdat & aggere vallum;
Hostis habet. Cerne, ancipites vt more ferarum
Captiui clausa trepidant indagine saltus:
Testaturque metus, & sponte miserrima casses
Præda tenet: canibus iam dulcior esca latinis.
Ast ea, quæ Diuûm auspicijs contermina campo **Castra Maxentij.**
Vlteriore vides fluuij prætexere ripas,
Albaque collectis tentoria feruere turmis,
Imperijs sunt fixa tuis. en ardua quanto
Corpora stant ferro: & radijs imitantia Solem
Horrificam squamis lucem iaculantur ahenis:
Aut galeæ in celsas attollunt fulgura cristas.

Hos tibi lustratis Asiæ iam misit ab aruis,
Immensisque plagis Oriens, aut martia castris
Roma dabit. Tu stringe manus, pete comminus hoste
Inclusas iugula pecudes, aut merge sub vndis:
Mergere vitra monent. Pons ilice factus, & alno
En struit insidias, monstratque edocta resolui,
Et iusso in fluctus descendere naufraga lapsu
Pondera: cumque suo prædonem effundere bello.
Spectabat molem, fabricataque robora pontis
Vorticibusque cauis contra, spumisq. profundas
Eiectantem iras ardenti è flumine Tybrim,
Rex neque dignoscit, quem dissoluenda tenentem
Sorberent tabulata ducem: casusque futuros
Scitaturus erat. sed iam quæ plurima cœlo
Pendebat, se fudit hyems. quin turbine rauco
Ingemuit, fractoque tonans è cardine Mundi
Rupit inhorrentem violento fulmine noctem.
Incurrère simul cauris glaciantibus euri
Iurati laceris auellere nubibus imbres,
Et pulsare graui crepitantem grandine Romam.
Tunc etiam tellus, seu spiritus ima rebellis
Libramenta soli quateret: seu funeris atri
Indignata nefas, puerilis & vlta cruoris
Questu incendentes riuos, tremefacta ruinas
Moliri, & solidos rerum discerpere nexus.
Iam nutare domus: motisque sonantia tectis
Culmina: tum subito murorum excussa tumultu
Marmora collidi. fragilem neque vitra tuentur
Indefensa globum, propulsaque fulcra labantem
Proijciunt proiecta solo. crystallinus orbis
Frangitur, effusisque natant solaria lymphis:
Turbaque demersis moritur simulata figuris.

Pons ligneus factus à Maxentio in Tiberi ad mergendum hostem.

At non resciscet, fore, vt ipse, dissoluto ponte mergeretur.

Quin

Quin etiam expauere Duces & luce cadenti
Afflatos iterum subiti strauere fragores.
At Magus erectos recreat, blandisque sequutus
Vocibus: *Immanes*, dixit, *quondam exit in iras*
Iuppiter, audacem si quando obnixa, futuri — Nugæ, & Magi mendacia.
Mens acuit curam, rerumque latentia voluit.
At tu palmiferi spem præcipe Magne triumphi
O Cæsar. contra si quæ Ioue digna coquebat,
Arma Deûm princeps intorsit: ab amne supersunt
Funera, fluctiuomusq. furor, mergendus & hostis
Flumine: Terra negat, nisi præbeat vnda sepulcrũ.
Non sibi dignus emat Tyberinam Flauius vrnam?
Sic tumulo vndarum tegitur, quę crimina cõdunt.
Hæc ait, atque domus ducebat ad ostia Regem.
Quippe recollecti fœcundis nubibus imbres — Cũ circumfusis nubibus non pluit, videtur pluuia quasi in sinu matris latere
Ceu matrum tenuere sinus; ne flamine rauco
Turbidus ereptos terris effunderet auster.
Egressi cum tecta duces, magicosque recessus
Ibant per tenebras iterum; gaudensque Tyrannus
Exultat, Syrijs venientia miles ab aruis
Quòd ciet aûxilia, & signis Aurora vocatis:
Et super ipsa mouens Germanica Romulus arma.
Saucius at curis referens se Consul acerbis
Diffitus & votis contraria vota souebat.
Donec quisque suo, tendentes limine, fessis
Admisere animis obliuia, munere primo
Cepta soporato quæ pectore somnus alebat.
Iamque Aurora diem maculoso lucis amictu, — Pallens, & varia aurora non indicat serenũ diem.
Discolor & rorem lacrymis operata vehebat.
Pallidaque obscuro, claro male candida velo,
Nec placitura nitet: geminisque coloribus ora
Dissimilis, vario solem quoque pinxerat ortu.

Incassum nec signa dabat; Nam concita cursu
Fama res adversæ augentur, propter timorem.
Fama renascentis nigra per confinia lucis,
Ac tempestiuas dubijs rumoribus horas,
Mille fremēs linguis pauidam lustrauerat Vrbem.
Indomitas acies Italis, latioque vocatas
Aduenisse manus: iam Flauia signa propinquis
Effulgere iugis: sanctoque micantibus auro
Iam Vaticanas Labaris tremuisse nouales.
Quid struerent ciues? properent defendere muros?
Ac desperantem latebris, & carcere Regem?
Vnus eat contra qui poscitur. irruat hostem
Iam Capitolina ferro super arce tonantem.
Hæc passim memorant; visuque asperrima Terror
Aggerat, Errorumq. cohors comitante Tumultu,
Credulitasq. Dolorq. & Spes, Odiumq. per Vrbem
Vna incedentes formæ, cognata feruntur
Agmina. Sed cantu Terror ceu bella moueret,
Turrigeræ inuectus Tarpeia in culmina molis,
Personat ære cauo sonitus imitante tubarum:
Ceu septem flammis iam Flauius vreret arces.
Tum vero exciti monstris populusque Patresque
Erumpunt tectis: fit clamor, & omnia latè
Vocibus, ac gemitu implentur: fugiuntq. nec hostē
Cogitationes mores, vocesq. timentium.
Aspiciunt, se seque premunt, se seque vicissim
Scitati, vidisse negant, & visa queruntur:
Aut sonitus horrent, dubias & aëna per vmbras
Fulgura. districtos quin & ceruicibus enses
Et miseri à tergo vexilla volantia monstrant;
Nec quisquam vexilla manu, non tela coruscat.
Dicere, sed nescire omnes; SIBI credulus auctor
Quisq. metu est; DAT verba timor, qui verba recōdit
Nec minus exululant plangoribus icta domorum

Atria

Atria fœmineis: pueri, teneræque puellæ
Non cœlum absistunt, aurasque incendere fletu.
At Patres, quorum dubias prudentia mentes
Temperat, aduersoque tenax constantia fluctu,
Consulis ad notum limen consulta petentes
Conueniunt, rebusq. fidem, vocemq. reposcunt.
Ille animo nocturna mouens responsa Dymantis,
Necdum opportunis dilatus proditor armis:
Cur, ait, *insanos Romana in corda furores*
Terror, & incerta molitur in Vrbe tumultus?
Hostis abest, fractumque suis se proruit armis,
Nunciet hoc Cæsar populis, venturaque narret
Arma ducum, indomitos & mulceat ore pauores.
Bella vtrosque vocant: nostri est victoria Regis.
Vix ea. cum latebris, tacitaq. è sede Tyrannum
Facundis statuunt Patres inducere rostris.
Nec mora. conueniunt augusti ad limina tecti
Quà vigil obstructas exercitus obsidet ædes,
Occluditq. aditus. Sed tum comitantibus armis
Rex nocti fidens magicæ, vitreisque cateruis,
Ibat inaspectæ foribus bipatentibus aulæ.
Procubuere patres, primoq. ante agmina flexu
Consul adoratis lambit vestigia plantis.
Ille petens sacrum regali ab limine cliuum
In fora descendit. totis comitantur euntem
Ordinibus populi, stipantque timentque silentem.
Inde vbi suspensis tenuit victricia rostris
Pulpita, & innumeri presserunt murmura ciues,
Incipit: offendunt iratæ ad guttura voces.
Quocumque aspicio, se se malè fixa retorquent
Lumina. Vos ne decus video latiale Quiritum?
An coniuratos Romam rescindere Pœnos?

Senatores prudētes cōfugiunt ad Consulem.

Nec postulatis respōdet.

Senatus in trepidatione Vrbis confugit ad Maxentium.

Palatium via sacra mittebat in forū.

Maxētij oratio ad populum Romanum.

Nam

Nam mihi nocturnos quid plebs ignaua tumultus
Pectoraque imbelles agitas per inertia motus?
Quem Dominum petis apta fugæ? Maxentia prodis
Imperia, & gelida Regem tibi quæris ab arcto?
I, pete castra mei, qui iam tibi poscitur, hostis;
Et ferus elata gaudet Cruce. tollet in auras:
Dignaque ferali suspendet corpora ligno.
Sic meruere, meas quicumque abrumpere leges,
Roma tuos quicumque ausi violare penates,
Impia sacratis important funera muris.
Perfuga nec solus pœnas dabis: ante fugaci
Attonitos terrore duces, cuneosque videbis,
Intremere: incertis tu monstra furentia castris,
Tu circum stratas stygio pallore cohortes.
Sic adeò mihi bella mouent: meditansq. triumphos
Deuius aspirat Romanis collibus hostis.
Quippe alio iam fata vocant: auersaque nobis
Hactenus, armato nunc allabentia cœlo
Auxilia inclinant, & cum Ioue missile fulmen
Stringimus. Ipse nouos, cui vos sacrastis honores
Romulus, atque aras, æternaque nomina Diuùm,
Par Diuis, meliorque aderit: quem mille sequuti
Conueniunt; animisque ferunt concordia Reges
Prælia. Iam fortes mirabitur Vmbria gentes,
Tutaque iam nostris vndabit Hetruria signis.
Par belli moles Romam tegit. Altior Orbem
Quæ superat, mundiq. plagas complectitur omnes,
Gentibus ecce hostem cunctis ferit. Occidet vltro
Barbarus, immensis modò clarior occidat armis.
Tu quoque iam tanto ferus ò dignabere letho.
Ergo omnes, mea turba, duci dilecta Quirino
Siste metus. Iamque ad voces conuersa precantes
Per

Cui timorē exprobrat.

Et periculum ostendit fauentiū Constantino.

Per sua pacatos, age, puluinaria Diuos
Consule. nec sacris, votis neque parce secundis,
Dij maiora dabunt, gratis vbi munera donis
Pendimus. Hæc fatur. patefactaq. templa iubebat
Thure, & odoratis adoleri altaria flammis.
Nec mora. sacrifico delubra micantia cultu
Cernere erat, stratosq. thoros: vbi saxea Diuûm
Corpora, puluilloque super composta iacebant:
Aut iuxta molles seruant durissima sedes.
Agmine tum denso iuuenes, matresque, virosque
Supplicibus siue ante Deos procumbere turmis:

Supplicatio more Romano ad omnia puluinaria, in quibus exponebantur deorũ simulacra.

Obuia seu manibus libare, aut oscula plantis
Nequicquam, & surdas inducere verba per aures.
Ibat fœmineos amplissima vestis in artus
Gaudia testantes: veluti iam Flauia nusquam
Bella forent, victorq. ageret sua Regna Tyrannus.

Quæ colebãt & osculabantur.

Ast aliæ, quibus & strages, & nuda suorum
Funera adhuc vellunt animos, oculosque calentes
Irrorant lacrymæ, Terrorque incussa flagellat
Pectora; verrentes pa sis delubra capillis,
Illabuntur humo, genibusque per alta volutæ
Limina portarum, totis sua corpora templis
Puluerulenta trahunt, sulcoque asarota figurant.

Fœminæ tẽpla verrebãt capillis.

Inde fatigantes amplexu ac fletibus aras
Aut fremitu, gemituq. Deûm simulacra cientes,
Tristibus implebant resonantem vocibus ædem.
Dij prohibete: feros arcete penatibus ignes,
Prædonemque vndis, flammisq. immergite Regem.
Quis rapturus adest fœdatam sanguine Romam?
Eiaculata graui contra nec Iuppiter auro
Fulmina moliris? nec tu furibunda trisulco
Argento Pallas, patrisque imitantia telum

Mulierũ Romanarum preces.

Tela iacis? non bellipotens quatit hasta tonantem
Aegida, in aduersos nec funera personat hostes?
Iuno Iouis coniux tonitru non Pallada vincis?
Nam tibi terrifico potis est quoque dextra metallo
Argentum in fulmen, flammasq. animare sequaces?
Nec tu Vesta tuos æterna tueberis ignes?
Nunc & Auentinæ quid cessant arma Dianæ?
Romuleique sator generis, qui bella coërces,
Bella moues idem, qua tempestate cadentes
Irruis aut populos Mauors, aut obruis Vrbes,
Nonne aderis? non barbaricas populabere turmas
Fulmineo accendens flagrantem sydere cladem?
Dique, Deæque omnes, quibus ingens Roma potenti
Par Superis stetit imperio, defendite vestras,
Quas habitare iuuat, dilectis montibus arces.
Hæc fantur miseræ; & Diuùm penetralibus altis
Lætitiæ alternant gemitus; nam munera contra
Effundunt hilares aliæ, consumptaque iactant
Et aliarum fœliciora sperantium. Prælia, gratanturque Deis. *Tu Iuppiter vltor*
Frangis raptorum furias. tu bellice Mauors
Bella teris vindex, exultantemque superbis
Latronem spolijs Tiberina extendis arena.
Tuque feris Pallas, custos tu Diua colubris
Gorgonis arctoæ mala viscera pasceris Hydræ.
Nos modo sacra damus, nos dona rependimus aris.
Accipite, & dominæ pacem componite Romæ.
Sic adeo querulos miscebant gaudia luctus:
Spemq., fidemq. metus. Pugnant contraria vulgi,
Et vota incertos subeunt diuersa Quirites.

CON-

CONSTANTINI LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Constantinus cùm ad Vrbem appropinquaret, falso nuncio hostium à tergo aduentantium, Magique Dymantis dolo, exercitus seditionem passus: tum audito Dalmatij absentis periculo, ira, doloreque angitur. Porrò Dalmatius in Aemiliam, Flaminiamque à Constantino præmissus, earum Vrbibus in potestatem redactis, repentè à Romulo Perusiam compellitur, obsideturque.

Ota sed imperijs ducens melioribus arma
Constantinus iter celerat venturus ad Vrbem,
Ante, diem accensis quàm nox extingueret astris.
Etiam Veientum campos, collesq. tenebant,
Finitimique vadis vndosa noualia Tybris;
Vociferans, pallensque metu, cursuque fatigans
Terga fugacis equi cùm longe apparuit aruis
Nuncius, & cuneos conuertit vocibus omnes.

Quò

Falsa nunciat putans vera dicere.

Quò properatis iter? genus ô lacrymabile Romam
Quæritis, & strictos iugulis non cernitis enses?
Obsidioque famem iam corpora vestra vorantem?
Hostis habet Cimini montes, atque ardua summo
Saxa iugo, latisque fremunt tentoria castris.
Vidi, ego littoreas quot verberat æstus arenas:
Tot perturbato vexilla micantia cœlo:
Tot cædem, & cladem rabidas spirare cohortes:
Ima procul vastis vmbrata gigantibus arua.
Seu maneant, seu terga premant, sperate ruinas.
Sic ait. & dubias rumoribus impulit aures.
Pars dictis habuere fidem; syluisque profundis
Venisse insidias cæca statione sedentes,
Et subitas montana putant in culmina fraudes.
Incusant alij narrantem, & vana timentem,
Spicula & arboreos fingentem in bellica ramos.
Nam quis agat pugnas, metuēdaq. mōtibus arma,
Vincendo Italiam emensis? vbi martia retro
Castra relicta fremant? duros vbi terra Mymantes
Fuderit? armatas paueat, qui fugerit vmbras.

Quos reliquerat à tergo Constantinus.

Constātinus iubet explorari an vera nuncientur.

Iamque adeò incertas voces, & murmura Cęsar
Audijt. ille ratus formidine visa fugaci
Agmina, delectos tamen imperat ordine ab omni
Ire duces, veris & falsa repellere signis.
Hi magni properant mandata facessere Regis.
Diditus interea magis increbrescere rumor,
Ignarosque metu circum irritare maniplos.

Forte rudes inter caligas, vulgique minores
Præcipuus comites Hortensius ore valebat:
Tā bonus eloquio, gladio quàm prōptus, & armis.

Vnus è cohorte prætoriana Romuli.

Hic quoque Cæsareo prætorius agmine miles
Romule, custodem tibi gesserat impiger hastam;

Prælia

Prælia ſed miſeræ poſt Veronenſia noctis
Transfuga bellator Labaris fœlicibus ibat:
Callidus occultare dolos, auidoque poteſtas
Siqua foret, domini caſus vlturus acerbos,
Suſpenſo quos ille gradu tum corde coquebat.
Ecce per illuſtres, irarum feruidus, auras
Viſus adeſſe viro, & deſertam Romulus ore
Exprobrare fidem. furiali è gente triformem
Namque Dymas Scyllam vultus hominiſq. feræq.
Mutantem, & crudos afflantem in pectora ſenſus
Miſerat. *Haud ſero*, dixit, *mihi perfide, ferro*
Tu quoque deſertor, tecumq. aduerſa peribunt
Agmina. Non pauidos ſic tendens retia ceruos
Venator: clauſit ceu noſtra indagine Mauors
Hoſtiles hinc inde manus; ruiturus ab alta
Seu Cimini de rupe tonet, ſeu montibus Vrbis.
Ipſe quoque infeſtos rapiens in bella triones
Haud procul hinc adſũ, victis proh quãta daturus
Funera: tu paribus ſcelerum merſabere pœnis.
Sic fatur, ludenſque oculos, & conditus auris
Errat circum acies, & Flauia ſigna moratur.
Aut odia ſpumis liuentibus ille veneni
Conijcit: aut verſis horrentia corda ceraſtis
Sibilat, intorto refugos aut verberat angue:
Inſpiratque metus, & amatæ obliuia palmæ,
Indocileſque regi queſtus, & amara dolentum
Iurgia, defectuſque truces. Hortentius audax
Vt vidit fugiſſe ducem, quamquam ora minantis
Vix tulerat, vocat impatiens, veneranſq. gemenſq.
Incaſſum. tum dicta pauor furibunda, pudorque
Exprimit: *Adſum equidem ſemper tuus: ò mihi fuſo*
Sanguine defenſus, ferroque, & corpore Cæſar,

Oratio ficti Romuli.

Per dæmonũ præſtigias, & fraudes turbatur exercitus Conſtantini.

Cur abiture venis? famulum ne sperne rogantem,
Neu scissa imperia, & desertos obijce fasces.
Signa inimica sequor, dum persequor. ore coacto
Sacramenta dedi, nec pristina mente resolui.
Coniurata manus tibi militat. hoste repulso
Vnus ego his ausim te regem inducere castris:
Hortentius in proditionem actus alios conatur adducere.
Viuentem victor, morientem extinctus habebo.
Sic ait, & notis iterum se cœtibus offert.

Stabant Flauiadum vario sermone cohortes
Iam sibi dissimiles: tot agebant pectore motus
Obstrictæ monstris erebi: versantque timores,
Oblitæ auspicijs domitum cœlestibus orbem,
Augustique trophœa ducis. Tum proditor orsus
Aut ferit in medios, ortas aut ventilat iras.

Hortentij oratio ad milites.

Vos affixa iugis à tergo horrescitis arma,
Et prope nubifera pendentem nube procellam,
O socij: incussam propiùs neque fulmine frontem,
Tela nec aspicitis, lateri subeuntia tela.
Cingimur, obiectisque nefas erumpere castris,
Et coit in nostras romana potentia clades.
Mõstriferis quæcũque ardẽs vomit arma cauernis
Africa: limosis quæcumque expumat arenis
Septeno eructans vndantia flumine Nilus;
Siqua per extremos Oriens disterminat axes
Trans mare, trans terras nascenti exercita Soli
Tybris habet. retro mouisse Tiphoëa montes
Centimanumque Gyan narratis. At ecce, Deorum,
Quem pater ordinibus, positisque sacrauerat aris,
Vulneribus perijsse ratus: iam sospes ab Arcto
Romulus innumeras acies aquilonibus actis
Aduexit. quot sunt Scythiæ glaciantibus oris,
Quot sunt Sarmaticis populi: qua frigida fluctus

Hinc,

Hinc, atque hinc geminos rigidis obiecit Alanis,
Indomitisque Getis tellus: quà turbine frangit,
Aequora quà stringit Boreas, niuibusque superbit
Aeternoque gelu durare in prælia gentes;
Cuncti adsunt, nostroq. petunt è sanguine pœnas.
Tam fera tempestas nos obruat? Ite per omnes
Vincendo Italiæ fines, decerpite lauros,
Vt patriæ amplexu transfossus, & ore parentum
Quisque cadat. Nisi dura licet mihi flectere corda,
Morte sequar: sin monstrat adhuc lux orta salutē,
Oremus proni Augustum; noua protinus hosti
Fœdera componat, se seque ad regna reseruet.
Quis parat insanus sibi funera? FORTIA quondã
Pectora declinant vulnus; telumque retorquet
Celanti similis victor, figitque sequentem.
CEDENDO occidat, Dux cõsul..t: aut sibi quisque
Rector ab imperijs reuocabit colla superbis.
Haud moritur defecta fides, vbi munere vitæ
Nos Regemq: malo subducimus. ARMA decorũ est
Condere, victrices repetant modò crastina dextras.
Dixerat. & nondum manifesto impulsa tumultu
Corda labant. sed missa manus, certique ferebant
Explorata duces: densari immania late
Corpora bellantum, & totas obducere valles
Agmina montanis iam descendentia castris. **Hæ tamen laruæ fuerũt.**
Miratur, causasque animo peruoluere Cæsar
Haud potis, ire nouis mandat signa obuia signis,
Atque improuisum ferro decernere Martem.
Miles at obstupuit: nec aperto credere campo,
Aut se se castris audebat, & vndique clamor,
Commixtaque ferox gliscit formidine questus.
Ecce superueniens diuersos nuncius agros

Nuncius obsessum Dalmatium refert.

Implebat clamore, ruensque augusta ciebat
Nomina: *Constantine tuos ni missa tuentur*
Auxilia, inclusos pugnatæ mœnibus Vrbis
Auferet hostis atrox. cingit, frangitque, premitque
Iamque tenet; miserare tuos. Nec plura. sed alto
Cum fremitu lamenta virûm, vocesque resultant.
Non aliter peritura gemens frumenta colonus,
Quæ sata flumineæ propter confinia ripæ
Hibernus demersit aquis stagnantibus imber.
Dumque truces queritur cauros, & nubila plenis
Exonerata notis, inimicaque messibus astra;
Turbidus ecce fragor crescentem preuius amnem
Personat. Ille suo iam pallidus ora periclo
Rupis in alta subit: fluuiusque rapacibus vndis
Fertur, & ingenti nimborum mole iacentes
Cum ripis proscindit agros: fluctuque voraci
Culta per vndantes voluit populata nouales.
Nō secus ingeminat tremefacta per agmina terror.

Metu crescit seditio.

Nuncius at veniens Augusti ante ora parentis,
Vix ego, dicebat, *per tela, per obsita vallo*
Solus, inops, tantum non lapsis Icarus alis
Castra superfugi. nulla est aut montibus altis,
Vallibus aut imis statio; qua dissita signo,
Discretis qua non videas tentoria velis
Tendere. Cum Borea vulsas è vertice Mundi
Aduexere Arctos, mediumque immanibus anguem
Vexillis glacie septem vinxere trionum.
Romulus hos Cæsar iussu regit. Vnde fugaci
Imperium iuueni, gelidusque accesserit Orbis
Incertum; bello tamen imperat. Arma secundo
Auspice Flaminiæ in populos ducebat & Vmbros
Dalmatius; subito hostiles cùm littora vectæ

Itala

Itala, turbato quæ verberat Adria fluctu,
Conuenere acies. Lybici nec turbine venti
Pulvereo plures nimbo voluuntur arenæ,
Quot venere fretis. Cessit, campoque receptis
Dux milesque tuus properauit in ardua castris:
Obstruxitq. arces. Equitum, peditumq. sequentem
Mœnibus è patrijs vix defendere procellam
Nobiscum Perusina manus; quibus horrea seruat
Arcta Ceres, tenuesque fames iam mordet aceruos:
Frustranturque animos, & fortia pectora vires.
Quod superest, præcurre Pater, peritura tuere
Corpora, Tyrrhenamq. Vrbem defende supremis
Excidijs. fundent animas, vitamque decoro
Sanguine: in ardentes subsident tecta ruinas,
Ne tua regna labent. Pater ò tu subtrahe morti,
Sponte tuam certa redimunt qui morte salutem.

Dalmaeius victor reuertente Romulo Perusiam compellitur.

Sic ait. At Cæsar numquam violentius alto
Vulnere curarum fixus stetit. Iret? & arctos,
Cum socijs, rupta murorum compede ciues
Solueret? at tergo nondum explorata coruscant
Signa ducum. Versis hos frangeret ante maniplis?
Primaque dispersis operiret stragibus arua?
Miles at insuetis animos terroribus implet,
Nec pugnæ palmæque pares. Ergo æstuat ardens
Ira, dolorque viro: tum verba silentia labris
Opprimit. Astabant domino capita alta senatus
Belligeri, fortisque manus. Facundus & ore
Artemius, Patresque inter iustissimus omnes,
Legatum reducem quem Roma in castra remisit:
Quid, fatur, *longinqua cupis certamina Cæsar,*
Nec prope tela iacis? vince hic, seu terga petentes
Prosternis: recto pauidam seu fulmine Romam.

Constātinus inexpectatis nuncijs turbatur.

Ducum in rem præsentem consilia, & sententiæ.

Percutis. Imperij numen, mundique superbum
Subde caput; dein cũcta tenes. Quis in arma resurgit
Romulus, ex imis emersa paludibus arma?
Hic quoque auernales iterum mergetur in vndas.
Sic ductor. Contraque refert Albauius: *Enses*
Est mihi cognatos, fodiunt qui castra, timendum.
Hostis habet vallum, milesue simillimus hosti,
Dum trepidat, dum signa fugæ deuota recondit.
Hic neque degeneres animos, aut pectora terror
Arguit. arguerim Furias huc dira ferentes
Sibila, & accensos facibus stridentibus angues.
Sed nisi bellantum ponat stupor; audeat amens
Pertentare aciem quisquam, Martemque ciere,
Turpia mox latos rapturus terga per agros?
Sederat immotus Cæsar, tum plura loquentem
Impatiens audire, fremit: surgensque: *Manebunt,*
Exclamat, *vosque este duces. Ego solus in hostes,*
Constantini audax Fortitudo.
Vnus in arma vocor. Me ne hinc spectare meorum
Cruda quiescentem sperastis funera? tanti est
Otia ferre Ducem? sedeant, fugiantue, pericli
Expertes quicumque meos odere triumphos.
Hæc ait. atque ingens rapta se protinus hasta
Extra efferre pedem, voluitque interritus heros
Ire, vel incertas extemplò adducere turmas.
At patres domini vestigia ponè sequentes
Circumstant, genua amplexi, precibusq. morantur,
Deplorantque fugam: *Sinat, albo crastina cœlo*
Orta dies signet rebus meliora gerendis
Tempora. prætereunte metu cras libera ferrum
Agmina, & attonitos cladem missura per hostes.
Stare fidem interea sua per secreta repostam,
Cordis ab occulto meditantem romula vallo
Funera.

Funera. Sic fantur, iamque omnes fusa per agros,
Fama ciet cuneos. concurritur. vndique clamor:
Vndique præcipiti miles collecta tumultu
Signa rapit. Regem magno agmine circumsistunt:
Dissona tum questu resonant, & vocibus ora.
Pars rogat, exoratque moram: pars visa rebelles
Intentare minas, vimque obiectare frementi,
Si patres nollet, populosque audire precantes.
At Cæsar: *Quid enim*, clamat, *morer amplius? & vos*
Hìc etiam augustos ferro violabitis artus?
Aut ego captiuus tradar? me me ipse periclis
Expediam. Dixit, nudatumque arripit ensem.
Tum vero stupuere omnes, ausoque reclamant.
At prope qui Regem steterant, mucrone micãtem
Prensauere manum, circumfusæque dolentum
Ad terram cecidere acies, veniamque gementes
Implorant, nec bella negant: Patresque receptum
Conferti statuunt clausa ad tentoria Regem.
TANTVM vox stygia, & iussæ valuere colubræ.
Sed paulum fluctus iam detumuere minantes,
Nec tamen ambiguis motas legionibus iras
Arcet muta quies. Medio ceu vidimus æstu
Horrificis rapidos discurrere nubibus austros,
Fulguraque & tonitrus, & aperto fulmina cœlo
Fundere. & immistos resonanti grandine nimbos:
Mox tamen abruptis iura intermissa procellis,
Stare & adhuc nigro pendentia nubila cœlo;
Nec dum auris solem radios crispare serenis.
Sic errat dubio Pax intermixta volatu,
Nec penitus victas adigit mitescere turmas.
At contra longè aduersos ardebat in hostes
Dalmatius, celsamque iugis obstruxerat Vrbem,

Milites iniussi ad Imperatorem conueniunt, & queruntur.

Cum eius indignatione.

Vis & astus Dæmonis.

Cõstantinũ, qui Bononiã intrauerat.

Nam poſtquã Auguſtũ venerata eſt Felſina fratrẽ;
Flaminiæ in populos metuendum vertere Martem
Iuſſus erat. Labari quàque ille timentibus aruis
Induxit ſublime iubar; patefacta ſubegit
Mœnia, nec populi frenos renuere decentes.
Ergo per Æmiliam poſitis velociter armis

Imolenſes. Foroliuienſes.

Corneli, Liuique forum ſtatuere quietas
Otia per terras:. ſciſsiſque Fauentia tectis,
Quà Pontis geminas elapſus flumine turres
Lamon frugiferas interluit amne nouales.
Vitiferis Ceſena iugis: veteriſque Rauennæ
Adriaci portus, ſtanteſque in littore claſſes
Accepere ducem, Flauique in nomina leges.
Tu quoque victorẽ veneraris Ariminum: & arces
Oblitæ imperia, & faſces ſtudiumque Tyranni.
Hinc populi Senonũ, ac ſenibus non æqua Piſauri

Nũc Foliam dicunt. Fanum Vrbs

Tecta; ferax aruis quamquam ſe pandit apricis
Et tellus liquido fœcunda rigatur Iſauro.
Hinc & Faneſtris Fortuna, & clara per æquam

Forosempronienſes. Senogallia.

Flaminiam fora Semproni: quique edita longe
Vrbinate iugo ſeruant: quique æquora iuxta

Nunc Metrũ dicunt apud quem victus eſt Aſdrubal frater Annibalis.

Sena tuos habuere lares: pulſata Metauro
Audaci qui ſaxa vident; potantque ſonantem
Pœnorum clades; alliſu vorticis vndam.
Vndique ſigna volũt: viſa vndique caſtra corõnãt.
Hàc ferro Fernande tonas: Maurice Britannos
Hàc vertis cuneos: hàc ductor in arma coruſcat
Dalmatius. Cuncti obſequio ſua colla reclinant,
Et capiunt domitas Aurelia iura per Vrbes.
Iamque propinquanti ſe nobilis addidit Ancon,
Quæ geminos inter ſubſidere mœnia colles
Iuſſit, & obiecto deſcendit ad æquora portu;

Adria turgentes quà formidabilis vndas
Sternit, & immanes frangens Aquilonibus iras
Spumantem sonitum placitas componit ad oras.
Inde per aerios, Picentia littora, montes
Cognatasque salo rupes; Laureta tenebat
Culmina. Dilecti Superis, magnæque daturi
Italiæ titulos, æternaque nomina colles,
Vos iuga Picenis fortunatissima terris;
Augurijs Diuûm, & cœli plaudentibus astris
Venturos olim iam tum signastis honores.
Nox aderat, numquam liquido sic pura sereno
Festinata mouens hilari spectacula cœlo:
Nam propè; vicinæ secreta virentia syluæ
Incoluit, rigidoque senex inclusus in antro
Egit deuotos Superis sine lumine soles;
Nomen Picenis non illaudabile terris:
Ille quidem nemore ex imo, specubusq; repostis
Audierat ferri sonitus, populosque domantem
Dalmatium: multumque super Constantia bella,
Et figenda Crucis Tarpeiam signa per arcem
Sollicitus, placitis onerabat sydera votis.
Ergo intempestæ per opaca silentia noctis
Speluncam, & scabris horrentia limina tophis
Egressus, cliuosa ibat per compita saltus.
Dein genibus viridi flexis super aggere collis
Indulget precibus: versosque ad sydera vultus,
Perfusos vultus lacrymis, multoque calentes
Flumine, tum palmas tendit: mundoque silenti,
Ipse dabat voces, & amica incendia cordi:
Diuinas fruiturque faces, augetque precando.
Eloquar ante Deum mutus cinis. En erit vnquam
Digna Deo vt fidens seruus loquar? auius exul

Lauretum, quod nomē postea loco datum.

Templum Virginis Lauretanæ in edito colle est situm.

Eo tempore Eremitarum nomen erat celebre in Ægypto.

Pij viri preces, & oratio

Heu cœlo procul, & patrijs secretus ab astris
Diuidor: at saltem miseræ solatia vitæ
Da Pater; alma Fides, populos vt vecta per omnes
Monstra indignatis pellat furialia templis.
Nec spes tanta subit; ni Flauius imperet Vrbi,
Cruxque triumphatam pulsi Iouis impleat arcem.
Vincimus: & pauidis stygia cum gente Tyrannis
Arua per hostiles dispergimus Itala cædes.
Sed tremefacta nouos horrescunt corda tumultus:
Venturisque timent, quæ non videre, periclis.
Nascitur anne iterum romanis cladibus ensis?
Anguis & attritos Maxentia colligit artus?
Tu pater ò, qui iussa potes seu vindice dextra
Bella redordiri, seu condere tempora Pacis,
Da finem, compesce dolos auerte ruinas,
Eumenidumq. truces, hominũq. extingue furores.
Sic fatur: lacrymisq. magis se se implet amatis:
Nutrit & illapsos, & ab imbribus elicit ignes.
Dumque recurrenti cœlestia complicat æstu
Gaudia, diffusos nec disquutit ore pauores;
Spiritus infremuit, densoque volumine nubes
Mouetur mare nontã fluctibus, quam indicatis classibus. Discidit obstantes: ac turbine compulit atro
Æquora sulcantem stridorque fragorq. procellam.
Asper & incussis aquilonis inhorruit alis
Adria, commotis pulsuque incumbit arenis.
Agnouit fluitare malum, mersusque dolore
Nempe, ait, *algentes ineunt maria alta Triones.*
Et strident, fluctuq. tonant, & littora frangunt.
Quid ferale parat? cur tempestatibus Arctos
Adriacis pelagi, & nostris male temperat oris?
Monstra vomet contra? gelido quæ missa profundo
Tecta ruent, vastis ictasque tridentibus Vrbes?
Dixe-

Dixerat, & presſis obmutuit ore querelis.
Ac metuit ventura magis. Spes orta viciſſim
Exorare monet Diuos, Diuûmque potentem
Reginam dextra laturam fulmina Matrem.
Venerat in collem ſenior, qui vertice cliui
Seu viret in ſulcos: veteri ſeu proxima ſaltu
Tollit frondoſis arbuſta virentia ramis.
Hic autem viſa aërios percurrere campos
Sydera, & albenti labentia crine per vmbras
Vicinam flammis innoxia lambere ſyluam.
Aduertitque oculos mœrens Pater. adſuit vnà
Dalmatius, geminique Duces; vt forte ſubibant
Obſeruaturo excubias in culmina greſſu:
Stelliferaſque faces, & candida ſigna ſalutant.
Sed maiora vident. nam quà poſt æquora tendit
Illyris, obiectas & montibus erigit oras,
Ignibus ecce mouet ſe conformata coruſcis
Cœleſtis per inane domus: cui lucida proni
Incumbunt, ſtelliſque micant faſtigia tecti:
Nec ſola in noctem vehitur. Nam quatuor alas
Supponunt oneri, flammiſque accenſa decoro
Terga miniſterio iuuenes, Ædemqne volantem
Depoſuere leues viridantis gramine ſyluæ.
Effulgent nemora: & miro ſe lucis opimæ
Certatim tellus, nox & fulgore coronat.
Reſtitit ore ſenex: tectique ad mobilis ignes
Obſtupuere Duces. Afflatus at ille, recepto
Plenior, emotuſque Deo, ventura volutans,
In voces, ac vota ſonat, limenque ferendum
Cœlicolis, ſacroſque loci memorauit honores.
Salue Auguſta domus: ſimulatis ignea ſaxis,
Virgineæ fingis quæ tecta ſimillima matris.

Tu

Collis, in quo poſtea conſtitit Domus Lauretana.

Domus Lauretana ſæpe nocturnis ignibus collucere viſa. Hæc tamen poetice narrantur.

Domus Lauretana in Picenum aduecta è Dalmatia.

Per manus Angelorum ſacra Domus eſt aduecta.

Tu nostræ augurio properas opibusque salutis.
Vnde venis? Vnde aërio nitidissima cursu
Pondera flammiferi proceres ad littora portant
Itala? Vera quidem seclis voluentibus Aedes
(Qua spatia immensi vincentem altissima Mundi
Virgo parens secreta Deum sub viscera clausit)
Has vaga cœlicolis veniet famulantibus oras.
Quæ antea è Galilæa venit in Dalmatiam. *Cum raptum Galilæa gemes, & Dalmata limen.*
Italiæ sed enim tu regnatricis amores
Deliciasque foues Virgo: tu Diua perennes
Huc sedes allapsa leges; vbi maxima, terris
Natali des iura domo, & de culmine collis
Muneribus superes populos regina petentes.
Cócursus ad Lauretanam Domum. *Finibus extremis & vtroque à sole profectas*
Aspicio gentes. desunt tecta hospita: desunt
Arua, nec innumeras capiunt latissima turmas.
Templum Virginis Lauretanæ opulentissimum. *Templum ingens, sublime tholo, positumq. latinis*
Certatim patribus, & non superabile donis
Secula mirantur: prohibetque opulentia fines,
Atque auri argentique modum; composita per aras
Clara figuratis tot spirant signa metallis:
Plena tot ingestas claudunt æraria gemmas:
Luminaque aduectæ clatbris conduntur erythræ.
Cunctarum tu diues opum, sed nomine Diua
Domus ornata extrinsecus sculpto marmore. *Præfulges opulenta magis venerabilis ædes:*
Insculptis (parium nec dedignabere marmor)
Et circum positis tua viuere saxa figuris.
Ornatus interior eiusdem. *Interior sed quanta nites? seu pascit oliuo*
Immortale iubar, numerosaque lampas in auro,
Argentoue tibi aduigilat: siue aurea pendent
Quæ Cosmus II. Mag. Dux Hetr. obtulit. *Cornua parietibus: Dominam siue ante coruscant*
Innumeras simulacra faces, Superique volantes
Argen-

Argento solidi, lucemque imitante metallo,
Et celante fores sanctaeque armaria cellae.
Tu medio stabis, totque inter maxima terae
Sydera sublimis, consertaque lumina gemmis,
Diua ter attolles scandentem fronte coronam:
Virgataeque gerens auro (mirabile textum)
Fluxaque demittens humeris velamina telae
Fulgebis, semperque nouo pulcherrima cultu,
Salue iterum Mundiq. decus, fidumq. vocantum
Auxilium: spes ô miseris, ô prima salutis
Lux oriens, ô stella feris inimica procellis,
Errantumque in nocte iubar, nigrasque tenebras
Alba fugans, Solisque potens Aurora sequentis.
Ipsa quidem huc olim populis celebranda futuris
Limina deduces, Superisque habitabile tectum.
Sed tamen hic locus est, quo te iam Diua micantem
Sublimi è solio, & fundentem occulta per auras
Munera cœlicolae reuehunt: Non secula curae
Sera tibi tantum, aut venturi est ambitus aeui;
Se quoque nostra tuis defensa tuebitur aetas,
Stabitque imperijs, opibusque refecta secundis.
Ergo potens ô Mater ades: tu Flauia bella
Dirige. Si fragor intenti super intonat ensis,
Et castra ignotus trepidantia percutit horror;
Si mare despumat glaciata aquilonibus arma;
Verte precor, depelle manus, aut frange minaces:
Fulmine flagrantem ferientibus obijce dextram,
Nosque tege, vt teneros alarum tegmine natos.
Non erimus facti immemores: te Flauia templis
Accipiet, Pietasque pio donum Orbe rependet.
Interea tibi bella geret: tibi vincitur Orbis.
Haec ait. allapsusque solo veneratur euntem

Simulacrum B. Virginis in eadem ornatissimum.

Homines indigēt patrocinio B. Virginis.

Iam ſyluæ hoſpitio, & flammis accenſa ſecantem
Nubila. Continuant vnà votumque preceſque
Dalmatius, ſtratique Duces. Nec Diua ſerenum
Abnuit augurium, cum vaneſcentia tecta:
Collis & extremos in noctem conderet ignes.
Nam ſubito mutata nouas incendia formas
Duxerunt, laurique pares imitantia frondes,
Texerunt vario folioſam termite nubem.
Nec procul ardebant, & ſcintillantibus auris
In palmam luxere faces: ramiſque reductis
Flamma triumphales ſimulauit flexa coronas,
Explicat in zephyros rutilum quà laurea crinem,
Tunc autem ſenior: *Nec vos*, exclamat, *ituras*
Spectatis bello per Flauia tempora lauros,
Naſcentes ſimili quas fundit imagine cœlum?
Tu, Lauræ collis cui Lauretana per æuum
Nomina, & immotas, ò Diua, regerminat aras,
Dilectas aperis, donas & ab æthere frondes.
Accipimus: dantē ſequimur, veneramur amantem:
Teque duce innexos religamus fronte corymbos.
Tu ſertis cohibes numquam pereuntibus ora,
Victorum ne ceſſet honor, temploque perenni
Numquam deficiant dominæ victricis honores.
Sic ait. accendenſque viros longinqua reuoluit
Seu decora, & Diuæ titulos: ſeu proxima belli,
Præmia. tum caris iterum ſe reddidit antris.

Vt ex lauro, & palma oſtenderetur victoria Conſtantini.

A Lauretæ loci domina dicta Domus Lauretana.

Iamq vices operum, vigileſq. in caſtra labores
Nox abitura vocat, rorantibus humida guttis:
Et reducem pertæſa diem, conſortia lucis
Odit, & aduerſi decurrit ad otia Mundi;
Signaque laurigera victor ſtatione mouebat.
Iam Ricinæ colles, ſubiectaque collibus arua

Recinetum.

Miles

Miles habet. lapsus natalis vertice fontis,
Anfractus quà per rigidos, cautesque volutus
Scrupea vorticibus latrat saxeta fragosis
Et ruit in campos latissimus amne Cluentus.
Quàque pares ducens maternis rupibus vndas
Turbidus angustas resonare Potentia valles,
Tum late obiectas frangens lapidosus arenas
Populeas ripis audet proscindere syluas.
Missus vterque tuis, montanæ deuius aulæ,
Appennine iugis, clausis modò calle profundo
Hospes aberrat aquis: aruis modò liber apertis
Currit inoffenso spatiosus ad æquora fluctu.
Iam ciues Firmana fides: iam subdidit Vrbem — Firmani.
Quam cum fraterno circumluit amne Truentum, — Asculum. Castellani nomine.
Maioremque rapax furacibus abdit in vndis.
At parte ex alia populos è collibus altis
Auximon, Æsinæque arces, Labienaque tecta, — Auximates, Æsini.
Quæque vetus sacro melior Septempeda nomen — Cingulani. Vrbs S. Seuerini.
Obruit, acclinant, Vltro Maxentia vellunt,
Et properant fortes ad Flauia signa Coloni:
Aut parent hilares numerosa per oppida gentes.
Culmina tum per summa Camers, collesq. per imos — Camertes. Tolentinates.
Tollentina manus: calidum quicumque per altos
Solem Apennini scopulos, hyememque niualem
Questus, amat patrios durus tamen incola montes:
Semotosque aruis & rupibus aspicit Vmbros.
Iamque egressa iugi cliuis pendentibus arma,
Expatiata premunt cerealibus æquora glebis:
Vlmiferoque patet vindemia credita luco,
Et circumstructæ tumulis frondentibus Vrbes:
Spoletumque minax montosisque oppida saxis: — Spoletani.
Claraque Fulginea: & cœlo memorabile nomen — Fulginates.

Asi-

Assisiates. Propter S. Franciscum assisiatem. Perusini.

Assisium: contraque arces porrecta superbas
Mœnia, quæ spectant Tiberim Perusina iacentem,
Imperioque leuant Tuscos, ac vertice fines;
Flauius & validis miles tenet omnia frenis.
Hev faciles audax Victoria vertere pennas,
Tristiaque ancipiti miscere pericula ludo.
Improuisum alnis Adriana per æquora vectis
Indoluit Martem venisse ad littora victor,
Atque Italum subitis tenuisse noualia turmis.
Sederat impauidis Tiberina ad flumina castris
Dalmatius, velantque Vmbros tentoria campos.
Iamque iter Augusti ad sedes atque agmina fratris
Iusserat. Ecce nouis à tergo vndare maniplis,
Perque Apenninos arma increbrescere saltus.
Romulus acer adest, cui Sarmata fortibus ausis,
Signaque Pannonius, Germanicus explicat Ister,
Romanumq. ducem sequitur. Tot millia numquam
Impulit angue minax, spirisq. immanibus Arctos.
Seu cum Theutonicas gentes, & Cimbrica bella,
Siue Getas, Hunnosque feros, Italùmque, feroces
In cladem, terris glaciantibus egit Alanos.
Flauius haud alios per summa cacumina miles
Aspicit. Hi longa montes statione coronant:
Armaq. torquentem glomerant in vertice nubem.
Nec mora. labuntur celeres, aciemque coactis
Densauere globis. Stabat pro turribus hostis
Flauius, & vallis atque aggere castra tegebat.
Nec tamen obijcere aut fossas, aut condere portis
Signa volunt: conferre manus, dubiæq. cruentos
Haud dubitant pugnæ committere protinus enses.
Ipse prior, stimulos cui gloria conijcit, ardens
Dalmatius, gestæque mouent iam nomina famæ;

Victoriæ inopinata conuersio.

Romulus dux copiarũ Septemtrionalium.

Flauiani se opponũt irruenti Romulo.

Hi

Hi ne, ait, Icareis cœli per inania pennis
Adueniunt? nostro tam ferro iraque calentes
Ni ceræ fluxere, fluant. Ite, obuia morti
Corpora spumanti mersate natantia fluctu;
Si deest vnda maris, tumidi date sanguinis vndam.
Sic fatur. vulsoque iubet procedere vallo
Agmina. vociferant, raptimque in prælia tendunt,
Tam vario clamore virûm, quam dissona plausu;
Nec subit, impariles animis expendere vires.

Dalmatius suos excitat.

Lubrica deuexi tum sol vrgebat olympi,
Et radijs iaculatus aquas, arcemque liquentem,
Humida tentabat flagranti irrumpere curru
Mœnia. cum geminę, at bello non æquą ferentes,
Concurrère manus. Audendi hos incitat vsus:
Hortanturque suæ decora ad victricia palmæ.
Hos numerus, crebrisq. mouent vexilla maniplis,
Et ferro fera mens, & nescia pectora vinci.
Signa tubæ dederant, & aënea cornua cantum.
Quisque tamen pugnam dextraq. & voce iubebat.
Iam stridunt liquidas Constantia pila per auras.
Personat excussis non segnior aëra neruis
Hostis: & effundens calamo defixa volanti
Vulnera præcipitem contexit in æthere nubem;
Vndique lapsa furit volucri mors credita telo.
Eminus at contorta furor pendere iubebat
Funera. Densantur cunei, clypeataque contra
Obuersis compressa acies mucronibus ardet:
Inque artus scrutatus iter micat ensis in ensem,
Immersusque calet calido magis amne cruoris.
Non lorica tegit conserta tenacibus hamis,
Non squamis per mēbra chalybs innexus aënis.
Indefensa subit penetrabile viscera ferrum,

Pugna exercitus Dalmatij cum copijs Romuli.

Incerta primùm victoria.

Vitam

Vitam indignantem lacerans, frustraque latentem.
Sed quāuis numero obruitur; tamen ense cateruas
Flauius irrumpit miles, perque agmina pandit
Densus iter prohibent immota phalangibus arma
Germanis, durique sonant in scuta dolones,
Et prætenta seges fodientibus accubat hastis.
Ecce arctous eques latos patefacta per agros
Cornua contraxit, laxisque Aurelia frenis
In latera stragem cursu violentus agebat.
Stat defixa loco, peditemq. equitemq. moratur
Deïn inclinante in milites Romuli
Constantina manus, vultuque, ac vulnere turbat.
Illi vrgent, contra instat eques, teloque trabali
Imminet: ora pedes stricto mucrone petebat,
Corporaque, hostiles contundit & ensibus enses.
Sensit vt aduersæ non æqua pericula pugnæ,
Et iam cessuras nimium tentasse cohortes
Dalmatius, turmis se se glomerantibus infert:
Tum ciet ore viros, dictisque exempla ministrat,
Certando certare docens. Languentia fessis
Exprobat, aut manibus dequestus hebescere tela:
Lapsantes alios releuat: Martisque per ignem
Ardentes ardere magis, totasque iubebat
Hostis in obstrictas acies effundere flammas.
Dalmatij milites fessi, & nutantes.
Sed pauci, fessique labant, neque tendere contra
Innumeros, latoque valent consistere campo,
Aut inferre pedem, stabilemque inducere pugnam.
Barbarus ordinibus, nexisque hoc densior armis
Tendit in aduersos: & equestri impulsa procella
Ferrea vulnifico nubes quatit agmina nimbo.
Fons erumpētibus furtim aquæ spiculis conspicuus.
Ceu quondam ignarus septis florentibus hospes
Spectatum subit imbriferi miracula fontis:
Pendentemq. super cameris pluuialibus vndam.
Illa

Illa cauis tegit insidias occulta dolosis,
Fistula nec latices aperit, nec murmura fundit.
Ast vbi compositis conclauia picta lapillis,
Muscosos propterque lacus, & fraude tumentes
Turba coit; tunc flumineis armata sagittis
Lympha repente ferox surgit: tunc spicula cæcis
Prosiliunt iaculata tubis, percussaque terga
Clamãtum, frontemque oculosque liquentia figũt:
Desuper vndat hyems nimbis, asarotaque subter
Horrescunt iaculis; ferit vndique missilis humor:
Vndique tempestas aditus densissima claudit:
Vulneraq. ingeminant; pro sãguine depluit imber:
Spumeus amne natat fons, & mutatus in amnem.
Non aliter clausum densis legionibus hostem
Signa premunt, scythicæq. manus, & funera miscẽt.
It circum, stimulisque animos flagrantibus implet
Romulus, ac sæuos media inter millia sensus
Asperat, aut fortes cessantibus ingerit iras.
Fit cædes: truncisq. abeunt sua corpora membris:
Cumque viris calcantur equi, perfossaque ferro
Arma iacent, se seque rotant fracta arma vicissim:
Discissæque hastis hastæ, discussaque cuspis
Cuspide, & ense ensis: lacerantque volantia vẽtos
Fragmina. Tum primis vinci se Flauius armis
Indoluit, sensitque pares non ire phalanges.
Ergo laborantes referunt vestigia turmæ:
Atque in castra Duces reuocãt, monstrãtq. vocan-
Occiduo iam Sole diem, quæ noctis ad ortum (tem
Prælia paciferis morientia conderet vmbris.
Dalmatius reduces laudat, neque tardat euntes.
Conueniunt. aderat foribus discretus apertis
Vallus, & aggesto custos super aggere miles;

Pauimentũ tessserulis picta.

Romuli virtus bellica.

Milites Constantini, illo absente primùm victi.

M Flauia

Et recipit ſe intra vallum alijs defendentibus.

Flauia roboream pubes infunditur arcem.
Miſſilibuſque arcetur eques, totiſque repellit
Mœnibus arctoos legio caſtrenſis alumnos,
Si quà auſi muros ineunt: geminuſque profundas
Amnis inundauit ſudore, & ſanguine foſſas:
Obruit immerſas nox & caligine pugnas.
(Auertère gradus. ſed enim clamoribus hoſtes
Horrificis non tela manu, non corde remittunt
Pugnandi rabiem. verum hanc per caſtra refertis
Tandem diſtenti dapibus, ſomnoque reponunt.)
Nec tamen inſomnes curas, animoq. vagantes
Pellere nox fluctus poterat, quibus æſtuat omnis
Conſtantina manus, ſignis inhonora fugatis.
Quamquam partitas ſua per tentoria turmas
Excubiæ ſeruant vigiles: dapibuſque refecta
Corpora, & in ſeram languent reſoluta quietem.

Dalmatij vigilantia, & prouidentia.

At tacitus curas, ægerquè inſomnis alebat
Ipſe magis, meditanſq. abitum: Patribuſq. vocatis

Qui cẽſet deſertis caſtris militis tutum fore receptũ intra Peruſiam.

Mœnia Dalmatius Peruſinæ altiſsima rupis
Monſtrat, & obiectum pulſantibus æthera muris,
Occluſas furijs pluſquam borealibus arces.
Ne qua mora obſtaret, velata per otia noctis
Collem aſcenſuros motis iuſſo ordine caſtris;
Hanc fore nutantes ſedemque domumq. ſalutis.
Aſſenſique, ducem proceres, & iuſſa ſequuntur.
Nox adeo, ſerus quos cœlo accenderat ignes
Heſperus, obtenſis cælauerat inuida velis,
Et dorſo vmbrarum ſe ſe intempeſta vehebat:
Iamque pererrato ſupremi è culmine Mundi
Labitur. egreſſas per fida ſilentia turmas
Cum iuſſere Duces Peruſini accliuia montis
Scandere. Succeſſere iugo, portiſque recepti

Cra-

Craſtina barbaricæ ludunt certamina gentis.
Finibus Hetruſcis, eademque in finibus Vmbris
Antiqua exurgit, colleſque erecta per altos
Vrbs augusta caput radijs Perusina coronat.
Quippe abſciſſa velut radiantem cuſpidat orbem,
Stellaque coniferam diſcriminat aurea lucem:
Sic ea, productis per longa ſuburbia muris,
Dorſum accliue leuat, veteri quod mœnia ſaxo
Interiora tegunt, ſeruantq. minantia cœlo
Vertice inæquali, gradibuſque ſimillima tecta.
Ipſa per ingentes ſuſpenſis molibus arcus
Nexuit aërios colles, geminoque parauit
Strata foro: aut celſis propiorem pulſat olympum
Turribus: aut clatris, teretiſque vt carcere ferri
Occludit ſalientis aquas, & marmora fontis.
Quid dicam impoſitas arces, & ſtructile vallum?
Durat vbi aggeribus numquam violanda ſolutis
Compages operum: ſeu procurrentia roſtris
Mœnia producunt clauſos firmiſſima fines:
Tormentiſq. ſonant, atque ære minantia clauſtra;
Saxa vnde, & rigidæ cautes, ferroque trabali
Spicula torquentur: vinclis ac pondere vaſto
Libramenta fremunt, meditataque tela ruinas;
Baliſtæque graues ſua per caſtella tonantes.
Tuque Vrbs, florenti cui ſe pendentia cliuo
Molliter acclinant late iuga: proſpicis alto
Culmine vitiferos vuis flaueſcere colles,
Veſtitos olea colles: & pinguibus annis
Purpureos baccæ viridi certare racemos.
Hinc grauidas meſſes, quà frugibus æquora lætis
Camporum Tiberina iacent; mediuſque ſilentes
Voluit aquas, Romæ nondum par mœnibus amnis.

Vrbs Perusia deſcribitur.

Quæ ſita eſt inſtar Stellæ.

Nec propriè Suburbia, ſed pars auctæ Vrbis.

Eius pars in dorſo mōtis, tectis altero alteri imminentibus.

Arx inſignis, per anticipationem temporũ deſcripta.

Hęc tormenta antiquis vſui fuere.

Territorium Perusinum, fœcundum, & amœnum, & campeſtre, quà Tiberis fluit.

Ergo vbi tyrrhenam miles penetrauit in Vrbem
Flauius, ac tutos acies videre penates;
Iuncta catenatis occludi robora portis,
Obstructosque foris aditus, atque alta teneri
Mœnia, disponique iubet tormenta per arces
Dalmatius. properant iussi, murosque coronant.
Hi tendunt per summa iugi: pars ardua Marte
Aërias implent turres: vigilesque periclo
Partiti excubias versant. tum, fortia bello
Pectora, conueniunt ciues, ac fida ministrant
Auxilia, & validas vectant in prælia moles.

Dalmatius Perusiæ inclusus Vrbē tuetur.

Reddiderat lux orta diem, desertaque castra,
Et vacuos profugo patefecit milite campos.
Sed ratus occultas inimico insidere saltu
Romulus insidias, & opertam vallibus imis
Turgère armorum subita in certamina messem,
Exploratores præmisit in arua maniplos.
Ast vbi depulsos in nocte silentibus hostes
Audijt aggeribus, fraudes & abesse nocentes;
O pudor, exclamat: *fugiunt. proh turpia fœdi*
Signa metus. Ite, & montanis condite claustris
Segnitiem, vilesq. manus. Ego claustra reuellam,
Igne ruam, ferroque domos, ignemque ruinis
Extinguam, lapsaque viros super Vrbe sepultos.

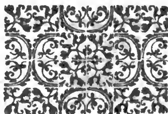
Romulus hostes elapsos aduertit.

Vix ea. cum iussit Perusinos scandere montes
Agmina. Succedunt propere, dispersaque totis
Firmant castra iugis, defixaque signa coruscant.
Quin etiam muros medias perducere valles,
Et pluteis munire cauis, atque aggere multo
Cingere, tum pinnis, magnæque crepidine fossæ
Accelerant, stabilesque operi circumdare turres;
Ne ludat monimenta dolus: ne diruat ardens

Et Perusiam obsidet.

Impe-

Impetus: occlusa, fugiens sua funera, ne quis
Efferat Vrbe gradus: ne quis se se inferat hostis;
Obsidiumque tenax nexo impenetrabile vallo
Extera submoueat, ciuilia comprimat arma.
Et tum forte Fames desertis squalida campis.
Lustrabat sterilem Perusinis mœnibus annum, In qua rei frumentariæ inopia.
Et bello assuetos tremefecerat horrida ciues.
Quippe illi, siquas segetes, Cereremque malignam
Horrea condiderant, tenues ac messis aceruos
Degenerare dolent, populataque pestibus atris
Frumenta, aut auidum subito corrupta per ignem.
Horruit hæc; duris sed fortia pectora firmat
Flauius. Interea comitem vitæque, viæque
Romulus ignari Marium genitoris ad Vrbem, Marius Romuli socius ab eodē mittitur ad Maxentium.
Narratum auxilia, & cuneos aquilone frementes
Miserat. antiquos iamque ille reliquerat Vmbros;
Et populos superat per saxa, per arua Sabellos:
Rursus & Ausonij ripis allabitur amnis,

CONSTANTINI LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

Maxentius locatis ad pontem Miluium castris super Tiberim ligneum pontem ædificat, vt sponte solutus hostem in fluuium effundat. Id ne Constantinum lateret, Maximus Consul clam seruum nuncium mittit, qui captus, cruciatusque Consulis filius agnoscitur. Quarè ambo damnati, occiduntur. Intereà Constantinus de rerum conuersione sollicitus, cœlesti monitu vocatos ad se pios Sacerdotes solemni ritu preces, & sacra facere iubet: qui noctu atque interdiù Deo continuatas preces offerunt.

Ondum Romanis medio se flumine Tybris
Mœnibus infundit, tumidæque superbior vrnæ
Effundit latices, cunctarum vt Cæsar aquarum
Humida iura ferat, dominas dominatus in arces;
Pons Miluius extra Vrbē. Cum super impositam violento gurgite molem
Pulsat, & incassum vellit latrantibus vndis.

Hic

Hic vbi Flaminiæ monimentum immobile ripæ
Aerios suspendit iter sublime per arcus
Miluius, & fracto sua pondera conserit amni.
Huc quoque progressus turbatę à mœnibus Vrbis
Venerat: ac densis Maxentius obsitus armis
Iussa ferox duro legionibus ore ferebat.
Quippe reuertentes Asiano è Marte cateruas,
Euphratisque vadis, Ciliciumque è littore longe
Lætus, & Assyrijs reduces acceperat oris:
Eoásque manus Aurelia bella vocantes,
Romaque iuratas, Prætoria signa, cohortes,
Tergeminoque addit lectos ex ordine ciues,
Frustra implorantes, inuitaque tela mouentes.
Ergo ferus Ductor positis pro flumine castris
Tybridis arua tenet circumuallata recuruo
Aggere, decliuesque locos: vnde ortus in auras
Vaticanus apex longo trahit ordine montes.
Tum folio exceptus viridi, quod cespite molli
Struxerat alloquio miles, nondum ore minaci
Verba dabat. Nouus ecce hospes, iuuenūq. corona
Stipatus monimenta subit, dominique tribunal
Pronus adorauit Marius: tum dicta resoluens,
Adsum, ait, *ô Princeps: vectis quoq. Cæsar in armis*
Romulus acer adest. Illum proh quanta refuso
Sanguine tempestas, & ab vsque trionibus altis
Ambit inundantem, & stragem sine more ferentem.
Vim sensere hostes: clausos vt ouilibus agnos,
Quos iugulat, laceratq. ferox. Victoria nostra est.
Sic adeo exstantis iam nouerat ora Tyrannus,
Visa memor repetens, diræque venefica noctis
Promissa. Vtque acies ad Principis ora coactæ
Dicturo astabant, circumque ardentibus auro

Maxentius castra locat ad pontem Miluium.

Vaticani mótes lõgo dorso secundum Tiberim extensi.

Marius ad Maxentium.

Maxentij al loquutio ad Legiones.

Fulgebat signis, sic excipit orsa loquentis.
Vicimus ò Comites: Aquilis prætexite lauros,
Cura quibus vexilla meo splendentia sole
Incumbit, fortemque viris inducere Martem.
Pugnauere Deis hostes: at fulmine corda
Traiecti, flammas expirauere cruentas.
Romulus ipse ferit: cœloque, Iouique receptus
Haud minor ense tonat: quas & sacrauimus aras
Stratus sanguineis exercitus imbuit vndis.

Gloriosè, nec verè dicta.

Victima opima placet: tantisque litauimus extis.
Quod superest, labor extrema iam bellicus ora
Vertitur. extincta nihil est ab Tigre timendum.
Sed propiora tamen nostræ quod vulnera dextræ
Flauius expectat, moriturаque membra Tyranni
Ipse vocat Tiberis: iamque imo exercita fundo
Lympha laborata spumauit mole sepulchrum;
Ite omnes: tabulata noui contexite pontis
Auditura meas inuito flumine leges;
Nam geret arbitrio Tiberis quoque vincula nostro.
Vix ea. Partiturque viros, operique futuro

Sabina regio præter alios fines, Tiberi terminatur.

Instruit. Extemplò syluæ prognata Sabinæ
Robora deuoluūt, quercusque ornosque superbas,
Fraxineasque trabes, nodosaque brachia nigræ
Ilicis, esculeæ desectaque corpora gentis:
Non abies, non pinus abest, nec odora cupressus.
Vndique vectantur nemorosi antiqua senatus,
Aut ferro capita alta cadunt. gemuere parentes
Auelli sobolem saltus, populumque comantem,
Spemque renascentis violatam vulnere prolis.
Respondant crebris percussa fragoribus arua:
Præscius atque horret syluestria pondera Tybris.
Principio quernos, genus immersabile, truncos
Con-

Conijciunt: ſpatiumque vadis fluuiale profundis
Exuperant. Hærent fundo defixa tenaci,
Tignaque limoſis auide mordentur arenis.
Hæc adeo (propius geminas ſeu lambere ripas,
Seu dorſo medios videas proſcindere fluctus)
Directas ſuper accipiunt, duplicemque per oram
Extendère trabes. cuneis nodantur aënis,
Complexuque extrema tenent, complexa tenētur,
Inque vicem ſe ſe per mutua frena coërcent.
Hinc autem inſtratis nudata ex arbore ramis
Suſpenſum denſatur opus, tabulataque textis
Vlmea clauduntur ſpondis, validaque cupreſſo.
Nec tibi tot ſuperant fluctus Tiberine voraces,
Vt quatere, ilignamque velis excindere molem.
Quamuis imbriferi violentior agmine cœli
Huc rueres, vndaque; tibi quam rupibus altis
Apenninus alit, natos partitus in amnes,
Vt tyrrhena tuo ſcindat magis æquora cornu.
Pons tamen occultis irritamenta ruinis
Celat & inſtabili mendax compage, ſolutas
Proijciet chalybum manicas, & iuſſa remittens
Libramenta, graues operum laxabit habenas.
Tum verò ſe ſponte ruens, conuulſaque fractis
Machina ponderibus ſubiectam ſidet in vndam,
Et ſpolia immerget nemorum, ſyluamq. natantem
Cum ſtrepitu; qualis valles, ſeptemque mouere
Culmina, tum ripas poterit, totoque ſonantem
Gurgite, & auerſo refluentem flumine Tybrim.
Sic quondam, ſcenis cum ſe celebrata latinis
Infert regali clamoſa Tragœdia cultu,
Cognato chlamydes, & ſanguine picta cothurnos;
Pegmata mobilibus creſcunt operoſa trapetis,
Aut

Pons ligneus iuſſu Maxentij in Tiberi extructus.

Pons ita fabricatus, vt ſe ſponte diſſolueret.

Automata & phœnomena admirabilia Romæ in ludis ſcenicis.

Aut templa, aut ſcopulos, celſa ſue imitãtia turres,
Et ſpatioſa graues ſubeunt ad pulpita montes:
Ecce inter plauſus, feſtique oculata theatri
Gaudia, ponderibus ſubito compulſa reductis
Decipiunt nexus, tabulataque fixa dehiſcunt:
Seu rapiunt ſe ſe, vaſtaque voragine condunt,
Facta ſibi tumulus, tumuloque emiſſa reſurgunt.
Penſilis haud alitèr perituri machina pontis
Libratur, nexatque ſuas, celatque ruinas:
Doctaque roboreo furtim compingere textu
Artifices immota dolos, fractumque morari,
Et ſubito in ſe ſe diſrupta reſidere lapſu,
Funera iuncta ſuis, Aurelia funera põſcit.
Ipſe ferus qui iuſſit opus, lætatur in hoſtem
Coniurare vnà Tiberim: ſperatque Tyrannus
Conſtantine tuam trabibus ſuſpendere cladem.
Ipſe recognoſcens, Mario comitatus adire
Sedulus abiegnas fraudes: ſyluæque labantis
Callida conſilia, & quercus tentare fugaces.
Inde memor nati, verſoque in gaudia vultu
Intentas iterum dictis accommodat aures
Longinquum referentis iter, fluctuſque remenſos,
Et populos caro cum Cæſare bella ferentes.

Maximus Cõſul opportunè mentem ſuam Cõſtantino detegere ſtatuit.

Maximus at Conſul (Patribus, namq. ille, ſagatis,
Pugnaci trabea Maxentia caſtra tenebat)
Pontis vt inſidias, Flauique pericula vidit;
Tempus adeſſe ratus, clauſas quò pectore curas
Panderet, ac miſſo Conſtantia dona referret
Munere: ſollicitus clam, nocte ſilentibus vmbris,
Alloquitur Selium, quem de famulantibus vnum
Seruorum gregibus muta ad ſecreta vocabat.
Quæ tibi corda regit per dura, per aſpera virtus,

Atque

Atque expensa fides, & inexpugnabile pœnis,
Rebus & ingenium plusquam seruile gerendis
Me trahit in dubium callem; cogitque timentem
Aut aperire meos ventura in præmia sensus,
Aut properare tuæ forsan mala funera vitæ.
Vix ea. Cũ Selius: *Trepidantem atque vltima lethi*
Ausim non equidem dominum damnare timentem.
Me vero arguerim, qui tot per lustra, latentis
Vela ignotus adhuc nequeam rescindere cordis.
Vsque adeo peregrina tuas successit in ædes
Indolis hæc species, librataque pondere virtus?
Quid dubitas, prædemque vocas? seu facta periclo
Nulla via est: vnum seu turbine corripit ignis,
Ipse cadam. Lacerata iubes hoc pectora ferro
Traÿciam? me me ense petam. Demergar in vndas?
Demersum Tiberinus habet. quodcumque placebit
Exequor. At Consul: *Vario discrimina casu:*
Sceptra quoq. & magnis veniunt sua premia factis:
Grandia fidentes agimus: Timor omnia frangit.
Quondam etiã vires acuit Metus. Vnus ad Vrbem
Scilicet, heu miseris quassam terroribus Vrbem,
Vnus ego meliora sequor, qui Flauia votis
Arma sequor. sed vota palam retegenda monebant,
Fidus vt in nostri partem traherere laboris.
Aspicis, vt sæuus iurisque euersor, & Vrbis
Ponte sub iliceo lapsum fabricatur, & vrnam
Hostibus? I velox, Maxentia protinus audax
Victori commenta refer. Ne solus aberres,
Dux tibi Libertas, quam tradimus. auspice Diua
Constantina meus tu signa tuebere miles,
Et fando pœne amissum molire triumphum.
Dixerat. at Selius; *Minus est, quod liber in arma*

In-

Oratio Consulis initio dubitãtis de fide serui.

Verba serui plusquã seruilẽ animum præseferẽtis.

Detegit se Consul.

Et donat libertate seruũ, vt eat honorificentius.

Ingredior, domini quàm iussa facessere, dixit,
Nec vinclis me soluo tuis. Nunc ocyor auris
Tendam seruus iter: referam, quo pendeat arcu
Lignea Mors, raptura ducē mox Tybris in vndas
Naufraga. Romanos victor te Consule seruet
Flauius, inque vicem reddat, quos debet honores.
Sic ait. intentusque viæ iam castra parabat
Fallere; nubifero se nox densissima peplo
Texerat. incedit tacitus, proiectaque saltu
Audet ab elato transmittere corpora vallo,
Tum properat metuens, prima ne forte resurgant
Luce renascentem comitata pericula solem:
Notaque inaspecto sequitur diuortia passu.
Venerat ad Cremeram, qui largo opulentior imbre
Fudit in hetruscas se prodigus amne nouales.
Hærebatque vadis miles cunctatus aquosis,
Nando neque aduersam potis est cōtingere ripam.
Haud procul hinc veteris senium vincētibus qui
Mæsia roboribus, ferroque intacta superbis
Stabat sylua comis. sed enim mandata sequutus
Maxenti audacem duxti Serrane cohortem
Fraxineum cæsure nemus. namque ille iubebat
Pontis ad excubias contexta domabilis orni,
Iunctaque detonsæ tabulata educere pinus,
Et validis vinctas trabibus committere turres.
Portabant luci exuuias, luctataque cauris
Brachia glandiferæ plebis, deiecta volucrum
Hospitia, & nudis inhonora cadauera truncis.
Vidit aberrantem procul, & vada clausa petentem
Agnouitque virum Serranus: & Vrbe Quirini
Seruitioque abijsse ratus; *Num transfuga*, dixit,
Romanas acies, atque acta nouissima nostri.

Selius è castris pergit ad Constantinū.

Fluuius prope fines Hetruriç, ad quē Fabij sunt occisi.

Sylua Veientum prope fines Hetruriç, de qua Liu.

Materia ad turres ædificandas, pro custodia pōtis.

Regis

Regis in hostiles effundet proditor aures,
Dedecorumq. rapax, aurique, & sanguinis emptor?
Tormenti digne ò pretio fugitiue trabalis.
En gerimus: trunca pendebis ab arbore. Fatus
Aduocat extemplo socios, & in agmine ducens
Fumanti præcurrit equo. Iam flumina pressis
Mitia vorticibus, placidasque offenderat vndas
Nuncius: extremæ stantemque in margine ripæ
Fidentemque vadis reuocans, & cursibus actus
In gyrum circumdat eques. dextraque prehenso, Selius ab equitibus deprehenditur.
Tu ne fugam, Serranus ait, *meditaris in hostem?*
Exportansque dolos Latio, tyrrhena per arua Et ab eorum duce obiurgatur.
Diluuio exundas scelerum? quo turgidus amnis
Clausit iter, vasta tollitque voragine molem
Obiectantem vndas, fluctusque & saxa rotantem.
At Selius contra (stricti nam protinus ensis
Pectus in aduersum verso mucrone ruebat)
Tu quoque inundabis sitientem sanguinis amnem,
Inclamat, *calidoque imbri super arua tumentem*
Incrementa negas Cremeræ? Sic fatus, agebat
Vulnus; & immisso rupisset viscera ferro.
At subit auxilio, dextramque retorquet equestris A quibus se fortiter defendit.
Circumfusa manus. capiunt, religantq. trahuntq.
Vincla indignantem, dominiq. abrupta dolentem Capitur tamen, rapta-
Iussa; tamen mutæ premit alta silentia linguæ. turque.
Sed probri tandem impatiens, mala iurgia questus,
Quid raptatis, ait, *non vlli obnoxia culpæ*
Corpora? sum fidei custos, quam pectoris ima
Sede colo; seruus nuper: nunc liber in arma,
At vestris equitum miles quàm promptior alis?
Romuleam testor, nomen mihi numinis, Vrbem,
Intendi cui votus iter. Fugitiue proteruis

Pergis

Pergis adhuc tacitas verbis obtendere fraudes ?
Tamquā proditor, & transfuga.
Dux excepit eques ; *Tu non iniusse vocabas*
Barbare crudelem Romana in tecta Britannum ,
Nec frangis periture fidem ? sed noxia mendax
Cum vita secreta vomes . Sic fatur , & aruis
Accelerabat iter , Tiberinaque castra petebat .
Maxentius è castris Romā redit.
Liquerat obstructo tentoria colle Tyrannus
Vaticana ferus , Patribusque sequentibus , Vrbem
Venerat . Interea valli monimenta tenebas,
Nec ducis Serrane moras , sed mœnia cursu
Confestim Romana subis : gratusque Tyranno
Sistis præcipitem Maxenti ante ora cohortem .
E tēplo Iouis in forum descendit per cliuum Capitolin.
Ille Iouis sacris Tarpeia ad templa peractis ,
In fora se læuo referebat Romula cliuo ,
Et miles circum, populusque, Patresque tegebant.
Astitit huic propior veneratus , & ore soluto:
Excisam in turres , Cæsar fortissime , syluam
Consulimus , Serranus ait *; sed caudice taxi*
Iste venenato funestior arua premebat ,
Prodigium ferale via : laturus ad hostem
Arcana imperij , excidium referebat in Vrbem .
En ferus . agnoscis fugientem Consulis vmbram ?
Nec tu ignare Cruci , non tradis Maxime flāmis ?
Cognita Selij fuga tribunal ascendit.
Dixit . at impatiens iræque , moræque Tyrannus
Confestim sublime , foro reboante , tribunal
Ascendit : sistique reum , tum verbera mandat ,
Intendique graues nudata in corpora fasces .
Tum cuneos, bifidasque trabes, validasq. bipennes
Maxentij suspicio, & coniectura.
Efferri , ac tela horrificæ sæuissima mortis .
Inde ait *: Haud implet sceleris fiducia tanti*
Seruiles animos . alio tu pulsus ab euro ,
Cæca velut nubes , non expectata ferebas
Fulmi-

Fulmina. fare, nefas quis perfidus imperat auctor?
Si miseræ subeat tibi mens ignoscere vitæ.
Hæc fatur. necdum resonat fera verbera lictor.
Cum Selius: *Numquã, exclamat, damnare merentẽ*
Fas erit ò Princeps: equitum nec turma reperti
Arguerit sceleris, quæ me nec castra petentem
Flauia, nec Romæ fabricantem funera vidit.
Rura negas domini lustrare, inuisere terras?
Omnibus attritos nec ius transmittere calles?
Quis vetat? ò latiæ leges: ò æqua potestas
Cæsaris. Ergo tui patefacto margine valli
Quisquis abit, patriam ferus ille, Deosque Penates
Proruit, euersis furiosus & incubat aris?
Cur potius non bella iuuat? non actus in hostem,
Exploratores acuit de culmine visus?
Quidquid agat, mea me decorat discrimine virtus.
Nec dictis tormenta equidem, non deprecor enses.
Cæde, per admotos exure ferocius ignes;
Vnus eram: pœnis vnus mactabor acerbis.
PARS mihi erit vitæ, solum cecidisse: peremptum
Nec totum tu morte premes. superabit in æuum,
Quæ recreat, totosque feret me fama per annos.

Selius accusationem diluit, nec persuadet.

Dixit. at intorto iam verbere membra satelles
Pulsat atrox, crepitantq. sudes, Tarpeiaq. saxa
Responsant: sonitus hinc vasta Palatia longè
Congeminant. Virgas illi, fascesque fatigant
Et gaudent laceros vndare cruoribus artus.
Inde vncos, ferrique acies, morsusque tenaces,
Spicula, mucronesque, & diri horrenda paratus
Intentant tormenta viro Stupet omne ferentem
Vulgus, & immanes per læta silentia pœnas.
Ridentem. fremit ipse magis, tumidasq. Tyrannus
Exu-

Torquetur, ac virgis cæditur.

Non sine doloris ingenti tolerantia.

Exululans non ore, aut pectore comprimit iras:
Flagra iterũ, tortoq. iterum noua verbera mandat.
Nec sensit miser, inferni sua verbere monstri
Corda flagellari, grauioraque vulnera passam
Supplicia scelerum furijs expendere mentem.

Maximus Cõsul doloribus serui commotus, à se missum fatetur, in quo amor ignoti patris agnoscitur.

Proximus at Regi qui tum se Consul agebat,
Et serui indomitos spectare doloribus artus
Haud vltra potis est; secum miseratus, & altos
Inducens animo, quos non agnoscit, amores:
Me me, ait, iste dolor, Cæsar, me cruda manebant
Carnificis tormenta manus. Ego criminis auctor,
Si crimen tu iure vocas. Feci: abdita, misi,
Qui ferret: victori aditus qui panderet hosti.
Nec fecisse piget. vincat, quem vincere cœlum
Annuit, & Superi romana in sceptra reposcunt.
Ni septemgeminos Labaris effulgere colles,
Aut Constantinos spectabo ad templa triumphos;
At video vltorem victricibus affore turmis,
Et iam nostra tuo pensantem sanguine Regem
Funera. tum ciues cineri, memoresque sepulchro
Consulis inferias; meritosque feretis honores.

A quo crimẽ in se conuertit.

Hic autem fidei custos, atque integer æqui
Cur lacer abscissos ferroque & fustibus artus,
Vulneribus satiat, rabidos & morte furores?
Parcite: ego pascam ferientem proditor iram.

Quia nõdum pater agnoscitur.

Hæc fantem vario circum sermone Quirites
Accipiunt, votisque patres incerta sequuntur.
Pars laudant, versantque pares sub pectore curas,
Flauius vt cæso populis det iura Tyranno.
Commemorant alij pœnas, ac tela, facesque
Laturum expendunt. studium, famulique dolentis
Intempestiuos pars indignantur amores:

Dam-

Damnari tum sponte reum, seruique redemptam
Non bene patritio queritur cum sanguine vitam.
Ardet, & ore magis frendensq. furensq. Tyrannus
Exsurgit: tollensque manus: *Proh Iuppiter*, inquit,
Tarpeia, qui rupe tonas, huc fulmina cessant?
Auersaque faces? quin protinus icta refigis
Pectora, conceptis scelus expirantia flammis?
Quod si torquet iners, nec dum Iouis intonat ignis,
Vltor ego accedam. Discerpite, corpora ferro, Maxentius Consulem damnat.
Membra minutatim lacerate, auellite membris,
Alitibusque date, aut rabidis epulanda molossis.
Prodita Roma cadis, spectatque euersor inultam?
Nondum fatus erat, cum sede auulsa curuli
Torquenda insontis raptabat corpora lictor
Consulis. At Selius generis quem prisca latebant Selius patrê agnoscit ex voluntate moriendi, vt Selius ipse viueret.
Hactenus ignoti: neque sanguine picta decoro
Stemmata purpureos signabant gentis honores,
Iam memorans, sibi quæ cecinit lōgæua sacerdos,
Inuentumque putans Fabia de stirpe parentem;
Siste precor, Cæsar, dixit: *sine, Patris auentem*
Me super ora mori vitæ mihi cognitus auctor
Consul adest. placita nūquam sic morte quiescam.
Hæc fantem risere Patres, & murmura vulgi
Circumfusa sonant, mentitaque verba, fremebant,
Flexus at in speciem, & mēdax pietate Tyrannus,
Siste, iubet, *lictor: dignum se clara parentem*
Agnoscat soboles, atauos confessa superbos.
Tum Selius (quamquam vinclis trahit ægra solutis
Corpora) mirantem, & vocis, vitæque, necisque Selius profitetur se filiū Consulis.
Oblitū stetit ante patrem. Dein, *Maxime Consul*
Respice, ait. *natum si forte agnoscis, ademptum*
Quem pater à primis luges mœstissimus annis. Nec Consul credit.

Reppulit orſa tacens, vultuque immotus, & ore
Suſpenſuſque animo Conſul: creditque dolentis
Selius cauſas exponit, cur filium Cõſufulis ſe dicat. Decuſſam famuli violento verbere mentem.
Quid dubitas? inquit natus. *Me triſtè vagantem*
Regna per Aegypti, generiſque incerta petentem
Nomina cultus Apis, templique antiqua ſacerdos
Edocuit. Genitorem, inquit, tibi nobilis exul
Noſſe dabunt Superi, cum te iam morte natantem
Prima eſt, quia audiuerat, fore vt ſe moriturum pater vellet ſua morte liberare. *Vt pius eripiat, volet ipſe immergere vitam*
Sponte ſuam: TANTVM patrij vis vrget amoris.
Infans tu pelagi violentis naufragus vndis,
Auulſuſque patris manibus, rapientibus euris,
Vix tandem lacera tenuiſti hæc littora cymba,
Vt ſolus ducibus cæſis, ignotus, & hoſpes,
Quæſituſque Italis, deploratuſque parenti
Inter Niliacos enutrirere latrones.
Altera, ſunt ſigna in auro & Selij. pectore expreſſa. *Sed cape gemmifero lucentem ſydere lunam,*
Quam fulua dederat genitor ſuſpendere bulla;
Pectora & infecit ſimilis tibi cornibus aſtri
Purpureus rubefacta cruor. Sic fœmina fatur;
Præbuit hæc rubræ tum gemmea cornua lunæ,
Quæ tibi nunc refero genitor: ſimilique rubore
Contemplare meo lunatum in pectore ſydus.
Viderat ante Pater, duro cum ſcinderet artus
Faſce ferus lictor nudato in pectore ſydus;
Lunareſque animo nati ſubiere cruores.
Nunc, vbi Niliacæ monitu ſibi reddita vatis,
Aſtra videt, magnæquæ animæ, formæque decoræ,
Virtutumque memor; captiuo errantia cultu,
Cõſul è ſignis agnoſcit filiũ, pro quo ſe offert ad mortem. Ac propius deprenſa ſui veſtigia nati,
Et conſanguineos mentiſque habituſque colores
Agnouit. ſurgenſque: *O reddite*, clamat, *amico*
Sydere

Sydere nate venis, vt post longinqua dolentis
Exilia, & ferri manicas, seruique labores
Lugerem inuentum, moriensq. in morte viderem?
Sed viues. Cæsar iudex: Ego criminis auctor;
Vt pendam meritus pœnas, & vulnere soluam:
Immo, ait ad terram lapsus, genibusque volutus
Amplexis Selius: *Genitor tu secula viues*
Non vmquam fama, aut æuo periture sequaci.
Solus ego emoriar: genitori accepta vicissim
Tempora, deque meis aurum vitale daturus
Mensibus. Anne vetas? crudelis tu quoque iudex,
Exutusque patrem sceleris contagia fingis?
Feci ego. Cæsar habes opulentū hoc sanguine pectus
Pœnarumque capax. iustos huc verte furores:
Irarum hic extingue faces: Romæque, tibique
Viuat, & inferos tua fœlix audiat annos
Iura senex seniore magis cum Cæsare Consul.

Renuente filio, & optante mori pro patre.

Nondum fatus erat, populusq. patresque, sonāti
Turbaque mixta foro veniam natoque, patrique
Voce reposcebant, & non indebita vitæ
Gaudia. Ceu moles, Maxentius; vndique pugnant
Quam circum nimbis austri, seu grandine cauri,
Frigore & hiberno boreas, & fulmine cœlum,
Et face barbarica, ferroque armata vetustas.
Illa solo nitens, & adhuc Romana fatigans
Culmina, contēptrix imbresque, eurūque tonantē
Prouocat, atque annos immota illudit edaces.
Sic quoque nec votis, precibusue, aut vocibus vllis
Flectitur: IRATVS nescit parcenda Tyrannus.
Ergo furens: *Duplici damnat se proditor auso*
Consul, ait: *qui Roma trucem tibi cōparat hostem:*
Impulit in facinus natum, traxitque latentem

Populi commiseratio erga vtrumque.

Nec flectitur Maxentius.

Seruitio. minus hic iussis qui paret, aberrat;
Sed domini feritate feros se fingit ad vsus
Optio datæ reis à Maxētio, vt viuat occisor alterius.
Desertor mundi dominæ, patriæque Deorum.
Mortis vterque reus mortem ciet. acribus obstat
Nostra sed imperijs placidi clementia cordis:
Attenuatque necem, vitam partita duorum.
Viuat, in alterius telum qui missile pectus
Torserit, aut certa libarit corda sagitta.
Filius, an genitor rediuiuus morte, salutem
Sanguineo de fonte bibat. si dextera languet
Vtraque; vterque cadat: lictor molire bipennem.

Execrantes crudelitatem populo.
Hæc ait. At legem populi execrata sequuntur
Murmura. *Romano tanta inclementia Regi?*
Ac scelerum furialis amor? Tu viscera patris
Scrutari, ferroque iubes irrumpere natum?
Tu nati percussa patrem rescindere corda?
O monstrum, ô stygiæ portenta nouissima noctis.
Sed Consul; genibus deiectus membra paternis
Natus vt hærebat; complexus & ipse tenentem,
Pater petit mortem à filio.
Ergo, inquit, *viues, genitori inuenta voluptas,*
Spes Fabiæ gentis, magnæ data gloria Romæ.
Me satis est voluisse iugo dissoluere terras,
Et facti meruisse decus. Iam tædia vitæ,
Et famæ venturus honor, præcepsque senectus
Oppetere extremos iubet inter vulnera casus.
Tu pia vota patris, mandataque Cæsaris audi:
Figere neu dubites misso mea pectora telo.
Id rogo; si renuis, iubeo. suprema parentis
Nondum iussa capis? non audis verba rogantis?
Filius optat sua morte vitam patri redimere.
O Pater, effatur Selius: *iustissime Consul*
Tu mandes tantum sceleris? tu vulnere natum
Infando iubeas defigere corda parentis?

An-

Anguis ego infernis par anguibus? ò mihi tellus
Ante ruat: Solem ante, auraſq vndaſq. recondat.
Patris ego viuam de funere? funere noſtro
Tu potius viues ò Maxime. vita ſuperſtes
De noſtræ tibi ſit pretio, de munere vitæ.
Tum Conſul: *tardabis adhuc; præcepta parentis*
Frangis adhuc? Non tu Fabio de ſanguine cretus Indignante etiam patre.
Me dignam traxiſti animam; ſed natus aquoſis,
Portentum infœlix, Nilo eructante, cauernis,
Memphites clamore canes, pauidumque fugaſti,
Cerbereis inhians monſtris, latrator Anubim.
Cerberus ipſe mihi es; iuſtis niſi flectere votis
Incipis, aut mentem patrijs accendere dictis.
At ſaltem miſerare meos in morte dolores,
Quos aucture venis: donas morientia numquam
Gaudia, ſi melior te vita ad tempora fingis;
VITA reperta patri, nato ſi vita reperto eſt.
Perſtabat lacrymans, cohibenſque ſilentia natus, Et iam vtriuſque mortem imperante Maxentio.
Iraque flagrantem magis implacata Tyrannum
Verberat. ergo iubet properari ſæua duorum
Funera. Cum Selius ſurgens: *Ego fortia tela*
Nil moror, exclamat. *Tua iuſſa faceſſere Cæſar*
Vſque adeo crudele rear? REX imperet: æquũ eſt
Quod iubet: imperiũ ciues ſine fraude ſequantur.
Iam tranſoſſa patris directum in viſcera ferrum, Filius ſimulat ſe velle patrem occidere.
Et iaculatricem mittam celebrata per artem
Spicula. Quis certæ neſcit mea vulnera dextræ?
Ille quidem iaculo, calamoque inſignis, & arcu
Martia viciſſet viridi certamina campo,
Seruitio miſeros quamquam traduxerat annos.
Ille & ſtridentes tunc forte oblata per auras
Spicula direxit: celerique ad ſumma volatu

Nubila nitentem defixit cuspide coruum.
Insequitur populi clamor. tum murmura longè
Detestata virum; cuneiquè tribusque ciebant.
Tune infamis, atrox patrios in Consulis artus
Tela rotes? raptoque bibas de sanguine vitam?
Tu mentite genus latium: tu fœta venenis
Hydra medusæis, Libyæ prognata sub antris
Fœcundos scelerum duxti captiua dracones,
Et Romam funesta premis. Quin tristia Cæsar
Huc tela, & fasces, huc totos contrahis ignes?
Barbarus occumbat, viuat sua tempora Consul.

Nō sine questu, & indignatione populi.

Hæc cœtus passim studijs concordibus omnes
Vociferant. sed iam Selius torquenda gerebat
Pila manu: alternatque minas, & iussa Tyrannus.
Marmoreis medio stabant innixa columnis
Rostra foro; veteres vnde ora incendere Patres
Facundæ soliti romano fulmine linguæ:
Eloquio & flammas iaculante ardere Quirites.
Hic antiqua super miserandus pulpita Consul
Pectora nudatus residet, lacrymabile, visu
Effudit gemitus, tenuitque silentia vulgus.

Consul pater collocatus in rostris, vt trāsfigatur à filio.

At Selius rapto properanda in vulnera pilo;
Versabat nil artis egens exercita ludo
Membra sagittifero, bellatricisque palestræ
Ostentabat opus. Vestigia puluere figens
Tum stetit, vtque aditus, & quà penitissima cordis
Ostia celabant animam, speculatus obiret,
Pulsaretque oculis; erectis ardua plantis
Corpora suspendit, retroque repente reducens
In latus obliquat, diuersaque brachia tendit
Missuro telum similis. Iecisse putabant;
Hæret adhuc, sistitque manum, iactumq. moratur,

Selius egregius iaculator, & sagittarius.

Pro-

Promittitq; iterum, reuocatque, iterumq. quiescit.
Tandem vbi cunctatum populos, aurasque fefellit
Missile; *Vitam*, inquit; *genitor tibi morte rependo.*
Tum sua conuerso traiecit pectora ferro,
Et cordis latebras, animæque patentia rupit
Limina; sanguinea languens pallescit in vnda,
Humentique iacet moriens resupinus arena:
Spumat, & infossum mordet caua viscera ferrum:

Filius quasi patrem fixurus se ipsum transfigit.

At postquam genitor crudi argumenta doloris
Hausit ab exanguis defixus vulnere nati,
Me quoque nate feris, clamat: *neque funera longe*
Ferre decet: Pater ecce solo moriturus eodem,
Aduenio: Se se rostris tum protinus altis
Præcipitat. Non ille memor, quod purpura nudi
Pectoris indecores pendet diuulsa per artus:
Turba quod inductis se se densissima circum
Ordinibus glomerat; cuneos præteruolat omnes;
Obstantumque globos: vnum petit: aspicit vnum
Sanguine demersum; super & proscissa iacentis
Membra ruit. desunt lacrymæ, quas ebibit vdo
Corde dolor: desunt voces, quas faucibus idem
Deuorat: exanimo similis, pallentiaque ora
Concolor incumbit. vitio suspiria tantum
Erupere sinu: sed tandem libera laxat
Pectora: tum linguæ vox reddita: lingua solutos
Emisitque sonos: *At tu non munera vitæ*
Donasti moriens, tu tecum inuenta ferebas
Nutrimenta necis: qui telo in pectus adacto
Me super extinctum docuisti occumbere natum.
His ne dolis pietas genitoris, & ira frementis
Cæsaris; & leges: sic & iaculabile ferrum
Luditur? heu cunctos frustratus fortibus ausis

Dolente, & querente patre.

Qui ad filiũ aduolat è rostris.

Consulis luctus de filij morte.

Occidis, vt patris exuuijs tegerere cadentis.
Nãque ego quid mortẽ pauidus morer? obuia lictor
Colla feri, aut Cæsar prohibet si tela volenti,
Me me ipse extremo damnatum vulnere figam.
Quid torpet nati lacero sub pectore telum?
Sic fatus. medio ferrum de corde trahebat,
Cor sibi, vitalemque domum fracturus eodem.
At subito impatiens alta de sede Tyrannus,
Cædite, ait; *bonus ingrata mala tempora vitæ*
Nesciat: optatæque ferat solatia mortis
Quod tumulus nato super occidit. Impius ore
Iusserat, & stricto caput abstulit ense satelles:
Super quem, & ipse occiditur. Mẽbra tegunt collapsa, rigant & sanguine natum.
Vos etiam, fortes animæ, (promittere nostris
Si quidquam Musis liceat) memorabile nomen
Per solem geminum, per longa meabilis æui
Lustra manet. superat ni muta obliuia carmen,
Roma ferax laudum vestros resonabit honores.
Maxẽtius redit in castra tiberina. Cœdis inexpletas postquam satiauerat iras
Rex ferus; ad pontes iterum, monimentaq. Tybris,
Et vallo obstrictas se se referebat ad vndas.
Sperabatque furens, motis ex ordine turmis,
Sperans se posse inuadere castra Constantini propter seditionem. Ducere collectas in Flauia castra cohortes.
Quippe intermixtos legionibus ire tumultus
Senserat, insanosque metus; & in vltima pronus
Arma, petit fractum vanis terroribus hostem.
Non aliter latebras, & inobseruata silentes
Lustra tenent caueis vrsique, lupique repostis,
Dum canibus circum latrantibus, obsidet antra
Venator, ferroque micat. quem vulnere victum
Si forte, aut syluis somno videre iacentem;
Erumpunt, dentesque acuunt, taciturnaq. portant
Funera

Funera. sic proferre caput, clausaq. Tyrannus
Signa ferox statione parat; qui conditus vmbris,
Victoremque tremens spectauit ab arce minātem.
Heu miser, ignarusque mali. non castra videbis
Flauia tu perculsa dolis; Tiberimque patentem,
Auulsasque tuo fœdabis sanguine moles.

Namque inter fluctus, trepidoq. vndantia motu
Pectora, turmarumque metus, nondum auius iræ
Castrensem abdiderat se Constantinus in aulam,
Anxius & curis vna vigilantibus æger:
Obnixoque trahens animum in contraria morsu.
Inde memor, repetensque Itali primordia belli,
Et domitas Rheni, Rhodanique ad littora gentes:
Tum desponsæ Crucis, cœloque inscripta sereno
Auxilia, & Superos toties ad signa micantes,
Et posita Oenotrias victricia frena per Vrbes.
Tum concussa videns, cursuque auersa secundo
Arma: improuisas, euro nec agente, procellas,
Quærebat causas: tantisque horroribus hostem
Miratur belli subitos glomerasse paratus.

Cōstantinus rerum conuersione per motus nondum tamē de diuino auxilio cogitat.

Ecce autem tacitè dubitantē, & multā dolētem
Astitit ante virum Superis de millibus ales;
Quem Veronensis per missa incendia, portæ
Robora pandentem, seque intra tecta vocantem
Viderat. Ille vmbrans rutilantem casside frontem,
Pennigeram scandente iubam formauerat astro:
Acer, & aurata veniens bellator in hasta,
Pendula signa Crucis, Labarique insigne gerebat.
Atque ait: *Ecquid adhuc torpent caligine visus?*
Nec vano remoues concretam turbine nubem?
Debueras opibus superis munitus, & armis
Præmia supremo non defectura labori

Quod solet fieri interiore afflatu, poetæ aliter, ac fere per visa, & alloquia explicāt

Spe-

Sperare: & cœlo, vnde salus, conuertere vota:
At modo cur acies à tergo horrescis inanes?
Et castra attonitis Terror circumuolat alis?
Nam signo Crucis vincendū erat. *Fixaque nequicquam Labari vexilla quiescunt?*
Non nè vides lusus magicos, & inania montis
Corpora? non fictas Cimini per culmina gentes,
Afflantemque metus stygiam nō prospicis hydram?
Surge: pios aris operari mystica Patres
Sacra iube: terris cum crastina luxerit eos,
Signiferos immitte iugis. Sine, fulgeat auris
Aurea Crux: turpesque magos, fictosque gigantes
Pelle; dabit veros euanidus hostis honores.

Dixerat, effusaque micans se luce recondit.
At Cæsar terræ accliuis: *Te maxime Diuum*
Queis, fatur, superem donis, quæ vota rependam?
Si monitus, & iussa sequor; tu dexter olympo
Semper ades: dubiam propior tu dirige mentem.

Sic fatur. Patresque iubet sua castra tenentes
Christianos Sacerdotes, & Antistites à quibus res diuinas audiebat. Acciri, Superis gratissima nomina Patres:
Spargentes Fidei cœlestia munera terris.
Accurrunt, Regemque petunt, sanctique Senatus
Clarior ante omnes, Myra qui pulsus ab Vrbe
Nicoleos alijs exul degebat in aruis.
S. Nicolaus pulsus Myra à Maximiano ... Ille quidem cum iura daret, Lyciæque per oras
Antistes populis cœlestia dona regendis
Funderet: ore potens stygias depellere Diras:
Fonte renascentes reuocaret in æthera ciues;
Maximianus atrox, furiasque vltura iacentes
Impia turba furit: missusque in tecta satelles
Flectentem, & validis placantem sydera votis
Raptauit ferus: externis tum carceris antris
Abdidit inclusum, nodisque euinxit aënis.

Ast

Ast vbi prima canis Romani classica belli
Constantine, cauis eductum, & poste maligno
Emisere. METV mitescunt pectora. sedes
Dilectas sed enim, dulcesque relinquere Pastor
Iussus oues, Italum gentes, & Flauia Regis
Ora petit, Crucis & magnos euoluit honores.
Ergo aderat medius, tenuitque sedilia Præsul.

Hæc poeticè dicta. Nam scribunt, edicto Constantini victoris S. Nicolaum missum è custodia Myrã redijsse. Et cõstat venisse in Italiam.

Tum Cæsar: *Stetimus*, dixit, *quo limite rerum;*
Vtque inclinata pendemus in æquora puppi
Vidistis, mecumque Patres doluistis, acerbas
Extemplo vertisse vices. Heu qualis Orion
Torsit, & inuento lacerauit carbasa portu.
Oblitus tamen ipse mei, dextraque tonantis
Oblitus, non thura dedi, non supplice voto
Numinis irati mentemque aut fulmina flexi.
Et modo paciferis, reor, arma incinctus in astris
Signifer increpuit: Labarique insigne per auras
Attollens, Crucis auxilia sperare, Deumque
Sacris compositas placari iussit ad aras.
Nempe operis nos certa manet fiducia vestri:
Nutantes & stare gradus, & fortia reddi
Pectora, victricesque manus, gaudensque videbo
Turbine decussas iterum consurgere lauros.
Vos adeo. reuocant ni sera cadentibus horis
Lumina, & aduerso venturus sydere vesper,
Ite, sacris magnum votisque adducite Numen.

In rebus aduersis confugiendum est ad opem diuinam.

Precibus, & sacris fidit Constãtinus.

Sic ait. at Lycius Præsul: *Quæ mystica*, dixit,
Sacra iubes, Cæsar, non succrescentibus vmbris
Condimus, aut primo velamus sydere noctis.
Nostra renascentem repetunt altaria lucem.
Crastina sacrificos referent solemnia ritus,
Et certis aderunt tibi missa piamina donis.

Hæc quãuis iam audita, reperenda nondum baptizato.

Nam

Sperare: & cœlo, vnde salus, conuertere vota:
At modo cur acies à tergo h rrescis inanes?
Et castra attonitis Terror circumuolat alis?
Nam signo Crucis vincendũ erat. *Fixaque nequicquam Labari vexilla quiescunt?*
Non nè vides lusus magicos, & inania montis
Corpora? non fictas Cimini per culmina gentes,
Afflantemque metus stygiam nõ prospicis hydram?
Surge: pios aris operari mystica Patres
Sacra iube: terris cum crastina luxerit eos,
Signiferos immitte iugis. Sine, fulgeat auris
Aurea Crux: turpesque magos, fictosque gigantes
Pelle; dabit veros euanidus hostis honores.
Dixerat, effusaque micans se luce recondit.
At Cæsar terræ accliuis: *Te maxime Diuum*
Queis, fatur, *superem donis, quæ vota rependam?*
Si monitus, & iussa sequor; tu dexter olympo
Semper ades: dubiam propior tu dirige mentem.
Christianos Sacerdotes, & Antistites à quibus res diuinas audiebat. Sic fatur. Patresque iubet sua castra tenentes
Acciri, Superis gratissima nomina Patres:
Spargentes Fidei cœlestia munera terris.
Accurrunt, Regemque petunt, sanctique Senatus
Clarior ante omnes, Myra qui pulsus ab Vrbe
Nicoleos alijs exul degebat in aruis.
S. Nicolaus pulsus Myra a Maximiano. Ille quidem cum iura daret, Lyciæque per oras
Antistes populis cœlestia dona regendis
Funderet: ore potens stygias depellere Diras:
Fonte renascentes reuocaret in æthera ciues;
Maximianus atrox, furiasque vltura iacentes
Impia turba furit: missusque in tecta satelles
Flectentem, & validis placantem sydera votis
Raptauit ferus: externis tum carceris antris
Abdidit inclusum, nodisque euinxit aënis.

Ast

Aſt vbi primà canis Romani claſſica belli
Conſtantine, cauis eductum, & poſte malignò
Emiſere; METV miteſcunt pectora. ſedes
Dilectas ſed enim, dulceſque relinquere Paſtor
Iuſſus oues, Italum gentes, & Flauia Regis
Ora petit, Crucis & magnos euoluit honores.
Ergò aderat medius, tenuitque ſedilia Præſul.

Hæc poeticè dicta Nam ſcribunt, edicto Conſtantini victoris S. Nicolaum miſſum è cuſtodia Myrã redijſſe. Et cõſtat veniſſe in Italiám.

Tum Cæſar: *Stetimus*, dixit, *quo limite rerum;*
Vtque inclinata pendemus in æquora puppi
Vidiſtis, mecumque Patres doluiſtis, acerbas
Extemplò vertiſſe vices. Heu qualis Orion
Torſit, & inuento lacerauit carbaſa portu.
Oblitus tamen ipſe mei, dextræque tonantis
Oblitus, non thura dedi, non ſupplice voto
Numinis irati mentemque aut fulmina flexi.
Et modo paciferis, reor, arma incinctus in aſtris
Signifer increpuit: Labarique inſigne per auras
Attollens, Crucis auxilia ſperare, Deumque
Sacris compoſitas placari iuſſit ad aras.
Nempe operis nos certa manet fiducia veſtri:
Nutantes & ſtare gradus, & fortia reddi
Pectora, victriceſque manus, gaudenſque videbo
Turbine decuſſas iterum conſurgere lauros.
Vos adeo. reuocant ni ſera cadentibus horis
Lumina, & aduerſo venturus ſydere veſper,
Ite, ſacris magnum votiſque adducite Numen.

In rebus aduerſis confugiendum eſt ad opem diuinam.

Precibus, & ſacris fidit Conſtãtinus.

Sic ait. at Lycius Præſul: *Quæ myſtica*, dixit,
Sacra iubes, Cæſar, non ſuccreſcentibus vmbris
Condimus, aut primo velamus ſydere noctis.
Noſtra renaſcentem repetunt altaria lucem.
Craſtina ſacrificos referent ſolemnia ritus,
Et certis aderunt tibi miſſa piamina donis.

Hæc quãuis iam audita, reperenda nondum baptizato.

Nam

Nam taurus noſtris, tener agnus & abſtinet aris:
Cæſaque ſanguineos non imbuit hoſtia cultros.
Ipſe Deus, mundique opifex, cui mœnia cœli,
Terrarumque leui digito ſuſpenditur orbis,
Aduehitur ſacris: cœtuque inducta miniſtro
Cœlicolum, colitur nullos miſſura cruores
Victima. Syderibus quantas proh diues apertis
Fundit opes? Veniens cœlo Deus omnia ſecum
Euehit, & pacem populis, inuictaque bellis
Auxilia, & fruges terris, & proſpera ſeclis
Tempora, diuinos & cordibus addit amores.
Tu tamen (effari liceat) cœleſtibus aures
Haud penitus reſeras monitis, tardaſque petenti
Propter dilatum Baptiſmum. *Oblatos aperire ſinus, neque luminis aurum*
Induis. Occluſis velut alta luce feneſtris
Intempeſta fugant ſubiturum limina ſolem.
Nam quid adhuc ſancto committere corpora fonti,
Turpatique negas labes immergere cordis?
Membra lauantur aquis, & aquis iniuſta piantur
Crimina. Tum purus ſcelerum, Superiſque, Deoq.
Dilectus, pauidis non euitanda videres
Hoſtibus arma ſuperfulgere: aciemque tonantem
Bellantum ignifero ſtragem deuoluere nimbo.
Nũc quoque de ſuperis tibi cœtibus arma coruſcãt
Fulminei proceres: aliíque oracula pandunt,
Et ventura monent. vt tandem obſtricta capeſſant
Muneribus tua corda ſuis. Tu flectere corda
Cepiſti, at nondum penitus pia credere cœlo.
Sed veniet ſperata dies, cum tactus acerbo
Nam Lepra infectus Cõſtantinus, & Baptiſmo ſanatus eſt. *Corpora preſſa malo perfundes flumine vitæ,*
Flumine cœleſtes lymphæ ſalientis in oras.
Tunc quoque Relligio imperium cũ Cæſare ponet,

Iura-

Iuraque regnatrix populis per secla regendis.
Interea votis aderit Deus. Ipse vicissim,
Quo iubet Omnipotens, animis te immerge lauacro.
Sic ait Antistites: placido sic Flauius ore.
Non ingrata mones, inquit, *Pater: aureus ex quo*
Splendor ijt cœlo, & cæsi mihi fausta Tonantis
Signa colorauit, sola hæc me cura remordet,
Prima Deo sacras dare sacramenta per vndas.
Sed certata vides quanto discrimine bella
Ducimus. Impositis aris me nomina cœlo
Quis dantem nunc aspiceret? Pietasque, Fidesque
Cæsaris, & mores, & spreta exempla silerent.
Tempus erit, cùm cœlesti me fonte lauantem
Crimina spectabunt populi: dominumque sequuti
Romaque Romanusque orbis, furialia templis
Marmora deijcient, venerati signa reponent
Numinis. Interea mihi vos, quod protinus instat,
Conciliate Deum, Diuosque accersite sacris.
Dixerat: & Patres circum assensere loquenti.
Illi adeo, quoniam nondum redeuntia Vesper
Sydera præcipitat, lapsantis tempora lucis,
Nascentemque parãt precibus traducere noctem,
Partiti insomnes votis vigilantibus horas.
Quin & gemmifera quæ pixide clausa latebat
Hostia: conuiuis mortalibus hostia celans
Immortale epulum candentis tegmine veli,
Effertur, positis venerata vt splendeat aris.
Tollitur, atque auro sinuati cingitur astri
Circulus incumbens calamo; cui plurimus auri
Fulgor, & artifici iussu emicat. aurea latum
Spira pedem curuat, quo nititur. impare culmo
Pars teres excurrit, læuique polita metallo:

Pietas Constantini, & voluntas suscipiendi Baptismi.

Quæ dicũtur Quadraginta horarum preces.

Opus argento, auroq. perfectũ in quo Sanctissima Eucharistia populo adorãda proponitur.

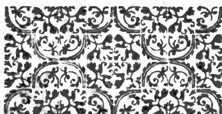
Pars

Pars & inæquali locat internodia flexu:
Arte laboratis ornatur & aspera signis:
Gemmeaque eois componit lumina baccis.
Sed quà summa caput medium crystalla figurant,
Et circum posita radiantur imagine Solis;
Eminet inclusus, niuiumque simillimus orbis,
Mirus inaspectum cælans velamine Regem,
Immensi Regem superantem mœnia Mundi,
Cœlum vltra, & nullo tendentem margine fines.
Ille ingens, Deus ille, & fusus in omnia, paruum
Augustale subit, velut albo incinctus amictu,
Celatumque angusta implet penetralia corpus.
Splendor, & ornatus circa sacrā Eucharistiam. At solium Regis glomerata luce coronant
Ardentes hinc inde faces, pendentia lychnis
Lumina inalbescunt argento: auroque coruscant
Candelabra: super ceraque, oleaque liquenti
Pascuntur medio famulantia sydera Soli.
Ergo vbi adoratas Regem statuere per aras;
Et circum aulæis tentoria culta superbis,
Atque auro vestes micuere, ostroque decoræ:
Visaque Maiestas votis iam prona ferendis;
Nam preces in horas diuiduntur. Diuisere preces: celatique ora Tonantis
Non intermissa vigiles statione frequentant.
Pulsa dies aberat: certantque nitentia cœlo
Sydera syderibus niueam cingentibus aram:
Et Solem dominum parili comitantur honore.
Orando accelerant Patres, vitreique meatu
Presbyteri orantes cū superpelliceis integram horam consumunt. Carceris exhaustæ guttis stillantibus vndæ
Discreti æquales frangunt nocturna per horas
Tēpora. Quęque tegit crurum tenus, alba retecto
Pensilis è collo, crispatque plicatile textum
Carbasus. Illi humiles ante ipsa altaria pronis
Voluun-

Voluuntur genibus, Regēque Deumque vocantes
Seu manibus pressere sinus, seu pectora plangunt:
Aut implorantes erecti ad sydera palmas
Ore dabant mixtas inter suspiria voces:
Plusque orant oculis; oculis nam rore silenti
Effundunt lacrymas, lacrymas sua verba sequūtur.
Surge, Ducem te bella, Fides te supplice voto — Patrum oratio ante diuinam Eucharistiam.
Nostra vocat: consurge Deus: tua fortior arma
Stringe, quibus gentes percussaque culmina mundi
Deijcis. huc igni currus & nu.. e tonantes
Verte: sonat turbo vnde vorax, certa vnde rotātur
Fulmina. Vis aduersa omnis, cadat omnis abacto
Hoste furor. fragiles moueant in vulnera dextras,
Quos ferit ense Deus? Pereant quicumque potētem
Oderunt, Diuùm quicūque, hominūque parentem:
Nec dum illi iussos aris meditantur honores.
Cereus ardentes veluti fluit humor ad ignes:
Sic pereant: collisa velut maris vnda, residant.
Si pugnas tu nostra Deus fortissime bella
Vicimus. ærato, non, si tela ignea vallo
Ingerat, aut monstris exercitus adsit auernis,
Terrebit. vapor est, quem tu Sol lumine franges:
Vulnus & ūbra parat; cū Sole quis horreat ūbras? — Quam potētes nos faciāt diuinum auxilium.
Sic nos Omnipotens tecum omnia possumus omnes:
Et conferre manus, & fundere comminus hostem,
Et glomerare neces, victasque extinguere gentes.
At sine te leuibus tenues agitamur ab auris;
Nullaque noster habet rerum vestigia puluis.
Flauius optantem iam prope intrauerat Vrbem:
Pœnè coactus abit; gnarus, discrimine paruo,
Culmine ab excelso miseram distare ruinam.
Tu, cui regna gradu summoque imoque potestas

Verte-

Vertere, vincendi extremos pater annue cursus
Da Maxenti acies, obiectaque frangere claustra:
Et Romam frenare iugo. Nec Marte latinos
Ire super colles satis est, populumque potentem,
Ex victoria Constantini propagata est Christiana fides.
Ni modo regnatrix stygias excussa catenas
Vrbs sese in Fidei frenos & credula vincla
Induat. elato, da, Crux Capitolia signo
Impleat: vnde pias gentes orbemque subactum
Temperet augusto domitrix inuecta triumpho.
Sic illi orando vigilantem ducere noctem:
Excubijsque preces, solidas renouare per horas:
Et responsurum votis placare Tonantem.

CON-

CONSTANTINI
LIBER IX.

ARGVMENTVM.

In Castris Constantinianis peracto ex Christiana lege sacrificio, habitaque à Patribus supplicatione, exercitus receptis viribus ad bellum accenditur. Deinde Labaro instar fulminis coruscante, saltus Ciminij laruæ euanescunt. Quare Constantinus mouens ad Vrbem obuias Maxentij legiones fugat, & in castra compellit. Interim Crispus soluta classe vt Ostia Tiberina intercluderet; tempestate iactatus ad Baianum littus appellit.

Amque propinquabat dubios aurora per ortus.
Tendebantque moras, & matutina canebant
Astra repertorem lucis: solisque parentem
Laudabant sine sole Deum: cùm nocte cadenti
Conuenere Patres, medioque altaria campo
Imponunt, modicè in tumulum quà terra tumebat.
Lina super candent niueo lactentia filo:

Apparatus ad Missæ sacrificium.

Ornatus altaris.

Splendida frons, ſplendet ſed ſtamine textilis auri;
Gemmea Crux medio: fuluoque hinc inde metallo
Candelabra tenent ſpondas: accenſa coruſcant,
Senaque maternæ malè parcunt lumina ceræ:
Et pinguem geminus depaſcit lychnus oliuam.
Iamque aderat Lycius ſacris, cui tēpora, Præſul,
Aurea ſurgentis velabant tegmina mitræ.
Ipſe autem vultu irradians habituque coactis
Sacerdotis lineæ veſtes, & quæ planeta dicitur.
Par Superis fertur; ſeu carbaſa criſpa niualis:
Siue renidentem tergoque & pectore veſtem
Aureus: & ſpirans perque ora, & viſcera Numen.
Longe at diſpoſitis vexilla micantia turmis
Cernere erat, ſtructaſque acies, quas æquore campi
Pennigeri ſpectanda duces in ſacra locabant.
Namque animo reputans contagia ſoluere Cæſar
Cordibus, infuſoſque metus; accurrere totos
Mandarat cuneos, circumque aſtare cohortes.
Ipſe inter denſas, Labaris gemmantibus, haſtas
Longæuoſque patres, florenti in gramine ſupplex
Submiſſus genibus, numen tacito ore vocabat.
Introitus Miſſæ.
Iam pius ante aram purgamina prima Sacerdos
Cordis, & arcani dederat prænuncia ſacri
Epiſtola.
Carmina, ſolemneſque preces; oracula vatum
Euangelium.
Priſcorumque legens, poſtrema volumine fauſto
Facta refert, magnique æuum mortale Tonantis.
Impoſita Patenæ offertur Hoſtia. Et Vinum in Calice, & benedicuntur.
Obtulerat patulo ſecretior azimon auro,
Et vini laticem, calyciſque liquentia dona;
Crux & ab extenta ſacrauit ſingula dextra.
Vos at inaceſsi penetralia pandite cœli
O' ſuperi, penitoſque ſinus: vbi neſcia ſolis
Aula magis fulget: flexaque ſub Iride lucis
Immortale premit ſolium Deus. vnde loquentis
Sacri-

Sacrificos audit per mystica verba vocatus:
Iussus & à summis descendere protinus astris
Tendit iter. Sed enim famuli properantibus alis
Quot magno proceres sua per conclauia Regi
Mille ministeria impendunt: dominumque tribunal
Circumstant, reuolantque leues, proniq. coronãt;
Ante, viam celerant, vacuoque in Flauia cœlo
Se densi castra agglomerant. Subit ecce volantum
Terga super pennasque eurorum, & flamina currus
Spirantis Deus inuehitur. Procumbere certant
Ad terram Superi, gaudentque altaribus altis
Spectare inuisum, lumenque è lumine potant.
Illum autem, quamquam radijs, totaque latentem
Maiestate, tremens tellus, nutansque recusso
Cardine, & artificem sensere elementa potentem.
Tum stygijs quæcumque aderant infesta venenis
Monstra fugam celerant. Latij pars nota Tyranni
Castra petũt, quatiuntq. animos, & corda flagellãt.
Pars iniere Vrbem, septeni & culmine montis
Stridorem pennis, rabidosque è molibus altis
Intendere sonos, terrentque exterrita ciues.
Flauius at miles, pulsis velut æquora cauris
Strata silent; quamquam nescit fugientia longè
Monstra queri; depressa leuat terroribus atris
Pectora; desuetos & proiecere pauores
Illa magis, sanctas quo processere per aras
Sacra magis. Stabat, lacrymasq. precesq. Sacerdos,
Votaque congeminat. sed viscera id ima calẽtem
Solis inaspecti renouant incendia flammam.
Rursus & afflatis inceditur ignibus ignis.
Ast vbi perfectis solemnibus, hauserat ore
Sacramentum ingens, & proluit humor amantem

Hostiæ consecratio.

Vis Dæmonis victa diuino sacrificio.

Sacerdos accepta Eucharistia amore erga Deum incenditur.

Defusi calycis; maiore incensus ab æstu,
Nec par diuinis ardoribus: *O, mea*, dixit,
Lux, animæque vigor, speratáque corde voluptas,
Numine cūcta implens magno Deus intimus hospes
Vt te angusta locas sub pectora? pectora tantum
Nec caperent, nisi tu donis laxata teneres,
Impleresque magis. Sator at supreme bonorum,
Non te vni donasse decet. tu dona per omnes
Largitor diffunde manus. Quid numina poscit
Flauius illacrymans votis? quæ munera cœlo
Expectant acies? facili da vincere pugna,
Quos bello vicisse iubes. quibus aurea pandis
Victricis vexilla Crucis. Si Tartarus hostes,
Et rabiem contra furialibus euomit antris;
At violasse tuos, ac tela infesta Tonanti
Iactabit torsisse ferus? prædonis auerni
Frange minas, euerte dolos, extingue furores.
Igne immersus atrox, candentibus ille catenis
Obstrictus pugnare Deo, tua ludere signa
Audeat? aut quisquam componere prælia contra
Mortalis? cœlo ductas immitte phalanges,
Sterne imbelle genus: fideique sacrisque patentem
Subde Vrbem; totus dein sacra tuebitur Orbis.

Eius intimi affectus, ac preces.

Qui præsertim diuina sacramenta pertimescit.

Hæc Pater accenso tacitus sermone volutat,
Assumpto fruiturque Deo: dulcesque silenti
Haurit corde ignes, ignes augetque loquenti.
Nec minus & Cæsar, cui iam diuina ferebat
Iura Fides, primæ pertæsus crimina vitæ,
Ante Deum pronus lacrymosis lauerat vndis:
Atque opibus cœlo firmauerat arma vocatis.
Et maculas scelerum quicumque in flumine sacro
Abluerant, templisque Iouem execrantur iniquis.

Ergo

Ergo vbi iam Numen ſolemnibus ara peractis
Placarat; celerant Patres, & Flauia ſanctis
Caſtra parant luſtrare choris, cantuque ſonoras
Circumeunte vias, ſtantes ad ſigna cohortes,
Guttataſque acies rorato aſpergere fonte.

Sacrificio peracto inſtituitur ſupplicatio.

Prima adeo Labari, liquidas vexilla per auras
Effulgent: haſtile ſuo micat eminus auro:
Cruxque laceſsitum confundit lumine ſolem,
Et vela intextis ardent oloſerica gemmis.

Crux in Labaro præfertur.

Tum votis intenta cohors; cui lina nigrantes
Alba ſuper tunicas tergoque ſinuque fluebant:
Et ſuram extremo lambunt criſpantia limbo:
Tollit dextra facem, quam cereus educat humor:
Inceduntque pares: paribus modulata viciſſim
Alternant numeris, & carmina voce reuoluunt;
Certa quibus cecinit Rex quōdam oracula Vates,
Iuſſaque idumæos docuit reſonare nepotes.

Presbyteri cū ſuperpelliceis, & facibus,

Pſalmos Dauidis alternatim canūt.

At ſacri pater Antiſtes, qui margine pompæ
Vltimus albentes claudebat in agmine Patres,
Induerat pendentem humeris, textoque rubentem
Stamine ſericeo veſtem, claramque metallis
Sutilibus. curuas it circumflexa per oras,
Aureaque extremos admordet fimbria talos.
Atque aperit ſubter geminum ſe candidus oſtrum
Carbaſus. ipſe manu lymphis tumefacta Sacerdos
Aſpergilla mouet, iungitque piantia verba:
Ductoreſque ſuper, demiſſaque Cæſaris ora
Præteriens ſpargit, conferti ac militis arma
Roſcida, luſtrales irrorat dextra liquores.
At ſimul aſperſus cordi vigor. Irrigat audax
Vis animos roburque viros inſueta minantes
Et duris labor, & letho imperterrita virtus.

Antiſtes cum veſte cui Pluuiali nomen eſt.

Aqua benedicta duces, & milites aſpergit.

Vt iacet informis macie, & palloribus atris,
Perdomuit quem longa fames, ac viribus ægris
Obluctãtem animam, & dubios vix sustinet artus.
Ast vbi compositæ libauit fercula mensæ,
Humidus infusique bibit generosa falerni
Pocula; iam viuos referens in fronte colores.
Erigitur, tollitque animos & corpora versat,
Emicat & volucri spatiosa per atria saltu.

Pulsis furijs leuati terrore animi fuerant in sacrificio: recreati nunc in hostem. & pugnam accenduntur.

Non secus erectas acies, quas frigidus horror
Languentes positis formidine perculit armis,
Attactu recreat, sanctique potentia roris
In fortes operum moles, atque ausa timendi
Martis agit, reuocatque manus in bella volentes.
Iamque fremunt stricto meditantes prælia ferro:
Et petiere alacres, pugnamque odere morantem.

Constantinus mouet aduersus Maxentiũ

Cæsar vt extinctos sensit cecidisse pauores,
Et cœlo afflatos animis ardentibus ignes,
Vota Deo primum, atque humili de pectore grates
Soluit: iter motis dein læta per agmina castris
Imperat, affaturque viros: *Mea signa trementem*
Romã hodie, & clausos properantẽ pandere muros
Spectabo. ite omnes: vestrorum meta laborum
Vrbs erit, inuicta domitus qua vincitur Orbis.
Tanta venit numquam perituræ gloria palmæ.
Arte potens magica, sed frigidus ense Tyrannus
Certauit: verisque sacris, cultoque per aras
Numine tænareos cum Dite reuellimus angues.
Quod superest, conferre manus vix audeat hostis;
Sed vestrum casura tremit velut hostia ferrum.
Sic ait. effracto dimisit & agmina vallo.
Erupere. viamque vorant, Vrbique propinquant.
Anxius at Cæsar, Cimini quod castra per altos

Viſa procul montes à tergo effundere bellum,
Ire iubet lectos iuga per diuerſa maniplos,
Et Labari præferre Crucem: ceu nuncius Ales
Iuſſerat. Ipſe manu portat vexilla Sacerdos,
Signiferique vacant, & habent iuſſa otia laudem.
Ecce autem ſcopulis cum proxima raderet arua
Miles, & obiecto ſpectaret culmina dorſo,
Mille iugo turmæ fumoſque ignemque vomentes
Præcipitare gradum, contraque incumbere cliuo.
Horruit auerſus, campique per æquora curſum
Siſtit eques, pauiduſque ſilet. ſed ſigna Sacerdos
Attollens: *Quis corde ſedet? quiſue obſidet*, inquit,
Ora pauor? Crux nondum, & inexpugnabile cũctos
Tutatur Labarum? Tantis ego ſolus inermis
Congrediar, vos verſa fugæ committite terga.
Hæc dicens immiſit equum: Tum voce precatus
Arma, inquit, *molire Deus. tu fortis in hoſtes*
Vltor ades: nebulis ſimiles, quas ſpicula lucis
Dilacerant, diſperge: iube euaneſcere ventos
In medios, Erebi patrijs aut redde cauernis.
Hæc ait. & ſonipes laxis properabat habenis
Ac ſtimulis vrgebat iter. Decliuis in æquos
Flammiferis campos veniens exercitus haſtis
Intentat prope terrificos iam cuſpidis ictus.
Vertice cum Labari quà Crux ſublimè coruſcat
Emicuere faces, accenſaque fulgura lucis
Miſſilibus ſonuere globis; tum lapſa per auras
Montanas hinc inde petunt ceu fulmina gentes.
Cæca, ſed inuectis depulſa nocte lucernis
Antra velut ſplendent, capiuntq. & lumina reddũt,
Decuſſæque cadunt ſpatijs lucentibus vmbræ.
Clauſa velut claudit tenebras, tenebraſq. viciſſim

Videbantur enim eſſe caſtra magnarum copiarũ in ijs montibus.

Ad fugandos milites Conſtantini viſæ ſunt è iugo deſcendere.

Sacerdotis ferentis Labarum conſtantia.

Labari, ſeu Crucis potentia.

Clara fugat subito patefactis aula fenestris.
Non secus ardentes Labaro torquente sagittas
Et lucis iaculis acies vanescere campo
Incipiunt: iterumque micant, iterumque volătis
Luminis excurrunt, sparsimque emissa rotantur
Laruæ, & fictus exercitus eu anescit Spicula. Dispereunt, striduntque cadentia passim
Agmina. Nulla solo vestigia: nulla relinquunt
Montanisue iugis, cœliue liquentibus aruis.
Sic adeo vis ficta dolis manifesta sepultis,
Atque viros, magico fabricataque murmure tela
Lux rapit, ac leuibus sublata recondidit auris.
Ipsa iugi facies & inani pondere tellus
Libera festiuo testari gaudia motu
Certat, & allisis victorem plaudere saxis.
Constantini copiæ, è timore recreatæ mirãtur vim Crucis. Numinis at præsentis opem miratus, & hostem
Flauius ereptum miles, Labarique tonantis
Fulmineas luxisse faces; se peruia retro
Arua remensus agit, sociosque ducemque reuisit.
Tantarum stupuere acies miracula rerum:
Cæsar & auxilio fidens Crucis, imperat ardens
Lumina deuexi per descendentia solis
Pugnaces conferre manus, atque ausa Tyranni
Maxentius præmiserat oppugnaturos castra Constantini. Frangere. Namque ratus ceu sydere tacta maligno
Feruere adhuc sæuos per Flauia castra tumultus,
Iusserat instructas Maxentius ire cateruas,
Et subita obsesso committere prælia vallo.
Pars adeo missa aggeribus campestria latè
Implebat; medijs cùm aruis Aurelia pubes
Obstitit, & Labari Crux formidata reluxit:
Quibus occurrunt Cõstantiniani, & inuadunt. Ductor equo reuolans Ablauius incitat arma.
Ergo pares ferro, cursuque animisque cohortes
Incurrunt rapidæ. Non æra, sonorque tubarum,

At

At ſubita accendunt gladiorum fulgura Martem.
Obtulit aduerſam primo certamine frontem
Infœlix legio, Syriæ quæ pinguia culta,
Deſertique memor latices referebat Orontis.
Namque per Auroræ populos ſubiecerat armis
Vulgus iners, molleſq. manus, gentemq. fugacem, Orientales populi habiti molliores.
Aſſuetam pictas calamis animare pharetras,
Et gladijs faciles offerre micantibus artus.
Iam pubes tolerare niues, & docta rigentum
Inſultare gelu fluuiorum, & ludere cauros: Legiones Romanæ quæ Septemtrionalem plagam tuebantur fortiores habitæ.
Nec ſuperanda malo, nec vulnere victa cadentes
Irruit. Incaluit transfoſſa per ilia ferrum,
Immiſſum toties, quoties petit. Inde pauores
Incerti oppoſito vix tela vmbone repellunt:
Hinc fortes animæ, roburque, & Flauia virtus.
Nec vario tenuere diu diſcrimina campo,
Aut ſtetit aduerſa rabies Maxentia pugna.
Pars audax cæſi: verſi pars terga per agros
Non inferre pedem, non auſi offerre periclo
Corpora, ſe clauſtris reddunt, monumentaq. rurſus
Fida petunt. miſeros primæ iam vela tegebant
Noctis, & obiectas adnexerat Heſperus vmbras.
Ipſe ſuos reuocans tiberina in caſtra Tyrannus Maxentiani repulſi in caſtra ſe recipiunt.
Non expectatas miratur ab hoſte ruinas:
Cautior arma tamen magis implacata recondit.
Nec minus & Cęſar, poſtquã monimenta cohortes
Victrices ſtruxere, iubet defeſſa paratis
Corpora firmari dapibus: tum ſtramine molli
Ducere per noctem ſomnos reſoluta ſilentes.
Ipſe maniplares circum tentoria turmas
Viſere cœnantes, ſaturiſque infundere laudem, Vigilantia Conſtantini, & militum cura.
Et fauſtæ memorans præconia nectere pugnæ.
Viſere

Visere tum vigil excubias, tardusque subire
Limina: nec vultus, somnoque remittere curas;
Sollicitus est Constātinus de obsesso Dalmatio.
Tantum adstant Perusina viro, pulsantq. dolentem
Obsidia, & socios miserantem in clade natantes.
Sed frustra queritur: frustra auxiliaribus armis
Secum tendit iter, montanaque claustra reuellit,
Deturbatq. animis hostem, quem Crispus hetruscis
Qui à Crispo liberatus est.
Mœnibus, ac fluuio, totisque remouerat Vmbris.
Namq. ille, Augusti postquam præcepta parentis
Vrgebant Ligurum pelago deducere classem;
Cenomanûm sedes, atque oppida pinguibus aruis
Crispus iter habet Genuā versus.
Præcipiti superauit equo. comitatus euntem
Porsenus inuehitur iuxta. Iamque alta videbant
Faucibus angustis numerosæ culmina rupis,
Et nemorum frondosa comis, atque aspera dorso
Non interruptos miscere cacumina montes;
Lacus Benacus, nūc Gardæ.
Quà male Benacus refluentibus accubat vndis,
Atque introgressos ingenti murmure ventos
Excipit, elatis spirans immane procellis.
Hinc fremebundus aquas resonanti verberat euro:
Hinc mota insertis abscindit nubila saxis.
At iuuenem non fama lacus, piscosaue tardant
Æquora. non muti pecoris gratissima mensis
Fercula. Quadrupedem stimulis, cursuque fatigat:
Nec requies in nocte datur. iam proxima cernit
Mœnia, vbi pleno fortes alit vbere ciues
Vrbs Brixia.
Brixia, & effosso Martem generosa metallo,
Seque laboratis, at splendida, miscet in armis.
Inde per Insubrum, riuis mordentibus, agros
Olius Fluuius. Abdua fluuius. Mediolanuū.
Eridano placitas Olij transmiserat vndas:
Abdua & inde tuas: camposque emensus apertos,
Vrbem intrat gētis dominam sceptroq. superbam,

Et

Et Mediolani tectis iam fessa reponit
Corpora: tum caros penetralia ad intima cœtus
Visit, & augustas per tecta latentia matres.
Namque illic, postquam victricibus astitit armis
Et bello domitam se Flauius intulit Vrbem;
Fœmineas habitare manus, Helenamq. parentem
Iussit, & auriferas Faustæ per coniugis ædes
Seruitio famulas tercentum astare diurno.
Sedulus officijs Auiæ, dominæque Nouercæ
Crispus adest, clausaque ambas veneratur in aula.
Gaudia purpureus iuuenis comitata ferebat;
Matribus at gemitum, lacrimasq. excussit obortas:
Vtraque desserunt inopinos fœmina visus.
Nam tum romanæ depicta volumina telæ
Vnà euoluebant, oculisque, animisque legentes
Nondum intellecti missa argumenta doloris.
Queis modò sidonium Lucina intexuit ostrum,
Filaque inaurato sociauerat vltima limbo.
Vna fuit latijs nuribus, fuit vna puellis
Fœmineas celebrata inter Lucina cohortes:
Quam genus, & proaui multa sub imagine Patres,
Sed magis alma Fides ornat: mentemque decoram,
Candidaque illabens collustrat pectora Virtus.
Hæc adeo, postquam Alpinæ de rupibus arcis
Intonuit fines Italos, mouitque ruina
Flauius; imperij iam tum præsaga futuri,
Explendique olim iuuenili in cæde furoris;
Miserat è Latio duplicis radiantia veli
Stamina, & inserto simulacra induxerat auro.
Altera texta, parens Helene: tulit altera, coniux
Fausta; nec oblatis auertunt lumina donis.
Spectabas Augusta senex (neque purpura fallit
Præ-

Constãtinus Mediolani Helenam matrem, & Faustam vxorem relinquit.

S. Lucina Romana, quæ floruit S. Marcello Pontifice. de ea Baron. in Martyr. 30. Iunij.

Duplex velũ acu pictum S. Lucina mittet ad Helenam, & Faustam.

Triumphus Constantini.

Præscia (laurigero inuectum Capitolia curru,
Et populis natum ponentem iura subactis.
Ille vbi cœlestem maculoso corpore fontem

Baptismus & extructa templa.

Intrauit, tersitque animos ac pestibus artus,
Structa palatinas fundabat templa per arces:
Astabatque implens votis noua limina mater.
Nec procul hinc pelagi fluctus mentita iacentes
Fila, quieturos simulant sine murmure portus.
Soluebatque ratis Tiberino in littore funem.

Profectio S. Helenæ in Palæstinam, ad Crucem inueniēdam.

Spectabat se se placidis dare carbasa ventis,
Miraturque Helene, siculæ trans Doridis vndas,
Ionij trans alta maris, Cretensia saxa
Radere, & Ægæi scopulos, & Cypria Regna:
Iamque Palæstinæ confinia tangere terræ.
Hinc, & relliquias Solymæ, clarique Sionis
Mœnia, disiectasque suis in collibus arces,
Seque videt magnas versantem pectore curas.

Hierosolymā sub Adriano, extructam di ruta iam veteri.

Quippe nouam paruis intrare penatibus Vrbem,
Et lustrare locos: ingentis & aggere montis,
Cliuosoque iugo, & structa sub mole iacentis
Robora vestigare Crucis. Scitatur Idumen
Anxia, collectosque Patres. Ceu saxea duræ
Ceruicis pars ora tenent, famamque loquentem
Celauere: metu pars victa silentia rupit,
Signauitque solum, defossaque ligna retexit.

Statua Veneris à Gentilibus in Crucis loco posita.

Ipsa videbatur Regina in vellere texto,
Vultu iracundos agitare accensa dolores,
Fœda quod impositæ Veneris simulacra per aras
Spectat, & Idalio gaudentem marmore Ditem;
At scidit impacto centena in fragmina ferro.
Aspicit effossas eadem Regina cauernas
Heu mœrens, oculisque sinus rimatur hiantes;
Nec

Nec dum aperit vexilla suæ cœlestia vitæ;
Filaque dant lacrymas, gemitus imitata latentes.
Iam meliora videt reuolutæ stamina telæ
Et fortunatis illusa coloribus ora. Inuentio S. Crucis cum gaudio S. Helenæ.
Stabat, & inuento circumdat brachia ligno;
Lætior haud vmquam votis Augusta solutis.
Quæque suos picta spectabat imagine vultus,
Effigies dat verba, inquit: *sed verba silendo*
Lingua premit, formatq. eadem, funditq. precando.
O ego ter fœlix, lignum venerabile cælo
Si terris aperire datur, tenebrisque sepultum,
Infaustoque iugo celebrantem efferre per Orbem;
Ponentem delubra, sacris & honoribus aras.
Tuque prior colle Esquilio, Romanaque propter Templum S. Crucis Romę in fine Esquiliarum, vbi Clauus Christi Domini, & pars Crucis.
Mœnia marmaricis templum sublime columnis
Constantine locas. talem te fila colorant,
Sedibus arcanis titulos, Clauumque trabalem,
Sectaque adorati claudentem robora Regis.
Salue ò cœlestis Crux regia filia syluæ,
Ambit diuini quam purpura prima cruoris;
Et diadema decet rubicundis nobile gemmis.
Tu solium sola es morituri insigne Tonantis. Crucis gloria, & maiestas.
Surgentisque arbor fortunatissima vitæ,
Vnde perit coluber, primis malus hospes in hortis.
Tu data lux hominum terris, tu semita Solis;
Quam tenet elatus: cælo, tu pulchrior astris
Pandis iter; iam pande meas in carmina vires,
Ornarique tuos memori da laude triumphos.
Dixit. & aurato vela explicat vltima limbo:
Emouitque oculos; oculis nam Fausta legebat Tela Faustæ oblata.
Admirans opus alterius, sua munera, telæ.
Principio galea, & squamis fulgebat aënis

Ardua

Roma specie bellatricis oc currit triumphanti.

Ardua bellatrix, & maiestate feroces
Interfusa rubens accendit purpura vultus.
Ipsa ingens teretem dum læua incumbit in hastam,
Iussa dabat dextra; lætis sed iussa maniplis
Laurigeræ accipiunt acies, campoque virenti
Arma virum, & longe Labari vexilla coruscant:
Structaque dispositæ subeunt ad mœnia turmæ.
Vix adeo aspexit, vocem cum Fausta resoluit.
Non hic Roma tuos habitus, non lumina textrix,
Aut dominatricem mentitur stamine dextram.
Tu patrias offers venientibus obuia sedes.

Triumphus Crispi de Germanis.

Sunt hæ barbarico reduces ex Orbe phalanges:
Et captiua trahunt innexi vincula Reges.
Ille autem quis nam lauro se cingit, & ostro,
Ire coronatos gaudens ad frena iugales?
Quantum Solis habent vultus, & pectora Martis?
Nonne vides, Helena excepit, *quo vertice noster*

Et agnoscitur à matribus Augustis

Crispus adest, iuuenemque simillima ludit imago?
Pictus arachnæo, spirans an vellere Consul
Textilibus portatur equis, veloque triumphat?
Roma dedit tanto numquam spectacula plausu.
O mihi si liceat proferre senilibus annis,
Tempora; magne Nepos vt te cum flore iuuentæ
Debellatricem videam componere laurum:

Per sacram viam ducebãtur triumphi.

Atque Arcton Sacro domitam deducere cliuo.
Sed mihi sat Superi tribuent, quod sydere primo
Constantine tuas genitrix spectata coronas
Aspiciam, & ductos Mundi per gaudia currus.
Tu Constantinos coniux Augusta triumphos,
Imperioque Regi dominam cum videris Vrbem,
Quadriiugos currus iterum, laurumque videbis
Ad Crispi frondere comas. Tu vellera fuco

For-

Forſitan aſsyrio violabis, & arte magiſtra
Purpuream iuueni tunicam, trabeæque micantis
Aurea gemmifero iunges velamina textu:
Ornatuque ſuos victor cumulabit honores.
Dixerat. arridenſque, oculis iam Fauſta ſerenis
Parte alia luſtrabat opus: tremefactaque viſu
Senſit acerba ſuos contexere fila dolores. Cura, & ſolli citudines Fauſtæ amantis Criſpum.
Nam picturatæ ſimulata palatia telæ,
Et celſi Romana videt cœnacula tecti.
Ipſaque ſecretis penetralibus abdita curas
Mordet, & infixo gemitum ceu ſaucia telo
Expirans: mox aut iras, aut illa furores
Paſcit vociferans; latuitque in ſtamine clamor.
Seruitio accurrunt famulæ, releuantque dolentem.
Illa oblita, amens, vnam ſe ſe odit amantem:
Tela odijs alget: calido tela ardet amori.
Tum verò ingemuit: *Nec me Lucina coloras,*
Fauſta refert; *qualem Romani è culmine mundi*
Mortales immota videt Regina procellas.
Talis ego? & quondam luctuſque, atroſque dolores
Immoritura ſuper? ſic me ſperare iubebas
O'Helene, Pietaſque viri? Cui regia mater:
Deſine, ait: *nam cauſa mali contexitur. ædes*
Et Libitina quatit, mediamq. irrumpit in aulam. Mors Criſpi, & funus.
Iamque per attonitam ducuntur triſtia Romam
Funera, & extinctæ lacrymas dant vellera vitæ:
Aſpice, quot luxere faces? procerumque ducumque
Quot campo coiere manus? audire ſupremos
Iam videor luctus, & lamentabile carmen.
Sed qui terga ſuper vehitur, mollique feretro Primò non cogniti.
Heu pallens, haud nota ſatis mihi lumina condit.
Non habitus, gelidoſque datur cognoſcere vultus
Huic

Huic certe iuuenile decus, florensque genarum
Nec dum tonsus honor: fronti non candor eburnæ
Non malis, deerat roseis non purpura labris:
Et pudor, & virtus fortes sibi vendicat artus.
Heu quantum rapiens iuuenem viridātibus annis
Maturo nondum cineri mors inuida condet.
Nam quid inhorrescis? concusso pectore pulsat
Quid mea corda pauor? totos tremor impulit artus.
Agnosco: dubiamque monent præsagia mentem;
Crispus agnoscitur, lugeturque ab Helena. *Hic mihi Crispus erit. video palloribus atris*
Dissimiles quamquam vultus, parilemq. iuuentam;
Et deformato certantem corpore cultum.
Heu periture nepos: heu natum lumine prono
Sydus in occasum, fugitiuaque gaudia Romæ.
Frustra humeris spolia ampla gerēs, victosq. Triones
Stamineus præcedit eques. sunt ista querelis
Nutrimenta nouis. Quantum sperare licebat,
Tecum Crispe cadet; numerosi laurea belli,
Gloriaque arescens tenui condetur in vrna;
Scripta est enim Crispus Tragœdia. *Vt noua Romanis quondam sit scena tragœdis.*
At meliora precor, Superique, Deusque secundet.
Sic effata gemit, vultum lacrimæque tepentes
Irrorant. Faustæ quoque lumina perluit humor
Crispi inopinatus aduentus. Leniturque humore dolor. Cùm limine portæ
Apparet subito, & Crispus conclauibus altis
Emicat. Addiderant iuueni cursusque, laborque
Decor, & species eiusdem. Accensos sudore genis & fronte rubores,
Ardentesque oculos, bellatoremque decebat
Cæsaries incompta; sed orbibus implicat orbes
Illa magis, geminamque leuans per tēpora nubem
Vmbrat colla, suo flauēsque illuminat auro.
Attonitæ similis stetit vtraque: nescia fandi

Et

Et lacrymas oculis, animis memorabile textum
Excutit, ac læto vix credit fœmina visu.
Ille autem geminas veneratur, & incipit ore. Crispi oratio ad Augustas.
Veni, ait, *Augustæ matres, vt debita soluam*
Gaudia, victorem vos mecum agnoscite Regem,
Tu natum, tu Fausta virum. Maxentia pubes
Cæsa iacet: domitis Italùm terroribus ingens
Constantinus iter romanam tendit ad Vrbem:
Martia venturis aperitur Roma triumphis.
Dum pelago mihi bella tument.regna aspera ventis
Ingredior. Pontum ratibus.Tiberimq.domandum
Vallabo æquoreæ turrito robore syluæ,
Et forti obstructos irrumpam milite portus,
Ibitis, amplexæ victricia Cæsaris ora,
Vos Vrbem ad dominam, terraq. mariq.patentem.
Dixerat. atque alacres tenuere silentia matres:
Lætitia obloquitur cordi, vocemque coërcet.
Tandem Helena: *O dilecte nepos,magniq.parentis,* Helenæ oratio ad Crispũ
Insignes bello quondam æquature coronas,
Expectata refers (mentes quamquam angit amãtes
Cura minax) aduersa meus nam condere bella
Flauius ignorat, quem cœlo allapsa tuentur
Arma, Crucemq.suos infert,ceu fulmen,in hostes.
Euicit, vincetque Deus, cui Flauia curæ
Prælia, & inscripto Labari sacra nomina signo.
Nos haud immemori referemus pectore grates.
Noctis in interitu sed tu quid, nuncia Solis
Stella velut, primos aperis Oriente nitores,
Sed longe à patrio fugiens petis æquora Sole?
Perge tamen quò te genitor, quòque ipsa canoris
Mouit Fama tubis. palmas per vasta legentem
Cærula nos sequimur votis: spectabimus vndis

Pôst reducem victis, rostrataq. serta gerentem.
Vix ea. cum iuuenis, *Capio mihi prospera*, dixit,
Omina. Tum Faustæ alloquio, responsa rogantis
Coniuge multa super, nocturni Flauia belli
Gesta refert. Vt signa canens in nocte profunda
Impauidus medijs Aurelius arserit armis,
Milite flammifero tutus, superisque cateruis.
Mœnia cœlesti ceu Veronensia telo
Ruperit, atque omnes Italûm tremefecerit Vrbes.
Implerat bibulas longis sermonibus aures,
Incolumique magis gaudet pro coniuge coniux.
Cum iuuenis diuersa petens iam vespere nigro
Accumbit dapibus, perfusaque corpora somno,
Inque reuersuros reficit languentia cursus.
Et iam lucifero properant inducere circo
Mane recurrentes spatijs accliuibus axes
Auroram extinctæ ludentem in funere noctis,
Ast vbi Sol pleno turgentem flumine lucis
Compulit ire diem; nihil ausa iugalibus Eos
Seque, & aberrantes immergit lumine currus.
Tũ quoque Crispus iter renouat, stimulãsq. citatos
Matutinus equos Insubribus euolat aruis.
Mersa tuo Verbane lacu, mox rapta trahentem
Flumina, nec frustra pellucida vincere puris
Certantem crystalla vadis, & saxa rotantem
Ticinum, & populi superat cognominis Vrbem.
Inde subalpinis vndarum molibus amnes
Voluentẽ Eridanum, terrisque, fretisque minãtem,
Ac celeri fœcunda fugit campestria cursu.
Teque propinqua iugo, collesque oblita priores
Condita Romanis olim Dertona colonis
Præterit: & gratos Cereri, dulcesque lyeo
Trans

Crispus refert victorias patris.

Ticinus è Verbano lacu fluens.

Ticinum fluuium & Vrbem.

De hac Paterc. lib. 1

De Dertona ambigitur, an scilicet colonia facta sit

Trans campos, Ligurum saltus, montanaq. claustra
Intrat, littoreæ præceps illapsus arenæ,
Quà Genua vndosis dominatrix accubat oris.
Vrbs venerata mari, quæ frena ligustica longe
Fluctibus imponis: se seque ad littora curuas
Inclinare doces tectis sublimibus vndas:
Tu regis imperio, populos tu lege coërces,
Diues opum pelagi: pelagoque asperrima bella
Victrici tu gente feris. Nunc Flauia portu
Auxilia, & iussam moliris in æquore classem.
Quippe iter ad summas vbi iam cōtenderat Alpes,
Flauius, atque Italis exercitus astitit aruis;
Constantinus agris nemorum desecta Britannis
Robora, veliferas auris animare carinas
Iussit, & Oceano validas procedere pinus,
Tū freta ad Herculeas superare angusta columnas:
Nec libycos tentare sinus; sed mitibus austris
Tendere ad Italiam, & Ligurum se condere portu,
Donec Romani properaret ad ostia Tybris.
Dux erat, ac bello, pontoque regebat habenas
Romulea de stirpe satus (prima vnde Caorum
Stemmata, gensque vetus) Sardois Caius in oris,
Et Calaritanas illustrat sanguine sedes.
Ille tuis Flaui auspicijs, paribusque periclis
Arma parethonijs agitauerat impiger aruis,
Regnatosque vna perductus ad vsque triones,
Lenierat Batauos rector, Belgasque feroces.
Moliri tum iussus aquis naualia bella,
Velorumque alis currus per aperta volantes
Cærula: sublimes deduxerat æquore puppes,
Sed patris augusto deductum vertice sydus
Crispus vbi, & primos ostendit littore fasces;

Genua Vrbs de qua per anticipationem temporum.

Constantinus classem paratam in Britānia Genuam mittit.

Cōstantinus in Ægypto pugnauit sub Diocletiano.

Crispus accipit classem à Caio. qui Legatus constituitur.

Ipse tulit princeps ratibus noua frena regendis:
Caius obit partes, tamen imperat ille, secundas.
Et placido iam tempus erat dare lintea flu&tu.
Incedunt zephyris spirantibus, ardua fracto
Æquore mobilibus surgant velut oppida pinnis:
Flamine vela tument: turgēt quoque flamina velis.
Vtque sedens puppi fugientem Crispus arenam
Spectabat; *Pascunt auidos spectacula visus?*
Caius ait: *profugisque silens vaga lumina terris*
Fixisti, ô Cæsar? tanto Prætoria luxu
Vallibus aut imis, aut collibus edita lucent.
Vix hæc rura putes virides discreta per agros,
At sedis communis opes: Vrbemque feracem
Non intermisso fastigia ponere muro.
Præcipitem saxis, cœloque marique minantem
Aspicis hinc rupem: proiectaque rostra per vndas
Vertere flexa caput; liquidis, lapsuque sonoris
Quæ scatebris rorant Delfinos humida portus.
Nec procul hinc tacitos fluctus sinuosa coronant
Littora. nonne vides, vt se conualle colorat
Pensilis autumnus, frondosaque robora syluæ
Ornat, maturis oneratque rubentia malis?
Ima solo at tellus fœlix, montanaque retro
Attollens capita in nubes haud vlla furentis
Promptior est Boreæ glaciantes frangere noctes:
Mollibus atque austris hyemes experta tepentes
Brumalem grauidis fœcundat frugibus annum.
Tuque humus aprico semper lætissima sole,
Citrus ab Hesperijs si quando auulsa colonis
Hospes ad Italiam, suspectaque venerit arua:
Finibus eois si quando, & diuite gleba
Media ad œnotrias redolentia poma nouales
Mittat

Genuæ ora maritima Orientalis infignibus villis, & domibus frequẽs.

Portus Delphinus, nunc portus finus.

Sylua è citris Limoniius, & malis Medicis.

Mittat odoratis, aurique ſimillima ramis;
Accipies mater virides vberrima plantas,
Inſertæque ferax ſobolis. Non altera tellus
Fronde peregrinas ſtirpes, florumque niuali
Argento, aut malis opulentior, induet auro.
Ipſe procul ducet Nereus miratus odores,
Huc Tethyn, Thetidemq. rotis, populumq. natãtem:
Tritoneſque, & monſtra vadis excita profundis
Hæc circumfeſtis reſonabunt littora conchis.
Quas luſit natura vices? hinc obuia cœlo
Culmina miſcentur, ſubeuntque adſydera montes:
Obiectiſque illiſa fremunt magis æquora ſaxis.
Oppida nec deſunt, ſeruant quæ pendula rupes,
Condita ſeu valles, patrias aut aſpera cautes:
Non fluuij portuſque; accliuior ille Segeſtri: Nunc Seſtrũ.
Ille Ericis ſedes, Veneriſque capacior implet; Portus Ericis: olim etiã Veneris, & Lunæ.
Cui gemina, ſcopulis vigilantibus, inſula tutos
Anguſtans aditus, obſeruat ad oſtia portus,
Ne ſe fluctus atrox, ne turbidus inferat Auſter,
Ne clauſis libycus violentior incubet alnis:
Intus amica quies, defenſaque lympha recumbit:
Aut prope marmoreæ ſua murmurat oppida Lunæ.
Nec longe antra cauis reſonant lapidoſa metallis.
Tu quoque Roma, tuas quæ veſtis marmore moles,
Saxa inter Libyes illuſa coloribus, inter
Sanguinea Phrygiæ, calidæque ardentia Memphis,
Et viridi Eurota, glebiſque reſecta Lacænis,
Quæ Paron alba colũt, & quæ maculoſa Chariſton,
Montoſæ lapidum cruſtis celebrabere Lunæ. Lunenſia marmora celebrata in Italia.
Quin & deciſis lucentia Templa columnis,
Et ſcenas ſtatues, magnis decora alta theatris:
Ciuileſque domos ſemperque inuecta per Vrbes

Ibunt diuitibus Ligurum noua marmora venis.
Finitima Hetrusca iam radis littora terræ;
Itala regali qua nulla potentior auro
Sceptra tulit quondam, donec Romana potestas
Belligeris domitum lustrauit cursibus Orbem.
Oppida rara vides: tamen huc aduerte, vetustis
Quà Glaucus profugas impingit mœnibus vndas:
Arnus quà liquidas euoluit in æquora moles
Tyrrhenos inter Rex florentissimus amnes.
Ille tuis sortitus aquas Tiberine gemellas,
Arida maternæ lactescit ad vbera rupis:
Fontibus epotis mox, & torrentibus vndis
Pascitur, & fluuios per saxa per arua rapaci
Latior ore vorat, det amico vt pabula ponto.
Sed prope qui stagnat, pelagoque, & flumine portus
Antiqui nondum statio celebrata Liburni,
Densat vela frequens, vel inũbrat classibus æquor.
At perhibent (nec vana fides) venientibus annis
Has fore Tyrrheni sedes ad littoris oram,
Quò puppes zephyris implentes vela secundis
Diuitias, vtriusque ferant & munera solis.
Vnde etiam Hetrusco turgentes Marte carinæ
Longa per arsuros armorum incendia fluctus
Dispergant, prædamq. graues, famamq. reducant.
Vos magni per bella Duces, per gaudia pacis,
Cura quibus regere, & Tuscos tum vertere frenos,
Indomitis faciles sulcate triremibus vndas,
Cunctaque se circum medias fundentia terras
Cærula. Quisquis erit contra tunc barbarus hostis
Aegæo, Cyprioque fremens, Libycoque profundo,
Sæpè indignatus frangi: sociosque natantes
Sanguine squamigeris escam descendere monstris:
Capti-

Hetruriæ Reges clari ante Romanos.

Arnus Hetruriæ fluuius in mare effunditur.

Qui ex Apennino, vt Tiberis, effluit.

Liburni portus insignis à Magnis Ducibus Hetruriæ constructus.

Mediceæ triremes victorijs nobiles.

Captiuasque trahi, maricisque, & pondere ferri
Ire catenato laceras cum remige puppes;
Aspera nequicquam, coluber ceu vulnera passus,
Attollet capita, & rabidas coquet igneus iras.
Itala victrices tellus venerabitur alnos.

Plura loquuturo surgentibus orta procellis
Dira superuenit, tum noctis inhorruit vmbris
Tempestas, tumidisque vias obsedit aquarum
Montibus, aut imas depresit in æquore valles.
Nubila dant imbrem, fluctusque ad nubila tendit:
Et minus imbre madēt puppes, quàm nubila fluctu.
Ipse aderat pelago cedentibus africus austris:
Vrgebatque in saxa rates; ni circius algens
Turbine nimbosæ glomerasset flabra ruinæ:
Inque latus transuersā fremens, scopulisq. relictis
Nauita conuersas egisset in alta carinas.
Ventorum nec sæua duces audire vetabant
Arbitria, incertoque fidem perquirere ponto.
Ergo nec hetruscæ, latiæ nec littora terræ
Vlla vident. Trans Circæis iuga consita lucis
Caietæque arces, diuersa in cærula longe
Abreptas seu portat hyems, seu vortice puppes
Torquet, & allidens lacerat, populataque frangit
Robora. Cum tumidi paulum sedère fragores:
Et moritur motura leues tamen aura tumultus.
Baianos tua Crispe sinus iam tuta procellæ
Puppis habet. subeunt aliæ, sparsæque per vndas
Conueniunt, ac nota ducum vexilla sequuntur.

Coorta tempestas classē dissipat.

Crispi classis vltra ostia Tiberis pellitur ad littora Cāpaniæ.

SAEPE malo speranda salus. Maxentia portu
Lucrino, & stagnis exercita classis Auernis
Stabat, & insidias pelagi metuenda timebat:
Nec dum sulcato deduxerat æquore Martem.

Vbi semper classis imperatoria inferi maris manere solebat.

Dux erat Aufidius romani antiqua ſenatus
Progenies; ſed corde fides abitura manebat.
Quippe ſagax rerum, fractoque auerſa Tyranno
Mens ſibi confertas prodendo, & ſontibus auſis
Deſignabat opes, meritos & Conſul honores.
Hæc adeo penſantem animis & multa coquentem
Tullius affatur, qui proxima iura ferebat
Legatus, celebremque freti per claſsica palmam.
Tunc ait: *Expendiſnè, probas necdũ optima ductor?*
Fluctuat ecce metu claſsis, quòd Flauia circum
Mille per obſidium componunt vela carinæ.
Feruere iamque ſalo pugnas, & clauſtra reuelli
Aſpicies, noſtris & aquas igneſcere flammis;
Et dubitas, quo bella trahant iurata regentem?
Quin potius, cui ſceptra Deus, cui debita votis
Aſſeruit miles, Regis venerare domantem
Terraſque, fluctuſque manum. Te, munere claſsis,
Criſpus ad Auguſtum, ſperataque præmia ducet.
Dixit, & ambiguos deiecit pectore ſenſus.
Iam vorat Aufidius faſces, emptaſque curules:
Iamque oratores humili per cærula cymba
Ire decem, dominâque iubet cõſcendere puppim,
Et Criſpi imperia Flauique repoſcere iura.
Hi mandata ferunt. Tunc & tabulata biremis
Celſa ſuper Criſpus, turmas alnoſque refectas
Ire iterum pelago, remiſque inſtare iubebat.
Legatique aderant: & fando maximus infit.
Criſpe tibi, genitor capiat quæ munera Cæſar,
Deferimus, ſi dona placent placitura parenti.
Munera claſsis habes. Male tẽperat iſta Tyrãnus
Aequora. Cedat aquis, Roma qui vindice terris
Pellitur. egreſſa è portis iam Roma parentis
Con-

Dux claſsis Maxentij in hoſtem inclinat.

Eodemque Legati oratione perducitur.

Claſsis Maxẽtij deditur Criſpo.

Constantini acies patefacta ad mœnia ducit.
Nos tua gens sequimur, prædamq. dicamus opimã.
Vix ea. Cum lætus Cæsar: *Vos diuite portu*
Fertis, ait, *prædam; qualem non gemmifer vndis* Crispi accipiẽtis oratio.
Oceanus, genitrix non purpura parturit ostro.
Accipit hanc, reddetque opulento fœnore Cæsar.
Me prædem Dux, miles habet. componet ouantem
Laurum Roma Patri: vobis sed congeret aurum.
Sic ait. Aufidiumque vocat, laterique, refusa.
Hærentem spe rursum onerat, laudatq. regentem,
Visit & oblatam Lucrino in littore classem.
PROVEHITVR studijs hominũ, quem prospera firmãt,
Duxerat excussis Nomadum digressus arenis Legiones ex Africa aduectæ pro Maxentio.
Fortè Valens iussas acies, & proxima tutis
Insedit castris accliuia rura Vesevi.
Auxilio sed enim Maxentius arma ciebat:
Ac Tiberi metuens Libycis nudauerat oris
Indefensa suo Maurusia militeregna.
Hæc adeo venisse ratus sibi Flauius arma,
Explorare fidem, solidamque obtundere donis, Crispus de traducendis ad se Africæ copijs cogitat.
Ante omnes tentare Ducem, vulgique labantis
Pectora, si qua forent, auro resonante mouere
Imperat. It solers opulenta exponere fando
Munera, & incertas Caius versare cohortes.
Ille etiam miles bellantis ad ostia Rheni
Tecum prima Valens paribus tolerauerat annis
Vulnera, & hiberno glaciata cubilia cœlo.
Vt stetit ante Ducem, veteri iam notus amico:
Tu quoque noster eris, dixit, *neque bella gerentem* Caius amicus duci copiarũ Africæ persuadet vt Crispo se dedat.
Flauia iurati vox vlla morabitur oris.
Nescius immanis iurasti in verba Tyranni;
Nunc Orbem sequeris victricia signa sequentem.
Vsque

Vſque adeo ignotis ſeiungitur Africa terris,
Solis & alterius flagrantem ſeparat annum,
Rumor vt auſoniæ, ſtrageſque immenſa ruinæ,
Excidij non aura tuas peruaſerit aures?
Nam tu quas Aquilas, quæ tu Maxentia caſtris
Nomina prætendis? per vulnera mille Tyrannus,
Crede, infœlicem vomuit iam pectore vitam?
Tu dominos faſces, acies hic fingis inanes?
Noſter inoffenſo domuit Germanica bello:
Gallica tum preſsit: mox Itala regna ſubegit:
Nec potis eſt Romam Cæſar penetrare vocantem?
Clauſtra remoliri tremefacti abiegna Tyranni,
Atque acies abolere tuas? Tentoria mortis
Hæc fuge: vince Valens Criſpo, cui pugnat in hoſtē
Aufidius. Pudor eſt, ſociorum exempla ſequutum
Vincere? ſi pigeat, iubeo, tibi fidus Achates:
Deſere labentem, ne lapſu inuoluat eodem.

Dixerat. aſſantique Valens aſſenſus, amicis
Valens Criſpo volentes legiones tradit. Inclinat votis. Quippe & commotus agebat
Miles, & impatiens raptæ ſtipis, aucta minanti
Voce repoſcebat ſudoribus æra diurnis.
Ergo vbi certa vident mutati præmia belli,
Auellunt Aquilas, & Flauia ſigna reponunt.

CON-

CONSTANTINI
LIBER X.

ARGVMENTVM.

Crispo ingresso Neapolim, post epulas Vesuuianum incendium exponitur. Tum improuiso nuncio Perusinæ obsidionis cum delectis cohortibus mouet in Hetruriam. Vnde Romulus accitu Maxentij Romam versus discedit, exceptus à patre iam sacrificaturo. Cui, post censum exercitum aduectas secum copias enumerat, ostenditque.

V quoque formosæ dominata Neapolis oræ Vrbs Neapolis fauet Cõstantino.
Deijcis effractis Maxentia nomina saxis,
Et turpes simulacra ruis referentia vultus,
Regis atrox excussa iugum: tum Flauia iustis
Legibus imperia, & mites amplexa coronas;
Inuectusque subit pacatam Crispus in vrbem.
Anteibat sublimis equis delecta iuuentus, Equestri põpa Crispus in Vrbem inuehitur.
Ornatæque vias implent longo ordine turmæ.
Pars lucent sagulis, chlamydesue, aut picta decoris
Stamina cingebant humeris: pars arma coruscant,

Attol-

Attolluntque leues elato vertice criſtas.
Ipſe inter belli proceres, vexillaque Princeps
Fertur, & intexto trabeam diſcriminat auro,
Non ſine illuſtri exercitu. Et multum de patre gerens. Tum denſa cohortes
Effundit legio. non ære latentia membra
Horrificas habuere minas: non fuſa per aurum
Blanda laceſsito cedebant lumina ſoli:
Et flammæ galeis, clypeis ſe fulgura miſcent.
Haud impar infertur eques, cui plurima dorſo
Purpura, fulgenteſque habitus, cui lucidus ambit
Mẽbra chalybs: ſonipes ſquamis atque ęre coruſcis
Mobilis effigiem gaudet ſimulare metalli.
Miranturque omnes, turbis ciuilibus implent
Et frequẽtia Ciuium. Sublimes quicumque domos: quicumque patentes
Obſedere vias, atque altis pendula pinnis
Culmina: & obtutu florentia principis vno
Ora legunt, ſimilemque putant aſtare parentem.
Parietibus ſtabant, opibuſque ingentibus ædes;
(Nunc vbi regales abeunt in nubila moles)
Tecta ferebatur populus quæ regia quondam
Struxiſſe; imperij poſtquam Cumana remouit
Arbitria, & dominas vrbis tractauit habenas.
Regia domus qua excipitur Criſpus. Marmoreis ibi vaſta nitent cœnacula cruſtis:
Aut ſolidis lapidum glebis, phrygijſque columnis
Ardua tolluntur: cameris ſuſpenſa relucent
Conuexo cryſtalla gelu: ſeu clarius aurum
Conſertis trabibus laqueatas induit aulas.
Hæc adeo feſtis celebrata palatia menſis
Criſpus adit. venere duces, procerumq. potentes:
Accumbuntq. thoris, quæ purpura veſtit, eburnis:
Et praſina aurato velant, & ianthina textu
Serica. villoſi quin verſicolora tapetis

Licia

Licia calcantur, si quà virgatus ophites
Defecit, neque candet onyx: non secta laborant
Saxa pauimentum, maculæque ornare iacentes.
Iamq. ministra epulis mensas onerare iuuentus, Solemnè epulum Crispo datum.
Exceptisque auro dapibus, quas educat aër,
Quas syluæ, quas rura dabant, quas æquora condũt.
Tum defusa cadis generosa inferre falernis
Pocula, nec rubris cedentia vina pyropis.
Lætanturque patres, domino se digna recenti
Munera campanis opibus, tectisque superbis,
Et cumulasse pares noua per conuiuia luxus.
Iamque expleti omnes missus odere supremos,
Et segnes oculos dapibus, mensisque secundis
Auertere manus; Cùm discumbente corona
Crispus ait: *Cunctis saturatam pascere mentem* Discendi cupido semper opportuna.
Discendo tam dulce reor, quàm viribus ægris
Instaurare cibos, & opimæ gaudia mensæ.
Ergo quis, ò ciues, huc vestri antiqua Veseui,
Atque aliis forsan seruata incendia seclis
Euoluat patrij referens miracula montis?
Me quoque versat amor tãtarum agnoscere fontes Quàm præ se fert Crispus, vt causas Vesuuiani incendij audiat.
Flammarum, & vastis fomenta inclusa cauernis;
Insonet vnde ardens olim vapor: vnde flagrantes
Hausta vorent facibus torrentibus æquora rupes.
Quod si æstus natura premit, montisque recondunt
Claustra reluctantem saxis pendentibus ignem;
Proxima littoreos pelagi cur oppida fluctus
Sed male tuta bibunt? cur vidi insidere dorso
Accliuis castella iugi? terræque feracis
Vndique baccatam vicis agrestibus oram?
Non veniunt secura truces in fœdera flammæ;
Erumpent olim miseri cum strage coloni.

Sic

Sic ait. at contra facundo Liuius ore,
Vita quaterdenos cui bis numerauerat annos,
Natalesque dedit flammarum accedere causas:
Vulnera nostra cupis, versumq. agnoscere Princeps
Littoris ingenium, dixit; *quod Liber amœnis*
Vite racemifera gradiens diuiserat aruis.

Campani Senis narratio de Vesuuiano incendio.

Nam proauum memini digito signare Veseui
Triste supercilium populataque culmina rupis,
Dicentem: Referes audita nepotibus olim,
Ipse ego disrupto quæ vidi incendia monte,
Pacatum Romana Titus cum Cæsar in Orbem
Iura dabat; populis effuso largius auro
Qui pius ignifera pensauit damna ruinæ,
Atque inopes iussit procedere mitiùs annos.
Seruantem ex illo spectas mala signa Veseuum
Ferali defixa iugo. Nam sole tepentes
Margine ab occiduo pelagi quà tollit in auras
Prodigiale caput; lapidosus, & aspera terga
Infœcundus ager, nullo discrimine raptis
Arboribus, frugumque satis, pecorumq. magistris
Nudus, inops squalet. semiustis horrida saxis
Se tantum, ac dumis tellus conuestit acutis.
Hic vbi ver ante assiduum fœlicibus aruis
Perpetuos flores, fœtusque autumnus alebant:
Et cum populeis se crederet hospita syluis,
Pendula purpureas vindemia cinxerat vuas.
Sed tu disce, ferat tantis vnde ignea pestis
Nutrimenta rogis: quì se se erumpat apertis
Tanareus vapor, Alecto expirante, cauernis.

Tito Imperatore Vesuuius flagrauit.

Post illud incendium pars Vesuuij versus mare inculta & sterilis.

Principio mugire solum, rupesque gementes
Faucibus exululare cauis, & nocte profunda
Murmura misceri, questuque simillima rauco

Descriptio inceudij Vesuuiani anni 1631. per aua chronismum

Ima

Ima laborantis percurrere viscera montis. Primus montis fremitus.
Terra dehinc tremere & crebro discussa tumultu
Instabiles agitare sinus. Ea prima futuræ Dein terræmotus.
Tentamenta dabat moles diuulsa ruinæ.
Eluctata diù sed turbinis ira tenaces
Emouit tandem scopulos: adituque recusso,
Qua minor obstat apex, & porta facillima, rupit
Impulso cum monte diem. tonuere patentis Deinde aperto monte tonitrus.
Ora iugi, & crebris dissultant nubila bombis:
Aequora subsidunt pauidis tremefacta procellis.
At tellus siue illa metu, motuque latentes
Ambiguo fugeret flammas: siue illa trementis
Aëris illisu, & moti vertigine montis,
Nutabat magis, ac penitus compage reuulsa
Frangebat resoluta suæ caua pondera molis.
O' mea Partenope, ò Siren oblita canendi
Non gemitus, luctusque atros, non vlla doloris
Argumenta premis. totam lymphata per Vrbem
Extremos sine morte rogos, & funera lugent Circumiens terræmotus.
Agmina; mobilibus similes, lapsumque timentes
Iactabant cum tecta domus: emotaque Diuùm Et fuga Ciuium.
Delubra, atque arces, & mœnia victa patebant.
Iam ciues tumulum lapsuris molibus Vrbem
Moliri, casusque rati pendere supremos,
Marmoreas ædes, luxuque instrata relinquunt
Limina: & aprico viridantes gramine campos
Insedere: alij pictis tentoria velis
Intendunt; septis veluti formidine castris
Luctantem cœlo, flammataque bella cientem
Tentarent iterum succendere Marte Vesæuum.
Sed maior vis monte furit: populosque coactos
Multiplici terrore quatit. Nam turbine denso
Hor-

Cinis, & fumus è iugo emissus.

Horrificos cineris, piceosque bituminis atri
Eructat, fumique globos. stetit ardua primùm

In arboris speciem.

Arboris in speciem, pinusque simillima nubes:
Caudice cui longo ramosa cacumina pandit

Et conglobatorum montium.

Planus apex: vasto in cœlum dein vertice creuit
Caucasus. aut veluti aggestis se montibus Alpes
Agglomerant: cineris, mixtaque volumina noctis
Sic alia ex alÿs emissa flagrantibus antris,
Rupibus Oetæis Rhodopen, aut Pelion Ossæ,
Atque Athon impositos imitātur, & Alpibus Alpes.

Nubes cineris scissa domos, & tecta insedit.

Iam scissi volitant cineres, & culmina rupis
Et vicina super circumstetit oppida nubes.
Atque increuit onus tectis pluuiale vetustis.
Subsedere trabes, passimque oblita paterni
Roboris ad terram sese tabulata dedere.
Inde domos agmen intrat cinerale patentes,

Cum saxorū grandine.

Ingressuque premit. cùm sæuior ingruit imber,
Et grando laceras heu saxea perculit ædes.
Quippe inter primos piceæ ferruginis æstus
Ecce imas cautes magni fundamina montis,
Auulsasque iugo silices, scopulosaque terga
Telorum ceu flamma opifex torquebat in auras.

Quæ è fundo montis magno impetu effundebantur in omnē partem.

Iam vaga dissultant, lapidosaque viscera fundo
In nubes proiecta volant, & nubila frangunt:
Mixtaque pumicibus scabris, reuolutaque fumo
Pars liquefacta fluit: salientibus obuia saxis
Ante iugi patrias, in mutua vulnera, fauces
Pars cadit, immugitque fragor: pars æmula raptas
Portat in astra faces. sed ponderis impete verso
Omnia præcipitant rigidis crepitantia glebis:
Non secus excussæ neruo resonante sagittæ
Celsa fatigato subeunt ad nubila ferro,

Be-

Penni gerôque leues reuolant in funera plumbo.
Sic lapidum montana ruit, latèque flagellat
Oppida tempestas. emouit cardine postes,
Proiecitque fores: irrupit fracta domorum
Culmina: non armenta boum, non lustra ferarum
Tuta latent: oppressa graues gemuere procellas,
Atque vna pluuias ad littora currere moles.
Sed tamē hæc parcè quærimur; nāq. ipse profundo
Murmure, fulgetrique alis, tonitruque sonoro,
Vesuius, & structa in tumulos prælusit arena
Hactenus: atque lapis cecidit, ceu tessera ludo.
Nunc ignis, nunc terror adest: mundique ruinam
Eructans totis mons obluctatur Auernis.
Ergo vbi iam mediū curru sol presserat orbem,
Extinctum subito nox intempesta recondit.
Ipse dabat tenebras mons igneus. oblita fumo
Nubila fuscauere sinus, nimboque retorto,
Funestaque diem fugientem amplectitur vmbra
Tartaream turbo inuoluens caligine noctem.
Cum luxere iugo, sed vincta horroribus atris
Flumine turgentem ruperunt lumina nubem.
Flumen erat, flammis quod se torrentibus, alto
Vertice deuoluens aluere bitumina mixto
Sulphure: sulphureusque cinis, cinefactaque saxa,
Lentaque nitrosæ pauere incendia massæ,
Pellat vt ardentes arsura in cærula fluctus.
Flammifero qualis Phlegeton se turbidus æstu
Tenareis infert campis: tumidusque per ignes
Torret auernales vndanti vortice ripas.
Sic quoque fontanis missum fornacibus amnem
Mons, specubusq. vomit. Delapsus ab aggere summo
Precipites siue ille rogos, siue ille fragosus

Maior tempestas in meridie.

Primo fumus atræ nubes, & tenebræ.

Tum flumen ignis se è vertice deuoluit

Fluuius igneus delabitur in planiciem.

Rapta supercilia, & feruentes igne procellas
Deuexo, aruorum contorquet ad æquora, cliuo.
Audiuere procul pauidi, & videre fluentem,
Auditur nec deuitatur. *Seque exertantem facibus, fremituque minantem.*
Semita nec datur vlla fugæ: dubitantq. tremuntq.
Incertique hærent, fugiuntque, petuntque penates,
Amplexi teneros, vlulanti coniuge natos.
Mercibus insidunt alij ceu tuta per aurum
Vita foret, nec auarus opes consumeret ignis.
Pars celerat, frustraque metũ comitata volantem,
Ocyus inuentis rapitur demersa procellis.
Flammatis namque auxilijs animosior amnis,
Nec iam se claustris cohibens, pelagoque patenti
Latior, & labens vllo sine margine ripæ,
Fluuius igneus in septẽ riuos scinditur. *Mox tamen in partes abscinditur. Abscidit vndas*
Ignotas veluti, septemque per ostia Nilus
In mare tantarum vix molem effundit aquarum.
Sic quoque turgentem fluuium iam vertice montis
Cernere erat late incensis extante fauilla
Fluctibus, & totas sorbentem gurgite rupes.
Hunc quoque fluminei vaga per diuortia cursus
Septenis impulsa vadis montanus in arua
Fumiferas torquens spumas Vulcanus agebat,
Finibus & riguos fluuialibus impulit ignes.
Iam cliuosa tument; syluæque, & naufraga circum
Oppida mersantur facibus. pagana per agros
Pagi, & oppida subitò pereunt. *Tecta quibus tellus aluit fœcunda colonos,*
Flamma repente vorat. Fugiens sic lumina fulgur
Præterit: vt periere omnes, hominesque, feræque
Errantesque greges. Hausit delubra, domosque
Ignis edax: trepido ceu terra excussa tumultu
Cum patet, ac subito montes abscondit hiatu;
Ad-

Aduenere simul, fragor imus, & alta vorago,
Et tremor, & raptus, mersæque in tartara moles.
Sic absumpta cadunt: fluitans strepit igneus amnis: Fluuius igneus fertur in mare.
Cunctaque vorticibus subeunt, oculisque recedũt,
Aequorei curuata sinus ad littora, qua se
Parthenopæa vadis veluti cratera marinis
Implet, & obliqua pelagus circumdat arena.
Stabant Pompeij veteres, atque Oppida (sedes, Pompeij, & Herculanum pereunt.
Nomen & Herculeum) dilecta salubribus auris,
Mitibus atque vndis, placido liquidissima cælo.
Hæc quoq. adusta rogis torrentibus, obruta nimbo
Puluereo, & cinerum ingestis latuere sepulcbris.
Pars tamen, aligero qua cursu ardentia vicit
Flumina, consumptos iterum consurgere muros
Vidit, & externos noua mœnia quærere ciues.
Forsitan, & seris si quando incendia lustris
Eructans iterum patefecerit ora Vesœuus,
E cinere attolli rursus, vitamque calentem
Ducere ab extinctis dabitur per secula flammis.
Cætera quid memorem castella rogalibus vndis,
Vndosisque immersa rogis? vicinia fleuit Quantum in vicinis locis excreuerint ignes, & cineres.
Ciuica desertos pagis abeuntibus agros:
Nec nisi putre solum, fluuio consumpta rapaci,
Quà celsæ capita extulerant euanida turres.
Tu quoque supremas tremefacta Neapolis horas Ignis fluens Neapolim versus, & repressus.
Ingemis, vt gemino resonantem flumine cladem
Sensisti, & furias allabi in tecta fluentes.
At probibente Deo cohibent properantia cursum
Excidia, incedensque fragor. tamen igne cadenti
Tecta cadaueribus squalent fumantibus arua.
Arboreis viduata comis; non vitibus vllis
Non ea frumentis, syluis non apta ferendis.

Aſt alibi eluuies diſcretis feruida riuis,
Acrior obijcibus raptis, flexiſque viarum
Incita mæandris, tumido maris æquora ſaltu
Irruit. Vndantes gelidarum arſiſtis aquarum
Igne ſuperfuſo cauea, veterique fugaſtis
Tyrrhenam ſtatione Thetin; cum verſa videret
Igniuomis ſua regna fretis: & flumine lapſo
Fulminis in morem, iaculatum ardeſcere pontum.

Aquæ effuſæ è Veſuuio Nolam verſus.

Sed parte ex alia, Pœnis quà Nola trophæis
Veſtit adhuc memores per aprica noualia muros,
Cautibus excuſſæ traxerunt flumina lymphæ.
Mons tumefacta gerens diſtentis viſcera flammis
Prægelidas iungebat aquas; diſcordia mixtim
Doctus inaceſſis elementa recondere fibris:
Et facibus lymphas, incendia paſcere lymphis.

Cauſæ, cur aquas mons effuderit.

At poſtquam æſtiferis efferbuit ardor ab antris
Carceris impatiens, ac ſpiramenta recluſit,
Abrupitque aditus per ſumma, per ima calentes,
Liberior motis ſe miſcuit halitus vndis
Igneus, impulſuque fugam leuiore latentem
Ductilibus laxauit aquis; illæ agmine denſo
Proſiliunt; nouus, & fratri non flumine diſpar
Naſcitur Eridanus: bibuliſque occultus arenis
Quos longum ſitiens brumales hauſerat imbres,
Pabula quæ tellus, quæ præbuit humida Pontus,
Cuncta vehit; ſyluas immanibus ille natantes
Verſat gurgitibus: miſeris vagus ille colonis
Exitium, gregibus ſtragem molitur, & aruis:
Flammaque fumoſis interfluit horrida riuis.

Cauſæ, cur Veſuuius flãmas emiſerit.

Nec labor eſt ſimiles flãmarũ exquirere cauſas.
Quippe olim exuſtis quod rupibus excidit ignis
Interiora iugi vaſto ſuſpendit hiatu:

Et

Et ſcabræ innumeris aulæ patuere cauernis.
Hæc adeo vapor, ac tenuis conclauia ſeruat
Spiritus, & prima ducens ab origine flammam
Peruolitat: ſeſeque irarum accendit in æſtus,
Natali montis gremio quod vincla coercent
Nondum expirantem cœlo, nimiumq. morantem.
Verum vbi ſe clauſus patrijs calor auxit in antris,
Feruenteſque acuit vires, cæciſque latebris
Quò magis arctatur, magis æſtuat: & ſibi iunxit
Sulphura, & occultis accenſa bitumina venis;
Tum vero accitis opibus violentior ardet,
Mox & ſumma quatit flāmis iuga: donec apertum
Fecit iter, domitoque exultat in aſtra Veſeuo;
Inſequitur tonitru, feſtumque tonitrua fulmen.
Vos quoque venturi longæua in ſecla nepotes
Difficiles noſtris aures ne fingite dictis;
Digna fides. ſtrepitus inſanaque murmura montis
Teſtantur longe, duplici quos Adria fluctu,
Dalmata ſiue tuis, ſiue Appule verberat oris:
Picentes Recinæ colles, Peruſinaque Tuſci
Mœnia. pugnaceſque rati concurrere gentes
Et ruere exciſas vrbes: aut Marte propinquo
Arma inclamantes duxere in prælia ciues.
Quid raptos dicam cineres, cœloque fluentes,
Quà ſimul aduerſi diſcordia flamina venti
In cunctas vexere plagas? Non eurus ab ortu,
Depreſſoque auſter pluuialis cardine mundi
Defuit: aut ſcythico boreas, aut africus antro
Erumpens libyco, zephyruſque ad terga fluentes
Tunc alas hibernus agens. Hi protinus æquo
Infeſti lacerant cinefactas turbine nubes,
Et partem ſibi quiſque trahit. nebuloſa feruntur

Exhalationes calidæ intus clauſæ, & auctæ ignem excitarunt.

Fremitus mōtis longiſſime in alijs terris auditus.

Vēti eiectum cinerem in varias mūdi plagas detulerunt.

Fragmina, liuentique pluit fuligine cœlum:
Iam Libyci pennis Bizanti ad mœnia vexit
Quo cinis effusus peruenerit. *Ostentum ferale cinis: boreæque rigentis*
Dispersus furijs Nomadum cumulauit arenas:
Obstupuit difflante noto, descendere nimbum
Dalmata puluereum: totis & Apulia campis
Extingui pluuio miratur pondere messes.
Ad calabros zephyrus populos, violentior eurus
Pellit ad ausonios: auræque hinc, inde frementes
Impleuere sinus Europæ: aut feruere pontum
Imbre superfuso, & tumidos canescere fluctus,
Seque super cineres iactant equitare natantes.
Tu quoque solemnis magna ad Circensia pompæ
Quod accidit Titiano incendio, nō nostro æuo. *Spectatrix dum Roma sedes, æstiua theatris*
Obtendi non vela cupis; discedere solem
Et caliganti trepidum noctescere velo:
Tum verso cineres illabi, & tristia ludo
Certatim portenta doles. Gens alba togatæ
Vrbis inhorrescit ceu tegmine velleris atri
Induci caueam: turpique sedilia monstro
Deserit, & palmas caligine mersa curules.
Montis at incertos audax non incola motus
Amor paterni soli, quo, & eius fœcūditate incolæ retinentur. *Formidat; concussa malis, neque pectora languent:*
Non extinctus amor patriæ non cura recessit:
Externisque suos renuunt mutare penates,
Quamquam inclinantes flammaq. vndaq. laboret.
Hic molles veris comites altissima Cancri
Spicula, & humentis frangunt gelidissima Capri:
Decernuntque vices, gleba quibus vbere tellus
Floribus, aut pomis, aut messibus impleat annum.
Largius hic seu blanda quies, seu fusa beatos
Copia per campos prohibet discedere ciues,
Sacra-

Sacrauitque tuo plures Campania bello.

Non bene desierat supremas fundere voces Eloquio mulcens procerumque, & Principis aures Liuius. in medios cætus, aulamque silentem Cum se te aduenienslonge, nouus intulit hospes Pallidus, atque artus lacero velatus amictu. Vt stetit ante ducem: *Princeps accumbere mensis Atque hilarem*, dixit, *gaudes dare lucis honorem; Castra tuos lõginqua premunt. Perusina tuentem Mœnia Dalmatium, Germanica Romulus arma Deducens Aquilone ferit. Captiuus agebam Sarmaticos inter, ferroque onerante, maniplos, Postquam improuisæ rabies me barbara pugnæ Perculit. in tenebris sed vincla tenacia rupi, Seminecem reddo patriæ. Cœleste Tonantis, Et Labari signum non expugnabile testor, Me forti certasse manu, nec vincla tulisse Indecorem: longèque abitus tentasse fugaces, Vt repetã bella incolumis. Tu, magnus ad Vrbem Dum subit ausoniam genitor, tyrrhena cruento I, tecta obsidio dissolue, hostemque tenentem Prorue. Libertas victorem, & vita sequentur, Illa obstrictagemit, mortisque hac faucibus hæret.*

Conuiualis lætitiæ conuersio.

Obsidio Perusiæ narratur Crispo.

Iusta fides aderat dictis. Nam signa sequentem Flauiã, Campanæque ducem cognouerat alæ Crispus, & emerito donatum viderat auro; Assensuque omnes circum, fremituque dolebant. Ipse magis dignas se principe concipit iras, Vlcisci patrias acies, aut sanguine clausum Pandere certus iter, seque immersare periclo. Emicat arma vocans iuuenis, dapibusque remotis Ardentem cinxere duces, & fida ministrant

Crispi virtus.

Consilia, inque vicem capiunt, & iussa capessunt.
Continuo Libyæ audaces in classica turmas
Copiæ ductæ à Crispo aduersus Romulum. Imperat ire Valens, percussaque pectora Marte
Sollicitat. tædet pelagi, quos classe regebat
Caius, & æquoreo portantes prælia curru
Puluerei versare iubat discrimina campi.
Mittit & Aufidius leuibus delecta carinis
Agmina: testaturque fidem, neque bella moratur
Parthenopæa manus. vim fortibus ingerit ausis
Non segnis cuneos præuertere Crispus euntes,
Iamque tuos animo meditatur Romule clades.
Romuli Perusina obsidio. Ipse quidem, postquã duxit per culmina vallum
Romulus, iliceas Perusina in mœnia turres
Tormenta muralia veterum. Struxit, & opposito percussit ab aggere muros
Arietibus crebris, ac roboris ære trabalis:
Loraque magnarum vertigine tensa rotarum
Tela intorquebant tormento excussa tonanti.
Tum scalis, gradiensque acta testudine miles
Aërium tentabat iter, si qua impetus hostem
Luctantem contra, flammasque & saxa rotantem,
Aut inclinatæ fastigia vinceret arcis.
Forte impulsa dedit moles turrita ruinam,
Muralesque aditus trepidam patefecit in Vrbem,
Romulus oblatæ commotus imagine palmæ
Crastina per lapsos mandat certamina muros:
Victorem tumido se barbarus ore ferebat.
Maxẽtius reuocat Romulum ab obsidio. Ecce autem latijs referens se iussus ab oris
Improuisa tulit Marius mandata Tyranni.
Vltima quippe tremit Maxentius; arma videbat
Constantina suis quod iam succedere castris:
Ac vespertinæ voluens mala vulnera pugnæ
Nati absentis opes, arctoaque signa vocabat.

Nam

Nam quid ab hetruscis surgentem motibus vrbem
Romulus incassum fossis, & inutile bellum
Clauderet? At Roma imperij cor, vnde patentes
Spiritus in terras, vitaque effunditur ardor,
Occidat interea prædonibus icta Tyrannis?
Depascit morbi cum viscera torridus ignis,
Quis curat gelidis perfusa liquoribus ora?
Aestifero sedes animæ feruore calentes
Respuit? obsidio imbellem discludere pubem
Quid iuuat; immanem propiore Typhoëa dextra
Si metuo, & stricto ferientem pectora telo?
Huc adsit regno incolumi quicumque tuetur
Me stantem, ac mecum dominæ Capitolia Romæ?
Tu vero absorptus rapido ceu vortice belli,
Emergis, teque ipse rapis? tu redditus auris
Romule rursus abis, oculos lusure paternos?
Linque hostes: mihi victor eris, cum veneris. arcet
Bellica quem virtus, reuocent mandata parentis.

Causæ reuocandi ad Vrbem à Mario expositæ.

Hactenus edixit Marius, pauidique renarrat
Iussa patris. Stetit ambiguus, neque verba resoluit
Romulus. Vt canis vmbroso venatica saltu
Cum tenet occultæ latebrosa cubilia capræ,
Instat hians lustris: vibrataque sibila longe
Forte feras lacerare vetant. fremit illa, nec audet
Intempestiuas domini perrumpere leges,
Spernere nec prædas, auidosque eludere morsus.
Non aliter iuuenis veneratí ad iussa parentis
Hæret, & hinc æquis emollit pectora dictis:
Hinc raptas queritur palmas, repetitque morãtes.
Tandem ait: O' *noster vitæque, viæque per omnes*
Anfractus, casusque comes, quid ab hostibus arces
Nuncius exitiale malum? laudemque decoram,

Dubitat tamen Romulus de discessu.

Romuli ad Marium responsio.

Victri-

Victricemque meo remoues à vertice laurum?
Vincebam; tu pressa metu, vinclisque, fameque
Agmina dissoluis. Annis sed inertibus hostis
Viuat, vt incolumes per me pater exigat annos.
Quid potius firmat bello mihi prospera virtus?
Nulla moror, quæ Roma tibi iam tradimus, arma.

Cõsultat Romulus de dimittẽda obsidione.

Dixit. & extemplo tentoria ad intima fortes
Iussit adesse duces. foribus glomerantur apertis
Cordibus iratam quicumque ferocibus Arcton
Expirant. Carrtum iussa nouissima patris,
Et fida auxilia trepidam reuocantis ad Vrbem,
Romulus enarrat, cupiens iam castra moueri.

Concilijs aderat, patrium dominator ad Albim
Amsterus qui iura dabat, victorque cruento
Marcomanne tuos insedit milite campos,
Pannonias idem populatus ad vsque nouales.
Ille ratus sibi prima Italûm iam regna teneri:

Bene cepta prosequẽda.

QVI Bene cepta nouis, inquit, *male prouidus au-*
Dissipat inceptis, non vlla per acta secundos (*spex*
Explicat euentus. Muros quatis ære labantes,
Celsaque tecta solo trabis inclinata: manumque
Supponis ne vulsa cadant? sine, mota ruinam
Dispergant, tibi ferali nec mole sepulchrum
Construe. Labentem video, quam cingimus Vrbem,
Extremoque suos versantem funere ciues.
Quis labi vetat impulsam, subicitue cadenti

Nec discedẽdũ obsidione censetur.

Terga? quis euictos, mihi perfuga subleuat hostes?
Nempe timet Cæsar. timeat: victoria turpes
Eripiet cui nostra metus. Stat cardine rerum
Hic anceps fortuna, globum quò destinet Orbis,
Donec in euersa grauibus ferat vrbe catenis
Vincula Dalmatius, ferroque coercita pubes;

Fors

Fors tum læta patrem, tum romula regna sequētur.
Vincimus hic: fuga victos arguit. Hæc vbi fatus,
Ore premit voces, vultus tamen aſperat ira;
Murmurat, & vario diſcordat curia motu.

Diditur interea per caſtra, per agmina rumor,
Crebreſcitque: ducum ſonitu mox impulit aures, Criſpi copiæ apparēt è iugis mōtium.
Puluereo nam viſa procul contreſcere nimbo,
Tum vibrare iugis armorum fulgura nubes.
Quin & foſſa gerens defixo pectora telo
Vallum irrupit eques: dictiſque ante ora ſenatus
Admiſſus fremit, & largo lauit arma cruore:
Dux redeo profugus dimiſſæ in pabula turmæ,
Culpaque nulla fugæ, nulla eſt infamia victo.
Heu properata nimis fœcundæ pabula mortis
Legimus. innumeræ paucos ſtrauere cohortes:
Et circum valles, & culmina montis inundant.
Quis regat, incertum eſt; hoſtis regit. ardua vidi Nunciaturq. ab equite vulnerato & paulo poſt mortuo.
Aërias fulgere Crucis vexilla per auras,
Signaque noſtra ſolo, dacique alliſa Draconis.
Vix ea. ſanguineos diſperſa in vulneris imbres
Deſeruit cum vita virum, ſubitoque rigentes
Ad terram expirans demiſit pallidus artus.
Attoniti ſiluere duces: ſed Romulus: *Arma*
Noſtra mouēt, inquit, *Superi. Requieſcere quiſquā* Romulus diſcedendum putat.
Imperet? Occluſum Peruſinæ mœnibus vrbis
Haud equidē fugimus: trepidantē ſpernimus hoſtē.
A tergo ignotus ſi forſitan imminet alter,
Hunc quoque victores illudimus. vtraque mecum
Vos ſpolia Auguſtoque patri, Martique feretis.

Dicta probant, abitūq. duces. neque diſſidet ollis Cuius ſentētia omnibus probatur.
Turba maniplaris, Latiam ſuſpirat & Vrbem,
Ludentis cupiens bello miſcere theatri

Gaudia.

Gaudia. iamque vagis legionibus Vmbria campos
Præteriere tuos, collesque, agrosque Sabellos:
Quaque Aniena petunt rapientẽ flumina Tybrim,
Considunt. Mario comitatus, & agmine fido
Non tamen absistit, pergitque ante ora parentis
Romulus. Ingentes agitato pectore curas
Maxenti tumefacta magis tunc ira coquebat,
Et natum damnabat atrox iam serà morantem.
Ingressus stetit auratis cum pulcher in armis
Romulus venit ad patrẽ Maxentium. Filius. Vt Solis iaculis vapor, atraque nubes
Sternitur aspectu: sic & mansuescit amato
Indomitus sub corde furor. Verum ille volutus
Ante pedes, animoque gerens, lacrymataq. vultu
Filij erga patrem obsequium. Gaudia: *Veni*, inquit, *veni Pater. hostica ferro*
Mœnia frangebam, frendens vt ouilia Tigris.
Parcere iussisti, parsum est. Victoria maior
Est monitis parere tuis. comitante rebelles
Nunc Aquilone teram. Vinces Auguste: latinos,
Post mihi quos trades, Mundi moderabere frenos.
Sic ait. at tumidi desederat ira Tyranni,
Maxentij in filij aduentu lætitia. Mollitusque animos, rabidique ferocia cordis
Vulnera: *Qualis ades?* dixit: *non digna parentis*
Cæsaris ora gerens. Iouis est, quam fronte coloras,
Herculea maior, non inuida Martis, imago.
Audeat & quisquam contra? bella, omnia vincam
Auxilijs iam bella tuis. facis æqua gerentem
Ecce parem Diuis, & non superabile numen.
Dixerat. & caro dat circum brachia collo:
Nec, lustrando iterum potis est, iterumq. tuendo
Expleri, cupidoque haurit noua gaudia visu.
Ille suas tumefactus opes, fastuque superbo
Fortia collectis iactabat robora turmis,
Atque

Atque oculis relegēda dabat. *Nunc Romule*,dixit,
Tu mecum quæ sacra Deos, numerandaque censu
Arma vocant, iuxta placito venerabere voto.
Namque instat, rabidusq. parat certamina prædo,
Effunditq. acies campo moriturus aperto.
Hæc vbi; sacrilegis statuit solemnia sacris,
Ipse Ioui iussos & mactaturus honores.
Iamque ministerio pubes accincta cruento
Astabat: qui thura manu, qui simpula gestant,
Et salis aspersi, tostique piamina farris:
Qui lances, paterasque, vrnasque, & lustrica fontis
Aspergilla ferunt: latoque secespita ferro (nes:
Quos grauat,& dolabræ, figendæ ac fronte bipen-
Quique animant teretis sonitu spiramina buxi,
Fistulaque exercet pueros modulata canoros.
Et iam surgit humo,pedibusq innixa quaternis
Mobilis ara focos, & prima incendia nutrit,
Magnaque floriferis se victima cornibus infert
Taurus, & aduerso ferientem lumine solem
Vertice fulgentis lumen quoque verberat auri.
Ipse operaturo cinctus Rex tempora velo
Pontificum de more preces, & prisca reuoluit
Carmina: tangentemque aras,& vota nouantem
Impia Tyrrhenus lituis resonabat eburnis.
Tu quoque farre caput spargis: tibi thure sabæo
Victima lustratur: tu delibata falerni
Pocula dispergis, taurinaque corpora cultro
Designata iubes valido procumbere ferro.
Nec mora. torquentes immani mole securim
Obseruata popæ certatim in vulnera sudant.
Nudarunt alij & limphis lauere iacentem.
Spumantem pateris pars infudere cruorem;

Sacrificium Maxētij antē censum exercitus.

Instrumenta & ea, quæ opus erant in sacrificio.

Ara.

Victima.

Maxentius more veterū Cæsarū Pont. Maximus.

Ritus circa victimam.

Eiusdem cædes.

Visce-

Viſcera pars calathis, diſſectaque mẽbra vehebãt,
Sacrilega oblatio.
Et flammis abolenda ferunt. fumantia plenis
Reddidit ille focis. Sed tu periture ſacerdos
Abſumis tua vota magis. Prope culta ne fando
Ore Superſtitio, iuxtàque accincta coquebat
Tiſiphone oblatos artus, & ſanguine mixtos
Dona crematuris ſubiecerat ignibus ignes:
Ab extiſpicio infauſta prædicuntur Maxentio.
Calcibus incuſſam mox & furialibus aram
Diſiecit, ſparſitque focos, & ſacra remouit.
Horruit aſpectu, qui *prodigialibus extis*
Supremam ſpirare diem clamarat Aruſpex,
Atque pares tauri domino decurrere caſus.
Ille ferox ſpernit pauidos, vimque excitat ira:
Seque Iouemque ſimul cupit, execratus, & amens
Emeritos abolere Deos. Iam verſus ab aris,
Ire occaſuras iubet omni ex ordine gentes,
Legiones è finibus imperij.
Luſtrarique viros, viſuque obtendere Martem.
Primus agit fortes Aſiano ex orbe maniplos
Galba ferox, regnis atauos & ab vſque ſeueros
Qui poſt Neronem regnauit.
Galba tuis reuocans. terna legione cohortes
Explicat indomitas, rapidi trans flumina Tigris
Nam Parthi ficta fuga vulnerabant.
Quæ profugos docuere fugam nõ fingere Parthos;
Armeniuſque ducem pugnantem expauit Araxes,
Altera tum Syriæ non ſegnior arma mouebat
Legiones Syriæ.
Regulus. auſpicijs qui Maximiana ſecundis
Imperia & faſces, violentaque caſtra ſequutus
Perſica nocturno proſtrauerat agmine bella,
Victricem domino gaudens attexere laurum,
Quam ferus eoo nutritam ſanguine Cæſar
A quibus oriundus Probus Imperator.
Fecerat. Inde Probus ducebat in agmine turbas
Pannonijs celebratus auis, qui propter Idumen
Milite palmiferas ſolitus defendere terras,

Inſidias

Insidias Arabum Nabathæis lusit arenis. Legio Palestinæ.
Hinc & Cappadocum qui fortunata tueri
Frugibus arua solent, & iniquo frigore brumæ Cappadociȩ.
Hibernum scythico vallum prætendere Tauro.
Qui Ponti mirantur opes, Euxinaque late
Æquora prospectant. Aquilis victricibus asper Legio Pontica.
Hic Rufine præis: ibi Lollius imperat audax.
Hæc adeo abstuleras inuitis gentibus arma,
Labentemque Vrbis latiæ firmare Tyrannum Galerius Maximianus iunior.
Maximiane iubes. nam fidi orientis ab oris
Auxilia implorat Maxentius. Aurea signa
Vt vero aspexit, custodis & arma iuuentæ,
Dilectisque ferens Prætoria iura maniplis
Insultauit equo Ceionius; ausa tumescunt: Prætoriani Vrbis milites Maxentium prȩ omnibus tutati sunt.
Elatusque magis spe luditur. *Ite potentes*
Debellare manus, inquit; *Non Roma, nec ingens*
Augustus tali auxilio per inertia nutet
Agmina tu Cæsar scelerum, tu barbare prædo
Stratæ cædes, victos iactantior ante Britannos,
Quod sternet Romana cohors: neque mortis honorē
Iustus ego inuideam. Sic amens pectora vanis
Pascit imaginibus, votis & inanibus implet. Italiȩ auxilia
Incedunt vna ex Italis quos finibus addunt
Inuiti quamquam populi, gentesque Latinæ:
Ipsaque septeno legit de culmine Roma:
Fida regit princeps, generosaque Martius arma.
Interea Germanæ acies (namque ire paratis
Iusserat ordinibus deserti Anienis ab vndis Exercitus Romuli.
Romulus) instructis resonant certamina turmis.
Aspicies, inquit, *genitor, quæ fulmina belli*
Perpetuo cudère gelu, niuibusque rigentes,
In tonitru, & flammas conformauere Triones.

Ille,

Ille, viden? breuiore vehit generosior aluo
Quem sonipes: cui terrificam vomit ærea lucem
Cassis, & alta iubis cereali vmbratur arista,
Albaque triticeos imitatur crista maniplos,
Sarmaticas equitum Lesladius explicat alas.
Carpathijs gens clausa iugis, trans pannonis Istri
Flumina, Riphæas medijs Aquilonibus arces,
Hinc & hyperboreos terrarum in vertice montes,
Camporumque immensa colit. Quà Iulius aras,
Quà posuit Macedo, Tanaisque rigentibus vndis
Nerea perrumpit scythicum: quà Vistula cursu
Auersus pelago glaciantem conijcit amnem.
Arma Auguste vides armis ignota latinis,
Nunc hostes arcere procul iurata fugaces.
Comminus incuruos enses, habilisque politum
Laue securis onus vibrant, & robora clauæ,
Cuspidis & longas non euitabilis hastas.
At qui fulgentem squamis inducit aënis
Textilis argenti chlamydem: stellatus & auro,
Gemmeus ac niueo discriminat vltima limbo;
Chroternus regit arma suos in fortia Danos.
Nullum palma petit bello magis. arua tueri
Itala festinat; similis nam finibus oræ
Hinc atque hinc scindens borealē cimbrica Thetim
Extendit geminas se Chersonnesus in vndas.
Vnde olim Romæ exitijs Italùmque ruina
Fœtus ab oceano, gelidique ab littore mundi
Cimber inundauit; Mariani at turbinis igne,
Fixus aquis riguos impleuit sanguine campos.
Constantine tuis iam funera digna cateruis:
Itale portat opem, regnum tibi Roma perennat.
Cingitur ære caput, quo terga & pectora nudat:
Corpo-

Sarmatæ quorum olim duplex, & latissima regio in qua nūc Poloni, & finitimi degunt.

Dani è Cimbrica Chersonneso.

Cimbri cum venerunt in Italiam à Mario Cos. victi sunt.

Corpora tutantur clypeis; micat ensis in hostem
Longior. haud franges aciem., si comminus arcto
Milite conigeram pressat cuneata phalangem.
Hinc manus exultat, pugnæq. asperrima clamat
Tempora. cerne viros, & formidabile ferro Gothi ex eadem Chersonneso.
Agmen. ab extremis romana trionibus arua
Indomiti venere Getæ. Terra ampla feraces
Explicat aut campos, syluis aut pascit opacis
Robora, & aërio manantia nectare mella:
Seu laxat piscosa lacus, seu parturit amnes,
Aut tremit oceani tumidos ad littora fluctus;
Quæ rigidas gentes glaciantibus educat oris,
Et cupidas mutare solum, solemque calentem
Quærere, & in populos miseras diffundere clades.
Nunc autem Romæ auxilio, quas vertice mundi
Axis habet terras, atque intractabile cœlum
Deseruisse iuuat: montesque, vbi mobile plaustro
Limen agunt, patriamque vago discurrere tecto,
Aut humiles habitare volunt sub cortice sedes.
Ah ne terra nimis te mitibus aduocet auris
Itala: natiuo satis est, quod clare metallo Gothi è suis terris profecti Italiam vastauerunt.
Protegis Oenotriam: sæuis Gothe certa sagittis
Vulnera quod spargis: quodque inspicata lacertis
Spicula contorques, & inumbras æthera telis:
Et gladijs grauibusque hostem ferus irruis hastis.
Vince: tuæ repetas cynosuræ at frigora victor:
Dux seruare fidem doceas Damarice nepotes.
Aspice Pannonias gentes, tonsamque iuuentam, Pãnonij, siue Hungari.
Et super intacto porrectum vertice crinem.
Munera non vsquam fœcundo vberrima fœtu
Aetheris ingenio, ac terræ fœlicibus aruis Pãnonici soli situs, & fecunditas.
Effudit Natura magis. per aprica locorum

Pinguescit generosa Ceres, tumidumque Lyæi
Dulcis alit nectar bicoloribus vua racemis.
Quaque suis nemorum curuantur brachia pomis;
Quà superant pecudes, & læta armenta per agros.
Illa ferax auri tellus: auroque fluenti
Ad sua collucenet pretiosæ flumina ripæ.
Nec minus argento, totisque instructa metallis,
Natiuisque ornant sola se ditissima gemmis.
Pannoniorũ habitus, vires, & arma. *At populi audaces certatim effingere bello*
Corpora. membra sagis velantur fortia rubris,
Stringit vtrumq. latus, cincturaq. concolor ambit,
Et varium curua suspendit acinace lorum:
Endromis intorto tum laxior induit auro.
Formidata gerunt, gracilis sed pondera clauæ:
Cui conuexus apex, læui globus ære tumescit,
Et circum posito tenduntur acumina ferro.
Pars pedes inuehitur: pars agmina cingit equestris,
Vallicus ante micat pinnis dux clarus, & armis.
Translatos genitor iam Romæ ad signa Dracones,
Daci, nunc Transiluani, & finitimi. *Et bellatores signabis in agmine Dacos.*
Pannonios, Istrumque vltra syluosa relinquunt
Quomodo habitant. *Iugera, pars veteres turmis popularibus Vrbes,*
Et regionis natura. *Oppida pars habitant: largisque fluentia venis*
Siue metalla, solo Cereris seu dona reportant,
Et spatiosa replent superantibus horrea culmis.
Pars montes, saltusq. colunt; quibus asperat æuum
Victus inops: tenui fabricatur arundine limen.
Nec tu olim bello domitos Traiane videres
Quos ego fœderibus deduxi in prælia Dacos:
Nullus captiuo violaret corpora nexu:
Arma Dacorum. *Dulce quibus cadere est, aut vincere. vincere fortes*
Prisca monet, magna tollunt quam mole, securis,

Nec

Nec deuitato vibrant in vulnera ferro.
Non certaret equis eurus, pernicibus alis Et Equitatus
Cum prǽit, aut rapto nubes premit imbre volãtes.
Drabalus ante suos niueis exultat in armis,
Quodque hastile manu crispat, iam conficit hostem.
Nec minus ardescunt chalybemq. exuta sonãtem
Agmina conspirant nostro Germanica bello. Germanorũ varię gentes.
Aspice pugnantum species, electra comarum,
Collaque inumbrantes, & candida tempora crines.
Scuta ornant lunata viros: tum nuncia pugnæ
Obiecto magis ingeminat vox fracta metallo. Arma Germanorum.
It rarum ense latus: sed crebrior impetus hastæ;
Cuspidis angustæ framea est: telumque coruscant
Eminus inserto, seu comminus vtile ferro.
Hoc eques: at iaculo certat pedes, vndique cornus
Missilis, aut arcu resonat lethalis arundo.
Stant cuneis compositæ acies, clypeisque teguntur.
Illi autem, galeis quos læuibus, ardua pennis
Crista coloratis, & murice pingit amictus,
Dant monitus, & iussa Duces. Ille increpat Albim
Sæpe reluctantem: fluctus hic vortice prono,
Frenaque Vindelici moderatur discolor Istri:
Hercynios ille in saltus, syluamque profundam
Tollitur imperio: Rheni tacit ille superbum
Insultans ripis vndantia iura per amnem:
Alter agit Cattos: agit alter in arma Cheruscos:
Temperat ille Quados: huic Marcõmanne feroces
Duxti ad signa manus: totis Germania regnis
Vasta suãs tibi Cæsar opes, & sanguine fœtos
Effudit metuenda sinus. Non audeat hostis
Titanas tentare nouos: figatque pauentem
Vox audita, prius valido quàm spicula ferro.

Sic acies ſæui in nomen genitoris ituras
Romulus oſtendit. videt ille, bibitque doloſo
Ebrius obtutu ſpem belli, animoque minaces
Nequicquam tumido fidentior aggerat æſtus.
Finierat. ſua dimiſſæ tentoria gentes
Cum ſubiere: dapes ineunt, epuliſque calentes
Defuſo cyathis iterum certare Lyæo,
Hoſtileſque volunt pateris immergere turmas.
At reducem natum & mandentẽ fauſta Tyrannum
Accipiunt velis conopea fida repoſtis.
Ibat in amplexus, iterumque in colla ruebat
Illacrymans. *Nunc falce meos ſi demetat annos*
(Dicebat) *Libitina ferox; occumbere patri,*
Regnatum liceat tibi tradere Cæſaris orbem.
At refer, vt dubiæ per tanta pericula vitæ
Nate mihi viuas. Iter, atri ac vulnera belli
Noui equidem; nam fama canit, Mariuſq. petenti
Geſta refert. tamen hæc iterum verſare parentem,
Teque, iuuat, memorante, tuos audire labores;
Quamquam ſydereis te pridem adiecimus auris.
Hæc loquitur. dictis tum Romulus ora reſoluit.

Cibo, & quiete curantur corpora Maxentiani.

CON-

CONSTANTINI
LIBER XI.

ARGVMENTVM.

Romulus Maxentio patri exponit quid sibi longis viarum erroribus acciderit. At recepto cum copijs Dalmatio, & Crispo, Constantinus de victoria cogitans censum habet militum. Tum vim cœlestium auxiliorum ab Antistite sibi expositam audit.

On mihi sola pater tribuis dulcissima lucis
Gaudia, labentis non tantum hæc munera vitæ;
Imperium tu magne paras: tu maxima Diuo
Sydera donasti, templum largitus, & aras.
At vitæ ignarus nostræ cœlestia nato
Dona dabas, Diuùmque choros: & Iuppiter orbis
Dispensas habili terras, & sydera dextra. Nonnisi post mortem fiebat cõsecratio Cęsarum.
Viuebam: nec me latijs ascribere Diuis
Fas erat vrbano per sacra incendia campo.
Nam Veronensis fugientem prælia noctis
Accepit nemorosa domus: syluæque cohortem,
Syllanumque vna texere silentibus vmbris.
Ille at inaspectas tenebris inuoluit opacis

Proditor insidias: strictoque in viscera ferro
Nostra ruit. lusi, fateor, telumque latronis
Fuga Romuli ne occideretur. *Obiecto impauidus saltuque fugaque remoui.*
Syllani mors. *Ille dedit pœnas, qui nostra simillimus ora*
Me quoque mentitur pereuntem; vt funera longe,
Turritamque pyram, sacrosque attolleret ignes
Roma: Deumque, Pater me iusta in vota vocares.
Veni equidem, Mariusque comes, fidusque viator
Mecum intendit iter. magici velamine texti
Cum gemini exuimus rubicundam flore iuuentam:
Crinalesque niues, vellusque informe senecta
Falsa fama de morte Romuli. *Dilexi: Admiscens veris nam falsa per vrbes*
Fama canebat, vti scelerum Syllane tuorum
Primus ego tulerim furias: natique cruores,
Infandi capitis pœnis Auguste piares:
Ast ille occiderat: tua me per iussa necabas.
Et nimis, ah genitor, iusti reuerentia leges
Mouit acerba tuas: medio nimis aspera campo
Vltrices expertus ego mandata per iras,
Ascendi arsurus molis tabulata rogalis,
At vidi extinctos semiustus ab imbribus ignes.
Hinc age iam fœlix rerum mihi panditur ordo:
Et tua collectos traduxi in classica Reges.
Postquam improuiso me pyramis ignea nimbo,
Feralisque thorus demisit, ab aggere summo
Discedit Romulus per Tiberim vectus *Proxima deueni tumefacti ad littora Tybris:*
Tempora nata fugæ Marius, tutumque canebat
Flumine remigiū, volucremq; in margine cymbam,
Et tempestiuis condentem fercula mensis.
Scandimus: itque ratis, visæque recedere ripæ:
Nauta Cymbæ paratus. *Tiphys erat, qualem rudibus prior actus habenis*
Inuideat pelagi currus: subigensque carinam
Sul-

Sulcatis innare vadis; Mecum, inquit, aquarum
Soluite iter profugi Heroes: non Palladis arte
Sic pernix abies Nerei perlabitur vndas:
Cymba velut nostris decurrit ad vltima remis
Aequora, & immensum dimẽsa superfluit Orbem.
Nunc vestris properare Dymas me cursibus alno
Imperat. Oenotriæ reduces quos Adria velis
Restituet bello grauibus, referetque triumpho.
Has dederat voces, ac flumine vecta secundo
Pinea texta regit. Iam vidimus Ostia Tybris,

Romana ora maritima.

Et quondam infidum populantibus æquora rostris
Antion: Vfentemque maris liquida arua petẽtem;
Et fauces Astura tuas. Iam littora Circes
Curuato sublata iugo, frondosaque lucis:

Ante Asturã, deinde Vfen sem Romulus offendit.

Et mox aërias scopulosi radimus arces
Anxuris: & cursu tenues superamus Amyclas:

Terracina.

Vrbs vetus prope Fũdos.

Tum Læstrigonias rupes, & amœna viretis
Iugera: tum moriens quà viuit in æquore Liris.
Inde tuos Caieta sinus, proiectaque circum

Populi antropophagi vbi Phormiæ, nunc Mola.

Saxa repercusso luctantem Prothea fluctu;
Humenti Vulturne secas quà littora cornu,

Caietã.

Tectaque, Romanos ac perluis amne colonos:
Chalcidicæ Cumana sedent quà mœnia gentis.

Vulturnus fluuius Capuam interfluens.

Cumæ.

Hinc & Miseni tumulos, sinuosaque Baÿs
Cærula: Parthenopes hinc præterlabimur arces:

Neapolis.

Cæsaris & Capreas senium crudele tegentes.
Pomiferique Siler qui temperat arua Salerni,
Mergitur ante oculos: ventisque vndantia latè

Capreæ Insula vbi vixit Tiberius.

Ostendit nemora, & rigidos Lucania montes.
Iam picturatis & vos Pæstana rosetis
Littora nequicquam paphios afflastis odores,
Pinus abit, quà condis aquis sublime profundis,

Lucaniæ, & Calabriæ ora maritima.

Promontorium Palinuri.

Ac tollis Palinure caput. Iam turgida velo
Alnus inæquales Calabrum, plenasque refugit
Autumni grauis, & Bacchi bicoloris arenas.
Spumosa horrueram latrantibus æquora saxis;

Scylla in freto siculo.

Huc at verte oculos, Scyllæaque virginis ora
Suspice (nauta refert). simulata in pectora cautes
Eminet: exesis subter scopulosa cauernis
Antra latent, vndasque bibunt, reuomuntq. sonãtes,
Et canibus, se seque lupis vlulantibus implent.

Promontorium Siciliæ Italiam versus.

Dextera Sicanium Doris violenta Pelorum
Percutit. at fluctus medio suspensa voraces,
Tortaque vorticibus, vastoque abrupta Charybdis

Vorago freti siculi.

Gurgite pugnatas voluitque, rapitque carinas.
Puppis in aduerso, sed nostra citatior æstu

Extrema Italiæ pars Ionio mari finitima.

Cernite, pulsa volat, pelagoque vadisque supremæ
Innatat Italiæ: liquidæ cui finibus oræ
Panditur Ionium; faciles vbi versa per austros
Remige findit aquas, stratisque animosa procellis
Incubat, Aegæos accedat vt hospita fluctus.

Nunc Albania.

Hinc Epirus equis gaudet: pontoque recedens
Alcinoi iactat læuos Corcyra penates,

Insulæ in Ionio.

Pomosisque opibus viridantes educat hortos.
Hinc & Neritiæ rupes: elataque propter
Tecta Cephalenùm: syluis & opaca Zacynthus:
Et Strophadum fœdis violata volucribus arua.

Vbi vetus Peloppónesus, nunc Morea.

Ecce tuas circum iam Græcia voluimur oras.
Radimus & montes dorso maria alta secantes.

Promontorium Laconiæ in Peloponneso, cuius antrũ dicebatur pertinere ad inferos.

En caput infœlix Maleæ, cuneatus & vmbris
Tænarus, & vastæ prorupta in Tartara fauces;
Nec longe rigidi Spartam coluere Lacones.
Dextera Carpathio sceptris se Creta profundo
Extulit, & valles fœcundat, & vbere montes.

Cycla-

Cyclades hinc innare fretis: totque obsita natis
Instabilem scopulis circumdare littora Delon;
Nostraque in Aegæo festinat gurgite pinus:
Et media hinc Asiæ campos, hinc spectat Achiuos.
Non equitat sic auster aquis: ceu terga subacti
Aequoris ista meis Argo percurrit habenis.
Nec breuis angustã Nereus mihi fluctibus Hellen
Verberet, aut auidi fauces arctentur Abydi.
Ingredior, cæsis quà procumbentia syluis
Persa flagellato commisit robora ponto,
Suspensæque freto dodonia pondera molis.
Hinc subit effusa laxata Propontide tellus,
Et curuis aperitur aquis; Bizantia donec
Ostia compressis angustet Bosphorus vndis.
Hic verò quamquam veteris stant mœnia gentis,
Nescio quid motis agitant oracula Delphis.
Nam fore romanis prædixit ab arcibus augur,
Qui Bizantinos tollens ad sydera fasces,
Imperia, & latios æquabit Cæsar honores.
Vrbs age, Roma oriens, & sol Orientis, in Orbem
Augustum molire iubar: neu cede nitori,
Infœlix Scythicæ si quando minantia Lunæ
Cornua pallentem miscebunt lumine noctem.
Sic ait. impellitque ratem: faucesque relinquens
Pontica velifero deducit in æquora cursu.
Tertius Eoos iter intendebat in ortus
Lucifer, attollensque facem comitantibus astris,
Nos etiam pelago non segnius afflat euntes.
Sed iam nulla viam Tethys dabat: vltima claudit:
Et spatium lymphis superat fluuiale marinis.
Est locus, Euxinis quà Rex aquilonius vnde
Danubius se credit aquis, tumidaque recussum
Mole,

Frequentes Insulæ in Ægeo.

Hellespõtus.

Vrbs Asiæ in littore Hellesponti.

Xerses disrupto ponte Hellesponti iussit aquas verberari.

Mare Laxius post Hellespontum.

Arctũ mare post Propontidem. Vbi Bizantium, quæ vrbs aucta à Cõstantino, & noua Roma dicta.

Pontus Euxinus vltra Bosphorum Thracium.

Danubius in mare Euxinũ effunditur.

Mole mari similis pulsat mare. prosilit vnà,
Germanæ quodcumque niues, è rupibus altis
Quod glebæ tribuere gelu glaciemque rotantes:
Mysia quodcumque hibernis, quod Dacia, nimbis,
Pannoniæque infudit hyems. stupuere frementem
Aequora, & aduersas feriunt refluentia terras.
Cymba Romuli ingreditur ostia Danubij. *Huc agitur, plenoque ratis subit ostia lino.*
Nec minus vrget iter; quamuis se turgidus infert
Assultatque vadis contra luctantibus Ister.
Mysi, an Mœsi populi ad Istrum, & Euxinum. *Læua tenet Mysus montanis asper in oris:*
Tum fera bistonias Thrace missura sagittas
Inferiora premit. rigidis at dextera campis
Thraces. *Frigora durauere Getas, suetósque niuali*
Vltra Danubiũ vbi exulauit Ouid. *Pōdere plaustra super glaciantem ducere pontum.*
Tum se Dacus agit; syluis aut ille profundis
Montibus aut celsis gaudens: cui pinguibus aruis
Dacia, nunc Trãsyluania. *Nutrit culta Ceres, fœcundaque flauet aristis:*
Candida vel saturos pascunt armenta per agros.
Pãnonia, seu Hungaria. *Hinc iuga Pannoniæ, dilectaque rura Lyæo*
Cernimus, & validis præseptas mœnibus Vrbes.
Non longe à Dacia. *Quaque sagittiferi dominantur Iazyges: & qua*
Dalmatia. *Illyris adriacas sæ læua inclinat ad vndas,*
Supra intimũ Adriæ sinum *Pugnacesque potens opibus complexa Liburnos.*
Iamque locos aperit venientibus austrius Ister,
Nuper, vbi castris latius Germanica miles
Bella obseruabat Fabianæ ad tecta Viennæ.
Huc vero quoscumque tuo iam tendere vallo
Germani, & Sarmatę moti contra Cõstantinũ domitis ab eo Francis, & alijs Germanis. *Spectas ò genitor, tum bellica signa ferebant,*
Et coniuratis collecta trionibus arma.
Quippè volans circũ, trepidas Aquilonis in arces
Fama renarrabat: domitis vt Flauia Celtis
Nexuerat virtus Rhenum sua vincla gementem.

At tuba terrifico gelidum clangore per axem.
Impulit vnanimes. furor vndique, & vndiq. ferrũ:
Incessuntque animis hostes feriuntque Britannos.
Conuenere. fremunt: statque, vltro occũbere morti
Germanisue trucem populis arcere Tyrannum.
Dux deerat. sed enim cantu quæ fundit anhelo
Prodigialis anus dubijs oracula rebus,
Illa Ducem dixit melioribus affore terris:
Sic agitare Deos; & prospera poscere bella.
Audiuere omnes, atque assensere canenti.
Venerat alma dies, quæ fessum errore viarum
Ister amice tuis me reddidit vltima ripis:
Incertasque trahunt super ipsa altaria sortes.
Vix adeo cecidere: furens cum fœmina, Ductor
Expectatus adest, clamat. fluuium ite, ferentem
Quarite: bellator pugnacem proferet Ister.
Nec plura his turma accelerãt, fluuiũq. coronãt.
Littore iam stabat puppis; cum nauita, gentes
Ecce, ait, expectant venientia Principis ora.
Romule quid cessas? nec apertæ illapsus arenæ
Imperio aspiras, superisque vocantibus audes?
Vos super arctoo dominantes culmine reges,
Excelso numquam vos astra cadentia mundo
Fatalem Augusti sobolem cognoscite Solis.
Imperet hic, quẽ sceptra decent, qui fulmina portat.
Dixit; & auersam direxit flumine proram.
Namque ambo egressos, & adhuc ignota tenentes
Littora circumstant acies, placidæque salutant.
Inde vbi Romuleum nomen, generisque reluxit
Splendida maiestas; regesque, ducesque coactum
Concilium de more iubent. venere frequentes,
Horrifici squamis humeros, & pectus aënis.
Ipse

Has anus adhibitas in rebus gerendis sæpe legimus

Romulus appellit ad ripam Istri, & exponitur.

Romulus cognitus à Germanis.

Ipse aderam, solio mediusque locabar eburno.
Tum grauis eloquio, sceptroque: & maximus æuo,
Vindelicis qui iura dabat Rouilelmius, ore
Incipit: Ingenium nostri si Romule mundi
Aspicis, & summo numquam morientia cœlo
Sydera: Germanis etiam pereuntia terris
Non vmquã imperia, atque eadẽ mansura videres:
Tu modo nec princeps Regum colerere senatu.
Non Flaui solum strages, auidumque Britanni
Raptoris scelus, ac prædam execramur inultam;
Odimus æque omnes, genus implacabile; natos
Cur Dux ab *Romanæ catulosque lupæ. sed numina Diuùm*
illis eligatur *Te mittunt manifesta Ducem. Quæ pectora Diuùm*
Relligio non hausta mouet? Nos gentibus æqua
Frena damus: vibrata Ioui nos fulmina frenant.
Parendum cæli monitis. Tu iusta trionum
Hic iam bella reges, Italos oblitus, & Vrbem:
Nos tecum insontes victricia vertimus arma.
Dixerat. Ipse animis anceps, & multa volutans
Remuli oratio ad Germanos. *Hærebam: tum verba dedi. Dignissima pœnis*
Odistis scelera, & meritum peiora Tyrannum
Obruitis bello Reges, clarissima Regum
Lumina. dira fames, prædatorisque latronis
Me quoque sollicitant raptus, vltura per omnes
Arma sequi gentes, vestroque incumbere Marti.
Accelero, quocumque vocat, nullæque morantur
Ire plagæ, atque oculis alium prætendere solem:
Nec patrius me tangit amor. Vos este parentes
Principis. Interea, si vox placet hospita, vestris
Armorum hic facibus, cur ardet inutile bellum?
Hostis vbi raris expectat prælia castris,
Aridaque effœtos victoria conteret annos.

Longe

Longe hinc raptor abest. & iam nutantia Romæ
Culmina forte manu, & septẽ quatit impius arces.
At si vestra Duces armis glomerabitis arma;
Occidet imbellis, qui nunc male fulminat hostis.
Quod nisi fertis opem: vellitque à sedibus Vrbem?
Flauius incussas victor non auferat arctos?
Ceu quondam anguifero fugere Typhëa telo,
At mergenda lues Tiberi est. vbi præmia virtus
Afferet. imperium meritis vbi Roma regendum,
Et iuga septenis septena trionibus addet.
Ludicra tum scenis, plausum tum festa theatris,
Atque effusa dabit celebri spectacula Circo.
Vos illæ implorant sedes, vbi plena voluptas
Delicijs, populique opibus torrentibus vndant.
Quod si longa duces vexat via; densus apertis
Miles eat campis: Reges sua regna reuisant,
Ast omnes complexa pari victoria lauro,
Hostis ab exitio pacatum diuidet orbem.
Nondum finieram, Mulier cum lumina torquẽs
Sanguinea, expiransque ignes, atque ore fauillas,
In ventos diffusa comas, ensemque cruentum
In gyros per inane rotans: Sic arma rotantes,
Italiam, dixit, cunctasque excindite gentes.
Alcides anima impubi modo cultus ad aras
Ignibus admonuit: vates ego maxima pando;
Ite, suos, cæsis submittet prona, Tyrannis,
Roma procul fasces: sternet longinqua viarum
Illyris: accipiet placabilis Adria classes.
Qui Diuos audire negat, cadet hostia Diuis.
Horruerant patres, tremefactaq. Curia mõstris.
Tum clamant: mora nulla: Deos audire loquentes
Quis refugit? profugũ iuuat vltro ĩcurrere in hostẽ.

Victa vrbe alię gentes victori non resistunt.

Rudes & barbari his præsertim mouentur.

Oblato, & occiso puero.

Diditur

Diditur extemplo commota per agmina rumor,
Italiam fatis, & Constantina petendum
Prælia. desertis vellunt tentoria castris
Germani cũ Romulo mouent in Italiam. *Atque ineunt sine lege vias: amor vrget eundi,*
Speque graues nectunt in Flauia colla catenas.
Et iam pannonicæ superatis finibus oræ
Iter ad mare Adriaticum. *Itur in Illyricas densa legione nouales:*
Hinc ad littoreos, pelago resonante, Liburnos.
Stabat, & intentis Boreas in carbasa pennis
Increpat armorum classem iam serà morantum.
Tanta quis adriaco volitantia carbasa ponto
Mouerit, haud notũ est. optant nautæque ducesque
Subuectare viros: Ceremque, penumque refertis
Depromunt adytis: ascendimus: æquora late
Pressa gemunt vasto fluitantis pondere belli.
Prouehimur, spumantq. vadis, fluctusq. dehiscunt:
Ventorumque animæ motis velocius alis
Nam superueniens prope Dalmatiũ oppresit. *Picena impulsas statuere ad littora puppes.*
Hinc ego percussos inopino turbine muris
Occlusi, misique hostes; tua magne sequutus
Iussa parens, Roma arctois vt vinceret armis.
Sic adeò eloquitur. Genitor cum mille volutans
Gaudia: *Pugnacis video auxiliare Dymantis*
Carmen, ait, *dextramq. potens quã compulit vndas,*
Vexit & ignotas peregrina per æquora puppes.
Te mihi constituit reducem. Vix fatus, & altis
In foribus stetit ecce Dymas: velisque reductis
Ingreditur; stupuit iuuenis, risitque Tyrannus.
Ille solo allapsus geminos veneratur, & ore
Affatus iuuenem: *Cæsar tibi, fausta parantem*
Ecquid, ait, *famulum noscis, per longa sequutum*
Et maria, & terras? qui te populantibus artus
Eripui

Eripui flammis, merſique rogalia nimbo
Robora: vectoremque dedi, qui tramite certo
Imbellem regeret per regna liquentia pinum:
Rexi fœmineas voces, ſorteſque coëgi;
Vt cynoſura volens quot ſe tibi ſubdidit aſtris,
Subijceret totidem, terrarum ſydera, Reges.
Romule, quod ſupereſt, ventura in præmia palmæ
Centuriata moues furiarum examina: raptis
Cum populis Acheronta reges. Quid Flauius hoſtis
Par habet? incaſſum Labari mihi ſanguine velum
Purpurat: Aureli ſitiunt ea ſigna cruores.
Tu victis patre cum magno dominabere terris.

Tumida Dymãtis rerum ab ſe geſtarũ commemoratio.

Sic geminos ludit mendax, & vana tumentes:
Nec plura alloquijs agitant; ſpes implet inanes:
Inde animos addunt operi, turmaſque reuiſunt.
Inſtaurare dapes, epuliſque, meroque iubebant
Corpora venturo diſtenta efferuere Marti:
Tum clauſa errantes accire in lumina ſomnos,
Poſteraque immanes in prælia cogere vires.
Illi inſtant menſis: onerataque membra reſoluit
Nocte quies, ſtratos & languida roborat artus,
At Conſtantinis pugnæ diſcrimina caſtris
Ordiri par cura fuit: nec Cæſaris ore
Hortamenta volunt: ſe quiſque impellit in hoſtem.
Tũ quoque Dalmatius Peruſino è monte cohortes
Duxerat incolumes, & Cæſaris ibat amatos
Frater in amplexus. Tum magni in colla parentis
Criſpe ruis: Libycas cui mox ex ordine turmas,
Æquorea & raptos numeras de claſſe maniplos.
Ergo ingens animis, dilataque bella peroſus
Vltima molitur. Structis ante omnia turmis
Ire Duces mandat Cæſar, valloque receptis

Apparatus pugnæ in caſtris Conſtãt.

Arma

Arma iubet forteſque viros effundere campis.
Iamque albeſcenti metuens noua lumina cœlo
Aſtrorum è vigili cuneos ſtatione vocabat
Lucifer. illa ducis ceu conniuentia parent
Imperio, & furtim dubia jam nocte recedunt,
Cedentem comitata ducem. præit aſtra niuali
Ille inuectus equo, clauditque nouiſſimus agmen.
Infremuit lux prima tubis: mox timpana pulſu
Ingeminant ſonitus: ſonitus dant ſquamea ferro
Ornatus armorum exercitus Conſt.
Agmina: tum colles, pulſuque remurmurat amnis.
Iamque ſolo exultat, domini iam preſſus habenis
Cingentes aciem ſonipes ſe format in alas.
Tum denſa legione pedes, clypeataque pubes
Aurea diſcretis ſequitur vexilla maniplis:
Quiſque ardens ſiue ære ſonat, ſeu fulgurat ore.
Ipſi auro gemmiſque duces oſtroque coruſcant:
Inuitantque iubis agiles nutantibus auras.
Sacrificium ante cenſum exercitus.
Ponitur ara Deo; patreſque ad vota frequentes
Conuenere, faceſque adolent: dat thura Sacerdos
Et iuxta Labarum, medioque attollitur auro.
Flauius huc precibus, pauidoque aduoluitur ore:
Pronus & inclinat demiſſa exercitus arma.
At Cæſar; *Iam tempus adeſt, cùm ſoluere*, dixit,
Certa decet promiſſa, Pater. vocat vltima belli
Alea, vicinuſque Magis vlulantibus hoſtis.
Conſtant. nō fidit humanis, ſed diuinis auxilijs.
Nos quoque concipimus iuſti certaminis iras.
Sed quid ego aut armis, aut hæc imbellibus auſis
Arma valent? tu cuncta moues: tibi cenſa virorum
Incedunt, cupidis luſtrantur & agmina votis.
Te ſine caſuris ò ſubijce robora turmis:
Ordinibus tu ſancte meis da neſcia vinci
Pectora; vincta ſacris vinces tibi pectora nodis.

Sic

Sic fatur: circumque sonant clamoribus auræ:
Mystica commiscent votis & carmina Patres.
Cor, lacrimæq. magis, cum cessant ora, loquuntur,
Desierant aris & iam placare Tonantem.
Dux & quisque suam iusso ciet ordine gentem.
Explicat arma prior fulgens Manricus in armis
Gemmiferisque iubis. Dein ense timendus, & hasta
Appares Sotuarte ferox. sublime potentis
Illi auctor generis dabat alta Britannia nomen: Britanni, & Scoti.
Te Scotos inter numerauit at Insula Reges.
Incedunt vna, quos circumfusa tonantis
Oceani vada rescindunt: & nota per æstus
Luna recurrentes profugis siue exuit vndis,
Siue superiectum fluitantibus ingerit æquor.
Albionum hi sedes habitāt, Cereremq. tumentem Sic olim Anglia dicta ab albis rupibus
Falce secant: niueas adiguntque in stamina lanas.
Sicubi namque accliue solum, non vtile Baccho,
Non segetis, nemorumq. ferax: hoc pabula capris
Læta parit; subeunt pecudes, auidæque, virentes Quæ pecoribus, & lanis abundat.
Incustoditis pascuntur ouilibus agros:
Candidaque in tenues educunt vellera telas.
Gens procera, niues imitans in fronte colorat: Gentis habitus, & natura.
Præcipitansque moras, festina audacibus armis
Irruit, extremamque cupit decernere pugnam.
Par laurus, & mortis amor. lateri additur ensis,
Et pharetræ: læuæ clypeus: sunt spicula dextræ:
Vibrant innumeras arcu resonante sagittas.
Nec sine te patrios visant Manrice penates.
Par Sotuarte tuas in romula prælia gentes
Ardor agit; pulsata dedit quos fluctibus altis,
Sicubi montanas prorumpit in æquora cautes
Scotia, & obiectis boream ciet aspera saxis. Scotiæ regio varia.

Siue vbi fœcundæ ſegetes, & voluitur humor
Lapſus ad irriguas fontana per oſtia valles,
Creber & herbiferas interluit æſtus arenas.
Quaque Caledoniæ querceta minantia ſyluæ
Indomitas Euris agitant in nubila frondes:
Aut cœlum defenſa petunt ramalibus vmbris;
Docta niues, niuibuſque gelu durare coactis.
Et qua vicino glacialis Hibernia fluctu;
Diſperſæque iacent numeroſis Orcades vndis;
Vltimaque arctoum Thule videt altior axem.
Omnibus aſtrictæ veſtes, ſaguliqúe per artus
Diſcolor it tegmen contorto ſutile limbo:
Nudi crura, pedem rigido perone coercent.
Pendulus ex humeris, latum qui ſuſtinet enſem
Baltheus: haſtæ vncæ, pharetræque, arcuſq. ſonãtes
Miſſa ferit nubem, tum corpora figit arundo.
Gallica pone ſubit, iamq. explicat arma iuuẽtus
Et Romæ antiquas memorat latura ruinas:
Hi patrias coluere Vrbes, terraſque parentes
Quas fluctu Oceanus, claudit quas flumine Rhenus
Montibus aut Alpes, aut rupibus vſta Pyrenæ.
Belgarum Comes agmen agis: tua ſigna ſequuntur
Qui ruptas pelago terras, fremituque refuſis
Indefenſa vadis ſeruant ſola: quique ferentes
Bella obnixa, inter magni duo cornua Rheni,
Gentis amant Batauæ, pluſquam diuortia lymphæ.
Quique Moſam Scheldinq. bibunt, Thetidiſq. rapaces
Audiuere procul ſecura per arua tumultus.
Nec minus, & niueos exponit in ordine Francos
Aſcaricus: abit galeæ cui plumea nubes
In florem, ac fuluo ter lilia ſubrigit auro.
Illi adſunt, quos amne lauat, clauditque tumenti
Sequa-

Caledonia ſylua celebris.

Hibernia, & Orcades inſulæ in Septemtr. Oceano.

Gallicæ copiæ.

Belgæ olim intra fines Galliæ.

Aliæ cohortes è Gallia.

Sequana: quos medio Ligeris disterminat alueo:
Ripa reuertenti quos æquore mersa Garumnæ
Deserit, extremos & inundat flumine Celtas.
Tu quoque mixtus Arar Rhodano: Tu Iura Lema-
Nubifero stagnis minitans altissime dorso: (nis
Vosque Isaræ longum cogentes flumina ripæ
Victuros Latium bello mouistis alumnos.

Finitimos Gafride iubes iam patria rura
Spernere Aquitanos, refluis & ab vsque profundi
Fluctibus horrisonas armis agitare procellas.
Cuncta animis ferroque pares, præsentia bello
Pectora componunt alacres, promptique periclo
Fortia inexhaustis subeunt in prælia votis.
Hi pedites cuneantur: equos pars vecta volucres
Incitat, immotis additque cohortibus alas.
Texta coloratas diducunt lanea braccas:
Atque vndant niueæ summa seu casside cristæ: Habitus, & cæsaries.
Seu petasum curuæ circumplicat orbita plumæ.
Cæsaries intonsa fluens, & crine retorto
Turgida ceruicem, vestitaque colla coronat.
Pinguior at fluxis eadem promissa capillis
Pectoris in læuum, super ærea sutarecumbit.

Ipse etiam domitus, pronusq. in Flauia Rhenus
Sceptra, viros terris & transrhenana propinquis Copiæ Germanorum. Nam horum aliquę regiones victæ à Constantino illi fauebant.
Miserat auxilia. Excelso quibus ore ferebas
Te Breneste ducem: capitis chalybemq. comatem
Fulminei accensum versabas igne Draconis:
Immanemque immanis equus sublime vehebat.
Pone assultat eques campo Germanus: & omnes Cataphracti equites.
Aere latent artus: humerosque, & pectora ferri
Nexile pondus habet, surasque & brachia condit.
Viua metalliferis animent ceu membra colossis.

Fusa velut liquido viuant simulacra metallo.
Dextram inserta, grauis nec roboris hasta fatigat.
At deprompta iugis, syluisque horrenda ferarum
Tollitur effigies, super & vexilla voraces
In prædam exululant, atque hostica funera fauces.
Ecce minax, patrioq. nitens Fermandus in auro
Copiæ Hispanicæ. Euocat Hispanas Romæ in certamina gentes.
Illum constantes acies, stabilique sequuntur
Pugnaces ardore manus, queis gurgite curuo
Cantabrici plaudunt gelidam Tritones ad oram:
Lotus athlantæis afflat quas Hesperus vndis:
Et Lusitanas inuitat in æquora classes.
Ascribunt aliæ cuneos non parcius vrbes;
Herculei quà saxa freti, limesque profundi
Vltimus: at primus ratibus iam carcer ituris.
Qua fugit auersus Calpen, & pulcher amœno
Flumine oliuiferas Bætis sibi protegit vmbras.
Quaque resurgentem Balearis lucida ponti
Auroram tremulis irritant cærula flammis,
Fœcundasque soli pulsant fœlicis arenas.
Et regale tumens sitientem argentea lymphæ
Dona Thetin gazis fluuialibus implet Iberus.
Qua Tagus auersa declinans cornua fronte
Auriferas impellit aquas. seiunctaque longe
Fulminis igne tonat, tonitru decussa Pyrene.
Flauia regnatis tum Cæsar ab vsque Britannis
Iura per Hesperiam fundebat: & arma feroces
Vota ferunt gentes, assertaque regna tuentur.
Feruet, & accensæ coquitur magis ira iuuentæ,
Quæ cladem taciturna canit. ferrugine textum
Astringunt lateri sagulum, cinctusque coërcent.
Aut collo insertus, dein pectora laneus ambit
Terga-

Tergaque delapsus thorax: geminaque sub ala
Extremas manicis diducit hiantibus oras,
Laxior in certos, & brachia liberat ictus.
Pileus ater habet, siue ærea cassida frontem;
Transuersusque habilem suspẽdit baltheus ensem.
Atque humero incumbens gestatur fagina dextrę,
Longa Macedoniæ non cedens hasta sarissæ.
At Dux aurifero magis arma nitentia velo,
Et galeæ illusum gemmis illuminat aurum.
Cui fulgens interque iubas erecta niuales
Emicat intexti species turrita metalli.
Ille oculis vultuque necem, stragemque docebat
Fundere; sed pubes non parciùs audet in hostem.

Vos quoque venistis magni domitoris in arma
Italiæ gentes, cultu, ingenioque locorum
Dissimiles: veluti mores ac munera vitæ,
Diuersæque abeunt studia in contraria curæ.
Mœnia Taurinos misere augusta colonos:
Et valles quondam auriferas liquere Salassi.
Insubresque suas rarescere ciuibus oras:
Et Ligures sensere suas. venere cohortes
Cœnomanùm: venere sinu quos tuta recondit
Adria, & in magnę Venetos spem promouet vrbis
Tum ciet Eridanus Gallos ad signa togatos:
Prælia Tyrrhenæ tùm personat incola terræ.
Non Senones, clausi non absunt mõtibus Vmbri:
Picentumque manus, densisque in bella coruscant
Ordinibus. regit Artemius, quem iusserat armis
Nondum exploratæ Cæsar dare frena iuuentæ.

Italicæ copiæ.

Et iam pulsantur grauibus legionibus arua,
Quæ Romæ Imperio per dissita regna solebant
Ferrea perpetuis confinia ponere castris.

Legiones Romanæ, quæ solebãt tueri fines Imperij.

Delectique aderant, qui mœnia gurgite Rheni
Circumdant, Isterque tua castrensia fossa.
Quique bibunt Tamisim, discretaq. regna Britanni
Tutari, medioque ausi discindere muro.
Pila gerunt dextra: prætendunt grandia læua
Scuta manu: breuis est lateri, qui stringitur ensis:
Nexilis aut hamis, squamisue in pectore thorax:
Aera tremunt capiti: feruens tumet oribus ira.
Hæc adeo in pugnam Romani robora Martis
Dalmatio versare datum. Numerosa ferebant
Munera, quæ tulerat quercu, vel gramine virtus,
Et cum frondiferis auro torquata coronis.
Ille asper, toruusque oculis, tamen alta decori
Argumenta ducis, Patrisque insigne canendum,
Clarus & augusto multum de fratre ferebat.

A mari ad mare per milites Seuerus Britanniam muro diuisit.

Dabatur corona è quercu ei qui seruasset ciuem: graminea ei, qui ab obsidione liberasset. Aureis muneribus ob alia donabantur.

Tu quoque delectos gemina de classe maniplos
Tu fortes Libyæ memorantes castra phalanges
Crispe regis. iuuenē Caiusque, Valensque regētem
Legati obseruant, iuuat & parere iubentes:
Et comes auratis exultat Porsenus armis.
Dux autem radians armis, & flore iuuentæ
Pulchrior ante duces fertur: cui pingitur ostro
Oebalio mollita chlamys: formosa nitenti
Casside frons niueis decertat candida cristis.
Agnoscit domini sonipes maculosus habenas;
Quaque moras tendens gressus numerare tumētes
Quaque leuis saltu gaudet præuertere Tigres.

Clasiarij, & Libyci milites.

Puluere postremo Prætoria signa cohortes
Effudere Notis. Ablauius agmen agebat
Vt custos Auguste tuos circumdaret artus.
Prœuehitur Labarum. Crux gēmea vertice summo,
Et scriptus fulgebat apex: auroque superbit

Prætoriani milites Constantini.

Infe-

Inferior, gemmiſque rigens, & principe textu:
Æmula reddebat radiantem purpura ſolem.
Demiſſus ſolio iam Conſtantinus ab alto
Addebat ſe ſe cuneis; cum viſa repente
Improuiſa nouis acies præcurrere turmis.
Apparet cœleſtis eques, qui Gallica primum,
Tum pugnæ in noctem Veronæ inſederat arua.
Quanta virũ ſpecies? quæ grãdibus oblita mẽbris
Lumina? terrificas, torti ceu fulguris ignes
E vultu vibrare faces: gemina aſtra timendis
Scintillare oculis: crinito in vertice flammæ
Nutantes ſinuare iubas. ſed enim arma cruentos
Diſpergunt radios: ſtrepitumque, & fulminis alas
Et ſtragem pubes clypeata vmbone coruſcat.
Emicat haſta manu, quam cuſpidat ardor: & ardẽs,
Membra niualis equus fumantia faucibus efflat,
Inque vaporatos incendia diſsipat hoſtes.
Agminis in medio Labari clariſsima fulgent
Signa: ſuus Labaro Sol eſt, inſertaque Soli
Lucis inexhauſtum Crux ſufficit aurea fontem.
Vidit, & agnouit Cæſar (neq. enim addita primũ
Viderat auxilia, æuumque immortale ſonantes
Cœlicolas acies) Placidus membra incidit horror,
Procubuitque genu, iuxtaque exercitus omnis,
Linigerique Patres. Sed qui præit agmina Ductor,
Rumpe moras, inquit: *Superos tua bella gerentes*
Conſtantine vides. ſatis eſt furialibus hydris
Per tua caſtra datum, latij per tecta Tyranni.
Iam capitolinæ, nobis certantibus, Vrbis
Mœnia te ſubeunda manent. arma impia franges;
Tum Vaticano votum perſolue ſepulchro.
Dixit. & ignifera præfixam cuſpide cornum

Cæleſtia Superorum auxilia.

Promittitur Conſtantino victoria.

Contorsit. fugiens leuibus quæ protinus alis
Arma super celeri circumuolat aëra flexu
Erectas facibus lambens mordacibus hastas,
Inspiransque nouos figenda in vulnera sensus.
Castrorum rapido tum fertur ad vltima cursu
Ceu pugnam comitata cohors efferret in hostem.
Non agger, clauso monimenta obstantia vallo
Non iter occludunt: abeunt, portantque ruinam
Crastinaque excidia, & clades lapsumq. Tyranno.
Quæ postquam Lycius vidit, sensitque futura
Præsul, pauca refert: *Fausto tibi Numine Cæsar,*
Militat armatis veniens exercitus astris.
Necdum in bella calet, stratos nondũ aspicit hostes
Imperio Superum miles tuus? acta morentur
Pugnantes ni lustra manus, hodierna videres
Funera; quæ totos implebunt crastina campos;
Sancta Fides latiam vt viuas Regina per Vrbem.
Constantini pietas. Hæc ait. at pronus, *Sequor*, inquit, *sydera, Cæsar,*
Aligerosque duces. Magnæ Crucis auspice signo
Cœlum bella regit; Maxentiaque arma timebo?
Me pugnare decet. Vincat Deus. ista recursant
Vota: nec absistit meus hæc effundere miles.
Vix ea. Lustratis Labaro cum rite cateruis,
Conuesci dapibus, curataque corpora iussit
Victricem sperare diem. sed læta iuuentus
Læuibus inuigilat clypeis, ensesque polito,
Spiculaque in cædes subigitque acuitque metallo.
At rursum interea, sua per tentoria Patres
Orant Sacerdotes pro crastina victoria. In noctem renouare preces, neque parcere votis.
Insomnisque aderat primis Augustus in vmbris
Nocturnis diuina petens solatia curis.
Quippe genu supplex pacalia Numina postquam

Fle-

Flexerat, orandoque pias consumpserat horas;
Alloquitur Patres: *Equidem confligere numquam*
Tam pronis potui Superis, qui prælia nostris
Adiuncti ordinibus Romano in puluere versant.
Nec (quamuis alibi expertus vidi Itala, vidi
Gallica sydereis frangi terroribus arma)
Aspexi ire Duces tantos, tam certa daturos
Funera, & augusto spirantes pectore Numen.
Stat, quodcũque illis (liceat modo reddere) donum,
Et sacra auriferis, arasque rependere templis.
Dicite vos: quinam? vnde? sati? quo Principe Diuùm
Adueniunt? vocem ipse sequor, monitusq. docentum.
Dixerat. At Myræ Antistes: *Quos vidimus,* inquit,
Mortales diuino acies confundere visu,
Non tellus, non axis habet, quà proxima terris
Luna, vel in medio Sol altior ardet Olympo.
Aetheris excelsi culmen: lita sydere fuluo
Interiora domus habitant: penetrale repostum
Lucis inaccessæ, qua se se obliqua recurnant
Fulgura, conuexumque iubar: flexisque micantem
In gyrum radÿs, solium regale Tonantis
Ambit, & innumeris ambitur ab orbibus orbis.
Hic agitans æuo genus immortale perenni
Ignorans fragiles artus, damnataque mortis
Corpora, nec morsus metuens, aut temporis iras;
Excubat ante Deum, fruiturque: auidumq. beatò
Vbere delicÿsque fluens, & amore voluptas
Explet inexpletum: magnoque arcana Tonanti
Ritè ministeria, & iustos æternat honores.
Quin & mortales hominum velut impare cultu
Se tollunt, minuuntque gradus: sic ordine dispar
Multiplici populus patrÿ tenet intima cœli.

Quos adit Constãtinus cupiens audire quid fibi de Angelis credendum sit.

Varij ordines Angelorum.

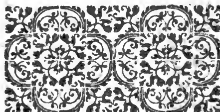
Insi-

Insidunt propiora Deo, regesque decoris
Sedibus, augustoque ornant se luminis auro.
Diuinosque vident astare beatius ignes:
Atque illapsus amor magis aestuat, aestuat ardor,
Semper & accensae renouant incendia mentes.
Nec minus imperia exercent, ac Principis audit
Iussa minor, facilisque operi mandata facessit.
Sed tanti rerum proceres, Mundique patentis
Custodes sũt hominum. *Omnes coelicolae fastigia summa tenentes,*
Delapsi iam tum miserae confinia terrae
Nostra petunt, ex quo tenerae per limina vitae
Progenies hominum primas aduenit in auras;
Celeritas motus Angelici. *Tantum adigit cura humanae studiumque salutis.*
Non regio vacat, extremi non angulus Orbis,
Quo se non subito per coeli altissima nisu
Imaque terrarum, traiectaque corpora mittat
Spiritus. inuiso penetrabilis omnia motu
Exuperat: ridetque leues leuis impetus auras:
Non ita Sol: rapidae non sic vertiginis astra:
Non mentis subiti celerant per cuncta volatus.
Apparẽt hominum habitu, & forma. *Quondam etiam ludens oculos, oculisque videndus*
Humanis similes pulcherrimus induit artus.
Quippe gerens iuuenile decus viridantibus annis
Oraque purpureo rubefactus eburnea flore,
Spirat adoratae caelestia lumina formae.
Vtque secet liquidos pennarum remige ventos
Terga coloratis velociter instruit alis:
Accedens momento idem, quo cessit, eodem.
Vis & potestas illorum. *Quid dicam immodicas vires, dextraeque potentis*
Robora, & inductas populis sine vulnere clades?
Hebraeorum in Aegypto laboris acerbitas. *Seruitio Isacidum gentem, laterumque lutoso*
Pondere coctilium, & iussi fornacibus ignis
Pres-

Presserat Aegyptus: fastuque infesta superbo
Ridebat cæli Mosen mandata ferentem,
Monstraque mutatæ glomerantem noxia virgæ.
Sanguis flumen erat: ranæ salire per Vrbes:
Grandine tecta ruunt: stragemque tonitrua late
Fulminaq. ingeminant: rursumq. per aëra, rursum
Mira dabat terris. At tu durissime rerum
Corda magis rigido veheres non aspera saxo:
Non iterum Pharao mendax portenta cieres: Duritia Pharaonis.
Neu placitum Superis, aduersarere, morando
Exoratus iter. subit ecce in nocte profunda
Lethiferumque super vindex rotat Aliger ensem.
Atque adigit primæ dilecta in corpora prolis. Angelus primogenitos Ægyptiorũ occidit.
Intumuit lacrymis questus mala funera Nilus;
Tantus vbique dolor, gemitusq. & sæua parentum
Vulnera. pallebant feretris passimque iacebant
Innumeri. at telo iuuenes qui messuit vno,
Vnus erat, sumptis cælo sed miles in armis.
Tu quoque in assyrijs constrata per agmina castris
Sennacheribe gemis. Solymam spe vane cadentem, Sennacheribus obsidet Hierosolymam.
Palmiferamq. voras nequicquã infestus Idumen.
Tuque probris temerare Deum, Regumq. potentem
Ab violare ausus, per templa Syonia Regem?
Duc age non vlli robur superabile bello,
Signa Palæstinos celent Babylonia campos;
Obruet vna tuos, & iam nox funera condet.
Haud cæca in tenebris: stellis oculata serenis,
Gentibus assyrijs nigro nox horrida velo
Incubat. Heu miseri; somnoque ciboque solutas
Cernere erat gentes, quæ late immensa tegebant
Aequora camporum: tumido pars ore sonantes
Excidia in noctem Solymæ suprema canebant.

Fulmi-

Fulminat ecce manus ; nec se bellator aperto
Aethere, nec pennas bicoloribus explicat alis.
Angelus Sennacheribi copias obtruncat. *Tela iacit ; stratique cadunt. morientia cæsis*
Corpora corporibus cumulantur, & artubus artus
Arma super laceri : fractisque attollitur armis,
Et strages simul extructis miscetur aceruis.
Iamque adeò extinctos castris qui cerneret omnes
Rex super vnus erat. Vidit cum sole ruinas
Mane renascenti, trepidusque in regna refugit.
Colla superba Deus sic deijcit. Alta superbum
Superorum ope Maxentius cecidit. *Attollit quoque Roma caput. Maxentius ensem*
At propior Superùm videat. Tuque auspice victor
Constantine Deo, magnum venerabere Numen,
Cælestemque manum : dabis & sua munera cælo ;
Corda placent Superis : tu cuncta paciscere corde.
Dixerat. at monitis inclinat pectora Cæsar :
Et Diuùm auxilijs, opibusque pericula pugnæ
Componens, hilaris tentoria nota petebat.

CON-

CONSTANTINI
LIBER XII.

ARGVMENTVM.

Constantinus cum Maxentio ad Pontem Miluium confligit. eoque in Fluuium demerso, copijsque debellatis, Victoriam Deo acceptam refert in Vaticano.

Ngitur at clauso feritas Maxentia vallo,
Speratamque dolet belli vanescere palmam.
Quippe Dymas aduersa refert, queriturque reuelli — Dymas despe rat de victoria.
Promissam toties Martis de puluere laurum.
Sed contra infensus curis, furijsque Tyrannus,
Vnde, ait, *hæc frustra memoras? nonne ante secũdis* — Indignante Maxentio.
Carminibus terras, & coniurata mouebas
Tartara? quid bifidæ vertis iam murmura linguæ?
Ad quem pauca Dymas: *Venient promissa petenti*
Auxilia. at timeo Labarum, vexillaque signo
Contemerata Crucis. suspensa brachia mortis
Nescio cur nostris inhiant complexibus: asper
Et mihi cerbereos irritat sibilus angues.
Num repetunt latias portenta trifaucia prædas?
Tu

Tu tibi finge metus(Rex increpat)*haud mihi tutũ,*
Siue referre pedem, seu figere. bella sequantur.
Tempora nulla fugæ: non spes datur vlla morãdi.
In medio palma est; habeat, quem dextra iubebit.
Dixit. & in certos pugnæ se suscitat ignes.
Qualis, inassuetam qui soluit in æquora puppim
Et rudis vndarum tuti fugit otia portus:
Inde vbi respiciens post terga recedere montes,
Nondum exploratos metuit crebrescere fluctus;
Desertas reditum clamans, lacrymatur arenas,
Optat & obuersam terris aduertere proram:
Tũ reditus pudet, ac tumidas subit acer in vndas,
Luctantemque audax in carbasa prouocat eurum.
Non aliter metuensque sui, fugiensque pericli
Rex in bella tamen se se periturus agebat,
Venturæ suprema vocans certamina lucis.
Idalium festinus equo iam Lucifer ignem,
Ne vagus erraret, nondum cedentibus vmbris,
Extulit. vrgebat nam Sol, properantibus Horis,
Oceani stabulis rapidos educere currus,
Vt Flaui aspiceret victricem in prælia dextram:
Auratoque gerens radiantem Daphnida crine
Constantine tuam signabat ab æthere laurum.
Tum quoque signa dari lituisque, tubisq. Tyrãnus
Imperat; aduersis resonantia collibus æra
Quippe audit, noctemq. nouo clangore minantem.
Flauia iam vigiles incendere classica turmas,
Effundique ratus portis, abrupta recludit
Munimenta ferox, cuneosque in cornua firmat.
Miluius põs factus ab Æmilio Scauro est in via Flaminia.
Est locus, hetruscam curuat quã flumine ripam,
Atque vltra Æmilium per culta nitentia pontem
Flaminiam silicem Tiberis decliuibus aruis,
Flauen-

Flauentemque suis Cererem prospectat aristis.
Hinc Anio tibi montanis è rupibus infert
Ambitiosus aquas: numeroso pensilis arcu
Hinc Tiberine tuas abscindit Miluius vndas.
Hic adeo instructas pugnæ in discrimina gentes
Horruit, infremuitque vadis, cladique futuræ
Vltima tyrrhenus vestigia perluit amnis.

Naz. in Pan. Apud Tiberim suos instruxit sic ripę locatos vt vltimorum vestigia, pręsagio quodã euenturæ cladis vnda fatalis allueret.

Abstulerat campos acies, tot in ordine turmas
Vndique tot cuneos, tot digerit vna maniplos.
Hinc Asiæ, Syriæque manus frons dextera tendit;
Et qui Cappadocum populos Cilicumque solebãt;
Aut regna hiberno defendere Pontica vallo.
Dux præit, & pugnax moderatur Martius agmen
Septimia de stirpe satus; sed prima senectus
Parcius audaces nutribat pectore sensus.

At cura incumbit læui tibi Romule cornus:
Et regis auxilia, & septem spectata trionum
Robora. Vociferant; *Victas impune cateruas*
Trans caput; & gelidi fontana Boristhenis ora
Missuros, Pontumque vltra, Tanaimque niualem:
Monstra & hyperborei pastus habitura profundi.
Tu quoque deuinctus ferro, glaciantia, Flaui
Stagna per, informes saturabis corpore phocas:
Par numquam arctoas venit data præda per oras.
Hæc illi vano ingeminant clamore minantes:
Præcipiuntq. animis emptã sine vulnere palmam.

Tempora iam niuibus spargẽs rugosa Tyrãnus
Ducebat medium media inter millia Martem.
Fulgentesque Aquilas domino circumdare gaudet
Miles, & edomitum spondet Prætorius Orbem.
Nec minus Oenotriæ, latioque è limite gentes
Romanæque audent acies. Amor omnibus idem,

Ordo exercitus Maxentiani.

Tuta-

Tutariue senem, patriaue occumbere terra.
Mouit corda furor, perque arma venefica fixit.
Heu miseri, turba ante diem moritura cadentem.
Quid festinati fugientes temporis horas
Præcipitas, mortemque trahis? non ferre salutem
Tu domino, tibi cuncta vales accersere lethi
Nomina. Damnatæ Superis si Flauius ensis
Defuerit, Tiberisque vorax ignouerit vnda;
Tela vacant cœli, nimboque includitur ignis?
Dignum pœna rapit, teque obruit illa merentem,
Quæ modo vana tumes, dũ vulnera distinet hostis.
Constantini exercitus in plana descendit. Ille quidem, postquam dubijs vigilare tenebris
Senserat auroram; structas procedere turmas
Deserta statione iubet. Lætissima vulgi
Murmura commiscent litui sonitusque tubarum
Et longe horrificant abeuntem classica noctem.
Ordo exercitus. Ipse ducem dextro lateri se munere Princeps
Constantinus agit. sed enim prudentibus auctor
Cuncta mouet late imperijs, fortique sequutus
Iussa manu, molitur opus. Videt ardua miles
Virtutum, factisque probat documenta decoris.
Læua tenet, fratri dextraque & honoribus impar
Dalmatius; sed dextra viro promptissima pugnæ.
Hinc inde inuehitur legio: socijque vicissim
Regibus exultant, externaque robora miscent.
In medio vacuus Mauors nudataque belli
Media acies relicta Superis auxilijs. Terga placent. *Cœlo se centuriata iuuentus*
Constantinus ait, *hic sistat, & intonet armis.*
Vincite vos Superi, malè nos pugnamus inermes.
Hæc fatus, tacitis dat vota loquentia labris.
Et iam puniceos Phœbo ascendente per ortus,
Flauius in campos descenderat æquâ patentes,

Nec

Nec dum occursuros miles properabat in hostes.
Vt propius tenuere gradum, spatioque dirempti
Ausa per aduersas viderunt pallida frontes,
Nec dum pila manu torquent: Tum Cæsar auentes
Comminus irruere, & stricto decernere ferro
Alloquitur: *Quam vos terraque marique petistis,*
Ante oculos iam Roma sedet. Romam ite, vocantem Oratio Constantini ad milites.
Victrices intrate manus. Quicunque cateruis
Clauserunt iter oppositis, liquere fugaces
Gaudentem, & patrios vobis cessere penates.
Sternite sed meritos, magnæque in stragis aceruos
Tollite. sic dabitur septem conscendere colles,
Et mundi superare caput. nimis ardua vinci
Roma videbatur: magicisque infecta venenis
Lumina inaspectos timuere auersa gigantes.
Cernitis at viles animas, & inertia vulgi
Corpora, relliquias irarum, ensisque Tyranni:
Et quas expumat borealibus Vrsa pruinis.
Hi, qui sarmaticas hyemes vertère serenis
Solibus Italiæ, domitis Germanica terris
Turba quid audebit? Vicistis: & vltima poscunt
Vulnera. iam referent: Labaro quæ fixa potenti
Crux regit incolumes, nobisque inuicta subegit
Europam; latij statuet confinia belli
Limite sanguineo, structisque cadauere metis.
Cuncta mihi iam turba cades; nosterque cadenti
Nullus ab hoste labor. Cœlestibus impetus hastis Naz. in Pan.
Et superum Labari iuratæ ad signa cohortes Non commorabo te-
Transadigent, sternentque solo. Tu proxime Tybri, ctas cōtinuis
Agmina sollicitas rapiunt cui barbara ripas, stragibus ripas, non op-
Gurgitibus proh quale tuis inuoluere pondus pletum aceruis corporū
Armorumq. virumq. paras? vtrinque natabunt, Tiberim.

Sanguine, fluminei∫que vadis, vt laurea nobis
Dona ferant. palmas laudum, ite, feracibus aruis
Accipite. Aut potius Pater ô, qui fortia cœlo
Victricis das ∫igna Crucis, da Colla Tyranni
Frangere, ∫ubiectamque tibi committere Romam;
Mox omnem domitrix Terrarum conferet orbem.
Dixerat: illi auidas pugnando attollere voces;
Et nondum ardenti plau∫us accendere Marti.
Nec ∫egnis fremitu, tardu∫que occurrere campo
Maxentij oratio ad ∫uos. Hoſtis, at intentos nondũ hoſtibus increpat en∫es.
Iamque breui erectas acies ∫ermone Tyrannus
Mouerat: *Hic*, referens, *Mundi quicumque tueri*
Me dominum, & mecum terras ∫ulcire labantes
Certatis: vita morti∫que auer∫a tenetis (∫tis.
Limina: Terga Tybris claudit: frontẽ improbus ho-
Semita nulla fugæ. Vincat, quem viuere vitam,
Imperiumque iuuat magnæ ∫ibi condere Romæ;
In Regnum veniet victor: ∫eu Regia mecum
Sceptra gerat. ∫emperque ∫uo ∫ublimis in oſtro:
Seu me purpureos ponentem cernat amictus
Abiectas mi∫eri tunicas con∫umere Ciuis,
Vt miles det iura meus. ∫ed & aurea toto
Munera Gãge feres: minus eſt, quod ſtruxit auaris
Mundi omnes dum vexit opes mea Roma triũphis.
Tanta, ∫ed hoſtili veniet ∫ine ∫anguine merces.
Quippe illi occur∫us veſtros, oculo∫que micantes,
Non en∫es perferre valent: inuita rebelles
Obiectant, pœnè arma ducis temerata cruore,
Attonitique hærent monſtris. Infundite ferri
Robora, vulnifica∫que manus. ceu vellera diſſlat
Vis Boreæ præceps: fundet ∫ic veſtra fugaces,
Ne mi∫eri expertam tolerent, iam ∫ponte peribunt.

Incert. in Panegyr. Fruimini aiebat (ad milites Maxentius) diſſipate prodigite.

Vix

Vix ea. procursu cum decrescentibus aruis, *Initium certaminis.*
Lumina luminibus, iamque eminus oribus ora
Committunt. sed enim (primæ conamina pugnæ)
Mutua fert animis, & noxia vulnera clamor,
Siqua simul mixtus figit pauor. Æra tubarum
Rauca sonant: ferrumque silet; ferrique fragorem
Æra cient, fluuioque, & reddita clasica cœlo.
Sic vbi tempestas, medij quam sydera Cancri
Turbantem, & rapidis inuectam turbinis alis
Nubilus Auster adhuc claustris circundat aquosis,
Ne subito erumpat, nimboso & viscera partu
Effundat mersura diem. tamen ante volucres
Nubibus expirant auræ, laxataque longe
Murmura, & elisis prorupta tonitrua flammis
Præcurrunt, tellusque tremit, cœlumque remugit.
Heu pauidis agitata Ceres non fidet aristis:
Et quassis frumenta gemet morientia culmis.
Clamantum haud aliter siccus furor alta cruoris
Flumina, sanguineam bellique è nube procellam
Personat. Innumeris & iam stridentia passus
Vulnera missilibus, telorum absconditur vmbra,
Abscondens ac tela dies, illa obuia cæco
Æthere se lacerant. celeri seu libera cursu
Præcipitant, clypeosq. hinc inde, & corpora figunt.
Sed rabies propiora iubet. quæ comminus ardet
Sæuior, & strictos in viscera dirigit enses,
Frustratos breuiore loco ni luserit ictus.
Quippe nimis densa turmæ incurrere procella *Densi ordines cædem impediunt.*
Atque latus lateri, pedibus pes, ipsaque iunctis
Pectora pectoribus, mucronibus hæret acutis
Mucro, gemunt galeæ, flictuque impulsa sonoro
Scuta, nec obstrictas sequitur lenis impetus hastas.

Sic adeo conferta viris se se agmina præssant;
Inque vicem tardare dolent. At Flauius aruis
Laxantur à Constantino. Laxari cuneos, & iniquo ab limite pugnam,
Maiora extendi iubet interualla petentem.
Ius vero tum triste necis, tum fusa cruoris
Eluuies vndauit agros: feriuntque caduntque:
Mutuaque incertum peragũt per vulnera Martem:
Vrgent, vrgenturque pares: obstantibus obstant.
Pulsique impellunt: sua nec vestigia mutant.
Non secus aduersis cum montibus obuia torrẽs
Flumina præcipitat fontanos rupibus imbres
Hinc atque hinc animosus agens: perq. alta fragosũ
Pandit iter, vallemque petit. sed in arua receptis
Mox veniens populator aquis, ceu cornua duplex
In se se obliquat, gemitusque per infima vortex
Occurrit, premiturque premens, pulsusque repellit;
Assultant spumis latices, stagnoque resistunt.
Flauiani in Germanos. Viderat arctoas cuneatim obstare phalanges
Flauius, obstrictumque ferox irrumpit in hostem.
Inuehiturque simul Crispus, cui præuolat ardens
Artemius legione fremens: Caiusque, lybyssæ
Quem iuxta subeunt acies. At pondere vasto
Robur ab Hercinia Draulum nemorale rotãtem
Purpureumque super galeam diadema virenti,
Nexantem lauro, iaculatæ cuspide cornus
Deijcit effossum Cæsar, lapsique maniplos
Impulit, obnixique Duces, turmæque sequentes.
Romulus at contra: glomerãtur & ordine circum,
Signaque ductores nutantia puluere firmant.
Vis inopina viros, animos tenuitque labantes
Atque arma impauidi iam Constantina lacessunt.
Par Caio certat Bomilas: crudo excipit ense
Extan-

Extantem Artemius ſublimi vertice Gardum.
Romuleo ſed Criſpus auet concedere ferro. Criſpus Romulum quærens pugnat cum altero.
Veſtigatque ducem iuuenis, campoque volantem
Obuius enſe petit: nec parcius ille petentem.
Obiecit ſe ſe medium qui candida primo
Flore colorabat regnator Drabalus ora:
Dacica fulgenti ſequitur quem turba ſecuri.
Infremuit Criſpus, mutataque nomina pugnæ
Vlturus, raptoque furens: *Mihi protinus*, inquit,
Expleture vices, hac proijciendus arena
Romulus alter eris. Remus & tu mœnibus alter
Romanis, Rex dixit, *eris. quo vulture fidens*
Romæ inhias prædo? noſtro data præda furori?
Sic illi alternis iratæ exordia pugnæ
Intendère minis: & adacta in vulnera mentis
Miſſa prius geminæ ſonuerunt ſpicula linguæ.
Inde manus ſua tela rotant: vibrat ictibus enſis
Fulmineus, ſonituque cadens ſuper arma reſultat:
Viribus impulſus collimat ad ilia mucro:
Artibus illuſus declinat, & irrita peccat
Vulnera, defixas ictuque exerrat in auras.
Altior extulerat, tortumque in tempora ferrum
Dacus agit. doluit Criſpus, ferroque viciſsim Criſpus ferit Dacorum ducem.
Intulit effuſas totis cum viribus iras,
Direxitque. ferit media inter lumina frontem
Perfoditque enſis: patuitque abrupta cruento
Ora ſupercilio: tum flumine ſanguis inundat.
Nec procul in Martem Daci ventoſa Draconis
Sibila cogebant notas ad ſigna phalanges.
Vt Regem videre oculos immergere fluctu
Sanguineo, & lucẽ in tenebras migrare natantem;
Extemplo in Domini ancipitem, vitamq. necemq.

Deuotis coiere globis. Hinc Flauia pubes,
Hesperiæque manus; & Gallicus emicat ardor.
Continuo vultus, & dissociata duorum
Pugna. subit commixta viris & mille furentum
Cædibus: extremoque in viscera tenditur ictu.

Romuli virtus in prælio

Romulus aduerso quâ nox densissima nimbo
Telorum se se vmbrat, equo fumante fremebat.
Ille trucem iaculo Dircæum, & comminus ense
Traijcit Vrnandum. cinctusque equitante procella
Confertos rapido ceu turbine dequutit hostes.
Nec tamen obstabat, quin aut miseranda suorum
Funera, siue metum turba cedente, videret.
Ecce aderat medij raptus de corpore belli
Incursuque leuat trepidantia corda Tyrannus:
Arctousque vna miles; generosa feruntur
Pectora. vim retro, validamque ardescere molem

Nempe Maxentiani, qui iam timebât.

Senserunt pauidi, versasque in vulnera dextras.
Martigenamque putât venisse in bella Quirinum
Terga flagellantem; lethique hastile trementem.
At vagus inuehitur Maxentius agmina circum,

Maxentius suos tuetur, & confirmat.

Mentibus indomitam rabiem, cædisque furorem
Infundens idem manibus; corda asperat idem:
Aut dictis acuit segnes, aut ille tumentes
Laude rapit; dextris pauidum cessantibus ensem
Increpat: & vacuis gladios, aut ingerit hastas.

Militem occidit, qui se deseruerat nomine Constantinum.

Fortè aderat primæ bellator in ordine frontis,
Constantinus habens magni qui nominis omen
Deseruit rabidi Maxentia castra Tyranni,
Et Constantinam bello sibi quærere palmam
Optauit, Labarique mori; seu viuere signo.
Flauius immeritò victor tamen hoste triumphat:
Fluminis ille iacet peregrina extinctus arena.

Nam-

Namque vbi terribilis furijs, belloque Tyrannus
Vidit in ausonias torquentem spicula gentes
At non tu, dixit, *Regnorum impune meorum*
Transfuga periuro sceleris lætabere voto.
Hæc te digna manet merces. sic fatus: & hasta
Irruit, & fixo perrumpens viscera corde,
Cor rapit, & fracto misit per vulnera tergo:
Extenditque solo pallentem, altoque natantem
Sanguine. tum prouectus equo calcare furenti,
Et reuocare suos, parilemque imponere pugnam.
Nec iubet incassum. subitò nam didita facti
Gloria corda metu propiora, fugæque repressit
Corpora. conuertère pedem. Ceu nocte luporum
Experti rabiem, pressosque in vulnere dentes,
Si quando fugiunt catuli. Sed nota feroces
Sibila cum reuocant sylua allatrante Molossos,
Increpat & pauidos venator; in arua feruntur
Præcipites iterum, postquam cursu aduolat agmen
Auxiliare Canum, cognataque suscitat arma,
Et consanguineo petitur victoria morsu.
Non aliter compulsa loco Maxentia pubes
Bella nouat, stabilisque hæret, dominique morantis
Pugnat ad immanes iam formidabilè voces.
Vt stimulis sensit feruere ardentibus hostem
Flauius; aduerso bellatorumque ducumque
Intulit arma globo. Labari tum signa gerentem
Arguit ore virum: *Nam quò mihi læuus aberras?*
Signifero primam belli nec lumine frontem,
Percutis? i, sola tutus Cruce. Dixit & vnà
Irruit. Oppositos contra pulcherrime Cimbros
Inducis Chroterne: Getas Damarice frementes:
Vallice Pannonios. Doluissent viribus æquas

Constãtinus iubet Labarum vehi in hostem.

Constantino se opponunt Romuli copiæ.

Hi tamẽ haud cõferre manus. Verũ improba voces
Falso nunciatur Constantino læuum cornu loco moueri.
Fama refert: reuolans Augusti ac verberat aures,
Infausto læuas acies procumbere campo.
Anxius ergo Duces: *Dextrum defendite Martem,*
Affatur. *procul auulsum me cura sinistri*
Auferet. hic vicisse pudet, si vincimur illo.
Vix ea. compulsum laxis cum raptus habenis
Et auxilio accurrit.
In læuam conuertit equum. Velut asper in aruis
Marmaricis conuersa leo mage suscitat arma,
Cum post defensi mitescens corpora nati
Cernit in alterius patulo venabula ferro.
Torqueri iam stricta latus. Tunc exilit ardens
Mugitu horrifico: tunc insuperabilis ira
Missile seu frangit, fossum seu vulnere corpus
Venatoris agens lacerat, sciditque, voratque;
Hinc pacata suo dispensat pabula nato.
Talis in auxilium se Constantinus agebat
At secundum prælium offendit.
Cedentesque putat. Sed iam certamina longe
Apparent diuersa viro. Nam prælia postquam
Conseruere manus; commixtus vterque vicissim
Se premit, ac densis exercitus æquat in armis.
Vis Asiana Syros: vis Pontica prouocat agmen
Cappadocum: fremere vnanimes; quos Itala pubes
Inuehitur contra, & multa legione repellit
Dalmatius. venit attonitas cum missa per aures
Flauiani in læuo cornu parum consternati audito, cecidisse Constantinum, quem pro milite falso putant esse Imperatorem.
Vox subito, & simili mentitur, nomine cædem
Constantine tuam. memorant victumq. Tyranno
In calidos vitam plorant fudisse cruores.
Mouerat hic nonnulla virûm trepidantia rumor
Pectora: perculsique gradu reuocante recedunt.
Aduersusque Cilix simul increpat ore pauores:
Inuaditque simul ferro. Dux concitat audax

Mar-

Martius audentes. cedentum & corpora tundit
Calce prementis equi. ſed enim non tardior illo
Siſtere Dalmatius trepidos: committere fortes:
Cædibus æqualem pugnam librare latinis.
Flauius at ſubito labentibus ocyor aſtris
Ecce ſuperueniens, quamquam conſtrata videbat
Corpora, lætatus pariles crudeſcere pugnas:
Quis vetat, ò miles, dixit, *cæleſtibus armis*
Imbelles auſus, hominumqne auertere dextras?
Vnde manu tantum enſis hebet. Tu perfuga laudis
Non meus es, quicumque loco non moueris hoſtem:
Qui toties victum non viceris. Altà loquentem
Audiuere: armis ſeque infudere cruentis,
Vt magis vndaret campis cruor. vndique ferrum
Vndique cædis amor, flictuſque augentur, & iræ.
Sarmaticæ ſed Dux equitum qui præſidet alæ, Sarmatarum equitum Dux ſuos accēdit.
Cedentemque metu Prislomius ante cohortem
Vidit: vt emotum Flaui diſpergeret agmen,
In latus intentas miſſurus venerat haſtas.
Tum ſenſit frenaſſe gradum: nec tardior arſit,
Affaturque ſuos: *Mundi ò celſiſsima pubes*
Par leuibus, ſi quando equitant, Aquilonibus, atræ
Terga ſuper noctis, brumæque gelabile dorſum,
Quadrupedes mihi flecte feros. huc vulnere verſo
Atque inſpicatæ tua robora dirige ſyluæ:
Frange femur, perrumpe latus, proſterne fugaces.
Dixit. & æſtiua nimbum de nube ſonantem Sarmatę equites in Flauianos.
Grandinis vt caurus crepitantibus incutit aruis:
Sic quoque Sarmatici tonuiſſe procella fragoris,
Fraxineaque haſtas fertur glomeraſſe ruina.
Nec virtus aduerſa minor. Namque obuia pubes
Stat contra: domitos iactat quæ Marte Sicambros:
Atque

Atque Itali iuxta, & fortes stipantur Iberi.
Quibus se dē sata phalange Flauiani opponunt.
Densauere globos, & non penetrabile vallum
Corporibus, structamque viris clausere phalãgem:
Horrescitque seges longis prætenta Sarissis.
Fulgurat in medio Labarum, radijsque minantes
Fulgores, rutiloque metus interplicat auro.
Quin etiam iactis leuis armatura sagittis
Hinc atque hinc; fundæ tortis aut verbere saxis,
Eminus aut iaculis liquefacti aut glande metalli:
Comminus aut hastis ferrata aut cuspide figunt.
Iamque aderat furibundus eques teloq. trabali
Imminet. At, velut immotis se cautibus ingens
Durat in aduersos rupes super æquora fluctus;
Flauiadæ stabant, prohibentque irrumpere turmas.
Quin etiam misso violare volantia ferro
Equites occiduntur.
Pectora Cornipedum traiectaque vulnere terga
Nec frenos audire dolor, non iussa regentum,
Cogit & alliso dominos effundere dorso.
Pars glomerata iacet: pars pondere pressa iacentis
Proculcatur equi: pars se resupinat arena.
Pauci adeo obstantes cuneos & mobile vallum
Irrumpunt moritura manus: cædemque tulere
Mox cæsi, Tiberisque omnes super arua quierunt,
Funera pensantes italo properata sepulchro.
Victor & vrgebat miles, iugulisque cruentos
Intendit gladios, perque arma, & pectora fundit
Spumantis vitam cum sanguinis amne fluentem.
Non tulit iratus: cladемque, fugamque suorum
Corporis obiectu clausit: tum vocibus altis
Et Ductor reclamans occiditur.
Ecquid, ait, *superat?* Prislomius, *vnda retortis*
Vorticibus vos accipiet Tiberina fugaces,
Terra quibus terrore perit? quo ferrea virtus
Mer-

Mergitur? Effantem subitò cum vulnere telum
Perculit, illapsumque ducis subit ora loquentis.
Vocis & occludens, animæ disrupta reclusit
Ostia. lethiferum Cæsar tu vulneris auctor
Missile direxti; traiectaque robora ceruix
Reddidit. ausonia tibi Dux expirat arena.
Ille cadit; casu parili ne lapsa videret
Auspicijs siue arma suis, seu iussa Tyranno.
Quippe laborantis miserum spes vltima cornu
Labitur, orditurque sibi sua funera miles.
Nam perculsus eques dextra, læuaque maniplos
Ac peditum vexilla ruit, turbamque gementem,
Cognatumque fuga disiecit cornibus agmen.
Flauius insequitur, tergoque supermicat ensis.
Nec tantam tonat in stragem; terroribus actus
Quãtam effundit eques: fugiensq.& mutua portãs
Funera quisque refert, lethumq. cadentibus affert:
Fomidantque minus, propiùs qui vulnerat, hostem.
Ipsa procul Labari effigies, ac triste rubentum
Fulgura gemmarum, atque auri terrebat imago.
Iamque pedes peditem, turbator, & ordinis ordo,
Pulsaque pulsabat pubes clypeata cohortem,
Seque premunt, lapsique altis cumulantur aceruis:
Inque vicem viui examinant, onerantq. sepulchro.
Martius ipse suæ postquam incrementa ruinæ
Vidit, & à tergo iaculantis Flauia dextræ
Fulmina; non ausus fugientia sistere signa
Non reuocare suos; pariter dat versa per agros
Terga fugæ. dare præcipitem se quemque decebat
Quando ducem fugisse decet. sed Flauia pubes
Imminet, impellitque manu, fodit ensibus artus,
Pectoribusque humeros, & calcem calce fatigat.
Ante

Dextrũ cornu hostium dissipatur, ac funditur.

Labarum terret hostes.

Ante alios clamore viros, ac cæde furentes
Constantinus adest: stipantque & facta sequutæ
Debellantem acies imitantur Cæsaris iram.
Ecce autem rursus Diuis ineuntibus arma
Cœlestes copiæ in auxilium Cōstantini.
Visus adesse viro Superum qui Maximus agmen
Ales agit præuectus equo; lucente per armos
Quem niueus candore sui non vinceret ortus
Lucifer. arma iubar, frontisque accensa decore
Tempora circumdat formatum in fulgura sydus.
Sed mitescentem tunc pinxerat Iride lucem,
Ne subitos visu caperes Auguste pauores.
Inde ait: *Euersas iam Constantine cateruas*
Cernis, & oblitus medij Prætoria belli
Robora, quid frustra hic hæres? Ast ordine denso
Mox aderunt. & nostra diu ni tela frementes
Quamquam inuisa premant, non expectata tulissent
Prælia. coge viros. Dum fortia viribus æquas,
Viribus humanis, & fortibus vtere dextris;
Nō aberūt Superi. TOLERANTEM & iusta ge-
Induit ex alto virtus. Sic excitat ardens, (*rētem*
Ardentemque mouet. tacitoque vbi reddidit ore,
Cōstātinus contra mediā aciem hostiū, & Prætorianos.
Atque preces Cæsar geminauit, & ignea corde
Vota, ciet fortes alia in discrimina gentes:
Illum cœlestis comitatur, & instruit Ales.
Iamque aderant: contra & miles torpore silebat,
Ducebatque moras prætorius hostis inertes.
Illum equidem sermone acuens Titianus in arma
Mouerat. accensique omnes inimica fremebant
Prælia, Flauiadumque nouam certamine cladem.
Ibi Maxētiani territis iā equis, terrentur.
Cum subito (nec causa patet) mirantur equorum
Intremere, & gelidos pulsari horroribus artus,
Arrectis ceruice comis: largoque fluentes
Sudore,

Sudore, ac frustra rigidis calcaribus actos
Sistere quadrupedes, iustoque recedere cursu.
Hærebant; stimulisque armos, percussaque virgis
Colla fatigabant; sonipes magis auia retro
Membra rotat, saltuq. metus, equitemq. per auras
Excutit, atque niues labris expumat, & ignes.
Dum trepidant: terroris equus dum paret habenis,
Nubilus ecce oculis se caligantibus humor
Abstulit. Ingentes aciem, quæ fulget in hastas, Nam nisi illi
Obiectamque manum videre, equitesque micãtes, obstare acies,
Et mille ordinibus volitantia flamine signa. non ante spectatæ.
Iam pugnæ exciderant animis, non prælia poscunt:
Oderunt, nectuntque moras, atque vltima pallent.
Non secus abrupta tellus compage profundos
Si mouit tremefacta sinus, atque alta domorum
Tecta impulsa labant, agitataque terga fragosis
Inclinat montana iugis; fluitantia subter
Qui sola, iamque suo nutantem pondere mundum
Aduertit, iam iamque haustũ, iam credit hiantem
Seque deiscenti raptum descendere campo;
Implorat clamore fugam, cui subijcit alas
Terror: at immotis idem sua funera plantis,
Venturæque gemit, motumque moramque ruinæ.
Sic dubitat, figitque pedem Maxentia pubes,
Hortaturque fugam: sed mox abitura resistit Quarum metu immoti
Cuncta metus prohibet. Sua cum vexilla mouebat persistunt.
Obuius interea superis exercitus armis.
Imminet hinc magno veniens cũ Cæsare Princeps
Aligerum. magis attonitas horrore cateruas
Impleuit sine voce pauor, sine sanguine pallor.
Non certare volunt: non vertere terga per agros;
Proijciunt enses manibus, positisque cadentem
Exo-

Supplices victorẽ agnoſcunt. Exorant genibus vitam, ſtetit aureus arma
Arridens pauidis Ales, cui mitia flauis
Accendere comis pacalem ſydera lucem :
Fulguraque, & trifidi ponentes luminis alas
Cœlicolæ facibus dant lambere mollibus haſtas,
Nec veniam Cæſar, non abnuit ore ſalutem.
At ſuperum Ductor, *Dederas quæ bella tueri*
Cæſar, ait, *defenſa vides. Hinc cedet in auras,*
Noſter inaſpectis aderitque exercitus armis.
Tu perges, victoſque premes, iam ſterne fugaces,
Agmina iam læuo Maxentia prorue cornu.
Auſpicibus ſuperis, Duce me. Sic ille ſequentem
Euocat Auguſtum crudi qua puluere martis
Læua per alternos fœdantur tela cruores.
Pugna ingẽs cum læuo hoſtium cornu. Quippe mali ignarus, ſecumq. immane Tyrãnus
Agmen agens rapido ceu cum torrente volutus
Millia perrumpit; denſataque millia Celtis
Aſcarice minax, tectus legione cruenta
Belga Comes: Fermande globo comitante ruebas,
Nam & Germani pro Cõſtantino pugnarunt, ab eo iã domiti. Hinc Scotos Sotuarte infers, Manrice Britannos,
Germanos Breneſte ferox; tuque eminus haſtam
Intorques refuga quæ præterit ora Tyranni
Cuſpide; ſed fixo Marideni in tempora ferro
Peccat ſanguineos letho eructante liquores.
Rexque ferus furit inde magis: cui Galba cohortes
Finibus armenijs: calidæ Probus addit ab oris
Signa Palæſtinæ: librantque vibrantque ſecurim
Pannones, aut clauæ circumſonat ictus aenæ.
Concurrunt vtrinque pares, & mutua verſant
Vulnera; bellatrixque operit diſcrimina virtus.
Preſſa premit: pellit, mox pellitur: ardet & ignes
Fertur in aduerſos; in pectora dirigit enſem;

Nec

Nec prohibet, fossos quin dirigat alter in artus,
Effractisque animam vitalibus hauriat hasta.
Nec minus incertum late crudescere Martem
Cernere erat; rapiens Germanica Romulus arma
Quà fertur, Dacosq. trahens, Scythicosq. furores.
Cingebant Mariusque latus, victorque per Arcton
Amsterus, laxis & Vallitus instat habenis,
Arduus ærata Lesladius emicat hasta,
Romule tu Vidium iaculo, tu Lælion ense
Figis, & ingestis frustra tibi, corpora telis
Traijcis, agglomerasque neces, & trunca dolentum
Mẽbra: nec hasta vacat, neque differt vulnera cu-
Aspectuque heros, cristato & lumine terres. (spis
Vidit, & in pugnam se rursum exuscitat ira
Crispus, & intorta resonat prænuncia cornu
Signa: Nec oblato refugis iuuenile periclo
Heu periture, decus, reuocasque ciesque vocãtem
Romule, prætentasque leui certamina telo.
Et iam cornipedes geminis calcaribus actos
Arua timent: sensisse pedes emensa volantes
Mox tamen arua negant. sed cursu intenta volucri
Celatum clypeis vestigat, & irrita pectus
Lancea declinat: sitiensque rubentia venis
Flumina, nonnullos bibit errabunda cruores,
Sæuior at ferri rabies, quam rasilis orni.
Nudat vterque habilem vagina, ensemq. coruscat,
Aggrediturq parem, mucro modo certus ad ictum
Dirigitur: transuersa rotans modo vulnera cæsim,
Demissusue gerit: clypei vix corpora celant,
Fulgurat elatum: fert dira tonitrua labens:
Arma quatit subito commixtum fulmine telum.
Ecce ferit Crispus: cæcique errore metalli
Obuer-

Romuli, & aliorum pugna.

Qui prouocatur à Crispo.

Duorum, Crispi, & Romuli, certamen.

Crispus equũ Romuli traijcit.

Obuersum traiecit equum, quem flumine largo
Sanguinis vnda lauit. fossusque, & vulneris alti
Impatiens dum calce notos, simul ore lupatum
Frangit, & humenti declinat puluere dorsum.
Romulus at subito leuior iam corpora saltu
Abstulerat: verbis hostemque affatus amaris:

Ideoque increpatur à Romulo.

Nempe, refert, *victor pecorum, mactator equorum*
Exercet laniena tuos aptissima cultros.
Venisti mactare feras ò bellua? disces
Iam quid bella virùm distent. Tu Cæsaris ense
Vt cupias cecidisse, cades. Sed talibus ardens

Quem obiurgat & Crispus.

Crispus, vt ad terram præceps demiserat artus:
Tempus, ait, *mactare feras. tu scilicet amens*
Tu satus, occumbes, genitore rapacior vrso.
Reddet vterq vorax quem faucibus hauserat Orbẽ.
Non tulit, & stantem contra, teloque petentem

Cum felle Romuli.

Romulus ense petit: feriensque: *Rapacior vrso*
Aspice, ait, *crudam rapio cum sanguine vitam:*
Redde latro iam lucis opes. Duplicauerat ictum,
Vitandique omnem discluserat impetus artem:
Ensis & abruptis humeros illabitur armis:
Libati in guttas extillauere cruores.
Terror vt armenti Taurus cui plena iuuentæ
Vulneris indocilem vallarunt cornua frontem,

Ludi in quibus indomiti occiduntur Tauri nunc pęnè sublati.

Hesperijque olim venit in certamina ludi;
Si post tuta latens circensis dolia pugnæ
Ardua venator traiecit arundine colla.
Mugitu, saltuque truces, & cornibus iras
Colligit: ac primum iliceæ monimenta carinæ
Deijcit, aut iacto leuat inter nubila ligno.
Fumifer expirans accensum cursibus ignem
Inde ruit, profugique incassum, artemque dolentis
Rapta

Rapta sagittiferi iaculatur corpora Thracis.
Talis inardescens, plagamque vlturus in hostem
Tela mouet Crispus. sed enim grauis ira, dolorque
Certandi iura absciderant: sine lege rotatum
Vis ensem obliquat, sine lege intorquet adactum
Impetus arma regit. Ferroque retundere ferrum,
Aut clypeo munire latus iam Romulus acer
Haud potis, & raptos sibi Martis inhorruit ausus.
Tibia iamque fluit, tepido iam sanguine ceruix.
Indoluit stimulisque heros impulsus agebat
Bellandi similes furiatis viribus artes.
Ensis ab hoste cadens iterum cui tempora pulsat.
Lænis at illapsum proiecit cassida telum,
Et loris auulsa cadit; persusaque multo
Sudore affulsit rubicundæ gratia formæ.

Romulus vulneratur à Crispo iam pæne victus.

Tollitur extēplo Germana per agmina clamor:
Quì dederant & sponte locum, pugnamque volēti
Annuerant, pugnare volunt. milesque ducesque
Agglomerant se se. nec segnior intulit arma
Flauius. Amsterum clamantem, & iniqua vetantem
Prælia & auratæ quassantem cuspidis ornum,
Obuius iniecta velociter occupat hasta
Artemius, misso per terga per ilia ferro.
Ille cadit. regnata viro necdum excidit Arctos,
Parua tamen crudæ solatia dulcia mortis.
Drabalus insurgit iuxta: cui plena furoris
Geta tument vnà rabiemque & missile torquet.
Obstitit at Caius contra, missumque per auras
Aurifera iaculum dimouit pectore parma.
Inde vibrans telum; *Referes num lancea*, dixit,
Hæc fugiat mentita manum, subit illa petenti
Et stridens iugulo spumantia sanguinis hausit

Dirempta duorum alij pugnæ succedunt.

V *Flu-*

Flumina. Dacus opem moriturus ab enſe petebat,
Deſtituunt vires, ac prodidit ira cadentem.
Te quoque per medias ſtudio quæſite cateruas
Crifpus in Romulum iaculũ mittit. Romule proſpiciens Criſpus non certius vnquam
intendit iaculum. veniens propiora ferebat
Cum Pater auxilia, & cuſtos iam viderat Ales
Spicula. *Nec fallet iuuenis te Flauia cornus*
Dixit; & emiſſam direxit. Ænea tanto
Turbine quæ facibus prorumpit maſſa coactis
Et clauſo latebroſa tubo? Quæ concita neruo
Nuncia tam certi per inane exclamat arundo
Vulneris? vt ſuperis opibus, mentiſque magiſtræ
Quod vi cœlesti directũ traijcit frontem. Vi pulſum exitio volat immedicabile telum:
Nudatumque caput per & oſſa, & tempora ferro
Tranſilit, & fixo pendet ſublime cerebro.
Romulus occiditur. Occidis: occaſumque rubro velut Heſperus ore
Leti in nocte præis miſerandæ Romule gentis.
Nec tamen interitura tui ſtat nominis ingens
Fama. Palatinæ Princeps memorabilis aulæ,
Et pius, & virtute potens, & nobilis heros
Diceris. Imperium genitoris iniqua Tyranni
Si feritas aufert; eadem cumulauit honores.
Indigetes dum Roma leget, dum priſca ſacrorum
Nomina, Cæſareis Diuûm numerabere faſtis.
Maxentiani pereunt. Vos adeo turmæ comites ſpes mortua vitæ
Deſeruit, miſeris ſtragemque fugamque reliquit.
Aduerſa exuperat vis vndique, & vndique cædes.
Viderat, auxilio tum circumfuſa Tyrannus
Tela rapit fruſtra: quem Conſtantine petebas
Maxẽtius cõfugit ad lineum pontem. Iam victor, totiſque micans auguſtior armis.
Incubat illi horror: pontiſque doloſa reuoluens
Robora, terga fugæ mandat, Tiberiſque ſepultas
Vertit

Vertit ad insidias. Veluti per aperta vagantes
Iugera aues sonitu; catulisque fidelibus auceps
In caueas cassesque trahit. ceu littora propter
Trinacrij lilybæa maris Drepanumque calentem
Thynnorum populos ciuesque Athlantidos vndæ
Callidus inuitat, ducitque per æquora Delphin,
Subdola testatus ludenti gaudia saltu.
Tum caua funiculis, intextaque limina mersi
Carceris ingreditur: sequiturque, petitque latẽtem
Sponte pecus tacitum sua per conclauia mortem.
Liber at exultat piscosa per atria Delphin.
Proditor ac tutis reddit se Doridos antris.
Sic ferus ire dolos præ se gaudebat ouantes,
Attollitque animos fluuialis mole ruinæ.

Piscatio Thynnorum insignis apud Siciliam.

Conclauia mortis appellant.

Cæsaris at custos superæ Dux fortior alæ:
I, fatur, *sequere incautum, rapidisque videbis*
Constantine vadis, medioque in gurgite mersum.
Vix ea. cum cæcas subito digressus in auras,
Flumen arenoso tumefactum educere fundo
Tybrim exundantem pontisque abiegna tumultu
Spumifero quassare iubet. Vorat humida nutu
Pabula cœlesti fluuius, trabibusque minatur,
Et vinctas laxare potens, & frangere fluctu.
Ipse procul fons, qui tenui lactentia rore
Labra rigat Tiberis, patefactis flumina saxis
Maior adulta parit; niuibusque è rupe solutis,
Visceribusque cauis, & hiulcis culmine venis.
Tum liquidas alij furias amnesque lacusque
Subijciunt; alueoque graues animosa volutant
Prælia. pugnaces iam formidabilis vndas
Tybris agit fœtus bello, totaque tumescens
Tempestate ruit: sonituque, & vortice rauco

Tiberis mirè intumescit.

Iam quatit iliceam tremefacto pondere molem.
Robora limoso fuerant defixa profundo,
Surgebantque, velut stantes imitata columnas:
Tum super immissa pinus compage trabales
Instrati tabulata leuant pendentia pontis.

Tiberis pontem impellit, ac deijcit.

Huc Tybris impacto per summa reuoluitur æstu,
Erectas quatiente trabes: perque ima refusus
Fundamenta solo propellit; & hospita limo
Tigna mouet, cumulosque vorat mordentis arenę:
Pulsaque materies, compactaque transtra vacillãt.
Tum scopulis idem raptis; longeque reuulsis,
Ceu syluæ tormenta rotet, pontem arietat ornis,
Interea fallax, cursuque inuectus anhelo

Maxentius in ligneo põte.

Aggeris iligni textum nemorale Tyrannus
Insilit. in læuam seseque effundere ripam
Atque operis tentat siluestria soluere vincla,
Flauius impositas Cæsar cum tangeret alnos.
Ecce repercussæ violento flumine molis
Ima labant: totisque iterum certata procellis
Vlmea se validis soboles compacta procellis
Chaoniæque trabes scindunt, vastumque ruina
In lymphas subsedit onus. compulsa fragore
Littora dissultant: nubes it spumea cœlo:
Seque immersa premunt, canoque natantia fluctu
Brachia syluarum spumasque vndasque resorbet
Labentemq. auido Tybris vorat amne Tyrãnum.

Incert. in Panegyr. Tiberis tu nec parricidã vrbis passus es enatare. vt Constantin. hostẽ in te propelleret tu necares.

Restitit, effusasque manu compressit habenas
Constantinus equi, cum lapsa dehiscere vidit
Robora. præcipitem tunc & fulgentibus armis
Spectauit, raptumque fretis, vnâque sepultum
Vortice flumineo & tumulo spumante Tyrannum:
Victricemque animo celebrauit supplice dextram.

Tu

Tu quoque Tybri auro numquam, spolijsq. potitus
Lætior exultas: prædamque amplexus opimam
Vltor acerba tuæ lauisti vulnera Romæ.
Nec tamen artificis scelerum mala vulnera Regis
Abluis: inferni quæ non torrentibus vndis
Detersisse valent amnes: ardentibus antris
Non abolere faces, furiæque voracibus hydris,
Tuque rapax fluctu, postquam rorantibus astris
Ingeris vndosi montis iuga: turpia postquam
Membra obluctanti latuere natantia fundo
Eiectum per saxa vomis: per iniqua cadauer
Riparum deforme rotas. rursumque vorago
Sorbet in abruptum, rursumque eructat in auras.
Sed quota pars refugit clamantum, ac ferâ dolētum
Vorticibus Tiberine tuis? sociabile Regi
Vulgus vbi latis cladem cumulauerat aruis,
Voluitur in fluctus: trepidant, abeuntque, cadūtq.
Præcipites, mortemque bibunt, haustique procellis
In montes glomerantur, aquæ tumidisq. teguntur
Montibus: immensisq. magis tumet amnis aceruis.
Ipsa sub oceano tingi quæ negligit Arctos
Credidit immergi fluuio, cum mersa videret
Heu cousanguineis prognata aquilonibus arma.
Et limes iam nullus erat cædisque fugæque.
Cæsar at ignosci miseris, vltroque iubebat
Vitali euinctas obstringi munere turmas.
Cui iam castra patent; valloque inimica reuulso
Roma tuas victori arces monimenta recludunt.
Ergo dari signis pacalia mitibus æra
Imperat. Ipse autem magnæ inter gaudia palmæ
Effusos spectare patres, & lavrea festi
Lætatur manibus portantes dona triumphi.

Idem ibid. Tiberis correptum gurgite deuorauit, eodem quo extinxerat loco tenuit,

Naz. in Pan. Non commemorabo oppletum aceruis corporū Tiberim & inter cōgestas alte cadauerum moles &c.

Cōstantinus potitur hostium castris, & Vrbe.

Senatus venit ad victorem.

Sed meliora placēt. Tiberis namq. herbida propter
Littora tendit iter: victæque ad mœnia Romæ
Vaticana petit venerati ſaxa ſepulchri.
Hic vbi relliquias Petrus, cinereſque beatos
Poſt diræ tormenta trabis, cuneoſque reliquit:
Reſpexitque ſuam cœleſti è vertice Romam.
Huc etiam properare duces, mileſque, Patreſque
Tum fidei ſanctæ proceres, geminuſque ſacrorum,
Auguſti Antiſtes cingit latus. ille verendo
Affuſus lapidi: *Tecum iam vicimus*, inquit,
Clauiger aſtrorum: Cœli quique aurea pandis
Tecta, mihi reſeras Vrbem: dextra vnde potenti
Mundum ſydereis rector moderabere frenis.
Nam mihi non vllam dederit victoria partem
Imperijs deuota tuis. è culmine Romæ
Tu Cruce cum domina ſubiectum iura per orbem
Effundes. cunctis Deus ecce vocabitur aris,
Tartara dum claudes, dum gētibus aſtra recludes.
Quod ſi reſtat adhuc belli ſonor. impia frangam
Arma pius: noſter tua ſacra tuebitur enſis:
Romanuſque geret me vindice regna Sacerdos.
Sic ait. & ſancto dat laurea dona ſepulchro.
Innexuſque iterum lauro, curruque ſuperbo
Flauius inuehitur Romanam victor in Vrbem.

ic Baronius om. 3. anno hriſti .312 uſeb. lib. 1. itæ Conſt. ap 32. & 33. e auctori vi con victoriç ratias egiſ- ſcribit.

F I N I S.

I N-

INDEX

A

B

D

Fer-

Sylua

LAVS DEO.

